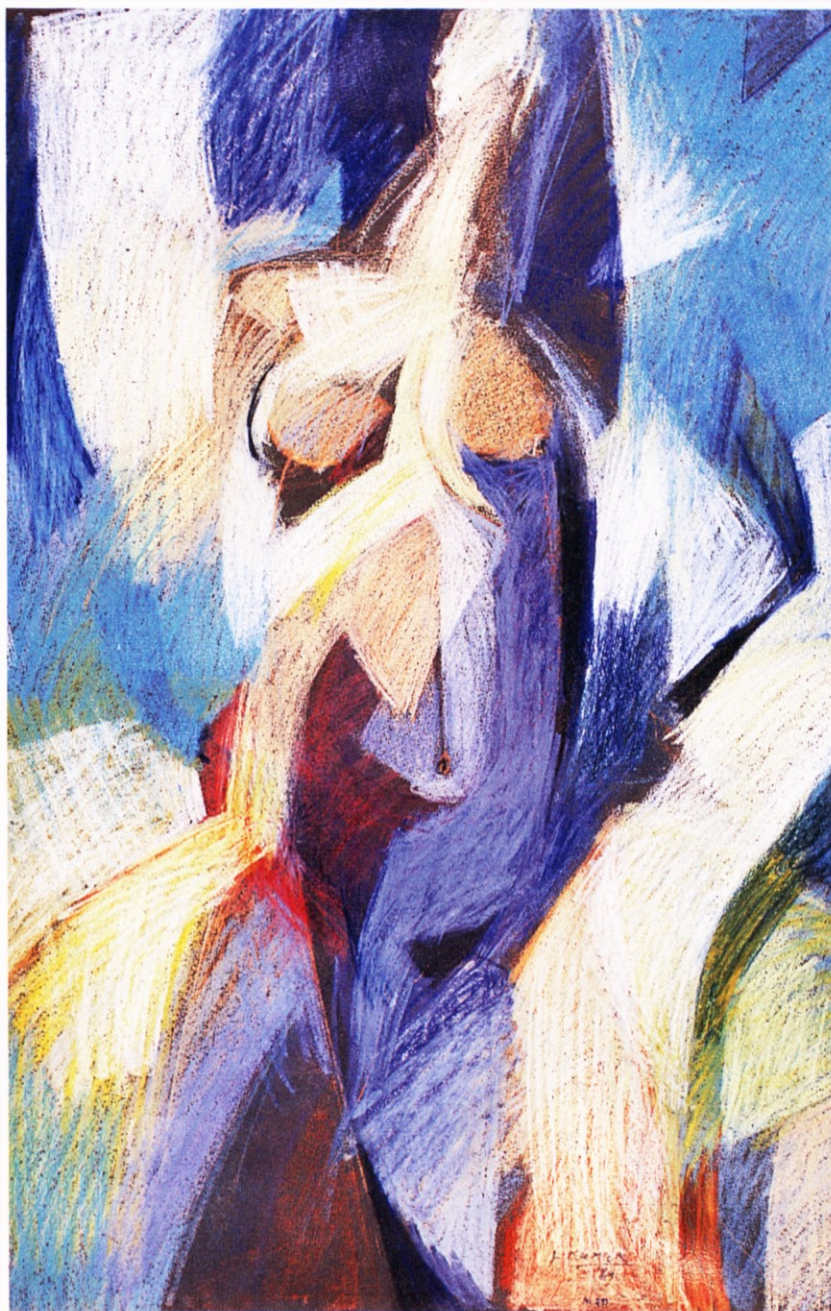

RAST – L. VIII,
ŠT. 1–2 (47–48)
MAREC 1997

ISSN 0353-6750

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VSEBINA

str. RAST št. 1-2 (47-48)

UVODNIK	Na začetku osmega letnika Rasti	3	Nataša PETROV
I LITERATURA			
Poezija	Baletka	8	Jurij KOVIČ
	Jogi		
	Pesnik		
	Modrec		
	Prizor	9	Jadranka MATIČ-ZUPANČIČ
	Vzratna luč		
	Palimpsest		
	Pesmi	10	Katja PLUT
	Skica	10	Irma PLAJSNŠEK
	V okviru		
	Smreka		
	Ko te čakam	11	Katja REŽUN
	Včasih		
	Že se mrači	12	Peter VOVK
	Nemir noči	12	Rudi ROBIČ
	Jaz ne čutim	13	Ivan ŠKOFLJANEC
	Ne prepoznam življenja	13	Cveto PREŽELJ
	Da se razgledam		
	Pretakanje	14	
	Vračilo darila		
Prevod	Starke	15	Charles BAUDELAIRE (Prevod: Janez KOLENC)
Proza	Šatulja gospe Lote	18	Anica ZIDAR
	Mama, umrl bom	22	Jože SEVLJAK
	Pravljica o hrepenenju	24	Katja REŽUN
II KULTURA			
	Pregled zgodovine osnovnega šolanja v Kostanjevici na Krki	28	Franc BUČAR
	Slovanski filolog Rajko Nahtigal	41	Franc JAKOPIN
	Töne Brulc (1927-1996)	45	Rozina ŠVENT
	Govor Črneče vasi nad Kostanjevico na Krki	50	Tomaž KONCILIJA
	Jože Kumer	56	Jožef MATIJEVIČ
III OMIZJE RASTI			
	Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriškimi Slovenci	62	Cvetka KOCJANČIČ
		64	Mirko JURAK
		67	Nada ŠABEC
		72	Franci ŠALI

D2007/1932

IV NAŠ GOST	Likovna umetnost na vseh njegovih kažipotih (Pogovor z dr. Andrejem Smrekarjem)	76	Milan MARKELJ
V DRUŽBENA VPRAŠANJA	Kako živimo zadnjih trideset let življenja	90	Ana KRAJNC
VI RASTOČA KNJIGA	Še 1000 dni do leta 2000	100	Janez GABRIJELČIČ
VII ODMEVI IN ODZIVI	Družba in kultura	112	Alojz ZUPANČIČ
	Prešeren naš vsakdanji	113	Rudi STOPAR
	"Veliki" Pariz - "malo" Trebnje	115	Rudi STOPAR
	Al' prav se piše...?	118	Ivan GREGORČIČ
	Jože Ciuha v galeriji Dolenjskega muzeja	119	Iztok HOTKO
	Delo Dolenjskega muzeja v letu 1996	120	Zdenko PICELJ
	Novomeški zbornik	124	Aleš GABRIČ
	Romanje z Romarkami Francija Šalija	126	Ivan GREGORČIČ
	Gitica Jakopin: Duša kaj želiš	127	Alenka GLAZER
	Jakšetovi Dolenjski obrazi	129	Milan MARKELJ
	110 let Kmetijske šole Grm Novo mesto	129	Milan MARKELJ
	Novosti Dolenjske založbe	131	Franci ŠALI
	Dan slovenske knjige v Karlovcu	133	Jadranka MATIČ- ZUPANČIČ
VIII GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON		136	Karel BAČER
IX KRONIKA	Sodelavci te številke	145	Peter ŠTEFANČIČ
		158	

NA ZAČETKU OSMEGA LETNIKA RASTI

Začenja se osmo leto rednega izhajanja Rasti, v katerem naj bi ohranili doseženo raven razvoja v sedmih letih in ustvarili pogoje za njeno nadaljnjo rast v prihodnjem letu. Vsebinske zasnove revije ne bomo spreminjali, tudi ne njene likovne podobe. Načrtujemo izid štirih dvojnih števil, in sicer marca, junija, septembra in decembra, katerih skupen obseg naj ne bi presegel 600 strani. Uredništvo je že večkrat razmišljalo in razpravljalo o tem, da naj bi Rast izhajala pogosteje, dvomesečno, in v manjšem obsegu, vendar za tak projekt v preteklih letih niso bili zreli vsi potrebni pogoji. Taka je tudi želja ministrstva za kulturo, ki revijo znatno gmotno podpira, ravno tako tudi sveta revije, ki je uredništvu naložil, da pripravi ustrezen predlog, da bi se to v letu 1998 tudi uresničilo. V lanskem letu se je uredništvo zaradi objektivnih razlogov zmanjšalo z deset na osem članov. Družbena vprašanja je prenehal urejevati Franci Šali. Nadomestil ga je član uredništva dr. Marjan Ravbar. Urednica Odmevov in odzivov prof. Darija Jakše je odšla za lektorico slovenskega jezika v Bratislavo in to rubriko je prevzel član uredništva Rudi Stopar. Vrzel bomo zapolnili z novima članoma ali članicama uredništva čimprej v letošnjem letu in se tako uskladili z odlokom o izdajanju Rasti, ki opredeljuje desetčlansko uredništvo. Mislimo, da Rast vse bolj postaja prostor za ustvarjalno izražanje ljudi z območja, ki ga pokriva, in avtorjev od drugod, ki imajo prispevke, ki se na območje nanašajo. Če smo skrajja iskali avtorje, lahko danes rečemo, da ti vse bolj iščejo stik z revijo. O tem priča obseg lanskega letnika, ki smo ga, ne nalašč, presegli za 96 strani in s tem zabredli v finančne težave, ki jih bomo morali v letošnjem letu razrešiti, kar ne bo lahko.

Upamo in želimo, da nam boste redni naročniki, posamezniki in ustanove ostali zvesti še naprej, saj je naročnina pomemben gnotni vir, ki nam omogoča izid ene dvojne številke.

Prva letošnja dvojna številka je obsežna in pestra, in upamo, da boste bralci v njej našli kaj lepega, zanimivega in poučnega. Likovno je obogatena z reprodukcijami slikarja Jožeta Kumra. Za to številko se je nabralo več prispevkov, kot smo jih lahko uvrstili, zato bodo izšli kasneje in prosimo za razumevanje ustvarjalce revije. Literarni del revije prinaša 22 pesmi devetih pesnikov in pesnic, Kolenčev prevod štirih Baudelairovih pesmi in tri prozne tekste dveh avtoric in enega avtorja. V Omizju Rasti so štirje prispevki dveh avtoric in dveh avtorjev, ki so vsak na svoj način spregovorili o izseljenski literaturi. Gost v tej Rasti je dr. Andrej Smrekar, direktor Narodne galerije. Z njim se je pogovarjal Milan Markelj. Veseli nas, da smo lahko tokrat v Odmeve in odzive uvrstili kar trinajst prispevkov enajstih avtorjev. Zapisi v kulturi govorijo o zgodovini šolstva v Kostanjevici na Krki, o slovanskem filologu Rajku Nahtigalu, lani umrlem pisatelju Tonetu Brulcu, slikarju Jožetu Kumru in o govoru prebivalcev Černeče vasi. Prof. Karel Bačer je prispeval novo nadaljevanje Gradiva za dolenski biografski leksikon. Tudi tokrat ne manjka zapis kronike pomembnejših dogodkov. Da je lahko življenje lepo in kvalitetno tudi v zadnjem obdobju življenja, nam priča članek dr. Ane Krajnc. V živo pa smo se o tem lahko prepričali tudi ob 90-letnici rojstva baletnega umetnika Pina Mlakarja na slavnostni prireditvi v Novem mestu in prek televizije. Umetniku uredništvo iz srca čestita za visok jubilej in mu želi še mnogo trdnega zdravja in ustvarjalnih let. Spomnimo naj,

da je bil s svojo umetniško in življenjsko sopotnico Pio gost Rasti leta 1991 ter da je pri tajniku revije na voljo še nekaj izvodov te Rasti.

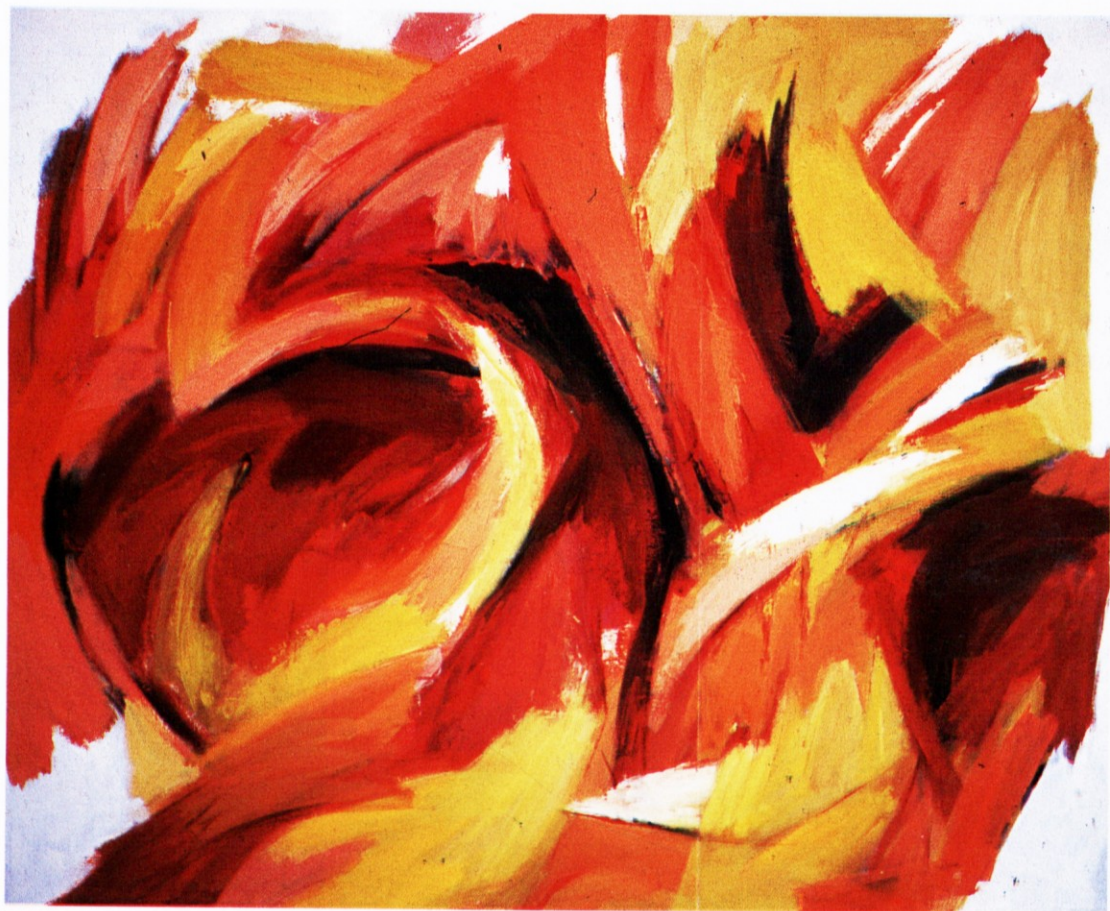
Spodbuden za slehernega je lahko prispevek Janeza Gabrijelčiča v tokratni Rastoči knjigi, ki nas opominja, da bo od letošnjega 6. aprila le še 1000 dni do novega stoletja in tisočletja, da je pomembno, da smo pozitivno naravnani in da stremimo k odličnosti. Naj bo ta spodbuda plodna tudi za Rast pri njenih prizadevanjih! Želja in delo uredništva je bilo od začetka naravnano tako, da bi revija redno izhajala, da bi kakovostno rasla in se utrdila, da ne bi bila le utrinek zanesenjakov v prostoru in času. Najprej smo si na tihem želeli, da bi doživeli vsaj petletnico izhajanja, nato smo si rekli, delajmo, zdržimo in poskušajmo jo pripeljati do desetega letnika in ta cilj še ostaja.

Bralci ste polnih sedem let od številke do številke prebirali zanimive, skrbno napisane uvodnike glavnega urednika prof. Jožeta Škufce. Da tokrat ni tako, so različni vzroki in razlogi, ki mi kot namestnici žal niso ne spodbuda, ne motiv, ne izziv za to pisanje, pač pa le dolžnost in odgovornost, da stvari tečejo po redu, ki jim pripada.

Bralcem revije želim, da bi jih številka razveselila, kot nas je vse letošnja sončna in zgodnja pomlad, prav tako pa tudi, da bi bogato in zanimivo doživeli 23. april - slovenski in svetovni dan knjige.

Nataša Petrov
namestnica odgovornega urednika

Jože Kumer: BREZ NASLOVA, akril na platnu, 1997

RAST - L. VIII.
ŠT. 1 - 2 (47 - 48)
MAREC 1997

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

I

LITERATURA

Jurij Kovič **BALETKA**

Pesnik je marca letos prejel Koso-
velovo nagrado, za kar mu ured-
ništvo čestita.

*Kakor labod po jezeru drsel bi mirnem,
kot lastovka po nebu letala bi širnem,*

*kot luna plavala bi tiho med oblaki,
baletkini lahkotni v zraku so koraki.*

*Kot veverice s smreke skačejo na smreko,
kot morje valovi med plimo in oseko,*

*so njeni gibi skladni, nepreračunljivi,
kakor metuljčki sredi sončnih trat igrivi.*

JOGI

*Prekrižanih nog meditira v temi,
če svet je resničen, če tak se le zdi,*

*sprašuje se: "Kdo sem? Od kod sem? Kam grem?"
če kje je neskončnost, jo najti je v njem.*

*Svoj um obvladuje, ko vežba telo,
luč večnosti boža mu tretje oko,*

*odpira si čakre in širi zavest,
za vsa bitja moli in rase do zvezd.*

PESNIK

*Skoz gozd gre, vonjem, barvam prisluškuje,
okuse, zvoke boža, ne modruje,*

*čemu neštetočarna je narava
in česa tam simbol po nebu plava.*

*Nobene misli zase ne izgublja,
dež mesečine krila mu poljublja,*

*skoz gozd gre za prividom rajske ptice,
lovi odmev nje mile govorice.*

MODREC

*Prasili zaupa, ki vse uravnava,
nič s svojim hotenjem se v njo ne vmešava.*

*Nič več se ne trudi, nič več ne napreza,
neznani so strah mu in žalost in jeza.*

*Ne išče, ne dvomi, spoznal je resnico,
tišine brezčasne pozna govorico.*

*Le dobro še vidi, zlo zanj ne obstaja,
vse mirno sprejema, brezbrizen ostaja.*

**Jadranka Matic-
Zupančič**

PRIZOR

*V odprtem zastajaš
kot nepremični venski
odtok
za sekundo predaleč
te nese iz te
mirne zbranosti
tvoje mehke žalostne oči
neslišno kapljajo
kot živ sočen vosek
lucidni trenutek
kako sunkovito
brez giba
premikaš krog sebe
svetove zrak utripajoče
dihanje
kot skozi zaveso
gora prihaja bližje
oblike predmetov
zaiskrijo
v velikanskem naročju
pestuješ
negibnost
tihu žrelo
Kairoza*

VZVRATNA LUČ

*Peljem se po
puščavi
v hrbet mi blešči
vzratna luč
oaze samotni gežir
Antarktike
Delam se kot da
vem za dragoceno
prisotnost
dragulja
v tuji vreči
Obema razsvetljuje
pot
razpršena svetloba
natančno
divje
zvezdne matrice*

PALIMPSEST

*Eno čez drugo
eno na drugo
čez ogenj rušilni ocean
skriti topos
namaz barve razmak črk
dehteča tipkovnica
organdij računalniške Itake
Odisej Odisej
kam ploveš
v tej megli ledeni
slišim šum benečanskega
morja
duham brnistro sladki drget
otoške aure
ploveš razpet
na vse strani sveta
enako
bičajo tvoje nemirno srce
vse rože vetrov
razjedajo
vse tvoje celice
roke imaš pooglenele od
otožnosti oči izpite
hlepiš po počitku
ki ga noče biti
spiš ne da bi bedel
ljubiš ne da bi sežgal
pepel užitka
do konca
vse kar počneš
je nekaj drugega
hiperaktivna menjava
krajev kož vonjav
si ti tisti pustolovec
ki poslušša ukaze zunaj sebe
kot da bi bili iz
neke druge galaksije
določen za
preizkusno znamenje
ceremoniala*

Katja Plut ***

*Z modro-rdečo-modro-rdečo lučko v glavi
in srebrnimi očmi
hodim po umetni travi
in iščem že od februarja
marjetico na slepo srečo*

***

*Res je, da ne verjamem v Boga,
res, da je 14. december, in res,
noč je še, budilka še ne piska,
ampak to jutro je molitev takšna:
sonce, sonce, sonce, sonce!*

***

*Ves si se uškoljčil,
jaz pa se vetrim v plamenih,
plešem obredni ples, plavam,
vidra, drvim ko meteor po
noči in ji zažigam nebo,
zadihana se raztegnem po skali,
potiho pojem in želim, da se
razpreš in
da si malo moj.*

Irma Plajnshek **SKICA**

*Le še ovoji altruizma
in bežeča ograja avtoceste.*

*Tako blizu so kilometri tujih dežel
in še v klarinetu časa preverjajo
mojo prisotnost, ko sluh polagam k tlom.
Ni sedanjosti,
le mi smo.*

V OKVIRU

*Svetloba je topla v svojih šumih
moj molk pa je tako daleč in razlit -
rekli so mi, da bom lahko spala do jutra,
dokler se oči ne bodo vžgale
v ostankih luči.*

Katja Režun SMREKA

Nekoč je stala tam pod mojim oknom.

*Njene veje so me božale.
Govorila mi je o svojih iglicah,
o vetru, o radosti življenja.
Njen temni vonj me je neštetokrat zazibal v sen.
Odšla sem, pozabila na njene korenine.
Kje si, moj dragi dom?*

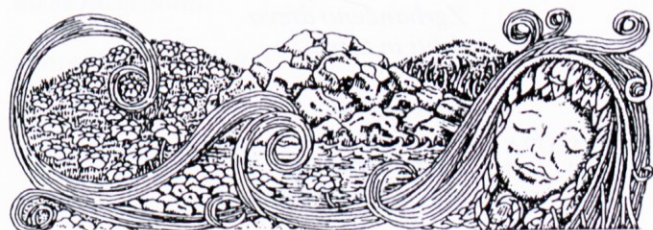
KO TE ČAKAM

*Ko te čakam, mislim na rože,
na vrtnice in veter.*

*Trave pojejo.
Srce trepeče.
Mislim na šopek cvetočih narcis,
na nežne zvončke,
na zrele orhideje.
Pozabila sem, kaj sem iskala.
Vrgla sem ti drobno marjetico.
Padla ti bom v objem.*

VČASIH

*Včasih se mi zdi, da so oblaki zlati,
da trava diši po malinah.
Včasih se zazrem v nebo.
Magična zvezda žari,
zvezda moje mladosti.
Svetla jutranja rosa.
Svetloba ravsuta v veter.
Slišim bobnenje.
Šum jesenskega vetra.
Nekje se je rodil nov človek.*

Peter Vovk   **ŽE SE MRAČI**

*Pri oknu sedim,
dan je tako
brezkončno dolg!
Droben mrzel dež
zaliva cvetlice.
S tihimi koraki
prihaja večer.
V meni je
premišljevanje,
spomini.
Kdo mi bo iz
srca izdrl trn?
Stenska ura
opozarja na spanje.
Vse je tiho
ob tej pozni uri,
le zvon iz zvonika
se oglašča.
Skozi oblake,
skozi drevje
plava mesec.
Globoka noč je,
samotna
in brez kraja.
Sam sedim
na postelji in
sence so z menoj.
Zunaj pa
neskončno nebo,
polno miru.
Lučka brli skozi
motno okno in
mesec je romar.*

Rudi Robič   **NEMIR NOČI**

*Težke veke noči
se zapirajo.
Grmenje, blisk-
že kaplje trkajo.*

*Rezilo vetra
klesti suhe veje.
Zgrbančeno drevo
drhti in zaječi.*

*Topot kopit
se sliši znan.
Nemir strupen
je v prostor vtkan.*

LITERATURA
Rast 1 - 2 / 1997

Ivan Škofljanec **JAZ NE ČUTIM**

*Jaz ne čutim
teže dni;
le pesem,
ki črno prst
opeva...*

*Jaz ne čutim
bolečin;
le tiho rast,
ko v plod
zorim...*

Cveto Preželj **NE PREPOZNAM ŽIVLJENJA**

*Svetovi, pogreznjeni
v svetlobo:
vosek,
kafra,
peščeni drobci,
beduinska karavana,
rimske legije,
sončeva suličarja,
vaška lipa,
zbiranje kosezov.*

*Svetovi, razpotegnjeni
po leseni mizi:
prebiranje rožnega venca,
norčave mravlje
segajo po kruhu,
namazanem z medom.*

*V svetlobo večera
namakam noge.
Ne prepoznam življenja,
ki ga živim.*

DA SE RAZGLEDAM

*Hodim po hiši.
Naslikana vrata odpiram.
V prazno kapelico stopim,
da se razgledam.*

*Zunaj letni časi hitijo.
Polzijo nekomu
trave iz rok.
Solze na prazne poti.*

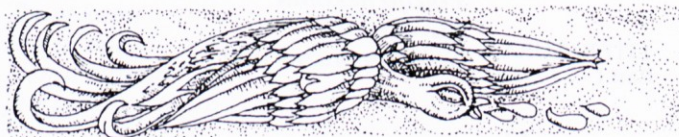
PRETAKANJE

*Ure
me pretakajo.
Z nogami v vodi
zlatijo slanico.
Prelistavajo
prastare načrte
in me spodbujajo,
da grem pogledat,
kako se imajo
zlatolaske.*

VRAČILO DARILA

*Pesem vesela
ponikne v širjave neba.
Vračam zvezdni prah.
Nisem ga znal potresti.*

*Ljubica se klavrno reži:
Midva sva zadnji par!
Počeneva za grm
in se zjočeva.*

Charles Baudelaire **STARKE**

Prevedel:
Janez Kolenc

I.

*V zakotnih ulicah starinskih velemest,
kjer v čar spreminja vse se, še grozota,
oprezujem, usodni nravi vdano zvest,
prav čudna bitja, v onemoglosti lepota.*

*Razpale spake žene so nekoč bile,
Spomina, Lais!grbave, ubite, zvite,
a jih ljubimo, ker so žive duše še!
Vse krilo v luknjah, s tenkim blagom so pokrite*

*in lazijo, vetrovi kruti jih tepo,
trušč, ki ga omnibus ustvarja, jih pretresa
in k boku torbice relikvije tesno
drže, v njih rože vtkane so jim vsa čudesa.*

*Se vlečejo, kot ranjena se vleče zver,
in lutkicam podobne bolj capljajo
in plešejo, a nehote, in venomer
uboge zvončke vleče kruti vrag! Imajo,*

*kot zbite so, kot svedre ostre še oči,
kot v grapah v noči speča voda so bleščeče,
kot mali deklici božansko v njih žari,
ki s smehom občuduje vse, kar se leskeče.*

*Da mnoge krste često majhne so starič,
ste opazili že, kot da so za otroka?
Okus mikavno čuden krste iz deščic,
kot da simbol so, kaže Smrt globoka.*

*Če kdaj opazim tak fantom bolan,
ki sliko vrveža pariškega prekriža,
da to slabotno bitje, vedno vtis imam,
se prav sladko k zibelki novi bliža.*

*Le če, ko to neskladnost udov zrem, ni mar
mi nič, premišljam pa geometrijo,
kolikokrat bo moral menjati mizar
obliko krstam, da vsa trupla ta vložijo.*

*Oči so te vodnjaki milijon solza,
topilo, ki shlajeno mu zlato blesk vlije,
temu, ki ga dočila je Usoda zla,
prav stroga, v njih čarobnost nevidljiva sije.*

II.

*Frascati v grobu, Talije ti svečenica,
zaljubljena Vestalka! S šepetalcem skril je
ime ti grob; sparela slava kot meglica,
nekoč njen cvet pa Tivoli prekril je.*

*V napoj ste mi! A med šibkimi telesi
so mnoge, ki iz bolečine med topijo.
"Krilati konj mogočni, do neba me nesi,"
Predanosti, ki jih odkrili, govorijo.*

*Trpeti eno je učila domovina,
moža surovost drugo v žalost je oblekla,
zaradi sina tretja Mati bolečina,
iz vseh solza bi teh lahko že reka stekla!*

III.

*Kaj je za starkami me malimi gonilo!
Je ena teh ob uri sončnega zahoda,
ko z ranami nebo je sonce ožarilo,
zamišljeno usela se na klop stranpota,*

*da bi vojaške godbe kdaj koncert ujela
prav bučen, da vrtove nam zalije,
v večerih, ko je ulica se razživela,
v srce meščanov nekaj heroizma vlije.*

*Ponosna, ravna, kakor terja pač pravilo,
prav slastno pesem je užila živo, bojno,
oko se kdaj je kot orlici zaiskrilo,
in čelo mramornato - lovora dostojno!*

IV.

*Tako brez stokanja in mirna pot vas žene
skozi živi mestni vrvež, ki ste kurtizane
bile, svetnice, matere užaloščene,
nekoč pa po imenih dobro nam poznane.*

*Bile miline, slava ste nekdam, zdaj tuje
ime je vaše, le pijan mimoidoči
z ljubeznijo vas podlo nadleguje,
a za petami zloben fantalin psujoči.*

*Ve sence zgrbljene, da še ste, sram vas davi,
ob zidu hodite, boječ k tlom skopnele,
usode čudne in nihče vas ne pozdravi,
človeška razvalina, že za večnost zrele.*

*Ve čudo! Nežno bdim, saj sem vam kakor oče,
od daleč so oči nemirne mi uprte
v korake vaše trudne in omahujoče,
slasti skrivaj uživam vaše, vsem zastrte.*

Charles Baudelaire

*Strasti mladostne vaše, dneve izgubljene,
v najlepšem cvetju svetle, mračne zrem slasti,
srce uživa grehe vaše pomnožene,
a duša od kreposti vaše vsa žari!*

*Enaki mi možgani, rod moj, strte reve!
Večer prav vsak pošiljam sončen vam adijo!
Kje jutri boste, osemdesetletne Eve,
ki strašni kremplji vas Boga tiščijo?*

Čas, ko se je v vasico na koncu široke razprte doline, prepre-dene s potoki in posuto s kamenjem, vrnila Rezika, je že močno odmaknjen. Čudna zgodba se je spletla okoli nje. Tesno je pove-zana s kačami. V tej dolini so bile kače močno razširjene; ljudje so jih po svoje častili; skoraj vsak dom je imel svojo hišno kačo, v njej je bila baje utelešena duša prednikov.

Rezika, gruntarska hčerka, edinka, je tudi hranila kačo. Dekle je bilo obdarjeno z lepoto. V njej sta se prepletala smeh in ogenj. Ko se je njena lepota najbolj razcvetela, lastovke pa so se vračale v stara gnezda, se je po vasi začelo šušljati, da je kača Reziki nekaj pošepetala s človeškim glasom. Nekaj usodnega... In Rezika je izginila. Kot bi jo pogoltnila zemlja. Starše je to potolklo. Kljub vsemu poizvedovanju je niso našli. Čez nekaj časa je pricurljala novica, da je Rezika gospa v daljni deželi, da je poročila bogatega starca; tako bogatega, da bi lahko kupil vso dolino, gričke okoli nje in še veliko več. Slišalo se je tudi to, da se ji toži po deželici, po domačih. K novici pa so pritaknili še, da si je naredila drugo ime, bolj gosposko - gospa Lota. Oče in mama, že močno upog-njena, izsušena od pričakovanja, da se bo vrnila, sta zbrala svoje poslednje ostanke moči; zravnila sta se in s pogledom zatavala za griče, od koder naj bi prišla. Čakala sta in čakala. Govorice so se obrusile, izgubile. Rezike ni bilo. Starše je stisnilo; dotolklo jih je prazno pričakovanje in jih spravilo pod rušo.

Odteklo je še veliko pomladi, ko se je gospa Lota vrnila v zapuščen, prazen dom; samota ga je močno zglodala. Pripeljala se je s kočijo. V telo in obraz je bila še kar mladostna, v laseh je že gospodarila sivina pa tudi ramena so se ji upognila. S seboj je pripeljala dva krepka fanta, sinova Lucijana in Antonija, ter žen-sko, močno in postavno, zagorele polti, strogega obraza; na njem je bilo nekaj, kar je vzbujalo strah. To je bila gospa Brina. Po vasi so premlevali, da je Lotina svakinja. Baje je bratu, Lotinemu možu, na smrtni postelji objubila, da ji bo vse čase stala ob strani, ob njenih sinovih. Vaščane je kar razganjalo od radovednosti, niso se pa upali preveč vrtati v njihovo življenje; zdelo se jim je, da je zavito v nekakšno skrivnost.

Gospa Lota je obnovila stari dom, in to do popolnosti; vsak, še tako neznamen drobec je bil dodelan. Hiša je bila tako popolna podoba prejšnjega doma, da je vaščanom zastajal dih.

“Loti ta hiša najbrž pomeni več kot samo streho nad glavo; v njej menda išče tista leta, ko je ni bilo tu,” so se spletale govornice po vasi. Veliko jih je bilo tudi takih: “Včasih so ljudje rekli... Ko gre človek iz hiše, spozna, kaj je pustil v njej. Lota je spoznala. Le kateri vrag jo je odnesel v tuje kraje? Najbrž mu je zapisala dušo. Sliši se, da so polni njeni mošnjčki, zelo polni.” Potem so po vasi več dni ropotali težki vozovi, naloženi z vsem mogočim. Tako se je hiše še bolj oprijelo nekaj skrivnostnega, vznemirljivega. Ob hiši so uredili konjušnico. Ves čas je bilo slišati iskro, veselo rezge-tanje. Konji so bili nekaj posebnega: sloki, lesketajoči, z elegant-no, ponosno hojo. Lota je konjarje pripeljala iz tujega sveta. Pa tudi fanta sta bila več v konjušnici kot v hiši. Vznemirjala pa jih je gospa Brina. Vsak dan se je zavihtela na vranca, da so iskre letele izpod kopit.

“Z njo jezdi sam vrag. Ne bi je rad srečal na samotnem kraju,” je šlo med ljudmi.

DNEVI so se odmikali. Kupčija s konji je dobro cvetela. Med Lotino hišo in vasjo ni bilo nasprotovanj, trenj. Če je bil kdo v stiski in je prišel Loto prosit za pomoč, mu ni nikoli odrekla. O njej je šel glas, da je njena beseda pametna, preudarna, dragoce- na, da pa veje od nje nekakšen vonj po tujih krajih, po daljnih širjavah. Veliko besed pa so precedili zaradi Lotinih poti na pokopališče, na grob staršev. Vsako jutro, ko se tema še ni čisto razredčila, je premerila to pot; vsakokrat z novim šopkom cvetja. Pogosto je zdrsnila na gomilo, zleknila se je po njej, kot bi se pogovarjala s starši, kot bi se jim opravičevala za solze, žalost, obup... Vaščani so stikali glave, premlevali so besede: "Z leti se oglašča vest. Pozabila je na staro resnico: Dokler živijo starši, ne odhajaj predaleč. Solze jih ne bodo obudile."

DOZOREL je čas, ko sta se fanta začela ozirati za družicama. Na mladeničih se je ustavil vsak pogled; močno sta bila navezana na dom, na delo s konji. Na vasi je šumelo, vrelo, le kam bosta vrgla oči. Veliko pa je bilo tudi besed zaradi kač; kar na lepem so zamrgolele po vasi, kot bi jih kdo prignal iz skrivališč. Okoli Lotine hiše so kar bingljale iz skalnih razpok. Odganjali so jih, nekaj so jih tudi potolkli, saj so se jih kupci in konjski mešetarji bali. Skoraj s strahom so si pripovedovali: "Sliši se, da ji je ena izmed kač, baje je bila bela kača, spet nekaj pošepetala s človeškim gla- som... To pa ne pomeni nič dobrega. Lota pa o tem ne črhne be- sedice."

Čez nekaj dni pa je završalo: "Lucijan in Antonijo se bosta poročila s sestrama Katarino in Zofijo, doma sta v najrevnejši bajtarski koči; da jima je tako šepnila kača." Svatba je bila skrom- na, kar preskromna, so menili vaščani. Jezilo jih je tudi to, ker je bilo tisto poletje čudno, hitro je zorelo, prevlečeno je bilo s tem- nejšim leskom, kot bi se že silila jesen; drobil je rahel, vztrajen dež. Čudno vzdušje se je vtihotapilo tudi v Lotino hišo. Sestri, tako skromni, preprosti, vajeni vsakega dela, sta se po poroki močno spremenili; na slabše. Skromnost v nadutost, delavnost v lenobo, toplota v raskavost, v led... Nekaj se je porušilo v obeh; kot bi jima v žile zašel strup.

"Denar ju je spridil, zameglil jima je pamet," se je spletalo po vasi. Vsak dan je bilo slabše. Lota in Brina sta bili zaskrbljeni: "Brina, kamen imam na srcu: za delo jima ni, denar pa ima rad delo. Le kaj je padlo v njuni duši? Kot bi jih obliznil plamen, satanov plamen."

"Pa tudi Lucijan in Antonijo sta slepa. Ljubezen in norost pa se res ločita le po imenu. Oči sta pustila na obeh; vrtita se okoli njiju, ko pomerjata obleke in posedata v senci; treba bo ubrati druge strune," se je zatreslo v Brininem glasu kot svarilo.

Čudna tesnoba se je razlila po hiši; v orehu ob oknu se je vsak večer oglašal čuk, zasmehljivo in rezko, da je bilo tesnobe še več. Loti se je zdelo, da se zbuja iz sanj. Z grozo je spoznala, da se ji vse bolj odmika tisto življenje, kakršnega si je predstavljala; a v sebi je še čutila neugnano željo: speljati življenje v prave tirnice. Droben nasmešek ji je zdrknil po obrazu; iz skrite odprtine v zidu je vzela šatuljo, njen pokrov je bil okrašen s kačo. Odpirala jo je počasi, kot bi bilo v njej zadnje upanje, da bo hiša zaživela polno, bogato... Katarina in Zofija sta zadrževali dih, iz šatulje se je vsi- pala močna svetloba, saj se je vse v njej iskrihlo: koralde, broške, ogrlice, dragi kamni, verižice... Sestri sta kriknili, poželjivost jima je stisnila obraz, sunkovito sta stegnili roke, da bi pograbile; vse, kar jima je govorila Lota, presenetljivo živo in ostro, skoraj z uka-

zom, sta slišali le od daleč.

“Šatulja je vajina. Ko me bo Bog vzel k sebi, si razdelita to premoženje. Ne pozabita, v njej je bogastvo več rodov, so radosti, spomini, morda tudi kapljice krvi... Zdaj pa vendar zaživita, časa za sanje ni, hiši vdihnita novo življenje. Če ne... Lucijan in Antonijo hočeta drugačno lepoto, tisto notranjo. Če ne...” Prijela se je za prsi, kot bi hotela pomiriti srce. Upala je, da bo s šatuljo sestri le nekako postavila v življenje, ju ogrela za delo; dosegla pa je prav nasprotno. Sestri sta se zasovražili. Da bi pristali na delitev? Nikoli.

DNEVI v hiši so bili vse bolj razklani; besede rezke, sovražne, obrazi zaprti, pepelnati, materin pogled uprt v minule čase; okoli usten se ji je zarisala guba. Čudno vzdušje v hiši, neodločnost sinov, da bi spravili v red svoji ženi, pohojene sanje o urejenem življenju so ji razbili srce.

Brina je odločno udarila z besedo: “Kar lahko storiš jutri, lahko tudi danes. Naženi ju!”

“To bi bila vendar sramota,” je temno odgovarjala Lota.

“Sramota? Pa ne za hišo, le za ti dve pogoltni lenobi! Prisesali sta se na bogastvo, na šatuljo, na hišo... Da se more človek tako spremeniti. Kača ima strup v zobu, ti dve pa po vsem telesu,” je govorila z nekakšnim zanosom, z ognjem v očeh.

“Brina, nekaj me bega. Da ni to skrivnostno maščevanje. Maščevanje kač. Veš, koliko smo jih potolkli, saj so nam odganjale kupce, begale živali... Nič nimam proti njim; v mladih letih sem jih imela bolj pri srcu... Saj pravim, sreča se mi je izmuznila iz rok, v hiši ni otroškega joka; smrt čutim za seboj,” je mlela s počasnim, ubitim glasom, zablodila je v svoj svet.

“Kakšne pa klatiš? Maščevanje kač? Pusti vražjevernost! Na oni svet ni še nihče zamudil. Fanta je treba postaviti na lastne noge, na trdna tla. Ves svet ve, da je na tistem dvorišču, kjer kokoš kikirika, petelin pa molči, nekaj narobe,” se je utrvalo iz Brine. Njuni dolgi izbrani pogovori s fantoma so padli na ugodna tla. Spremenila sta se; kot bi jima padla mrena z oči.

Potlej pa je prišlo vse tako nepričakovano. Ko so zavele mrzle sape, jesenski dež pa je škrebtljal na okna, je Loto pobralo. Kap. Kar zaspala je... Ni se še ohladila na mrtvaškem odru, sta Katarina in Zofija že zasikali skozi stisnjene zobe: “Šatulja je moja!” Nekaj težkega, sovražnega se je vleklo po hiši. Konji v ogradi so bili splašeni, nemirni. Tedaj pa... Kot bi se iz nekega skritega sveta utrjala podivjana sapa, zaviharila je po hiši, sestri sta planili iz sobe, vrata v zgornje prostore so bila odprta... Z grozo zreta v privid: na vrhnji stopnici stoji med meglicami mama Lota, vsa drobcena, krhka, s široko odprtimi očmi, s trzljaji na obrazu, s posmehljivostjo v očeh, vsa v koralдах. V rokah drži šatuljo, dragulji se svetlikajo, vse je ena sama svetloba, na robu se lesketa jantarna ogrlica... Sestri obstaneta kot uročeni. Meglice je vse več. Okoli privida se zariše nekakšen rob. Iznenada se Lota zamaje, kot bi izgubljala ravnotežje. Dragocenosti rinejo iz šatulje... Sapa močneje pritiska, Lota je vse bolj prozorna, megličasta. V sestrah se stopnjuje začudenje, strah prehaja v grozo, pohlep v brezkončno pogoltnost. Stegneta roke. Lotin obraz se za hip pokaže v najrazličnejših odtenkih: od mehkebe preko napetosti do obsodbe; na koncu se razpre v zvitem smehljaju. Za hip ledena tišina; potlej jo pogoltno divji sunek sape, stopnice zaškripljejo, privid se spremeni v brezobličien madež, izgine v modrikasti meglici; vonj po smrti je vse močnejši.

SESTRI sta se zaletavali po veži. Zapeklo ju je na vratu, zmede-

no sta obstali pred ogledalom, z rokami sta drseli po goli koži na vratu, koralde so bile na njih, tiste z zlatim sijajem... Toda, ko sta se jih dotaknili, se je iz obeh utrgal predirljiv krik, tako pretresljiv in divji, da se je zagnal v vsak kotiček. Koralde so bile vrisane v kožo, vdrte vanjo. Začeli sta jih drgniti, praskati, polivati z vodo, pokazale so se kapljice krvi; a vsak gib je bil zaman, ničesar nista odstranili, le rjavkasta barva se je začela spreminjati v umazano sivo. Kot plesen. Pogled na vse to je bil ogaben. Strmeli sta v ogledalo, potisnjeni v grozo, v zaprepaščenost. V obeh valovi vročine in mraza. In občutek, da se ugrezajo tla pod njima. Planili sta vsaka na svojo stran s kletvijo na ustnicah, s spačenim obrazom, še z večjim sovraštvom v srcu.

Čez hip sta se že obrnili druga proti drugi. Na obrazih so se razvijale čudne poteze: oči so se močno stisnile, kotički ust so se povsili, razširili sta ustnici, široka žabja usta. Lica so bila uvela, prekrita z rjavimi pegami, njuna obraza pa... obraza stoletne starke. Zadirali sta oči druga v drugo, bolščali v grozi, v težki pobitosti. Čez hip so butnile obtožbe:

“Ti si kriva za vse to!” je kriknila Katarina.

“Ne! Ti si hotela vzeti šatuljo, ko se ji še duša ni izmotala iz telesa,” se je v besnem srdcu napela Zofija.

“Hudiča si priklicala,” jo je zavrnila sestra.

Potlej je v en glas treščilo iz obeh: “Kje je šatulja?”

Na pragu sobe, kjer je Lota shranjevala šatuljo, je stala Brina. V obraz jima je vrgla sovražne, ledene besede:

“Šatulja je na varnem. Hudič pa je prišel po svoje. Težkega dela tako ne bo imel. Na vajinih vratovih se že poznajo njegovi parklji. Bogastvo vama je razredčilo pamet, ubilo srce, posvinjalo dušo...” Sunkovito je dihala, namrščila obrvi in zamahnila. Pristopila sta Lucijan in Antonijo, molčeča, žalostna, a odločna, kot bi ju materina smrt postavila na trdna tla. V rokah sta držala šatuljo, a kača na njenem vrhu se je dvignila, vzpela, da sta se sestri, čeprav polni mržnje druga do druge, v vročičnem strahu prijeli za roke.

Brinin glas je spet trdno pljusnil: “Moj brat, Lotin mož, je vedno govoril, da je treba kačo ubiti, preden se spremeni v zmaja.”

“Najina mama pa je večkrat rekla... Kadar kača obleče drugo kožo, je ta še vedno kačja. Zdaj pa nam izginita izpred oči!” sta kriknila hkrati.

“Prepozno! Zdaj sva tu doma!” sta zatulili v en glas, tako bedni, posušeni v svojem obupu, v neizmernem pohlepu. Tédaj je završalo, kot bi se iz središča zemje iztrgala divja, skrivnostna moč; sapa je sunkovito butnila v vsak kotiček hiše, lomastila je po njej, nabita s čudnimi glasovi, s hrumenjem, z ledenim smehom... Počasi se je izdivjala, njena moč se je drobila, ostalo je le še nekaj jeznega mrmranja, ječanja... Sveče na mrtvaškem odru so spet zagorele. Kot je sapa pridirjala v hišo, tako je tudi izginila. Izginili pa sta tudi sestri. Po vasi je šel glas, da ju je pogoltnila podzemna votlina, bila je v bližini vasi pod kamnitimi oboki, kjer so se večkrat mešali čudni glasovi: brbotanje, ječanje, nekakšno rjovenje, kriki...

V HIŠI se je življenje spravilo v prave tirnice. Spet se je slišalo veselo rezgetanje konj; kupčija je cvetela. Fantoma je šlo vse v klas, kar sta se dotaknila. Šušljalo pa se je, da jim je Lota iz groba poskušala po svoje pomagati... V mirnih večerih, v nočeh, oblitih z mesečino, naphano z vonjem zemlje, je prihajala k njim kot razvlečena zelenkasta meglica. Baje so marsikaj razbrali iz nje-

nega šepetanja. Sinova sta našla dobri, delovni življenjski družici. Brina pa se kar ni mogla posloviti s tega sveta. Svoje življenje je privlekla daleč daleč, skoraj do sto let.

SREDI poletne ujme je strela udarila v gosposko hišo, v stajo. Vse je izginilo v plamenih: ljudje in živali, oprema, vse... Ostalo pa je veliko kamenja najrazličnejših oblik, barv, velikosti; med njimi se je motal zatohel, vroč veter, pretkan z nekim čudnim vonjem. Pod vsakim kamnom se je potuhnjeno skrivala kača, od tod tudi ime Kačja globel. Ob deževju se je tod večkrat dvignila voda, kot bi jo izbruhnilo podzemlje. V ljudeh se je utrdilo prepričanje, da je to povezano s kačami, da je med njimi tudi bela kača. Kadar bo po dolini le preveč hudih, črnih grehov, bo planila na svetlobo; koder bo šla, bo vse zažgala...

Kdor zna prisluhni naravi, njeni govoric, lahko v temnih nočeh, ko po vasi razsajajo sape, ko žvižga in piska, kot bi hudič pokal z bičem, zasliši oster, presunljiv krik: "Šatulja! Šatulja!... Šatulja!"

Ljudje močneje zapahnejo vrata, zastrejo okna, pogasijo luči. Nihče ne mara blodnih, izgubljenih, zavrženih duš...

Jože Sevljak **MAMA, UMRL BOM**

Pozno poleti je bilo, soparen dan je pritiskal k tlom. Otroci smo se s kolesi vračali iz šole. Z njiv in travnikov se je dvigala sparina, ko smo se polni prešerne razigranosti potili na prašni cesti. Visoko gori pod obronki gozdov pa je vabila domača vasi-ca.

Za nami je pripeljal traktor, naložen s savskim peskom, in nas malo pred ovinki prehitel. Spogledali smo se in v en glas zakričali: "Primimo se zanj!"

Z vso silo smo se uprli v pedale in gonili kot brez uma. Prijatelj sta se že po nekaj metrih prijela za stranici, meni pa to ni in ni uspelo. Bolj ko sem gonil, bolj se je večala razdalja med menoj in njim.

Kričala sta: "Daj, potegni še malo! Zdrži!"

Z eno roko sem se že odlepil od krmila in jo stegoval predse, a glej ga vraga, traktorja nisem uspel prijeti. V glavi mi je šumelo, srce je razbijalo nekje v vratu, pred očmi se mi je temnilo. Začelo mi je zmanjkovati sape, vedno bolj sem popuščal in se v mislih že poslovil od zastojkarske vožnje.

"Reva si, reva!" sta se drla prijatelja.

Sklenil sem, da odneham, saj me je okrog srca tako stiskalo, da mi je postalo slabo.

Traktor se je vedno bolj oddaljeval, dokler ga ni skrtil ovinek in se je slišal samo še objesten krohot mojih prijateljev.

Sestopil sem na kup peska. Ves sem se tresel, srce je divje poskalovalo. Ni se umirilo niti potem, ko sem že nekaj časa sedel tam in premišljeval, kaj naj storim.

Končno sem se le dvignil. Noge so bile težke, kot da niso moje, v prsih je ležalo nekaj svinčenega.

Lovil sem dih in komaj zadrževal solze. Zbal sem se, da tak, kakršen sem, nikoli ne pridem do doma. Domača hiša je bila še daleč, saj se je ovinkasta cesta komaj dobro začela vzpenjati.

Popadel me je paničen strah. Ne bom več videl ata in mame, ne sestric in bratca, ne prijazne domače hiše. Ne bom se več lovil po bregovih s sosedovimi otroki, ničesar več ne bom videl, ne čutil!

A nekaj v meni se je zganilo, uprlo. Ne, to se ne sme zgoditi! Za vsako ceno moram naprej!

Spustil sem se s ceste v grapo, kjer je na samoti stal vodni mlin. Od tod je vodila navzgor gozdna bližnjica. O, če bi bilo drugače, bi stekel po njej kot gorski zajec!

Pustil sem kolo za gospodarskim poslopjem in se z negotovim, starčevskim korakom odpravil dalje. A že po tridesetih metrih sem moral sestiti, da sem nalovil v pljuča zrak za naslednjih nekaj korakov. Bom sploh kdaj prišel domov, se je znova zavrtala vame tesnoba.

Iz gozdička se je pot povzpela na travnat breg, obšla posejano njivo in pri prvi kmetiji zavila nazaj na kolovoz. Na verigi se je trgal pes in divje lajal proti meni, a jaz sem bil ves zavzet s svojo bolečino in strahom.

Nad kmetijo se je pot izgubila v gozd. V globokih kolesnicah se je nabirala voda, ki je z desne in leve polzela z glinastih strmin. V luži sem si zmočil robček in ga pritisnil na razbolelo srce. Kaj vse bi dal, da bi lahko dihal tako spokojno, kot je dihal ta vlažni zeleni gozd!

Vedel sem, da moram čimprej naprej. Naprej! Ven na plano, na poslednji vzpon, ko se pot požene čez obronke travnate planote, zavije polkrožno v strm klanec, od koder se vidijo beli zidovi naše hiše.

Ko sem ga premagal, sem izmučen sedel na parobek in gledal v domača okna, solze pa so tekle, tekle...

Ljuba naša hiša, sem šepetal. Samo da sem te še enkrat videl, da bom lahko objel očeta in mamo, pobožal sestrici in bratca, potem pa lahko tudi umrem!

Z zadnjimi močmi sem se privlekel do vrat in pritisnil na kljuko. V kuhinji je sedel oče s prijatelji, pri štedilniku je stala mama.

Začudeno so se ozrli vame, ko sem se bled kakor zid opotekel proti svoji kamrici.

Še na vratih sem zajokal: "Mama, umrl bom!"

Legel sem na divan in zaprl oči.

"O bog, kaj le govoriš, sin?" je zajecljala in me objela, oče pa me je nežno pobožal po glavi, ko sta se v skrbeh sklanjala nad menoj.

Zaihtel sem v blazino. Od sreče ali od bridkosti, zdaj ne vem več.

A bil sem doma in nisem se več bal. In to je bilo najvažnejše!

Večer je. Lahko gledamo v nebo. Lahko vdihavamo samotni veter. Lahko sanjamo. Lahko se preselimo na dno morja. Tja, kjer je voda modrozelená in kristalno čista. Tja, kjer rastejo bele in zlate alge in kjer zveni tiha pesem morskih deklic.

Pet jih je. Ovite v dolge temne lase sejejo bel pesek. Božajo črne školjke in iščejo izgubljene zaklade. Kadar so sončni zahodi najlepši, splavajo na površje. Plavajo na rdečezlatih valovih, pijejo modrino in sončne žarke. Tam štrli iz morja siva gora. V mraku deklice posedejo k njenemu vznožju in pojejo otožne pesmi. Repe namakajo v slano morje, roke pa dvigajo k migetajočim zvezdam. Na špici gore stoji kip iz belega marmorja.

In tukaj se začne ta zgodba.

Najmlajša morska deklica se je zaljubila v marmorni kip, ki je predstavljal lepega grškega mladeniča in je bil vsekakor velika umetnina starega sveta. Morda je predstavljal boga Apolona. Atletski bog je stal tam v pravilnem contrapostu in z zmagoslavnim gibom držal svoj lok.

Najmlajša deklica ga je skrivaj opazovala. Kipar je bil velik umetnik, kipu je vdahnil duha, kar znajo samo največji mojstri. Apolon je bil zelo resničen z razmišljujočim nizkim čelom in s komaj opaznim nasmehom, ki je iz različnih zornih kotov dobival različen pomen. Mala morska deklica je verjela, da se smehlja prav njej. Zaprla je oči in sanjala. Hrepenenje jo je dvigalo v modri nebes. Verjela je, da vso to modrino drži marmorni Apolon na svojih rokah.

In nekega jutra je skrivaj splavala na površje. Voda je bila hladna. Bilo ji je tesno pri srcu. V daljavi so plavale sive tovarne ladje. Gora je bila svetlo siva. In na njej kip, ves lep in bel, z dvignjeno roko in lahnim smehljajem jo je vabil k sebi.

Priplavala je k vznožju gore. Oprijela se je mrzle, mokre skale in začela plezati... Oprijemala se je vlažne skale in se vlekla navzgor. Kamen je bil mrzel, hladen. Sonce je vzšlo zlato. Toplo je posijalo nanjo. Vzpenjala se je hitreje, toda Apolon je bil še daleč... Sonce je začelo žgati. Deklica je omagala. Tuda bila je blizu polovice poti. Zaspala je. V poznem popoldnevu so jo zbudili galebi, ki so se spreletavali nad goro. Nadaljevala je pot. Morje je daleč pod njo temno bučalo. Nad njo na vrhu gore kip. Vabil jo je s temnim smehljajem. Prišla je noč. Prižgale so se zvezde. Morska deklica je ležala na kamnu. Zvezde so bile velike kot sonce. Vročina in mraz. Na skali sledovi krvi. V sanjah je prišel Apolon k njej. Sprehajala sta se nekje nad Rimsko cesto, dolgo in daleč.

Zbudilo jo je mrzlo jutro. Pod njo sivo morje, nad njo beli kip, z lahnim smehljajem. Nebo je bilo oblačno. In v daljavi tovarne ladje. Razbesnela se je nevihta, strele so se bliskale in ena je zadela tudi v marmorni kip in mu odbila glavo, ki se je zakotalila po skali naravnost v naročje mali morski deklici. Deklica je držala glavo z odbitim vratom v naročju in ni vedela, kaj bi z njo. Potem je poljubila marmorna usta. Poljub je imel okus po soli, mrzlem kamnu, podoben je bil letu galebov. Nevihta se je razbesnela. Mala je s solznimi očmi odložila glavo na kamen in po mokri skali skupaj z nevihto zdrsnila v morje.

Kraljica mati, ki je ravno tistega dne prišla na obisk vsa okitena z rumenim jantarjem, jo je okregala. Sestre z ogrlicami iz rdečih koral so jo očitajoče gledale. Bil je ravno večer pomladnega plesa

morskih deklic. V tem večeru so se poročile s podvodnimi možmi. Pripeljali so se s kočijo, ki jo je vlekel ogromen kit. Tudi mala morska deklica je dobila moža in bila vesela in srečna na pomladnem plesu. Živela je s svojimi sestrami skupaj s skrivnostmi morsklega dna. Le kadar so bili večerni zatoni sonca najlepši, so ji iz oči privrele solze.

In kaj se je zgodilo s kipom?

Prišel je osamljen popotnik in vrnil glavo na marmorni trup. Toda pritrdil jo je narobe in tako je marmorni mladenič gledal v drugo smer. Ponosno je stal na vrhu gore in se smehljal severnemu siju.

Jože Kumer: OBLAK (detajl), olje na platnu, 1988

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

II

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

KULTURA

PREGLED ZGODOVINE OSNOVNEGA ŠOLANJA V KOSTANJEVICI NA KRKI

Od srednjega veka do konca druge svetovne vojne

Oktobra leta 1996 je minilo devetdeset let od izgradnje in odprtja t.i. starega šolskega poslopja v Kostanjevici na Krki. To prostorno in imenitno šolsko poslopje je zgrajeno v značilni arhitekturi takrat zidanih šolskih zgradb. Stoji ob potoku Studena nasproti južnega mostu, ki preko reke vodi v staro mestno jedro na otoku Krke, in samostojno, le za zahodnim krilom je vrsta hiš ob Gorjanski cesti. Pogled na šolo je zlahka prepoznaven kostanjeviški motiv, priljubljen pri slikarjih in fotografih. Proslava devetdesetletnice odprtja tega poslopja je bila v javnih občilih skorajda neopažena. Kratka poročila so prinesli le lokalni časopisi. V njih je bilo zlasti poudarjeno, da je ena najlepših šol v Sloveniji, predvsem zato, ker njene prostorne hodnike in učilnice krasi Gorjupova galerija, ki je hkrati slavila 40-letnico obstoja. Galerija vsebuje veliko zbirko slik in skulptur, ki so jih darovali številni slovenski in tuji umetniki in jih je zavzeto zbiral ravnatelj šole med letoma 1956 in 1985. Za to edinstveno galerijo skrbi in jo upravlja Galerija Božidarja Jakca, ki ima sedež v kostanjeviškem kloštru.

Ničesar pa ni bilo za javnost napisanega o starejši zgodovini osnovnega šolanja na kostanjeviškem območju, ki se, kot kažejo nekateri zapisi in podatki, začenja že v poznem srednjem veku, zanesljivo pa je bilo osnovno šolanje tu že v zadnjih desetletjih 18. stoletja. Le sedanji ravnatelj šole je v slavnostnem nagovoru na proslavi kratko povzel to zgodnejšo zgodovino. Podobno je storil tudi učitelj zemljepisa in zgodovine, ki je v uvodu v fotografsko razstavo Šola skozi čas, ki je bila pripravljena prav za to priložnost in je tudi temelj za postavitev stalne muzejske zbirke na to temo, nanizal nekaj podatkov o zgodovini šolanja. Nasploh je malo znanega o tem, da je neke vrste šola obstajala že v 14. stoletju, in sicer v cistercijanskem samostanu ali v samem mestu Kostanjevica. Bolj znano in zanesljivo pa je, da je javna šola v tem mestu stara najmanj dvesto let, vendar le kot ustanova, ne pa kot zgradba. Svojo lastno, namensko zgradbo, vendar le za nekaj razredov, je šola dobila leta 1893. Torej je bilo odprtje novega, za tisti čas modernega in vsem tedanjim potrebam ustrezajočega šolskega poslopja leta 1906 le en, vendar pomemben dogodek in mejnik v njeni zgodovini. Nasploh pa zgodnja samostanska, župnijska ali mestna zgodovina šolanja oziroma izobraževanja glede na njeno visoko starost ni raziskana ali pa v originalnih virih morda o tem res ni nič zapisanega. Tudi izvirna kronika javne šole, ustanovljena pred dobrimi dvesto leti, ni ohranjena. Znani so le izvlečki iz nje, ki so jih občasno napisali nekdanji učitelji in upravitelji in jih hranijo v Šolskem muzeju Slovenije. Ker je o sedanji šoli in o galeriji v njej ter drugih posebnostih šole v zadnjih desetletjih že veliko napisanega in znanega, bom poskušal v tem prispevku v luči tedanjih splošnih razmer prikazati dosedanje zapise in podatke o njeni zgodnji zgodovini v sekundarnih in terciarnih virih in literaturi, in to od njenih domnevnih začetkov v 14. stoletju pa tja do konca druge svetovne vojne ter z navezujočimi

se nujnimi posegi v sodobnost.

Zgodnja zgodovina šolanja v Kostanjevici na Krki

Kakor je znano, je koroški vojvoda Bernard Spanheim (1202-1256) ustanovil cistercijski samostan v dolini Toplica (zaradi malce toplejšega izvira) pod Opatovo goro na Gorjancih, nedaleč (1 km) od tedanjega spanheimskega trga Landestroist, današnje Kostanjevice. Ustanovno listino je izdal leta 1234 in jo potrdil leta 1249. Z njo je samostanu podelil tudi obsežno posest. Samostan se je imenoval Monasterium Fons Beatae Mariae ali slovensko Samostan Studenec svete Marije. Fons ali Studenec zato, ker so bili v bližini izviri potoka Obrh. Nemško se je cisterca imenovala Kloster Maria Brunn ali slovensko Samostan Marijin studenec. Ustanova je obstajala do leta 1786, ko je bila v okviru obsežnih jožefinskih reform razpuščena, podobno kakor stiški cistercijski samostan in številni drugi samostani na Kranjskem (skupaj enajst) in v vsem avstrijskem cesarstvu. Kakor piše v nekaterih virih, je samostan imel važno vlogo pri šolanju svojih redovnikov in posvetnega prebivalstva že v poznem srednjem veku.

Tako najprej navajam zapise nekaterih piscev in kronistov. Likar (1953) v publikaciji *Kostanjevica na Krki - 700 let obstoja* in Jančič (1953) v izvlečku iz kronike kostanjeviške šole pišeta, da je v samostanu delovala t.i. notranja šola (oddelek) za izobraževanje duhovniškega in meniškega naraščaja in t.i. zunanji oddelek za šolanje otrok prebivalstva, in to že v 14. stoletju. Poučevalo se je tudi zunaj samostana, in sicer v naselju Kočarija, na mestu sedanjih razpadajočih hiš Kočarija št. 1. Zunanje učence naj bi poučevali osnove latinščine, da bi lahko z večjim ali manjšim razumevanjem poslušali petje in pridige cerkvenega oficija, zlasti pri slovesnih mašah in pri drugih pobožnostih. Obenem so jih učili nemškega pisanja in branja ter preprostega računstva. Podrobnejših podatkov o vsebini, organizaciji in pogostosti tega šolanja za prebivalstvo v samostanu pisca ne navajata, prav tako pa tudi ne zapišeta nobenih virov oziroma dokumentov, ki bi potrjevali omenjene navedbe.

Tudi znani šolnik in pedagoški pisec Ivan Lapajne je v svoji knjžici *Opis okrajnega glavarstva Krško* leta 1883 v zapisu o mestu Kostanjevica zabeležil, da mesto ni imelo šole, dokler je ta bila v samostanu. Tudi ta pisec ne navaja virov, iz katerih je črpal omenjene trditve.

Glede tega Gruden (1910 - 1916) piše naslednje. O kartuzijanskem samostanu Bistra beremo, da je v začetku 16. stoletja vzdrževal šolo s približno dvanajstimi učenci, ki jo je vodil poseben učitelj. Podobne ustanove so bile v Podkloštru, Vetrinju, Stični, Kostanjevici.

Leta 1987 je akademik dr. Jože Mlinarič napisal imenitno in obširno zgodovinsko delo *Kostanjeviška opatija 1234-1786*. Med svojim obsežnim raziskovanjem zgodovine opatije na podlagi izvornih zgodovinskih listin in drugih virov ni našel posebnih in podrobnejših podatkov o tem, da je obstojal t.i. notranji oddelek za šolanje novincev, in tudi ne podatkov o t.i. zunanjem oddelku za šolanje okoliškega prebivalstva, o čemer so zelo na splošno pisali manj kompetentni pisci. Vendar so v njegovem delu zapisi, ki posredno namigujejo, da je nekakšno notranje izobraževanje ali šolanje vendarle obstajalo in da je bil morda samostan nosilec tudi nekakšnega šolanja za prebivalstvo ali da je v mestu Kostanjevica delovala celo nekakšna mestna šola. Tako na strani 93 na

Samostan Fons Sanctae Mariae (po Valvasorju)

splošno piše, da so cistercijani v začetnih razdobjih delovanja reda mlade izobraževali le, če so se namenili stopiti v red. Sprva je meniški naraščaj dobival le osnovno izobrazbo, pozneje pa še višjo (trivium, kvadrium). Nadalje piše, da so pozneje, po zgledu nekaterih drugih redov, tudi cistercijanski samostani odprli svoja vrata za izobraževanje dečkov, ki se sicer niso namenili vstopiti v red, ampak so se izobraževali le za delovanje v posvetnem življenju. Samostan ni mogel stati ob strani dogodkov, saj je bilo šolanje posvetne mladine plačano in so bili to dodatni samostanski dohodki. Na strani 101 je zapisano, da je večina menihov pridobila izobrazbo v samostanih, kjer so bili za to zadolženi bolj izobraženi sobratje. Glede tega piše tudi o tem, da so bili nekateri menihi magistri za novice, kar pa seveda ne pomeni, da je bilo to redno izobraževanje oziroma šolanje. Da je bilo to nekakšno organizirano delovanje, pa govori zapis na strani 343. Z nedatiranim navodilom reinskega opata stiškemu predstojniku, opatu Jakobu Reinprechtu (1603 - 1626), vizitator naroča, naj opat za konventuale (bruedern) izbere učenega učitelja (ein gelerten Magistrum), ki naj jih uči po dve uri dopoldne in dve uri popoldne (allerlay lectiones lesen). Smemo domnevati, da je bilo nekaj podobnega uveljavljeno tudi v kostanjeviškem samostanu. Zanimiva je beležka na strani 388, da je vizitator samostana priporočil opatu, naj bodo samostanski oskrbniki in upravitelji posesti večji branja in pisanja. Najbrž je bila cisterca prisiljena, da za čim boljše gospodarjenje na svojih posestih in v uradih poskrbi za izobraževanje svojih nekonfesionalnih uslužbencev. Morda je značilen tudi podatek, da je kostanjeviško župnijo med letoma 1756 in 1765 vodil pater Alanus Smrekar, ki je bil obenem tudi administrator na kostanjeviški graščini (posesti). Leta 1765 so meščani na opata naslovili prošnjo, naj tega patra pusti v župniji, saj jim je bil celih devet let dober pastir, odličen učitelj njihovim otrokom (učitelj česa? - se sprašuje avtor tega prispevka), sijajen pridigar, po njihovih besedah jim je postal vse. Po podatkih je mogoče sklepati, da je ostal župnik tja do leta 1778. Kakor že omenjeno, pa o izobraževanju za samostanske in posvetne prebivalce mesta in okoliša ni nikakršnih podrobnejših podatkov.

Glede tega se zdi umestno pripomniti, da je bila Kostanjevica, tedanji Landestrost in pozneje Landstrass, že leta 1252 v neki listini omenjena kot mesto, vendar je ustno prejela mestne pravice že nekaj prej. Kostanjevica je prvo mesto na Kranjskem, ki je imela pisno mestno pravo, znano kot kostanjeviško pravo (1295 - 1307), nadalje prvega mestnega sodnika in prvi mestni svet na Kranjskem (Zwitter, 1929). Med vladanjem Spanheimov, koroških vojvod, in češkega kralja Otokarja pa je bila v mestu tudi kovnica denarja in verjetno ves čas tudi večja ali manjša vojaška posadka. Poleg tega je bila Kostanjevica kot mesto in sedež gosposčine s svojimi mostovi čez Krko pomembna nadzorna točka na predpisani poti iz Hrvaške proti Ljubljani in Primorju ter v Italijo (Strassenzwang) (Zwitter, 1929). Bilo je tudi več točk za pobiranje mitnine za državo, gosposčino in mesto, kar so seveda morali opravljati ljudje z vsaj najnujnejšo izobrazbo. Zato je bilo najbrž v mestu ustrezno zanimanje za izobraževanje, kar bi utegnili prispevati k tezi o obstoju nekakšnega zunanjega izobraževalnega oddelka pri samostanu, saj je bil ta s svojimi redovniki bolj ali manj usposobljen vsaj za nekakšno elementarno poučevanje. Tudi dejstvo, da je opatija imela ves čas obstoja patronat nad kostanjeviško župnijo sv. Jakoba in je iz vrst menihov in posvetnih duhovnikov

I Kraji, ki so do reformacije imeli šolo, so bila po Schmidtu (1963) naslednja mesta in trgi: Kranj, Škofja Loka, Radovljica, Bled, Maribor, Celje, Pilštajn, Ptuj, Vuzenica, Turnišče, Konjice, Slovenj Gradec, Breže, Šentvid na Koroškem, Celovec, Dobrla ves, Gospa Sveta, Podkrnos, Grebinj, Otok, Grednje Bele (na Koroškem), Ljubljana, Kamnik, Krško, Kostanjevica, Črnomelj, Ribnica, Novo mesto, Šmarje na Dolenjskem, Višnja Gora, Trst, Piran, Milje, Izola, Koper, Gorica in Vipava. Meni, da je bila večina teh šol mestnega tipa, ker so jih ustanavljali meščani za svoje izobraževalne potrebe, in so najprej delovale v tesnem sodelovanju s cerkvijo. Pozneje pa je zaradi različnih interesov prihajalo tudi do sporov med meščani in cerkvenimi oblastmi glede šolskega programa. Pripominja, da so bile šole v omenjenih krajih večinoma kratkotrajne oziroma, kakor je mogoče sklepati iz navedenih podatkov, občasne. Meni pa, da je ta seznam nepopoln in bodo morda nadaljnja raziskovanja odkrila še kak drug kraj s tako šolo.

postavljala župnike, pozneje pa tudi upravitelje bivšega kostanjeviškega gospostva, je morda vplivalo na uvedbo nekakšnega elementarnega izobraževanja za podmladek izbranega prebivalstva. Če so menihi opravljali kakršnokoli javno izobraževanje za okoliško prebivalstvo, je bilo to zelo verjetno neredno, kajti samostan je doživljal duhovne in gospodarske krize ter stagnacije. Občasno pa je bilo v cisterci tudi malo menihov in še ti so bili često razporejeni kot župniki na pridruženih župnijah ali upravitelji samostanskih posestev in uradov.

Schmidt (1963) v svojem obsežnem delu Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem piše, da spričo pomanjkljivih virov sicer ni mogoče odgovoriti na vprašanje, koliko šol je bilo pri nas do začetka reformacije, to je približno do sredine 16. stoletja. Vendar pa na podlagi zbranih podatkov meni, da je med sedemintridesetimi kraji na širšem slovenskem etničnem prostoru, ki so do takrat imeli šolo, bila tudi Kostanjevica¹, pri čemer samostanske šole niso vštete. Kaže torej, da je to bila mestna šola, vendar je seveda možnost, da je s to šolo mišljen že večkrat omenjeni t.i. zunanji oddelek šole pri samostanu Fons Beatae Mariae ali pa župnijska šola, kajti v zgodovini se omenja župnija že leta 1220 z župnikom Adalbertom. (Mlinarič pa leta 1987 meni, da je bila župnija v Kostanjevici že sto let prej.) Žal Schmidt ne navaja nobenih podrobnejših podatkov in virov v zvezi z omenjeno šolo v Kostanjevici in tudi ne o večini šol v drugih krajih, ki jih omenja.

Pač sta glede tega zelo pomembna dva Mlinaričeva podatka (1987). Na strani 185 omenja kot pričo v neki listini iz leta 1336 kostanjeviškega učitelja Hermana (der Schulmeister ze Landestrost), kar govori v prid temu, da trditev o šolanju že v 14. stoletju ni čisto brez podlage. Nadalje na strani 327 piše o podpisu pogodbe med kostanjeviškim samostanom in brežiškim gradom (gospostvom) leta 1570 o skrbništvu nad brežiško župnijo. Podpisu pogodbe je bil priča, poleg drugih veljakov, tudi učitelj kostanjeviškega mesta Lenart Aschner. Omemba dveh mestnih učiteljskih položajev podpira Schmidtovo mnenje, da je bila v tistih zgodnjih časih v Kostanjevici mestna šola.

Ni znano, kaj se je na šolskem področju v tem kraju dogajalo med reformacijo, saj je reformacijski val dosegel tudi to mesto, zlasti iz Krškega in Novega mesta ter iz bližnjih grajskih gosposčin Prežek, Gracarjev turn in Vrhovo, ki so bile v lasti luteranskega plemstva. Protestanti naj bi tudi razdejali kapelico sv. Lovrenca, ki je bila v neposredni bližini samostana, in zatem, kot kaže, ni bila več obnovljena.

Če navedbe omenjenih piscev držijo, mineva konec tega stoletja oziroma ob nastopu tretjega tisočletja morda že okrog 500 +/- 100 let od začetkov šolanja oziroma izobraževanja samostanskega osebja in posvetnega prebivalstva na kostanjeviškem območju. Vendar iz vseh omenjenih podatkov ni mogoče zanesljiveje sklepati, ali je bila šola v razdobju od 14. stoletja (1336) do zadnjega četrletja 18. stoletja samostanska šola oziroma njen zunanji oddelek, ali mestna šola, ali morda tudi župnijska šola.

Šolska dogajanja v Kostanjevici po razpustu cistercijanskega samostana

V že omenjenih prispevkih Likar, Jankovič ter Zagorc (izvleček iz kronike) pišejo, da je bila po ukinitvi cistercijanskega samostana leta 1786 ustanovljena leto kasneje (1787) prva šola pri fari

Stara graščina kostanjeviškega gospostva, ki jo je leta 1793 za potrebe šole in župnišča kupilo mesto na dražbi po ukinitvi samostana

2 V reformi šolstva med vladanjem cesarice Marije Terezije je, kakor piše Schmidt (1963), po zamisli I. Felbigerja cesarica z zakonsko močjo določila Splošno šolsko naredbo o ureditvi osnovnega šolanja v cesarstvu oziroma o uvedbi osnovne šole (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in der sämtlichen Erbländern). Po tej naredbi naj bi bile tri vrste osnovnih šol. Prva je t.i. trivialna šola, ali trivialka, ali navadna šola (volks- oder Gemeine Schule, v tedanji slovenščini "gmajn šula") zlasti za kmečki življ. Možni so bili nižji in višji oddelki, pač po krajevnih možnostih. Predmeti so bili: verouk, branje, pisanje, računstvo, posvetna moralka in osnovni pojmi iz gospodarstva. Druga vrsta osnovne šole so bile t.i. glavne šole v okrožnih središčih z več razredi, zlasti za meščane oziroma njihov podmladek. Poleg programa trivialke so bili še predmeti: nemška slovnica in spisje, prirodopis (osnove gospodarstva), osnove latinščine, zgodovina in zemljepis, stavbarstvo, mehanika in risanje. Tretja vrsta osnovne šole naj bi bila normalna šola (normalka) v glavnih mestih avstrijskih dežel s programom glavne šole, ki naj bi bil dopolnjen z normo in zgledi za poučevanje. Slednje je približno petdeset let izvrševala v obliki dopolnilnih tečajev obstoječih učiteljev, ki pa so v glavnem imeli še druge obveznosti (cerkovništvo, orglanje). Enako podobo osnovnega šolstva na Kranjskem je opisal tudi Gruden (1910 - 1916).

Maria Brunn, ki jo je tistega leta obiskovalo 69 šolarjev. Po istih virih je bila šola leta 1789 prestavljena v mesto Kostanjevica. Poimenovali so jo Deutsche Schule ali Nemška šola. Preselitev šole iz samostana v mesto je sledila odloku o premetitvi, ki so ga podpisali župnik in dekan Avguštin Sluga, dvorni svetnik Moric Edlinger (najbrž Janez Nepomuk Edling) in učitelj Pibernik. Šolski prostor je bil sprva v graščinski kašči in pozneje v preurejenem graščinskem seniku. Šolo naj bi obiskovalo 127 učencev, od tega 67 dečkov in 55 deklic.

Lapajne (1883) piše nadalje, da je mesto Kostanjevica, tedanji Landstrass, leta 1793 na dražbi kupilo graščino v mestu na Malem placu, ki je bila samostanska last do njegove ukinitve leta 1786. (Graščino je opatija kupila skupaj s celotnim nekdanjim kostanjeviškim gospostvom leta 1667, in sicer, kar je zanimivo v današnjem času, od tedanje znane hrvaške plemiške družine Ane Katarine in Petra Zrinjskega za 30.000 tedanjih goldinarjev. Last Zrinjskih pa je bila od leta 1654.) Mesto je graščino kupilo za potrebe šole in župnišča in je zanjo odštelo 562 takratnih goldinarjev. Kaže, da je od takrat šola delovala v vzhodnem krilu graščine, ki je bilo po nekaterih pripovedih pozneje nadzidano v delu, kjer je sedaj Lamutov likovni salon. Jugozahodno krilo pa je postalo sedež kostanjeviške župnije sv. Jakoba.

Glede tega so pomembne in ključne Schmidtove navedbe (1963), ki jih je povzel tudi Mlinarič (1987). Leta 1774 je bila izdana Splošna šolska naredba². Z njo je bilo v Kostanjevici omogočeno osnovanje navadne ali trivialne šole. Po pazljivi primerjavi in razčlembami omenjenih bolj ali manj nepopolnih zapisov ter v luči gradiva v Schmitovi Zgodovini šolstva in pedagogike na Slovenskem je mogoče domnevati, da se je v zadnjem četrtletju 18. stoletja v Kostanjevici na šolskem področju dogajalo naslednje.

Med izvajanjem šolskih reform po letu 1774 je domnevno obstoječi zunanji oddelek samostanske šole ali mestna šola morala biti prevedena v trivialko ali pa je bila trivialka povsem na novo ustanovljena. Po takratnih reformnih predpisih naj bi šola imela patrona, kar sta postala toda šele po dolgotrajnih oklevanjih in nasprotovanjih opata Hallersteina, ki jih opisuje Schmidt, samostan in kostanjeviška župnija, nad katero je samostan imel patronat že od svoje ustanovitve. Prostore za trivialko je opatija dodelila v kostanjeviški graščini v mestu na otoku, ki je bila sicer sedež kostanjeviške posesti v lasti samostana. Če je takšno sklepanje pravilno, je takšna napol javna šola v Kostanjevici obstojala že leta 1781, kakor piše Schmidt. Po razpustu cistercijskega samostana pet let pozneje (1786), je nastal za šolo nenavaden in nevaren položaj, kajti s tem aktom je ugasnil tudi patronat cisterce nad šolo, prav tako pa tudi nad razmeroma majhno kostanjeviško župnijo, kjer je bil že deset let župnik menih, tedaj že

3 V svojem delu Mlinarič (1987) piše, da je bila po razpustu samostana ustanovljena nova župnija, ki ji je bila dodeljena samostanska cerkev in del samostanskega inventarja. Najbrž je iz nostalgčnih razlogov sprejela ime nekdanjega samostana Maria Brunn. Župnik nove župnije je bil nekdanji menih Avguštin Sluga, prvi in naslednji kaplan pa Bernard Kerhne in za njim Viljem Hirsche, oba nekdanja menihi. Župnija je bila majhna in takorekoč brez župljanov ter bržkone brez zadostnih dohodkov, saj je bila v neposredni bližini kostanjeviška župnija, na zahodni strani velika šentjernejska in na vzhodni obsežna svetokriška župnija, vse tri prafare. Zato je bila tri leta pozneje, to je leta 1789, ukinjena. Čas se ujema z že omenjenim odlokom trojice Sluga-Edling-Pibernik o ustanovitvi pretežno javne šole v Kostanjevici. Sluga pa je potem odšel za župnika na Rako in pozneje v Kranj. Tam je bil mecen učiteljev, župnijske prostore je odstopil za šolske učilnice, in kasneje je bil šolski nadzornik.

4 Lapajne (1883) opisuje župnijsko organizacijo v času izida njegove brošure. Kostanjeviška župnija je obsegala le mesto Kostanjevica in naselja Malence, Koprivnik in Sajevec na levem bregu Krke. Sicer pa je meja, po dnevniku škofa Hrena (Mlinarič, 1987), med šentjernejsko in svetokriško župnijo tekla po Orehovškem potoku in Studeni do Krke, zahodno je bila šentjernejska in vzhodno svetokriška župnija. Tako je bil del naselja Orehovec nad Kostanjevico v eni, del pa v drugi žuniji. Tudi t.i. predmestje kostanjeviškega mesta na desnem bregu Krke je torej sodilo pod šentjernejsko župnijo.

upokojeni Janez Nepomuk pl. Wiesenthal. Župnija je bila, kot kaže, zanemarjena, ker je bil odnos samostana do mesta in tudi do kostanjeviške župnije povod za občasne pritožbe meščanov. Tako je šola ostala brez patrona in seveda brez dela dohodka. Kaže, da je dotedanje samostanske obveznosti (patronat) do te šole prevzela novoustanovljena župnija, že omenjena fara Maria Brunn pri Kostanjevici, kakor jo imenuje Likar (1953), z župnikom Avguštinom Slugo, nekdanjim menihom^{3,4}. Da je nova župnija verjetno prevzela patronat nad šolo, potrjuje tudi to, da je bil njen župnik Sluga delovanju šole verjetno naklonjen, kar je mogoče sklepati iz poznejšega njegovega delovanja (v Kranju).

Po ukinitvi samostana je bila novoustanovljena župnija po treh letih delovanja, to je leta 1789, ukinjena in tako je trivialka že drugič ostala brez pokrovitelja in ustanovitelja ter seveda brez delnega vira denarja za svoje delovanje. Kostanjeviška župnija sv. Jakoba, ki jo je leta 1788 prevzel in do leta 1795 vodil tudi nekdanji menih Alojzij Sizenfrey, verjetno zaradi majhnosti župnije pa tudi zaradi propada kostanjeviške gosposčine ni bila sposobna prevzeti patronata nad šolo. Omenjeni odlok iz leta 1789 je bil torej najverjetneje ukrep za razrešitev problema šole, ki je ostala brez patrona, in ne za njeno prostorsko premostitev iz samostana v mesto, kakor piše v nekaterih že omenjenih virih. Bržkone je šlo za prevedbo napol javne trivialke pri župniji Maria Brunn, ki je bila prostorsko že umeščena v mestu, pod patronat mesta ali občine, torej v pretežno javno osnovno šolo. Tej tezi v prid govori tudi podatek v zapisu Lapajneteta, da je mesto (občina) štiri leta pozneje (1793) za potrebe šole (in župnišča) kupilo kostanjeviško graščino. Da je šlo leta 1789 za pomembno odločitev, potrjuje tudi to, da se je bil na odloku podpisal tudi šolski referent graškega gubernija Janez Nepomuk Edling (prej šolski referent pri deželnem glavarstvu Kranjske v Ljubljani), sicer velik pobornik uvajanja šolstva in prevajalec nemških učbenikov v slovenščino. Ta sprememba je hitro pomenila tudi razširitev možnosti izobraževanja, saj je bilo leta 1787 v napol javni šoli 69 učencev, leta 1789 v javni šoli pa že 127 šolarjev. Ker je mesto oziroma občina postala patron oziroma ustanovitelj javne šole, je bila dolžna poskrbeti za ustreznejše prostore, kot sta bila dotedanja kašča in senik pri graščini. To je uresničila z nakupom graščine v mestu leta 1793. Torej lahko zanesljivo sklepamo, da bo leta 2001 dvestodvajsetletnica napol javne šole in leta 1999 dvestodesetletnica pretežno javne osnovne šole v mestu Kostanjevica. Takšno stanje šolanja v Kostanjevici v jožefinskih reformnih časih je nekakšen zaključek starejše (ali zgodnje) zgodovine šolanja v samostanu in v mestu ter okolici Kostanjevice. Bilo pa je tudi primer reformnih prizadevanj za liberalizacijo in sekularizacijo šole in razširitev možnosti za izobraževanje nasploh. Omeniti je treba vendarle, da to ni pomenilo popolno neodvisnost šole od Cerkve, saj je bil prvi učitelj Pibernik kakor v številnih drugih šolah na Slovenskem po tedanjih predpisih tudi organist in cerkovnik. Poleg tega je ohranila cerkvena oblast tudi nadzorništvo nad temi šolami. Učitelj v Kostanjevici je imel razmeroma dobre skupne osebne dohodke, 180 goldinarjev letno, kar je bilo v takratnih kranjskih razmerah, v primerjavi z dohodki učiteljev s podobnimi obveznostmi v drugih krajih, razmeroma dober dohodek, vendar na splošno daleč premajhen za obstoj in za urejeno življenje učiteljske družine ter za popolno posvečanje temu poklicu. Poleg tega sta bila sedež župnije sv. Jakoba in šola v istem poslopuj

(graščini), kar je gotovo imelo vpliv na njun odnos. Pripomniti velja, da je bilo tedaj osnovno šolanje neobvezno. Obvezno je bilo v avstrijski državi zakonsko uvedeno mnogo pozneje, to je v drugi polovici 18. stoletja, leta 1869.

Organizacijski in prostorski razvoj javne šole

Po letu 1789 je bila javna osnovna šola v Kostanjevici enorazrednica in je delovala po določenih Splošne šolske naredbe iz leta 1774. Ni znano, kaj se je dogajalo s šolo v časih francoske okupacije oziroma Ilirskih provinc od leta 1809 do 1813. Verjetno je bila kot trivialka ukinjena in prevedena, podobno kot trivialke v drugih krajih, v "école primaire" ali obvezno osnovno šolo brez šolnine, kot je to predpisoval tedanji francoski šolski sistem. Po razpadu Ilirskih provinc je bil ponovno uveljavljen stari avstrijski šolski sistem, torej spet navadna neobvezna šola ali trivialka, ki se je delno vzdrževala tudi s šolnino. Tako je delovala do leta 1875, ko je postala dvorazrednica.

Izjemno pomembno za šolo je bilo leto 1776, ko je postal učni jezik za vse slovenski, nemščina pa je bila le eden od predmetov. Zdi se, da je do tega preobrata na kostanjeviški šoli prišlo zelo pozno, saj je bila po revoluciji leta 1848 nekako potihoma dovoljenja v trivialkah na Slovenskem uporaba slovenščine kot učnega jezika. Verjetno je bil v Kostanjevici kot upravnem (sodnem, finančnem) središču nemški oziroma avstrijski vpliv zelo močan in odtod tudi pozno uveljavljanje slovenščine kot učnega jezika. V zvezi s prevedbo enorazrednice v dvorazrednico in z uvedbo slovenščine za učni jezik je treba omeniti, da so omenjene spremembe tudi posledica zakonske uvedbe obveznega osnovnošolskega izobraževanja v tedanji avstrijski državi leta 1869 s šolsko odredbo osrednje avstrijske vlade oziroma z deželnim šolskim zakonom leta 1873. S temi zakoni je bilo uvedeno obvezno osnovno šolanje in ukinjeno cerkveno šolsko nadzorništvo, ki so ga od tedaj opravljali posvetni šolski (pedagoški) strokovnjaki, medtem ko je nadzor nad veroukom ostal Cerkvi. Z zakonom o ustanavljanju in vzdrževanju javnih ljudskih šol dežele Kranjske iz leta 1873 je bila ukinjena šolnina in uvedeno financiranje iz javnih virov ter prepovedano povezovanje učiteljske službe s cerkvenimi obveznostmi (organist, cerkovnik). Leta 1888 je šola osnovala še tretji razred. Do leta 1775 so zadostovali šolski prostori v mestni graščini, potem pa, ko je šola postala trirazrednica, je mesto oziroma krajevni šolski odbor moral poskrbeti za tretjo učilnico in jo je najel v zasebni hiši Mihaela Goloba (sedaj hiša v Oražnovi ulici št. 6). Leta 1892 je šola za svoj vrt vzela v najem zemljišče, na katerem je bilo pozneje (leta 1906) sezidano novo šolsko poslopje, seveda na precej povečanem stavbišču, kar vse je bilo treba odkupiti. Leta 1891 je šola postala štirirazrednica in šolska prostorska kriza se je močno zaostila. Četrto učilnico je šola najela v zasebni hiši (gostilni) Franca Bučarja (sedaj zgradba na Ljubljanski cesti 5) in začasno rešila šolske prostorske zadrege, ki pa so se še naprej kazale zlasti v tem, da je pouk potekal na treh različnih mestih v kraju, in to za dva razreda v zasebnih hišah. Zato sta občinski in krajevni šolski odbor v sporazumu z okrajnim šolskim odborom leta 1893 sklenila kupiti hišo (zgrajeno leta 1833), gospodarsko poslopje in vrt ge. J. Kalin (to je današnja hiša Krajevne skupnosti Kostanjevica, Ljubljanska cesta 7), in sicer za 6.800 takratnih goldinarjev.

Frane Bučar
 PREGLED ZGODOVINE
 OSNOVNEGA ŠOLANJA V
 KOSTANJEVICI NA KRKI

Stavba šole z dvema učilnicama, zgrajena leta 1895 (sedaj pritličje gasilskega doma, Ljubljanska cesta 7)

Na dvorišču stoječo gospodarsko poslopje so nameravali preurediti v stavbo z dvema učilnicama, hišo pa dati v najem in najemnino nameniti za šolske potrebe. Obrnilo pa se je drugače. Hišo je prevzela občina in jo deloma uporabila za svoje pisarniške in druge upravne potrebe ter za stanovanje upravitelja šole (morda tudi zdravnika). Gospodarsko poslopje na dvorišču pa so po prvotnem načrtu preuredili in leta 1893 je v njej šola pridobila dve učilnici. (Ta šolska stavba je današnje pritličje gasilskega doma na dvorišču stavbe, Ljubljanska cesta 7). Tako je od leta 1893 pouk potekal le na dveh mestih, vendarle pa v lastnih javnih šolskih prostorih. Zaradi povečevanja števila šoloobveznih otrok se je prostorska kriza stopnjevala in dosegla vrhunec, ko je bila leta 1903 uvedena prva in leta 1904 druga vzporednica. Takrat so se med županovanjem liberalnega graščaka in posestnika Franca Globočnika z Dobrave in upraviteljevanjem Antona Pavčiča začele resne priprave za gradnjo novega šolskega poslopja, ki so ga dotdaj dobile že vse sosednje občine⁵. Z zbranimi sredstvi Ivana Kočvarja in žene Josipine, znanih šolskih mecenov iz Krškega, sredstvi iz davčnih doklad in iz posojila, ki ga je občina najela na podlagi poročstva županovega posestva, so aprila leta 1905 začeli gradnjo, ki bi morala biti končana naslednje leto avgusta meseca pred začetkom šolskega leta. Zaradi nepredvidljivih težav med gradnjo je bila slavnostna otvoritev novega šolskega poslopja namesto avgusta šele 11. oktobra 1906. Gradnja je stala 90.600 takratnih goldinarjev. Takoj zatem so se vsi razredi z vzporednicami vselili v novo prostorno šolo, kjer je bilo urejeno tudi stanovanje za upravitelja šole. Dotedanji šolski prostori na dvorišču občine so bili dodeljeni deloma gasilskemu društvu deloma pa so bila v njih urejena stanovanja za občinske uradnike in tudi za učitelje. Nekdanje šolske prostore v kostanjeviški graščini je dobilo v uporabo župnišče. Po prvi svetovni vojni je celotna graščina po sklepu tedanjega klerikalnega občinskega odbora prešla v župnijsko last.

Podatkov o šoli med prvo svetovno vojno žal ni, vendar je verjetno delovala, najbrž pa v slabših splošnih razmerah. To potrjuje podatek, da je nadučitelj Anton Pavčič opravljal svojo službo 23 let, to je od leta 1896 do 1919, torej tudi v letih, ko je divjala prva svetovna vojna (1914 - 1918). Izmed nekdanjih učencev šole je v tej vojni na avstrijsko-italijanski fronti na Tirolskem kot avstrijski vojak padel znani pesnik in slikar Jože Cvelbar (1895-1916), ki je bil doma na Dolenji Prekopi pri Kostanjevici.

Po prvi svetovni vojni je šola prejela v Kraljevini SHS leta 1919 odlok za uvedbo petega razreda, dve leti pozneje, leta 1921, odlok za uvedbo šestega razreda in nekaj pozneje odobritev še nekaj

5 Nova šolska poslopja so v 19. stoletju že pred Kostanjevico dobile naslednje sosednje občine oziroma kraji: Raka 1832, Škocjan 1843, Šentjernej okrog 1850, Sv. Križ (sedanje Podbočje) 1860, Cerklje 1873 in Krško 1877.

Šolsko poslopje, zgrajeno leta 1906 (foto Franc Rabuse, okrog 1930)

vzporednic. V Kraljevini Jugoslaviji je bila na podlagi zakona o ljudskih šolah leta 1929 preurejena v nižjo osnovno šolo s štirimi razredi in višjo ljudsko šolo s prvim, drugim, tretjim in četrtem razredom višje ljudske šole. Na tej osnovi je bil leta 1936 uveden tretji razred višje ljudske šole ali sedmi razred. Šele po drugi svetovni vojni je bil uveden osmi razred, v nekem obdobju so bili višji razredi nižja gimnazija in po raznih reorganizacijah je šola postala osemrazredna osnovna šola, kakršna je tudi danes. Šolsko poslopje je, razen v vojnih in nekaj povojnih letih, nekako zadostovalo za šolske potrebe približno do sedemdesetih let tega stoletja, ko so se začela prizadevanja tedanjega ravnatelja in šolskega sveta za prenavo tega poslopja in povečanje zmogljivosti z novimi prizidki, učilnicami, kabineti in drugimi prostori zlasti zaradi potreb po posodabljanju pouka. Načrt je bil uspešno končan leta 1982. Takrat je šola dobila tudi veliko in sodobno telovadnico. Na uresničitev pa še čaka načrt ureditve sodobnih zunanjih športnih igrišč za šolo.

Šola med drugo svetovno vojno

Med drugo svetovno vojno (1941 - 1945) je šola v Kostanjevici, podobno kakor številne druge šole na Slovenskem, preživljala najtežje čase. Po kapitulaciji Jugoslavije so stavbo najprej zasedli vojaki nemške Grenzschutz (obmejna straža). Po premiku meje med Nemčijo in Italijo od mejnega prehoda Cikava pri Novem mestu na mejna prehoda Pristava in Veliko Mraševo na Krškem polju so Kostanjevico 11. junija 1941 zasedli Italijani, in sicer je del šole zasedla četa italijanske vojske, v stavbah na otoku pa so se naselili karabinjerji (tudi v gradu), obmejna fašistična milica in finančna straža. Jeseni leta 1941 se je meja spet premaknila, mejna prehoda med Italijo in Nemčijo sta bila na severnem kostanjeviškem mostu in na mostu pri Brodu. V Kostanjevici je pouk potekal v omejenem številu učilnic v slovenščini, le italijanščino sta približno eno leto poučevala Italijana. Spomladi leta 1942, ko so se začeli napadi partizanov Gorjanskega bataljona, se je četa italijanske vojske izselila iz šole, karabinjerji pa iz klostra. Preselili so se na otok, kjer so se z bunkerji in strojničnimi gnezdi močno utrdili. Kmalu zatem je tudi šola sklenila zapreti vrata, kajti Italijani so sumili, da ponoči prihajajo partizani v šolo in odtod napadajo njihove utrdbe na otoku, zato so šolo pogosto obstreljevali. Zaradi varnosti so pouk premestili v razne improvizirane prostore na otoku, kjer so ga v glavnem obiskovali šolarji iz mesta, saj je bilo zaradi zelo pogostih spopadov v okolici prihajanje otrok iz okoliških vasi v mesto nevarno. Leta 1943 je šola za nekaj časa zasedla enota MVAC (Milizia volontaria anticomunistica - t.i. bela garda). Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 je italijansko vojaštvo odšlo iz Kostanjevice, mesto pa so zasedle nemške enote in se naselile tudi v šoli. Kmalu se jim je pridružila enota domobrancev (bivše MVAC). Oboji so šolo spremenili v utrdbo. Med partizansko ofenzivo na Kostanjevico oktobra leta 1943 je bila šola zaradi topovskega in minometnega obstreljevanja močno poškodovana in onesposobljena kot trdnjava in šola. Takšna je ostala do konca vojne in leta 1948 je bila s postopnim obnavljanjem spet v celoti usposobljena za pouk.

Številni nekdanji in še šoloobvezni učenci so bili udeleženci in žrtve vojne, bodisi kot borci Narodnoosvobodilne vojske (partizanov), kot talci in interniranci, bodisi kot borci MVAC oziroma Slovenskega domobranstva.

Učitelji

O učiteljih v samostanski šoli razen imen in priimkov patrov magistrov za novice, ki jih navaja Mlinarič (1987), ni nobenih podatkov. Prav tako o učiteljih menihih, ki naj bi poučevali zunanje učence, vendar je razumljivo, da so bili menihi kot edini tedanje izobraženci tudi nosilci izobraževanja za javnost, če je le-to obstajalo. Zanimivi pa sta že navedeni omembi dveh mestnih učiteljev, Hermana leta 1336 in Lenarta Aschnerja leta 1570. Tudi o učiteljih v zgodnjih letih javne šole, razen imen in kasneje vrstnega reda prihajanja na šolo, takorekoč ni podatkov. Vse kaže, da je bil prvi učitelj v enorazrednici že omenjeni Pibernik, ki je sodeloval tudi pri ustanavljanju javne enorazredne trivialke leta 1789. Zatem se omenja učitelj Kračman in za njim Gradišnik, baje kostanjeviški rojak, ki pa je bil kmalu iz neznanih razlogov odstavljen. Njegov naslednik je bil Andrej Kančnik, ki je med drugim tudi pesnil. Znani sta njegovi pesmi O hudobni ženi in Kako na Krki (Raki) klenka. V življenju je imel velike težave, ker je ponesreči ustrelil svojo ženo. Po njegovem odhodu je njegovo mesto zasedel Andrej Stritar. Od tod naprej pa so znane tudi že letnice prihodov in odhodov posameznih učiteljev. Tako je prišel na šolo leta 1821 Stritarju na pomoč pomožni učitelj Anton Šinkovec. Slednji je zatem od leta 1824 do 1827 služboval v raznih krajih, medtem pa sta poučevala na kostanjeviški šoli dva učitelja, Franc Urančič in za njim Karel Trček. Leta 1827 se je Šinkovec vrnil v Kostanjevico, kjer je učil do leta 1865. Skupaj je učiteljeval 56 let in bil zadnjih enajst let slep. Umril je leta 1876. V letih 1865 in 1866 je učil Anton Junec, ki ga je za štiri leta nasledil Jožef Pečar. Med letoma 1870 in 1877 je učiteljeval Jožef Jerom, ki je medtem postal tudi upravitelj ali nadučitelj, kajti leta 1885 je šola postala dvorazrednica. (Približno do tega časa so bili učitelji tudi cerkovniki in organisti, ki so se izobraževali za učitelje na raznih krajših ali daljših tečajih na normalki.) Po tem času pa so bili postopoma učitelji samo absolventi (maturanti) učiteljskih šol. Zatem je upraviteljske posle opravljal in učil Leopold Abram do leta 1895. Šola je v njegovem obdobju postala trirazrednica. Za njim je bil samo eno leto vršilec dolžnosti upravitelja Leopold Potrebin, ki je sicer ostal v učiteljskem zboru do leta 1900. Potem je upraviteljske posle prevzel Anton Pavčič in vodil šolo celih 23 let, do leta 1919, ter je med najzaslužnejšimi za izgradnjo novega šolskega poslopja v letih 1905 - 1906. Leta 1919 je bil eno leto nadučitelj Ljudevit Pirkovič, za njim je šolo vodil Franc Zagorc do leta 1933, ko je odšel za šolskega nadzornika. Od leta 1933 do 1937 oziroma do upokojitve je bil upravitelj šole Janez Pirnat. Tega leta je vodstvo prevzel nadučitelj Stanko Gajšek, ki je bil upravitelj do svoje prezgodnje smrti leta 1955. Bil je glavna gibalna sila obnove šolskega poslopja po drugi svetovni vojni.

Med zanimivostmi velja omeniti, da je bila leta 1875, potem ko je šola postala dvorazrednica, dodeljena za učiteljico prvega razreda Marija Wessner, verjetno iz prve generacije maturantk (šolsko leto 1874/1875) leta 1871 ustanovljenega ženskega učiteljskega društva v Ljubljani. Na kostanjeviški šoli je poučevala dve leti. Bila je ena prvih žensk na Slovenskem, ki so po letu 1869 kot učiteljice prve posegle v javno šolstvo, področje, ki je bilo dotedaj kot vsa druga določeno kot moško. Pozneje so tej in drugim pionirkam, poklicno izšolanim učiteljicam, sledile še številne druge tudi v Kostanjevici in drugod. (Wessnerjeva je bila veliko pozneje glavna prefekta v internatu znane ljubljanske dekliške gimnazije oziroma liceja

Mladika.) Zanimivo bi bilo vedeti, kako je bila takrat kot učiteljica sprejeta v Kostanjevici. Sočasno je ročno delo na šoli poučevala žena učitelja Jeroma, Jožefa Jerom. Nadalje velja omeniti, da je bilo leta 1869 v okviru habsburške monarhije zakonsko uvedeno obvezno osnovnošolsko izobraževanje. Verjetna posledica tega zakona je bila tudi uvedba dvorazrednice in uvajanja žensk v učiteljski poklic in službe.

O drugih dejavnostih učiteljev oziroma njihovih zaslugah ni treba posebej pisati, saj že dejstvo, da so bili vsaj do leta 1875 pionirji javnega izobraževanja, povsem zadostuje. Vendar o nekaterih posebnih dejavnostih nekaterih učitejev, pomembnih za Kostanjevico, vendarle velja nekaj zapisati. Učitelj Leopold Abram je bil umen sadjar in znan po svojem takrat vzornem sadovnjaku. Zanesljivo je s svojim zgledom in svetovalnim delom zapustil močne sledove v takratnem sadjarstvu na Kostanjeviškem. Posebej je treba omeniti učitelja Leopolda Potrebina. Kmalu po svojem prihodu je ustanovil pri tedanji meščanski gardi (Bürgergarde) pihalno godbo, ki je kmalu postala ena najboljših na Dolenjskem. Po prvi svetovni vojni so se godbeniki priključili Gasilskemu društvu Kostanjevica in godba je slovela kot ena najboljših na Slovenskem. Potrebin je poleg tega ustanovil še mešani pevski zbor, ki je nastopal tudi skupaj s pihalno godbo. Kostanjeviški meščani so mu po smrti v Radečah, kamor je bil prestavljen iz Kostanjevice, postavili spomenik v zahvalo za njegovo glasbeno delo. Med drugo svetovno vojno je godba umolknila in se po vojni ni več opomogla. Pred nekaj leti pa so bili nabavljeni novi instrumenti in ponovno osnovan pihalni orkester, ki že uspešno zabava domačine in tekmuje z drugimi pihalnimi godbami.

Bi prav ne bilo, če se ne bi, poleg že omenjenih vodij, upraviteljev ali nadučiteljev šole, spomnili vsaj nekaterih učiteljic in učiteljev, ki so delovali na kostanjeviški šoli, zlasti seveda tistih, ki so vso svojo učiteljsko dobo podarili šolarjem na Kostanjeviškem. Tako so od namestitve pred prvo in med obema vojnama več kot tri desetletja delovale na šoli Amalija Kobal, Iva Mesec ter Valerija Žlindra, ki je bila učiteljica še po drugi vojni. Učitelja pred prvo vojno sta bila Ivan Erbežnik (slikar in maketar Kostanjevice) in Franc Grailand. Med vojnama so krajši ali daljši čas šolarjem prenašale znanje učiteljice Plojeva, Sedlačkova, Lebanova, Jesihova, Zinauerjeva in še dolgo po drugi vojni Marija Likar in Stana Gajšek ter medvojni učitelji Jurčec, Sedlaček, Burja, Debevec, Muc, Urbančič in še dolgo po drugi vojni Jože Jankovič in drugi. Večina niso bili samo šolniki, temveč tudi kulturni in športni delavci ter dejavni tudi na drugih področjih javnega delovanja.

Šola v Črneči vasi

Šolo v Črneči vasi, naselju nad Kostanjevico na Gorjancih (oddaljena po današnji cesti 6 km), tu omenjamo, kjer je na začetku in proti koncu svojega obstoja bila podružnična šola kostanjeviške osnovne šole in so v njenem delu sodelovali kot redni in nadomestni učitelji sicer redni člani učiteljskega zbora šole v Kostanjevici ter je torej bolj ali manj delila tudi njeno usodo. Predvsem pa je zanimiva predšolska zgodovina območja, ki ga je ta šola vključevala. Podatki so zbrani iz ohranjene šolske kronike, razen če v besedilu ni drugače označeno.

Lapajne je v že omenjeni publikaciji leta 1883 zapisal, da je 13 naselij predvsem na Gorjancih (takratnem Uskokengebirge), ki

6 Podružnična eksponirana šola ali ekspozitura šole je bila takrat del matične osnovne šole in je na njej poučeval stalen učitelj(ica). Za podružnično ekskurendno pa so imeli šolo, kjer je samo nekajkrat na teden poučeval eden od učiteljev matične šole.

so sicer bila vključena v politično občino Kostanjevica, spadalo v šolsko občino Sv. Križ (danes Podbočje). (Najbrž tudi zato, ker kostanjeviška šola ni imela prostora za dodatnih 70 do 80 šolarjev, v Sv. Križu pa je bilo že leta 1860 zgrajeno novo šolsko poslopje. Opomba avtorja tega prispevka.) Vendar je razen iz treh (Karlče, Slinovce, Jablance) iz vseh ostalih naselij več kakor uro hoda v šolo in tudi poti niso bile ustrezne. Zato otroci niso obiskovali šole. Lapajne ob koncu ugotavlja, da so po neki nemarnosti otroci iz naselij s 667 prebivalci brez šole.

Zaradi takega položaja in verjetno tudi zaradi pritiska uglednega pedagoga in šolnika Ivana Lapajnetja je bila leta 1892 v Črneči vasi ustanovljena podružnična (ekskurendna)⁶ šola kostanjeviške štirirazrednice za naselja Črneča vas, Črešnjevce, Fruga, Gradinje, Prušna vas, Vrbje in Vrtača, ki so sodila v politično občino Kostanjevica. Podružnična šola enorazrednica je dobila učilnico v najeti gostilniški sobi, podružnični učitelj pa je bil Leopold Abram, sicer upravitelj šole v Kostanjevici. Poučeval je dvakrat na teden, verouk pa katehet iz Sv. Križa enkrat tedensko, kajti naselja so bila v svetokriški fari. V letih 1895 - 1900 je vodil pouk drugi kostanjeviški učitelj Leopold Potrebin, po njegovi premestitvi pa Franc Grailand do leta 1906. Teh enajst let pa je bil vodja podružnične šole kostanjeviški nadučitelj Anton Pavčič.

Podobno, pravzaprav pa tudi sočasno z gradnjo šole v Kostanjevici, je tekla tudi gradnja novega šolskega poslopja v Črneči vasi, torej tudi med županovanjem Ivana Globočnika in vodenjem šole Antona Pavčiča. Ta šola je bila končana celo nekaj mesecev prej kot kostanjeviška. Z odprtjem avgusta leta 1906 je šola postala samostojna enorazrednica, za prvo učiteljico in vodjo šole pa je bila imenovana Josipina Muc. Leta 1908 jo je zamenjala učiteljica Iva Mesec, ki je bila na tem mestu trinajst let, potem pa premeščena v Kostanjevico. Njej sta sledili Urška Hribar za dve leti in Mira Radin, ki je na šoli poučevala osem let. Ko je zatem šola v Kraljevini Jugoslaviji postala dvorazrednica, sta leta 1931 učiteljski mesti prevzela leta 1938 zakonca Zupančič, Franja in Rudolf, slednji je bil tudi upravitelj. Zatem je vodil šolo Maks Tschinkel, kateremu je bila dodeljena učiteljica Milena Kodre. Ta je bila na šoli le eno leto, zamenjala jo je Pavla Javornik. Tschinkel in Javornikova sta bila na šoli do leta 1941, ko je poleti po zasedbi Jugoslavije šolo zasedla desetina italijanskih obmejnih enot, ki je nadzorovala mejo proti tedanji NDH, pouk pa je bil ukinjen. Tudi ta enota se je nekaj pozneje umaknila zaradi nevarnosti partizanskih napadov. Leta 1942 je bila Črneča vas med napadom italijanskih vojaških letal z zažigalnimi bombami požgana. Začuda pa šola ni zgorela in je njen stavbni skelet ostal nepoškodovan. V njem so našli zavetje do konca vojne pogorelci. Po drugi vojni je bilo poslopje leta 1945 hitro usposobljeno in učitelj Jože Jankovič je šolo še istega leta usposobil za pouk. Kasneje, leta 1962, je šola, ki je medtem postala štirirazrednica, zaradi zmanjševanja števila šoloobveznih otrok spet postala podružnična šola kostanjeviške osemletke, dokler ni bila leta 1971 ukinjena. Šoloobvezni otroci s tega območja pa od takrat zaradi boljših prometnih povezav in urejenega prevoza obiskujejo šolo v Kostanjevici.

Sklepna misel

Namen tega prereza zgodnje zgodovine kostanjeviške osnovne šole ni bil docela natančno in dokumentirano prikazati podrob-

Frane Bučar
PREGLED ZGODOVINE
OSNOVNEGA ŠOLANJA V
KOSTANJEVICI NA KRKI

VIRI

Gajšek S. 1945. Podatki o dogodkih na osnovni šoli v Kostanjevici na Krki za časa domovinske vojne. Poročilo. Slovenski šolski muzej

Gruden J. 1910 - 1916. Zgodovina slovenskega naroda. Reprint 1992. Mohorjeva družba, Celje

Jankovič J. 1938 - 1941. Oris zgodovine in razvoja ljudske šole v Kostanjevici na Krki

Izvleček iz šolske kronike. Slovenski šolski muzej

Lapajne I. 1883. Opis krškega okrajnega glavarstva. Krško

Likar J. 1953. Kostanjevica na Krki - 700 let obstoja. Kostanjevica

Mlinarič J. 1970. Kostanjeviško gospostvo - urbar iz leta 1625. Dolenjski kulturni festival, Kostanjevica na Krki

Mlinarič J. 1987. Kostanjeviška opatija 1234 - 1786. Galerija Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Schmidt V. 1963, 1965, 1966. Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. I, II, III. Državna založba Slovenije, Ljubljana

Schmidt V. in sod. 1970. Osnovna šola na Slovenskem 1869 - 1969. Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Zagorc F. 1932. Kratka zgodovina državne osnovne šole v Kostanjevici. Izvleček iz šolske kronike. Slovenski šolski muzej

..... Kronika osnovne šole v Črneči vasi. Osnovna šola Kostanjevica na Krki

nih dogajanj na šoli in ob njej. Napisan je z željo, da na kratko opozori na njeno zelo verjetno dolgo in po svoje burno zgodovino, ki je bila zaradi posebnih okoliščin zelo pestra, pa tudi bolj ali manj krajevni odsev splošnih razmer in razvoja šolstva na Slovenskem. Sočasno naj bi bil prispevek pobuda za nadaljnje raziskovanje tega področja, ki bi še bolj osvetlilo šolska dogajanja, zlasti seveda ob koncu srednjega veka in v 19. stoletju. Morda bi raziskava zgodovine mesta Kostanjevice, ki doslej ni bila celovito opravljena oziroma opisana, prispevala tudi k novim spoznanjem o zgodovini šole. Bližajoča se 750. obletnica podelitve mestnih pravic Kostanjevici na Krki in 700. obletnica kostanjeviškega mestnega prava ter številne druge obletnice so priložnost, da se takšna raziskava zastavi in opravi ter napiše celovita in izčrpna monografija mesta.

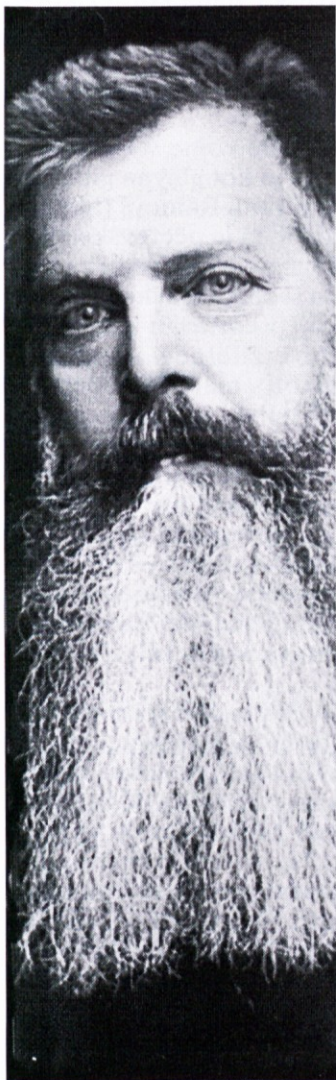

Od gotske Marijine cerkve na Malih Vodenicah je lep pogled na samostan in na Slinovec nad Kostanjevico

Franc Jakopin

SLOVANSKI FILOLOG RAJKO NAHTIGAL

(Novo mesto, 14.4.1877 - Ljubljana, 29.3.1958)

Rajko Nahtigal kot rektor, star okoli 50 let

Med znamenitimi Novomeščani ima Rajko Nahtigal gotovo častno mesto. To nam razkriva že njegova zunanja podoba, ki pod svojo veličastnostjo in resnobnostjo skriva veliko osebnost slovenskega učenjaka na prelomu preteklega in današnjega stoletja. Bil je sin zgodaj umrlega novomeškega gimnazijskega profesorja, klasičnega filologa Rajmunda Nahtigala (1844-1889) in Viktorije, rojene Pavlin (1846-1934). Po očetovi smrti se je mati z otroki preselila v Ljubljano, kjer je Rajmund mlajši, poznejši Rajko, nadaljeval gimnazijsko šolanje od tretjega razreda gimnazije dalje. Maturiral je v potresnem letu 1895 (pravzaprav je bil takratnim ljubljanskim osmošolcem zrelostni izpit priznan, saj je bil zanje pouk končan s potresnim dnevom, 15. aprila).

Kot osemnajst letni mladenič, ki je že v gimnaziji preštudiral osnovne slavistične in primerjalnojezikovne priročnike, se je jeseni 1895 vpisal na dunajsko slavistiko, slovečo že v času Miklošičeve profesure (1849-1886). Ta univerzitetna stolica se je v zadnjem desetletju pred Nahtigalovim prihodom na Dunaj pod vodstvom Miklošičevega naslednika, Hrvata Vatroslava Jagića, utrdila kot osrednji evropski slavistični filološki seminar; dodati je treba, da je bil Jagić tudi ustanovitelj in urednik prvega vseslavističnega znanstvenega časopisa (Archiv für slavische Philologie), ki je odlikoval vse razsežnosti slovanske filologije, kakor jo je pojmoval Jagić. V njegovem Arhivu se je znanstveno uveljavilo veliko slovenskih slavistov, med njimi Vatroslav Oblak (1864-1896), Karel Štrekelj (1859-1912), Rajko Nahtigal, Ivan Prijatelj (1875-1937), France Kidrič (1880-1950), Ivan Grafenauer (1880-1964) in Fran Ramovš (1890-1952).

Rajko Nahtigal se je že med študijem izkazal kot prva glava Jagićevega seminarja; svoj pogled na slavistiko si je izoblikoval v Jagićevem duhu: poglobil se je v spoznavanje zgodovinske problematike vseh slovanskih jezikov, med katerimi je imela stara cerkvena slovanščina kot najstarejši knjižni jezik s številnimi mlajšimi regionalnimi različicami posebno pomembno mesto. V dveletnem študiju v Moskvi in Peterburgu (1900-1902) pri znamenitih jezikoslovcih Fortunatovu in Šahmatovu se je podrobno seznanil z rusistično jezikovno problematiko, razširil je vednost o primerjalnem jezikoslovju in o zgodovini slovanske filologije; v vseh teh smereh so se gibale tudi vse poznejše Nahtigalove znanstvene objave.

Po vrnitvi iz Rusije se sicer ni uresničila prvotna Jagićeva in Nahtigalova želja, da bi postal učitelj naslednik na dunajski slavistični stolici. Zaradi novih okoliščin se je moral zadovoljiti z lektorskim (in pozneje z docentskim) mestom za ruščino na Zavodu za vzhodne jezike in na Eksportni akademiji, kar je zaradi praktične usmeritve pouka za nekaj let zavrlo blesteče začetni Nahtigalov znanstveni razvoj. Šele čez dobro desetletje se je Nahtigal na vztrajno prigovarjanje Matije Murka s svojo razpravo o naglasnih premikih v ruskem samostalniškem oblikoslovju habitiral za izrednega profesorja na slavistiki v Gradcu (1913). Tu je ostal do konca prve svetovne vojne in še leto čez (od 1917 je bil

redni profesor), dokler ni bil poleti 1919 imenovan med prvimi rednimi profesorji na novoustanovljeni slovenski univerzi v Ljubljani. V dunajsko in graško obdobje spada tudi Nahtigalovo zanimanje za vprašanja albanskega knjižnega jezika. Naučil se je tako dobro albansko, da je svojemu dunajskemu sošolcu, Albanu Pekmeziju, pomagal pri sestavljanju albanske slovnice (*Grammatik der albanesischen Sprache*, Dunaj 1908) in da ga je med prvo svetovno vojno (1917) poslala avstrijska vlada kot jezikovnega eksperta v Albanijo z nalogo, da razišče možnosti za oblikovanje in uveljavitev enotnega albanskega knjižnega jezika (prim. Nahtigalovo študijo: *Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache*, Gradec 1917).

Ko je bila takoj po končanju prve svetovne vojne v Ljubljani ustanovljena vseučilišna komisija, v kateri je kot glavna gibalna moč delal njen tajnik, mladi privatni docent Fran Ramovš (habilitacijsko oceno mu je napisal Rajko Nahtigal, ki je očetovsko skrbel tudi za celotni habilitacijski postopek na graški univerzi v zadnjem letu vojne), se je le-ta takoj obrnil na svojega graškega mentorja Rajka Nahtigala s prošnjo, naj komisiji predstavi in obrazloži svoje videnje o vpeljavi slovenskega univerzitetnega študija v Ljubljani. Ustrezni Nahtigalov odgovor je bil v marsičem vsebinska in organizacijska podlaga za nastanek ljubljanske univerze.

V zimskem semestru 1919-1920 je Nahtigal v Ljubljani začel s svojimi predavanji in seminarji: bil je prvi predstojnik Seminarja za slovansko filologijo, prvi dekan Filozofske fakultete v Ljubljani, urednik Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino (CJKZ), predsednik Društva za humanistične vede, rektor ljubljanske univerze (1927-1928) in po ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani leta 1938 (poznejše Slovenske akademije znanosti in umetnosti) je postal njen redni član in prvi predsednik.

V Gradcu je Nahtigal s svojo študijo o Brižinskih spomenikih (*Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov I, II*, Časopis za zgodovino in narodopisje 12, 1915) ponovno oživil raziskovanje tega najstarejšega slovenskega spomenika. V začetku dvajsetih let se mu je pridružil zgodovinar Milko Kos, ki je leta 1937 skupaj s Franom Ramovšem pripravil novo izdajo Brižinskih spomenikov; na to izdajo in njene komentarje so se tako ali drugače odzivale vse nadaljnje izdaje, npr. Pogačnikova 1968 in akademijska 1992 in 1993. V *Freisingensia III*, 1918, je Nahtigal opozoril na "važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov".

Gotovo so razmere na avstrijsko-italijanski fronti botrovale Nahtigalovi imenoslovni razpravi *Doberdo - Doberdob*, ki jo je objavil leta 1917 v Carnioli; Fran Ramovš sicer z njegovo razlago ni soglašal, vendar vseno študija lepo kaže avtorjevo razgledanost in njegove delovne postopke.

V prvih ljubljanskih letih je Nahtigal posvetil veliko svojih ustvarjalnih moči novoustanovljeni univerzi; posebno se je trudil, da mlada univerza ne bi zdrsnila na provincialno raven, saj ji gmotne in duhovne okoliščine že ob rojstvu niso bile naklonjene. Vedel je, da slovenski znanstveni naraščaj, ki ga je univerza pridobila z nekdanjih avstrijskih univerz, zadošča samo za njen delovni zagon in da bo treba hiteti z vzgojo mladih znanstvenikov. Zavedal se je tudi razmer v jugoslovanski kraljevini, ki so zaradi beograjskega centralizma dopuščale ljubljanski univerzi golo (in ome-

jeno) preživetje; pojavljale so se celo težnje po ukinitvi nekaterih že delujočih oddelkov in fakultet. In ker je bila za utrditev slovenskega šolstva najpomembnejša izobraževalna ustanova filozofska fakulteta z vsemi svojimi strokami od slovenščine do kemije in fizike, je poskrbel, da so se izoblikovali seminarji in v njih specialne knjižnice; po njegovi zaslugi je bilo za tisti čas zbrano in urejeno tudi bogato slavistično knjižno in revialno gradivo v knjižnici Seminarja za slovansko filologijo, sedanjega Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

Zavezan znanstvenemu izročilu Jagičeve dunajske slavistične šole je Nahtigal razvijal tudi v Ljubljani slovansko filologijo kot celoto. Najbolj ga je kot njena osnovna veda privlačila seveda stara cerkvena slovščina. S tega področja je leta 1921 objavil študijo o oblikah po u-jevskih osnovah v starocerkvenoslovanskih spomenikih. Nenavadno velik odmev je v znanstvenih krogih zbudila Nahtigalova študija Doneski k vprašanju o postanku glagolice (1923), v kateri je predstavil svoj pogled na to najstarejšo slovansko pisavo, katere avtor je moral biti Konstantin - Ciril; Nahtigal je poskušal najti tudi vire za podobo nekaterih glagolskih pismenk za slovanske glasove, ki jih grščina ni poznala. Z glagolico se je ukvarjal tudi v razpravi Starocerkvenoslovanski evhologij (1925). Sredi tridesetih let (1936) so izšle Nahtigalove Starocerkvenoslovanske (dalje: steksl.) študije, med drugo svetovno vojno pa še Rekonstrukcija treh steksl. izvirnih pesnitev (1942) ter razpravi o steksl. imperativu in o steksl. sedanjih deležnikih.

Osrednje Nahtigalovo steksl. delo je nedvomno kritična izdaja Sinajskega evhologija pri Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani leta 1941 in 1942. V prvi knjigi (Euchologium sinaiticum I) gre za fotografski posnetek steksl. glagolskega spomenika, v drugem pa za prepis v stari cirilici z izčrpnimi opombami in komentarji. Ti dve knjigi še vedno veljata kot zgleдна izdaja katerega od steksl. glagolskih spomenikov, saj je v njih zbrana dotakratna vednost o steksl. in njenih spomenikih, kakor jo je znal predstaviti eden najbolj izkušenih slovanskih filologov 20. stoletja - Rajko Nahtigal.

V tesni povezavi s steksl. so tudi Nahtigalova dela o ruskem jeziku in njegovi zgodovini. V zbirki Slavica pri založbi Winter v Heidelbergu je izšla njegova knjiga Akzentbewegung in der russischen Formen - und Wortbildung (1922). Po drugi svetovni vojni je napisal predvsem za svoje študente priročnik Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči (1946); v njem obravnava sicer pojave današnje knjižne ruščine, ki pa jih zgodovinsko povezuje s steksl. in s sorodnimi pojavi v drugih slovanskih jezikih. Pri seminarjih iz staroruskega jezika je bil za Nahtigala vabljen vir interpretacije še danes zagonetno Slovo o polku Igoreve, ep, ki je po mnenju dela slavistov, med njimi tudi Rajka Nahtigala, nastal konec 12. stoletja in je doživel številne predelave. Ker naj bi bil izvornik zgorel ob moskovskem požaru 1912, je ohranjena samo njegova prva izdaja iz leta 1800, t.i. editio princeps. Ta izdaja je bila Nahtigalu podlaga za predstavitev Slova v novi obliki leta 1954. S temeljitim poznavanjem zapletene zgodovine ruskega jezika je poskusil iz besedila 16. stoletja izločiti cerkvenoslovanske prvine, ki so bile vanj vnešene v teku štirih stoletij, tako da nam v taki rekonstrukciji prikazuje idealno starorusčino 12. stoletja. V svoji študiji je razložil več "temnih" mest Slova in naredil nov (filološki) prevod v slovenščino. Skoraj ogorčeno je zavrnil prepričanje francoskega slavista A. Mazona, ki je v svoji izdaji Slova trdil, da je ep pona-

Rajko Nahtigal, star okoli 75 let

NEKAJ LITERATURE:

France Tomšič, Prof. dr. Rajko Nahtigal - osemdesetletnik, Slavistična revija X, 1957, str. 1-9;

Franc Jakopin, Albanološke študije Rajka Nahtigala, Jezik in slovstvo 23, 1977-78, str. 65-70;

isti, Rajko Nahtigal - imenoslovec, Vтора jugoslovenska onomastička konferencija, Skopje 1980, str. 119-124.

redke romantičnega obdobja po ohranjenem staroruskem besedilu Zadonščina.

V času različnih ideoloških zmed v ruskem jezikoslovju (marizem, stalinizem) se je Nahtigal večkrat kritično in z obžalovanjem odzval na tamkajšnje razmere, npr. v spisih Trenja v ruski lingvistiki (1951) in Blodnje o staroruskem pismenstvu (1954).

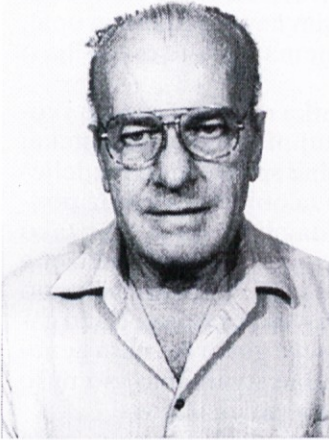
Primerjalno slovansko jezikoslovje je Nahtigal gojil ves čas svojega znanstvenega delovanja, saj so rezultati teh raziskovanj posejani v večini njegovih razprav in knjig, čeprav se izrecno ne ukvarjajo s primerjalnimi vprašanji. Zato je za slavistično jezikoslovno vedo storil velik korak, ko se je odločil, da zbere v eni knjigi svoja spoznanja o primerjalni slovnici slovanskih jezikov. In tako so leta 1938 izšli njegovi Slovanski jeziki. Velika novost Nahtigalovega prikaza slovanskih jezikov glede na prejšnja podobna dela je v tem, da je slovanske glasoslovne in oblikoslovne pojave znatneje povezati med seboj in jih ob podpori stare cerkvene slovansčine spremljati v njihovi zgodovini v posameznih slovanskih jezikih. Zato ni čudno, da so bili odmevi na knjigo v mednarodni slavistiki zelo ugodni. Leta 1952 je izšla popravljena in dopolnjena izdaja, čez nekaj let pa še nemški prevod v Wiesbadnu (Die slavischen Sprachen, 1959) in ruski v Moskvi (Slavjanskije jazyki, 1963).

Pomembni so Nahtigalovi raziskovalni dosežki tudi v zgodovini slovanske filologije; širšim krogom izobražencev je predstavil nekaj ključnih slavističnih osebnosti: Jerneja Kopitarja, Franca Miklošiča, Vatroslava Jagića in Matijo Murka. Z izdajo dveh obsežnih knjig Kopitarjevih spisov srednje dobe (1944, 1945) je oživil njegovo bogato filološko dediščino in spodbudil nova raziskovanja in ocene Kopitarjevega življenja in dela. Svoje poglede na vsebino in razsežnosti slovanske filologije ter na zgodovino tega predmeta je Nahtigal razložil v knjižici s skromnim naslovom Uvod v slovansko filologijo (1949).

Po razpravi o imenu Doberdob se je Nahtigal še večkrat lotil imenoslovnih študij. Obravnaval je po nastanku zelo sporno ime naših sosedov Hrvatov, ime znamenitega panonskega kneza Kocelja, etimologijo plemenskega imena Dudlebov ter imena Čeh, Pleso, Kosez in Svetovit.

Na koncu ne gre obiti Nahtigalovega obsežnega organizacijskega in uredniškega dela. Poleg že omenjenih zaslug za slovanski seminar, za filozofsko fakulteto, za univerzo in akademijo je velik tudi njegov delež pri ustanavljanju in urejanju znanstvenih časopisov: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Razprave znanstvenega društva za humanistične vede, Slavistična revija in Južnoslovanski filolog. Za zgodovino Slavističnega društva Slovenije velja zapisati tudi podatek, da je bil Nahtigal njegov prvi predsednik (1935).

Nahtigalova bibliografija je zbrana v jubilejnih številkah Slavistične revije (1948, 1957), aktualnost njegovega dela pa se zrcali v knjigi Slovansko jezikoslovje - Nahtigalov zbornik, ki jo je po mednarodnem znanstvenem srečanju slavistov ob 100. obletnici Nahtigalovega rojstva pripravil podpisani (1977).

Slovenski pisatelj v Argentini

Tone Brulc

Tone Brulc se je rodil 28. januarja 1927 v Hrušici (Stopiče) pri Novem mestu. Osnovno šolo je obiskoval v Stopičah in Gabrju, nato se je vpisal na novomeško gimnazijo, ki jo je zaradi začetka druge svetovne vojne predčasno zaključil. Vojna vihra, ki je v letih 1941 - 1945 najbolj divjala prav na tem delu Slovenije, je neposredno prizadela tudi številno Brulčevo družino. Že med vojno sta bila ubita oče, ki je bil župan v Stopičah, in šestnajstletni brat Jože, medtem ko se je starejši brat France (kaplan v Šentrupertu) zadnji trenutek izognil smrti. Ta družinska nesreča je vplivala na preostale tri otroke, Alojza, Janeza in Toneta, da so se priključili najprej vaškim stražam, leta 1943 pa domobrancem, s katerimi so se maja 1945 umaknili na Koroško. Alojz je bil med vrnjenimi domobranci in ubit nekje na Štajerskem. Begunska pot je Janeza in Toneta vodila iz Avstrije, preko Italije v Argentino.

V novem okolju, kjer je bilo treba vse začeti znova, se je Tone Brulc šele po odhodu v pokoj začel ukvarjati s pisanjem. Sprva ga srečujemo kot pisca knjižnih ocen, poročil in nekrologov. Že za svojo prvo črtico *Obup*, ki jo je poslal na literarni natečaj tržaške Mladike, je leta 1984 prejel prvo nagrado. To ga je spodbudilo k nadaljnjemu literarnemu delu. S svojimi prispevki je sodeloval v skoraj vseh zdomskih in zamejskih publikacijah. Od leta 1982 je bil tudi član Slovenske kulturne akcije (SKA) v Argentini. Najpomembnejši njegovi prispevki so bili objavljeni v Meddobju in Glasu SKA (oba izhajata v Argentini).

Do sedaj sta izšli dve njegovi samostojni knjigi: *Vardevanje angelčka*. - Ljubljana: Mihelač, 1993, in *Judeževi groši*. - samozaložba A. Rot, 1996.

Brulčevi prispevki so bili vključeni tudi v dva izbora zdomske proze: *Pod Južnim križem: antologija emigrantske proze 1945-1991* / uredili Zora Tavčar, Helga Glušič in Martin Jevnikar. - Celje: Mohorjeva družba, 1992, in *Ob srebrni reki: kratka proza argentinskih Slovencev* / uredil Andrej Rot. - Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.

Brulčev slog je izredno živ in barvit. Prav mojstrsko zna opisovati portrete ljudi in njihovo življenjsko usodo. Ker se je tudi sam v novem okolju vseskozi čutil nekoliko odrinjenega, nam v svojih črticah pogosto prikaže utrinke iz življenja Indijancev, ki so bili kljub avtohtonosti deležni podobne usode. Brulc se je najbolj izkazal v kratki prozi - črticah, ki slovijo po izpiljeni zgradbi. Vseskozi uspeva bralca držati v neki napetosti. Konec je ponavadi nepričakovan, lahko bi rekli celo skrivnosten.

Čeprav se je Brulc z literarnim snovanjem ukvarjal le približno petnajst let, je za seboj pustil izredno pomembna literarna dela. S pisanjem je začel prav v času, ko je prišlo do zelo opazne krize v zdomski - argentinski skupnosti, ki je zaradi novonastalih razmer v Sloveniji vse bolj izgubljala svoj ideološki naboj. To krizo je še poglobil generacijski problem - starejši so umirali, mlajši člani slovenske skupnosti pa so bili že tako vraščeni v argentinsko okolje, da so le z velikimi napori še ustvarjali v slovenščini.

Žal je bilo Brulčevo literarno ustvarjanje pretrgano sredi načrtov in dela. Umril je 16. oktobra 1996 v Buenos Airesu. Tako je

1 Pričevanje o zvestobi. (Razmišljanje ob Rotovi nadaljevanki.) Tabor 1994, št. 7/8, str. 153

lani argentinska skupnost izgubila že dva vodilna kulturna delavca - maja je tam umrl pesnik, pisatelj in esejist France Papež. Ta izguba je za seboj pustila globok prepad, ki ga bodo le težko prestili.

Ob svojem literarnem delu je bil Tone Brulc tudi skrben in kritičen opazovalec slovenske problematike v zdomstvu, zamejstvu in doma. Pri tem se je trudil, da bi bil pravičen razsodnik. Tudi osamosvojitve Slovenije je sprejel z velikim navdušenjem in upal, da bo prišlo do sprave med sprtima stranema. Takole razmišlja o spravi:¹

“... Po več kot petdesetih letih od začetka revolucije in po skoraj istem razdobju našega zdomstva v tujini smo se pred nekaj leti že nadejali, da bo prišlo do vsenarodne sprave med razdeljenim narodom, že so bile iztegnjene roke za objem, že je bila podpisana izjava, da naša stran ni ravnala izdajalsko, da je prav tako imela zasluge pri ohranjanju naroda, da jo je zadel nezasluzna korvica s poboji domobranske vojske in še in še. V tistih časih smo porabili potoke črnila za pisanje o spravi - toda zaman! Raztrgana je bila izjava, pozabljeno vse, o čemer se je govorilo, naša generacija sprave ne bo več videla. Kot nečedne stvari smo vso našo resnico zagreblili pod preprogo. Sramujemo se jih. Ne vsi!

Zakaj? se bo kdo vprašal. Predolgo smo živeli narazen, naše nepoznanje razmer doma je preveliko, da bi še mogli soditi o njih, naši nasprotniki so pisali zgodovino vsemu narodu, tako da nas malokdo pozna.

Nerazumevanje je že tako veliko, da že nismo govorili istega jezika - pod pojmom sprave smo si tako eni kot drugi predstavljali nekaj čisto različnega. Če ne bo nanizanka služila boljšemu poznavanju nas, bo pa vsaj varen pokazatelj, kje smo z zadevo slovenske sprave. Daleč! Bolj daleč kot smo si mislili. Ni bilo nepoznanje glavni vzrok in zapreka, da ne bi prišlo do sprave, za govorjenjem o njej so se skrivale še druge stvari, ki niso imele ničesar opraviti z njo. To vidimo danes, ko nekateri trdijo, da je do sprave že prišlo, medtem ko drugi prav tako trdno verujejo, da do sprave ne more priti, vse dokler niso izpolnjeni pogoji, ki so za resnično spravo potrebni. Do sprave ni moglo priti, ker se je eno mislilo, drugi(o!) govorilo, spet drugo pa delalo. ...”

V njegovi zadnji knjigi *Judeževi groši*, za katere bi lahko rekli, da so neke vrste spomini, nam pisatelj prikaže vse grozote medvojnega in povojnega dogajanja. Med številne posamezne zgodbe različnih ljudi zna z izredno spretnostjo vstaviti opise naravnih lepote in motive iz kmečkega življenja. Med najbolj doživete vsekar sodi opis matere, ki dočaka vrnitev enega od svojih sinov. Nehote se nam zazdi, da imamo pred seboj Brulčevo mamo.

Odlomek iz Brulčeve zadnje knjige *Judeževi groši* (str. 278-281):

Velika bolečina in velika ljubezen sta si sestri

V bližnjih vaseh je imel sorodnike, toda ko se je naslednji večer bližal domu, se ni hotel oglasiti nikjer: kaj pa veš, kakšni so. Skopal se je in opral umazano perilo, tako da so se rane na razbitem obrazu ter zareze žice v zapestjih in otečenih nogah še bolj poznale. Las si ni upal preveč zmočiti, ker je brazgotina na temenu začela krvaveti takoj, ko jih je skušal s prsti malo razčesati. Z roba gozda je gledal rojstno vas pred seboj. Domačo hišo je imel kakor na dlani. Po tem, da je sestra prišla z vedrom za molžo in odnesla trinožni stol v hlev, je

Tone Brulc
**JUDEŽEVI
GROŠI**

sklepal, da so jim pustili vsaj eno kravo. Da, morala je biti samo ena, ker se ni zamudila dolgo v hlevu. Lahko bi jo poklical, tako blizu je bila, vendar se ni upal, ker se je bal, da bo zavpila ali stekla proti njemu. Rajši bo počakal do večera in se potem splazil za vrtovi, po ovinkih, do domače hiše, ko bo tam, bo pa iz listnjaka že koga priklical. Čim bližje je bil hiši, tem bolj se ga je pollaščal živalski strah, da bo naletel na koga iz vasi.

Če se je prej želel srečati najprej za(z!) materjo, se ga je sedaj pollaščala bojazen, kaj naj ji reče, če ga bo vprašala po bratih: ali naj ji pove po pravici ali naj zamolči vsaj del resnice, da udarec ne bo prehud.

V hiši so že prižgali luč; stopil je v senco in od tam vrgel kepico prsti v razsvetljeno okno. Sestra je ostala v hiši, mati pa je odprla vežna vrata in vprašala v temo: "Kdo je? Kdo trka?"

Počasi in previdno se ji je približala omahujoča senca in ob prvem pramenu luči je mati spoznala Staneta. Sestra, ki je stala za njo z lučjo, je začudeno boljčala zdaj v prikazen, ki je stopila iz teme, zdaj v mater, ki je objela senco in jo začela ljubkovati: šele tedaj se ji je posvetilo, da mora biti eden bratov, ki so odšli kot domobranci na Koroško. Še preden je ugotovila, kateri je, je ugasnila luč.

"Noter, samo noter, da kdo ne pride!" je silila oba, ki sta se držala v objemu kot nebogljena otroka. Bilo je prvič, da je Stane, že odrasel, tako stisnil mater k sebi: čutil je njene upadle prsi, suhe lopatice, trepetajoče telo, drgetajoče roke. Ni bilo poljubljanja med njima, le stisk teles, ki ste(a!) eno pri drugem iskala moči in tolažbe.

"Noter, noter!" je silila sestra, njima pa se je zdelo, da v hiši ne bo tako lepo, kot je bilo zunaj. Morda bo izginil čar ljubezni, objela ju bo resnica vsakdana. Iz vseh kotov se bodo priplazile skrbi, kruti resničnosti bo treba prej ali slej pogledati v neusmiljeni obraz. Začela se bodo vprašanja, na katera so vsi odgovori žalostni, najbolj hudo pa je to, da že vnaprej veš, kakšni bodo.

Stopila sta v vežo, nato v hišo. Še ko je bila mati na pragu, se je ozrla k bogkovemu kotu, se pokrižala in se hvaležno ozrla nanj, kot da bi hotela reči: "Hvala ti, križani, ki mi zopet pošiljaš tolažbo na stare dni!" Šele tedaj je prišla na vrsto tudi sestra.

Posedli so okrog mize, luči si niso upali prižgati in bolje je bilo tako; sedaj je prišlo na vrsto tisto vprašanje, ki se ga je Stane tako bal, čeprav je malo mislil na brate.

"Kje so pa drugi štirje?"

Stane je za hip pomislil: če ji povem po pravici, da so na pol živi padli v Kočevskem Rogu poleg mene v prepad, jo uničim. Lažje ji bo, če bo upala in pričakovala njihov prihod še mesece, potem pa bo od koga drugega izvedela strašno novico: Mrtvi so! Tudi če bodo novico spremljale zmerljivke: belčki, izdajalci, švabobranci, okupatorjevi hlapci, izmečki slovenskega naroda in še drugi. Radodaren je narod in jezik za slabe lastnosti in skop za pohvalo, toda materino srce vse prenese. "Na Koroškem smo se ločili; morda so oni res šli v Italijo, kar so tudi nam obljubili." Ni ji hotel govoriti o umazani kupčiji Angležev s partizani, ne o voznji v Šentvid in hoji čez zasilni most v Ljubljani, o voznji z vlakom v Kočevje in o pobijanju. Čutil je, kako vsa trepeče in komaj zadržuje jok. To še ni bil jok za drugimi sinovi, bil je jok veselja in hvaležnosti, da ga je lahko spet stisnila, kot takrat, ko je bil še majhen in nebogljen in se je še držal njenega krila.

Sestra je medtem grela vodo in ribala škafo, v katerem so s sekačem pripravljali hrano prašičem; moral se je dobro okopati, preden je mati začela z zdravljenjem. Škafo sta odnesli v kamro, ki je imela

zamreženo okno. Čezenj sta potegnili konjsko plahto in šele nato prižgali luč. Zopet ga je stisnila kot nebogljenega otroka, potrebnega materine pomoči, da mu pozdravi razbičano telo, rano na temenu, zabuhle noge, krvave zareze v zapeljivih in gnojna usta.

“Sedaj se ti ni treba več bati; moj fant, pri meni si. Pozdravila te bom in če pride še kakšen tvojih bratov, imam tudi zanj prostor v svojem srcu. Samo, da si ti prišel. Mislim reči, da še ne sedaj, če jim je dobro, ampak, da bi prišli, da bi jih spet videla, preden se bodo poženili. Da bi spoznala tudi njihove žene, da bi videla njihove otroke, je že preveč.” Sama zase je brbljala, ko ga je umivala, mu strigla lase okrog rane na temenu, namilila vsak prst posebej, govorila z njim, kakor da prst razume, da posluša, da bo prej ozdravel, če govori z njim.

Stanetu je vsak njen dotik storil dobro, samo omočen je postajal od tolikega ljubkovanja. Če bi ji sedaj povedal, da so bratje mrtvi, najbrž še razumela ne bi. Čutila je v sebi, da se je zopet prebudila tista materinska ljubezen, ki jo sestavljajo usmiljenje do nemočnega, obramba pred svetom in darovanje same sebe nebogljenemu, ki si ne more pomagati.

“Nocoj boš spal v kamri. Poiskali bova kaj, da se oblečeš, jutri se boš pa spet skopal. Ena bo na straži, da te obvesti, če bi bilo kaj sumljivega, jutri ti bomo pa poiskali, če boš že boljši, varno zavetje. Zaenkrat partizani pridejo bolj poredko, bolj nevarni so domačini, če bi te kdo videl.” Popravljala mu je odejo, gladila blazino, spet znova in znova spuščala kapljice arnike na rano na glavi, primaknila skodelico mleka, da se mu ne bi bilo treba stegovati ponjo, če bo žejen. “S preslico ti ga bom skuhalo jutri, da se bo zbudilo drobovje. Takoj zjutraj jo grem nabrat.” Morebiti bi mu še zapela uspavanko, pa jo je bilo sram pred hčerjo. Ko je videla, da mirno diha in je najbrž že zaspal, mu je napravila še križ na čelo, hčerko pa poslala spat.

“Zbudila te bom čez uro ali dve, potem boš ti pazila nanj.”

“Mama, luč ugasnite, saj vem, da ponoči ne bo nikogar okoli. Zaradi njega, Staneta, da bo bolj mirno spal.”

Skoraj sovražno jo je pogledala, čeprav je vedela, da ima prav. “Kaj pa ti veš, kaj se pravi imeti otroka: bolnega, ranjenega, razbitega, premraženega, sestradanega. No, pa jo ugasni, če misliš, da ga ne smem gledati.” Obrnila se je proč, da hči ni videla solza, ki so ji zdrsele po razoranah licih. Hči se še ni dobro umaknila, ko je že pritisnila lice k Stanetovemu poraščenemu obrazu. Tudi lase mu je popravila s čela, povohala rano, čisto nalahno pobožala zatečene noge. Šele ko je začel dihati neenakomerno, ga je prestrašena pustila in položila samo glavo na rob postelje, da je čutila njegovo toploto.

Zdrav človek težko spi na tuji postelji, bolan še težje. Že je sonce pordelo vzhodno stran neba, ko se je Stane zbudil. Tako lepo je bilo ležati na čistih rjuhah v prijaznem somraku zakritega okna. Materine glave sprva ni niti opazil, le po toploti njenega dihanja je uganil, da je predremala na robu postelje vso noč. Ko ji je pogladil sive lase, se je prestrašena zbudila, vendar glave ni umaknila, kakor da jo je šele drugi dotik prepričal, da njen Stane res spi na postelji in je doma.

“Zaspala sem,” je kakor osramočena pogledala stran. “Rezka bi me morala zbuditi čez dve uri, pa se vidi, da je bila tudi ona utrujena.” Pogledala je v skodelico, če je popil kaj mleka, in ko je videla, da je ostalo nedotaknjeno, se je zares splašila.

“Namesto da bi jaz pazila nate, si pa ti name. Še požirka mleka ti nisem dala.” Pogladila ga je po čelu in v njeni kretnji je bila prošnja za odpuščanje. “Vredna te nisem bila. Tū Reza rezasta pa kar spi!

Rozina Švent
TONE BRULC (1927 - 1996)

Takoj ti prinesem čaja z medom, da boš še malo zaspal, potem pa mleka z mehko kuhanim jajcem. Vsakih nekaj ur boš moral jesti pomalo, pa lahke jedi, da se ti želodec spet privadi na hrano in se čreva omehčajo." Kar prav se ji je zdelo, da je Rezka zaspala, tako ga je imela samo zase.

V nekaj minutah je imel skodelico lipovega čaja ob sebi.

"Nisem ti dala sladkorja, da se ti pozdravijo usta, pa tudi spal boš bolje po čaju. Spij čim bolj toplega, da ti živci popuste, potem pa zaspi še eno uro, saj sonce še ni vzšlo, mudi se ti pa tudi nikamor." Popravljala mu je rjuho, gladila blazino, mu gledala v oči, ki so bile že bolj mirne in zaupljive kot prejšnji večer. "Počakaj! Prinesem ti drugo blazino za noge, da ne bo kri pritiskala vanje." Pregledala mu je noge, če ni ostal kak trn zadrt v mesu ali koži.

Stane je komaj verjel, da je v domači hiši z materjo in sestro. Tako prijetno je bilo poslušati materin glas, vedeti, da ni nikjer nobenih nožev, kolov, pušk in strojnic, da ne bo več nobenih eksplozij, nato pa kapljanja krvi: tik, tik, tik, kot da bi otroški prstki trkali na vrata; potem pa, ko se je kri ohlajala, so krvni strdki postajali večji in težji in so skoraj zahtevno trkali po mrtvih truplih: tok, tok, tok! Šele čez nekaj dni, ko se je kri v žilah začela razkrajati in prositi ven, pa: kriii, kriii, kriii! kot bi njen glas hotel zbuditi vest morilcev.

Jože Kumer: PAZI SE, MULEC
(ilustracija), svinčnik, 1994

KULTURA
Rast 1 - 2 / 1997

GOVOR ČRNEČE VASI NAD KOSTANJEVICO NA KRKI

Verjetno ni potrebno podrobno razlagati dejstva, da je Slovenija ena izmed narečno najbolj raznolikih dežel, saj ima takorekoč vsaka vas svoj govor, kar je seveda posledica mnogih objektivnih in subjektivnih dejavnikov, ki so jim bili podvrženi naši predniki. Gre predvsem za različne smeri naselitve, vplive sosednjih narodov in jezikovnih skupin, reliefne značilnosti, neprehodnost gora, hribov ali gozdov in ne nazadnje pripadnost različnim prafaram in faram, kar je imelo za posledico orientacijo prebivalstva k določenim centrom. V zadnjih petdesetih letih na žalost narečno bogastvo Slovenije vztrajno kopni, saj se vse več kmečkega prebivalstva, ki je bilo od nekdaj nosilec in jedro narečij, podnarečij in govorov, usmerja v urbane sredine, bodisi tako, da v mestih najde zaposlitev ali pa celo odide z dežele živeti v mesto. Pri tem se mešajo različni govori, nastajajo tako imenovane mestne nadgovorice, s tem pa se ob splošno jezikovnih razvojnih pojavih (jezik sam vedno teži k poenostavitvam) izgublja avtohtonost posameznih govorov.

Iz tega razloga se zdi umestno opozoriti na kraje in območja, ki s svojo narečno podobo še posebej prispevajo k pestrosti slovenskega narečnega prostora. Pa ne samo zato. Poznavanje jezikovnega razvoja nam ne pomaga spoznavati le strogo lingvističnih pojavov, ampak nam odkriva zgodovino naših prednikov, pomaga nam spoznavati navade, običaje, gospodarsko in religiozno orientiranost ljudi, ki so živeli na slovenskem ozemlju pred nami. Primer kraja, ki je ohranil skrajno arhaično podobo jezika, ki na poseben način priča o preteklosti tamkajšnjih ljudi, je nedvomno Črneča vas nad Kostanjevico na Krki. Namen pričujoče študije ni do zadnjih podrobnosti razčleniti črneški govor, ampak bolj opozoriti na ugašajoči narečni biser na jugovzhodnem obrobju Slovenije.

Črneča vas leži na pobočju Gorjancev ob krajevni cesti iz Kostanjevice na Krki, ki se nadaljuje proti vasema Vrtača in Vrbje. Vzhodno od Črneče vasi se površje spušča v globoko dolino potoka Sušice. V kmetijstvu prevladujeta živinoreja in poljedelstvo, pomemben vir zaslužka pa predstavljata predvsem vinogradništvo in prodaja lesa. V bližini vasi stoji na samem barokizirana podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata (po domače se ji reče "pri Mohoru"), na zgornjem koncu vasi pa je dobro ohranjen obmejni stražni stolp (po domače "turan") še iz časov turških vpadov. Kraj se prvič omenja leta 1376. Med drugo svetovno vojno (1943) je po italijanskem bombnem napadu zgorela vsa vas.

Govor Črneče vasi se izrazito loči od govora samo šest kilometrov oddaljene Kostanjevice na Krki, ki je glavno gospodarsko in prometno središče tega območja. Zanimivo je, da so do nedavnega Črnečani pripadali fari Sv. Križ (Podbočje), ki je dosti bolj oddaljena od kostanjeviške, vendar se njihov govor bistveno loči tudi od govornice tega kraja. Črneški govor je primerljiv samo z govori najbližjih štirih vasi, Oštre, Vrtača, Vrbje in Črešnjevca, razlike pa so opazne že med temi vasmi. Gre za zelo majhen narečno drugačen otok na tem ozemlju, saj šteje Črneča vas 145, vseh pet vasi skupaj pa le 375 prebivalcev.

Poudariti je potrebno, da vse omenjene vasi ležijo blizu hrvaške

meje in da so nastale v času turških vpadov. Skoraj gotovo je, da so Črnečani potomci uskokov, ki so v času turških vpadov iz današnje Bosne bežali proti severozahodu. Z njimi je na to območje prišel tudi čakavski dialekt in se tu zaradi hribovitega in dokaj umaknjenege ozemlja tudi ohranil. Čakavski dialekt je na hrvaškem ozemlju znan že od 10. stoletja. Pomemben dejavnik pri ohranjanju čakavščine na tem področju je tudi danes precej nerazumljiva orientacija prebivalstva teh vasi na ozemlje Hrvaške, saj so hrvaški kraji precej bolj oddaljeni in težje dostopni kot npr. Kostanjevica ali Podbočje. Gre za hrvaške kraje na Žumberku, Budinjaku, Sošice, Pribice, ki spadajo na območje grškokatoliške župnije Metlika. Do nedavnega so Črnečani hodili na sejmje pretežno na Hrvaško (Sošice), starejši ljudje pa se še spominjajo, da so jih v mladosti zdravili hrvaški popi. Na drugi strani so bili na Črnečo vas navezani tudi Hrvati oziroma Vlaha, kakor jim pravijo Črnečani, ki so imeli okrog vasi precej gozda, vinogradov in zidanic. Pomembne so bile na ta način sklenjene prijateljske vezi, prihajalo pa je tudi do "mešanih" zakonov.

Glede na slovensko dialektološko karto bi moral govor Črneče vasi spadati med vzhodnodolenjske govore, vendar njegove značilnosti kažejo, da se od teh govorov bistveno loči. Razumljivo je, da tega čakavskega otoka v Sloveniji na dialektološki karti ne najdemo, ker zavzema v takem merilu komaj vidno območje. Ker črneščina torej ne kaže značilnosti doljenščine (npr. razvoj jata gre tu v dolgi e, ne pa v diftong ei oz. široki e), je edina možna in logična razlaga, da je črneški govor sicer slovenski, vendar z izredno močnimi primesmi hrvaške čakavščine. Najverjetneje pa je, da gre za čakavščino iz časa prihoda Uskokov, ki se je preobrazila v stiku s slovenskim jezikom in ostala precej arhaična zaradi specifične geografske lege kraja.

V današnjem času pravilno črneščino govorijo le še starejši ljudje, v govoru mlajših generacij pa se že čutijo močni vplivi govorov Krškega, Podbočja, Kostanjevice in celo Brezic, kjer so si vaščani Črneče vasi najpogosteje našli zaposlitev. Za ilustracijo govora Črneče vasi naj služita dva odlomka iz pripovedi bivše vaščanke. Prvi govori o kmečkih opravilih, posebno o obdelovanju vinograda in pridelovanju vina, drugi pa o nesreči, ki bi se kmalu pripetila govorkini mlajši sestri.

Za lažje razumevanje naj dodam razlago nekaterih znakov:
-dvopičje za vokalom pomeni, da je ta vokal dolg, če pa dvopičju sledi še en enak vokal, gre za močno podaljšano in zategnjeno izgovorjavo samoglasnika;
-opuščaj označuje mesto jačinskega naglasa (naglašen je zlog neposredno za opuščajem), če pa opuščaja ni, je naglašen prvi zlog v besedi ali pa gre za jačinsko nenaglašeno besedo;
-znak x označuje glas h;
-v enem primeru (*na:aivet'i*) je opuščaj zapisan kot del znaka za skrajno mehčani čakavski č (t') in v tem primeru torej ne označuje naglasa.

Zapis govora Črneče vasi nad Kostanjevico na Krki

U gla:unom su bili sa:mì dva za se de:lo. Na:aš a:ate je biu patut ja:ako, bi re:kla, na'pre:edan. U se:lu se je zbra:alo par mu'ža:akou i su se zme'ni:ili pa su si ku'pili ma'ši:nu za ko'ru:uzu si:ijat, za o'ka:apat. No, to su bili prvi ta'ko:vi pripo'mo:očki, da su si lu:di poma'ga:li, da jim je bilo malo la:gnje de:lat na nji:va. Čuda de:la je pa tut s tre:eisem, ne. To je u gla:unom de:lau samo a:ate, ne. Je'dino na spo:omlat, no su poma'ga:li, da su o'bri:zali, pole ma:ma je

prive'za:ala, pole su nako'li:li te trte, pole su ko'pa:ali, to je biu tut pra:aznik, ko'pa:ači, ne. Dobili smo ji si'gu:mo jedno deset i to su ce:u dan ko'pa:ali u tre:eisu, da su tu zemlju zrax'la:li, da ni pole ra:asla tako tra:ava i da su bile trte bole, da je bilo više gro:oiza. Pole bilo još po'leti tri:ba mla:adie prive'ze:evat, to su ve'za:li zi sla:amum, u gla:unom. Pole bilo tri:ba žu:ulit po tre:eisu. Pole si'gu:rno na:aivet'i pra:aznik je bila pa je:sen, ka je bila ta tr'ga:ateu, ne. O:nda su pa op'ra:ali ka:dice i su:ude, da je bilo se či:sto. Pole smo dobili par lu:di, da smo to po'trgali. Pole su to zmli:ili i spre:šali i pole su dili u su:ude ti mošt, pole ka je to zava'ri:lo je bilo pa pač vi:ino, vi:ino, ki je moglo bit za ce:lo le:to, za do:ma i za de:lauce, ki smo ji'ma:li pri xi:ži. U gla:unom ve'se:ele. Ja, hu:do je pa bilo, ko je bila ka'kova po'ze:eba al pa tu:ča, da je se stu:ukla, da ni bilo pole pri'de:elka. Pole nismo ji'ma:li nič vi:ina.

Z Jo:žicum na:šum je bilo pa ri:s jednuč fe:ist xu:do. Bila je, neznam, mor-bit sta:ra dva le:ta. Pa je bila tamo su'se:dova je:dna pu:unca. Rekli smo kar malo ne'u:umna, ne. I je Jo:žicu za'gra:bila i ju je kar vli:kla tamo do jedne šti:irne pu:ne vo:de i ju je tila hitit u šti:irnu. I dobro, da je vidiu to A:ančičin stri:ic, da je to hitro za'kri:čau i ta:mo do'te:kau i pole Jo:žicu za'gra:biu i od'ne:sau do:mum, da je ni ta pu:unca ri:s hitila u šti:irnu. Ote pu:unce smo se pa tut ri:s sa diča u se:lu boj:ala. Si smo pred nju: bi'ža:li. Bila je ja:ko de'be:ela, ja:aka. Časi(x) je kar po ce:lom se:lu odve'za:ala su ži'vi:nu zi šta:ale, razbi'ja:la je ša:aibe po xi:ža, pa:si su la:jali, o:na je pa tu:ukla s ko:lom po na:kloi. Pole je se so:orte, u gla:unom strašno xu:do je bi:lo. No, pole so ju pa ope'la:li u jednu bo:olnicu, tako da ni bilo vi:še stra:axa pred nju:m.

Vokalni sistem govora Črneče vasi

DOLGI VOKALNI SISTEM

i:i
i: u:u
i: u:
e:ei
e:e o:o
e: o:
a:
a:a

KRATKI VOKALNI SISTEM

i u
e o
a

V govoru Črneče vasi najdemo torej naslednje dolge in kratke vokale: zategnjeni dolgi **i:i** (*zme'ni:ili, vi:ino*), dolgi **i:** (*xi:ža, vi:še*), zategnjeni diftong **e:ei** (*s tre:eisem*), zategnjeni dolgi **e:e** (*prive'ze:evat, po'ze:eba*), dolgi **e:** (*je:sen, se:lo, de:lo*), dolgi **a:** (*ve'za:li, poma'ga:li*), zategnjeni dolgi **a:a** (*pra:aznik, a:ate, o'ka:apat*), dolgi **o:** (*do:ma, ko:lom*), zategnjeni dolgi **o:o** (*spo:omlat, pripo'mo:očki*), dolgi **u:** (*lu:di, xu:do*), zategnjeni dolgi **u:u** (*tu:ukla, ne'u:umna*), kratki **i** (*tila, ku'pili, hitro*), kratki **e** (*jednoč, deset*), kratki **a** (*par, malo*), kratki **o** (*dobili, pole, bole*) in pa kratki **u** (*čuda*).

Druge glasoslovne posebnosti vokalnega sistema

V kratkem vokalnem sistemu ne najdemo polglasnika, kar kaže na skrajni arhaizem - moderna vokalna redukcija je tu na začetni stopnji, saj mnoge njene zakonitosti niso zaznavne. Redukcija nenaglašanih vokalov do polglasnika se ni izvršila, povsod najdemo polnoglasje (*nič, zidanica*), pojavlja pa se zlogotvorni r (*trte*). Dolgi vokalni sistem je izredno bogat, saj se ob dolgih vokalih pojavljajo še zategnjeni dolgi samoglasniki, npr. *vi:ino, su:udi*... Izpad končnega i (redukcija do ničte stopnje) se redko pojavlja. Kaže, da gre za urejen pojav, saj pride do odpadka končnega i, ko se v povedkovi strukturi pojavi nedoločnik, drugače pa ne, npr. *jim je la:gnje de:lat, moglo bit, tri:ba žu:ulit, tila hitit protismo dobi-li, so ko'pa:ali*.

Nekateri vokali so prevzeti iz čakavščine, saj se kažejo mnoge hrvaške oblike:

a za e	<i>na'pre:edan/napreden</i>
o za e	<i>u glaunom/v glavnem, po celom/po celem</i>
u za o	<i>su:ude/sode, mu'ža:kou/možakov</i>
i za e	<i>bi'ža:li/bežali, ri:s/res, zmli:ili/zmleli</i>
u za ou	<i>tu:ukla/tolkla, vu:k/volk</i>
i za ie	<i>ludi/ljudje</i>

V črneščini najdemo primere slovenskih besed, ki imajo hrvaški naglas (*meso, seno, doma*), hrvaške besede s slovenskim naglasom (*je'dino, na'pre:edan, si'gu:rno*), pa tudi povsem hrvaške (*kad/ko, tu:ča/toča*) in povsem slovenske besede.

Pojavlja se tudi tipično dolensko prednaglasno ukanje (*su'se:dova, mu'ža:akou*). Zanimiv pa je še pojav preglasa o v e e tudi pred s (*s tre:eisem*).

Posebnosti soglasniškega sistema

Skrajno mehki t' je najbolj specifičen konzontan črneškega govora. Ta glas je značilen za čakavščino in je nastal iz praslovankega mehčanega t (*na:aivet'i, t'eš, kad t'emo ča u Črnet'u va:as*). Glas v pred nezvencim konzontanom na začetku besede onemeva (*si=vsí, se=vse, časi=včasih*).

X (h) na koncu besede odpade (*na njiva=na njivah, po xiža=po hišah*), na začetku besede se v nekaterih primerih pojavi neke vrste protetični x (*xajda=ajda, xrž=rž*), primer zase pa je beseda *ženix=ženin*, kjer končni n preide v x.

Sklop nj je ohranjen (*lagnje, njiva*), sklop lj pa se večinoma skrči v l (*ludi=ljudje, bole=bolje; vendar zemlja=zemlja*).

Zlogotvorni r je prisoten (*trta, prvi*).

Občasno š prehaja v ž (*hiža=hiša*), ponekod pa namesto ž opazimo sklop gn (*lagnje=lažje*).

Sklop čre/žre se ohranja s spremembo naglaščenega e v i (*črišnja=češnja, žribe=žrebe*).

Sklop tl gre v kl (*nakla=na tla*), sklop dn pa v gn (*gnar=dnar*).

Oblikoslovne posebnosti

Glagol

Sedanjik glagola v množini ima končnico -du za -jo (*prodajadu=prodajajo, imadu=imajo, vozidu=vozijo*). Zanimiva je tvorba prihodnjika (*t'emo ju zaklat=zaklali jo bomo*). Iz glagolske oblike dvojina ni razvidna, poudarja jo lahko edino glavni števnik (*su bili sami dva za se delo=bila sta sama za vse delo, u dvi vrste=v dve vrsti*). Pri nedoločniku praviloma zasledimo izpad končnega i (*triba žulit*).

Samostalnik

Opazno je prehajanje med vsemi spoli. Tako imamo pojave maskulinizacije srednjega spola (*dva leta*), maskulinizacije ženskega spola (*delala sam u štacunu*) in feminizacije moškega spola (*je bila zob=oves, jedna piriha=pirh*).

Pri sklanjanju samostalnika so ohranjene nekatere čakavske končnice:

-v mestniku in orodniku ženskega spola končnica -um (*zi slamum, pred njum, zi Jožicum, za tum teličicum*),

-v mestniku množine ženskega spola izgine tudi končni x (*nanoga, na njiva, po xiža*).

Zaimki

Pogosti so kazalni zaimki, ki imajo več različnih oblik zaradi mešanja čakavščine in slovenščine (*ta trgateu, to zakričau, ta punca, va ulica, za tum teličicum, ote punce, takovi pripomočki*).

Prislov

Črneški govor je razvil nekatere izvirne oblike prislovov (*gorika* = zgoraj, *dolika* = spodaj, *čuda* = veliko), posebej zanimivo pa je stopnjevanje prislova *čuda* = veliko, in sicer *čuda - više - najvet*.

Predlogi

Namesto predlogov *s*, *z* in *iz* se dosledno uporablja oblika *zi*, vendar samo, če predlogu sledi samostalnik ženskega spola (*zi slamum* = s slamo, *zi te muke* = iz moke; *s kolom, z atetom*).

Skladenjske posebnosti

Posebno pri pomanjševalnicah je prisotna preobloženost izraza, ki podvaja pomen. Oblika samostalnika že sama izraža majhnost, ki je še dodatno izražena s pridevnikom (*mala teličica, pasaki mali*).

Povezovalni veznik besedila je "*pole*", ki povezuje predhodno dejanje s prihodnjim.

Zaradi govorne situacije se včasih pojavi nenavadna struktura povedi (*delauce, ki smo ji mali pri xiži; zač se va ulica tako reče, zač se o'na ulica ovako reče*). V govoru se pojavljajo primeri tako imenovane dvojne formule (*zmlili i sprešali*) ter inverzije (*ate naš je biu...*).

Mestoma najdemo primere skladenjske strukture povedi po nemškem vzorcu (*ča za oblit', ča za pojist*).

Posebnosti besedišča

Krajevna in osebna imena

Kostanjca = Kostanjevica, *Travniček*, *Vodotičina*, *Gaj*, *Strašni jarak*, *Prahe*, *Vrh*, *Topolina*, *Gora*;

Ančičin stric, *Roska*, *Korletov stric*, *Mežnarov stric*, *Micakovi*, *Brajni*, *Kučičevi*, *Stoparovi*, *Liparova Francka...*

Razlaga narečnih besed

Ja:ako = zelo, *si:ijat* = sejati, *oka:apat* = okopavati, *la:gnje* = lažje, *čuda* = veliko, *tre:eise* = vinograd, *gro:ojze* = grozdje, *zi sla:amum* = s slamo, *žu:ulit* = kositi s srpom, *zavari:lo* = zavrelo, *xiža* = hiša, *tu:ča* = toča, *stu:ukla* = potolkla, *jednuč* = enkrat, *fe:ist* = zelo, *morbit* = morda, *šti:irna* = vodnjak, *pu:n* = poln, *hitit* = vreči, *do:mum* = domov, *ote* = te, *šta:ala* = hlev, *ša:ajbe* = stekla, *se so:orte* = razne, razno, *tu:ukla po na:kloi* = tolkla po tleh.

Drugo zanimivo besedje

Ta'jedan = teden, *'cipe* = cepci, *'kozlac* = kozolec, *va'rena voda* = vreča, *'raufnik* = dimnik, *'cuker* = sladkor, bombon, *'ženix* = ženin, *'grmlje* = gozd, *šem'nica* = pšenica, *xrž* = rž, *'xajda* = ajda, *zob* = oves, *ko'raba* = koleraba, *re'munike* = harmonika.

LITERATURA

Zinka Zorko: *Samoglasniški sestavi v slovenskih narečnih bazah*, v XXX. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana: 1994, str. 325-335.

Fran Ramovš: *Historična gramatika slovenskega jezika, VII, Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, A-Čus. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1966.

Tine Logar: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.

Jakob Rigler: *Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu*, Slavistična revija XIV/1963, 1-4, str. 25-78.

Jože Kumer: MONTRAKER I (skica), svinčnik, 1996

Delo likovne ustvarjalnosti ni le nazorna razlaga ali pojasnilo ustvarjalčevih misli, temveč k popolnosti nagibajoč vnanji izraz njegovega doživljanja in pojmovanja sveta, ki ga ustvarjalni človek večinoma dojema po svoje. Takega človeka loči od drugih velika sposobnost pri izražanju in posredovanju lastnih posebnih zaznav, vendar pa ustvarjalnost ni le sposobnost izražanja, marveč predstavlja zapleten razvoj stopnjevanega osvobajanja osebnostnih notranjih zavor. Človek, ki ima sposobnost izražanja, še ni nujno ustvarjalna osebnost, saj ta sposobnost ne more nadomestiti védenja in izkušenj, ki so potrebne za uresničitev določenega objekta. Ustvarjanje je vedno dejanje upora in hkrati podvig znanja, podvig v tistem smislu, kar so v preteklosti imenovali ars (spretnost, veščina) oziroma techne (umevanje, kako kaj praktično napraviti oziroma izvesti). Ustvarjalnost torej ni zgolj aktivnost, predvsem je sposobnost narediti nekaj, kar ni posnemanje, kjer ni sledu o plehkosti in puhlosti. Ustvarjalno delo je zaznamovano z izvirnostjo in kot izraz avtorjeve svobodne volje predstavlja nedvomen doprinos nečesa novega.

Novo in izvirno na področju upodabljajoče umetnosti je v lastnih likovnih prizadevanjih po svoje prispeval tudi Jože Kumer. Kljub izjemni nadarjenosti je po načelu lastne, skoraj že pregovorne, skromnosti ostajal bolj na obrobju javnega likovnega dogajanja in v odmaknjenosti skrbno negoval predvsem ustvarjalne ambicije, ki niso bile nikoli usklajene s težnjami po osebni uveljavitvi. Tu tiči poglobitvi vzrok, da je do sedaj bolj malo razstavljal in ga zato domača likovna javnost ne pozna in ne ceni do te mere, ki bi mu, po tem, kar je ustvaril, nedvomno pripadala.

Slikar, grafik in ilustrator Jože Kumer izhaja iz socialno skromne, vendar duhovno bogate družine. Rodil se je leta 1953 očetu Antonu in materi Hedviki, rojeni Klemenčič, kot tretji izmed štirih otrok v hiši na novomeškem Glavnem trgu, kjer je danes samopostrežna restavracija in prostori za praktični pouk gojencev srednje gostinske šole. Prirojena nadarjenost za risanje sta v njem predramila starejša brata, ki ju je narava, prav tako kot Jožeta, obdarila z veliko mero ročnih spretnosti. Novomeščanom je prav gotovo ostal v spominu njegov brat Tone z vzdevkom Picasso kot nadarjen slikar samouk in vihrava boemska osebnost. Nekaj njegovih uspešnih del, nastalih v razmeroma kratkem življenju, nedvomno sodi v izbor dolenske likovne ustvarjalnosti.

V osnovni šoli je Jožeta bolj kot drugi predmeti zanimalo predvsem risanje in rezbarjenje v lesu. V njegovih šolskih zvezkih je bilo vse manj prostora namenjenega učni snovi, vse več pa je bilo njegovih risb, ki so se po kakovosti razlikovale od njegovih vrstnikov. V družini, kjer je očetov zaslužek zadostoval le za golo preživetje, otroci o kupljenih igračah še sanjati niso upali in so zato znali tovrstno pomanjkanje nadomestiti z domiselnimi izdelki, ki so se iz raznovrstne šare pod njihovimi spretnimi rokami spremenili v lepo oblikovane in zavidanja vredne uporabne igrače. Jože se iz tega časa s posebno naklonjenostjo spominja miniaturnega lesenega portala, ko je na njem dosledno izrezljal sleherno podrobnost. Kot kratkohlačnik je tudi on strastno prebiral Karla Maya, zlasti njegovega Winetouja in Old Surehanda, in tu dobil zamisel, da je iz lesa izrezljal indijanski obredni simbol - totem, ki so ga hodili občudovat vsi njegovi mladostni prijatelji.

Po njegovi nadarjenosti sodeč, bi bilo samo po sebi umevno, da po končani osemletki nadaljuje šolo za oblikovanje v Ljubljani, a starši o tej možnosti niso razmišljali. Vpisali so ga na poklicno kovinarsko šolo, ki mu ni povzročala težav, saj je bil najboljši učenec v svojem letniku. Želja po likovnem izobraževanju se je pri Jožetu v tem času še bolj okrepila. Začel je pospešeno risati po naravi izbrane motive, zlasti gozd in posamezna drevesa, ob tem pa po tihem upal, da bo nekoč le postal slikar. Spoznanje, da lahko po končani poklicni šoli nadaljuje študij slikarstva na ljubljanski likovni akademiji, ga je nepopisno navdušilo, zato se je vneto lotil priprav za sprejemni izpit in ga kljub drobnim pomanjkljivostim uspešno opravil. Z vpisom na visoko šolo za likovne umetnosti se mu je izpolnil življenjski cilj. Osnovna in poklicna šola ga nista pretirano navduševali, študentskih let na slikarskem oddelku ljubljanske likovne akademije pa se spominja kot enega najlepših obdobjev v svojem življenju. Študirati je začel leta 1971 in tu si je znanje in izkušnje do diplome leta 1981 nabiral pri profesorjih Andreju Jemcu, Marjanu Tršarju, Janezu Berniku, Štefanu Planincu, Kiaru Mešku, Milanu Butini in Gustavu Gnamušu.

Po končanem študiju ga je čut za poštenost in odgovornost moralno obvezoval, da skupnosti vrne dolg, ki ga je kot nadarjen študent prejemal v obliki štipendije iz državnega sklada, zato se je odzval povabilu in sprejel mesto profesorja likovne vzgoje na Centru srednjih tehniških šol v Novem mestu. Kmalu je spoznal, da ga pedagoško delo obremenjuje in mu ne dopušča svobodnega ustvarjalnega dela, zato je sklenil, da si poišče možnost kreativnega dela v svobodnem poklicu. Vneto se je lotil slikanja in s pospešenim delom kmalu nadoknadil zamujeno in ujel stik s sodobnimi likovnimi tokovi.

V iskanju lastne ustvarjalne istovetnosti in utrjevanju osebne sloga si je akademski slikar Jože Kumer kot motivno izhodišče izbral človeško figuro, ki v njegovih delih učinkuje v življenjsko polni utripajoči čutnosti in jo avtor na platnu manifestira z razkošno in ubrano barvno paleto. Črte in oblike bolj ali manj prepoznavnih figuralnih motivov so večinoma podrejene klasično ekspresionističnim in analitično kubističnim vzorom. Njegova dela nas pritegnejo predvsem s svojo barvno zapolnjenostjo, saj je slikar trdno zasidran v svojem prepričanju, da lahko svet in svoje lastno bivanje v njem doživlja le skozi barvo kot edino vseobsegajočo vrednoto osebnega likovnega izraza. Za njegov način slikarskega razmišljanja je značilno razčlenjevanje, odprtost in eksperiment, na kar nas opozarja tudi njegov način dela, njegova metoda finalizacije slike, saj pred dokončanim delom napravi vrsto preizkusov, najpogosteje v pastelni tehniki. V številnih inačicah se kristalizira in dozoreva prvotna likovna zamisel, ki avtorja sicer postopoma, a z gotovostjo vodi do dorečene izpeljave v olju ali akrilu. Kumrov slikarski svet je svet barv, ki ga je v zadnjem obdobju stopnjeval do te mere, da so nekdanje oprejemljivejše oblike figur in predmetov prerasle v pravo barvno kipenje, kljub temu pa elementarna trdnost kompozicijske gradnje ni ogrožena, saj zna slikar dosledno ohraniti ključne prvine kompozicijskega skeleta, ki ga tudi najbolj drzne barvne povezave ne načenjajo. Avtorjeva novejša dela se nagibajo k izrazito ekspresionistični, skoraj abstraktni govorici barve, vendar dosledno ohranjajo prvotni izhodiščni motiv, ki je, razen z redkimi izjemami tihožitij, predvsem figuralen in krajinski in še vedno učinkujejo lirično in in-

Jožef Matijević
JOŽE KUMER

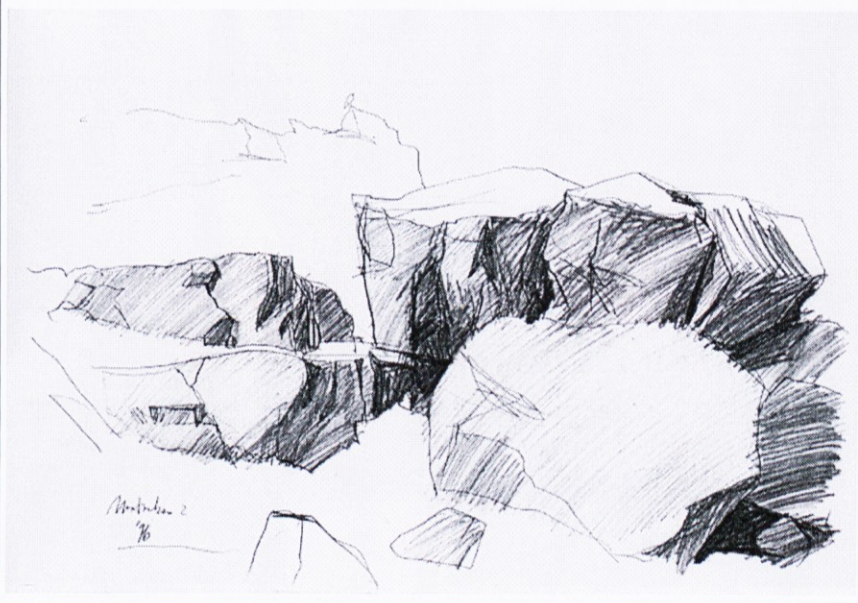
timno. Kumrovo slikarstvo ni bilo nikoli zrcalni odsev naravne danosti, razumemo ga lahko le kot reminiscenco slikarjevega osebnega odnosa do njene fizične pojavnosti. Vztrajnost in doslednost, s katero Jože Kumer že vrsto let raziskuje ustvarjalne možnosti barve in njene izpovedne ter oblikovne razsežnosti, prav gotovo predstavlja pomemben prispevek k razvoju in kontinuiteti dolenskega likovnega ustvarjanja.

Jože Kumer; foto: Branko Babič

KULTURA
Rast 1 - 2 / 1997

Jože Kumer: MONTRAKER II (skica), svinčnik, 1996

Jože Kumer: UGRABITEV DEMOKRACIJE I, pastel, 1990

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

III

Dolenjska založba se je v množici leposlovnih del odločila za izdajo knjige Cvetke Kocjančič Gospodar Golega ozemlja. Ker gre za delo kanadske Slovenke, se je Slovenska izseljenska matica namenila prirediti v okviru lanskega (1996) srečanja Slovencev po svetu omizje/pogovor o slovenski književnosti izseljencev, navezujoč razpravo na omenjeno delo Kocjančičeve.

Revija Rast je organizatorju in Dolenjski založbi ponudila svoj revialni prostor za objavo avtoričinih uvodnih besed o njenem zadnjem delu, razpravi dr. Mirka Juraka (Filozofske fakultete v Ljubljani) in dr. Nade Šabec (Univerza v Mariboru) o tem romanu in o slovenski izseljenski literaturi v Kanadi oziroma med ameriškimi Slovenci sploh ter razmišljanju Francija Šalija (urednika Dolenjske založbe) o duhovni podobi glavnega junaka zgodbe, Janeza Planinška.

Omenjeno omizje je potekalo lani junija v Izobraževalnem centru Krke-tovarne zdravil v Novem mestu kot gostiteljice. Pričel ga je sekretar Slovenske izseljenske matice Janez Rogelj, vodil pa njen predsednik prof. dr. Mirko Jurak.

Po uvodnih nagovorih in pozdravih ter kratki predstavitvi tovarne Krka (Alenka Pučko) je o svoji knjigi najprej spregovorila avtorica, nato pa še oba naprošena poznavalca slovenske izseljenske literature (dr. Jurak in dr. Šabčeva) in ob koncu še urednik založbe. Na tem mestu ne objavljamo vse razprave/ celotnega pogovora, pač pa le prispevke omenjenih oseb.

Uredništvo revije

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

OMIZJE RASTI

SLOVENSKA IZSELJENSKA LITERATURA V KANADI IN MED AMERIŠKIMI SLOVENCMI

Ob izidu knjige *Gospodar Golega ozemlja*

Z lanskega omizja o slovenski književnosti izseljencev v Novem mestu; (z leve proti desni: Cvetka Kocjančič, Janez Rogelj, prof. dr. Mirko Jurak)

Vse fotografije: Milan Markelj

Cvetka Kocjančič

Veseli me, da je to srečanje v Novem mestu, ne samo zato, ker je bil tu doma Janez Planinšek, o katerem govori moja knjiga **Gospodar Golega ozemlja**, ampak tudi zaradi tega, ker sem sama doma z Dolenjske, in sicer iz Bendij, ki so včasih spadale pod Velike Brusnice, danes pa pod Križe. Po zaslugi nekaterih dobrih ljudi, da omenim samo družini Pibernik in Colar, sem tudi jaz štiri leta živela v Novem mestu, ko sem obiskovala ekonomsko šolo, potem sem delala eno leto v Dolenjskih Toplicah, nakar sem se preselila v Kanado 1969. leta in se takoj vključila v delo v slovenski skupnosti. S tega področja je nastalo vrsto reportaž o slovenskih izseljencih, prav tako vrsta črtic. Nekaj je manjših publikacij v zvezi s slovenskimi društvi in knjiga **Upornik s čopičem**, ki je pred leti izšla v slovenščini in tudi v angleščini ter seveda tudi knjiga *Gospodar Golega ozemlja*. Pišem pa tudi črtice in pesmi, še posebej me zanima psihologija izseljenstva in psihologija umetnosti.

Zgodba Janeza Planinška me je pritegnila, ker opisuje enega prvih slovenskih izseljencev v Kanadi, ki je živel med letoma 1910 in 1943 med kanadskimi Eskimi in Indijanci na skrajnem kanadskem severu. Poročil se je z Indijanko in imel z njo pet otrok.

Cvetka Kocjančič, avtorica knjige
Gospodar Golega ozemlja

Trije so umrli, tudi žena mu je umrla pri porodu zadnje hčerke. Njegov največji doprinos Kanadi je bilo pravzaprav njegovo potovanje s pasjo vprego pozimi, poleti pa so potovali s kanujem vzdolž Severne Amerike od Arktičnega morja do Bahamskih otokov in nazaj do Montreala. Tam je Planinšek obolel, za otroka pa sta skrbeli dve angleški družini. Potem ko je okreval, otroka nista hotela več nazaj z njim na sever, on pa se tudi ni mogel privaditi civilizaciji in tako se je vrnil sam na sever, kjer je leta 1943 osamljen umrl. Gradivo se mi je kar samo ponudilo. Najprej mi je Ladislav Lesar, novinar Nedeljskega dnevnika, dal kopije Planinškovih pisem, ki jih je pisal domačim v Slovenijo. Tam sem dobila nekaj osnovnih podatkov, potem pa sem v Kanadi v Montrealu našla hčerko Janeza Planinška in potem še sina. Onadva sta mi dala na razpolago veliko zgodovinskega gradiva o njihovi ekspediciji na Bahamske otoke kakor tudi Planinškove zgodbe, ki jih je objavljaj v časopisu Toronto Star Weekly, to je bilo okrog šest velikih časopisnih strani zgodb, kjer je opisal v glavnem Karibu Eskime, ki so se selili za severnimi jeleni poleti po tundri, pozimi pa na njen rob, kjer so živeli tudi Indijanci plemena Cree in Čepovian. To gradivo je dobro ohranjeno in dobro dokumentirano. Manj dokumentiran je Planinškov prihod v Ameriko in v Kanado nasploh. Za pisanje knjige sem se odločila, ker sem se zavedala, če sama ne bom napisala knjige, da je tudi nihče drug ne bo in se bo ta zgodovinski material v bistvu izgubil. Pri tem sta mi Planinškova sin in hči veliko pomagala, saj sta mi dala na razpolago ves material, ki sta ga hranila več kot 50 let. Še posebej me je ganila njihova zaupljivost, ker zanju sem bila popolna tujka, a sta mi vse originale posodila za eno leto, ne da bi pomislila, kaj bom z njimi naredila: ali bom napisala knjigo ali ne. No, iz spoštovanja do njihju, ker je bilo večina materiala v angleščini, sem knjigo Gospodar Golega ozemlja v originalu napisala v angleščini in je to v bistvu že prevod. Upam, da mi bo tudi za knjigo v angleški verziji uspelo kaj kmalu dobiti založnika, sicer je založba Multicultural History Society of Ontario, ki je izdala mojo knjigo Upornik s čopičem v angleščini, še zainteresirana, da to objavi, vendar so zaenkrat tudi pri nas velike finančne težave glede publicistike. Kot zanimivost naj povem, da je Planinšek opisoval kraje, to je kanadsko tundro, ki so jo evropski priseljenci imenovali Golo ozemlje in tako se imenuje ves tisti severni predel. Ker v bistvu tam ne raste drevje, samo grmičevje. O teh krajih je znani kanadski pisatelj Farley Mowat napisal okoli 30 knjig, ki so prevedene tudi v okoli 30 svetovnih jezikov in ravno pred nekaj meseci je prišlo do polemike, ko so mu nekateri kritiki očitali, da si je precej podatkov o Eskimih enostavno izmislil. Zaradi tega mislim, da bo ta knjiga za Kanado še posebej zanimiva, ker je bil Planinšek v teh krajih v bistvu kakih 30 let pred tem kanadskim pisateljem in je svoje doživetje opisoval iz svojih lastnih izkušenj, medtem ko se je kanadski pisatelj Farley Mowat opiral v glavnem na pripovedi Indijancev in na arhivsko gradivo. Tako, da bo kaj kmalu izšla knjiga tudi v angleščini. Kar se tiče zbiranja gradiva, je zgodba zase, ki je omenjena tudi v uvodnem poglavju. Knjiga je napisana v obliki romana, da bi bila privlačna čim širšemu krogu bralcev, tako preprostim ljudem kot tudi šolskim otrokom. Pisana pa je v glavnem na osnovi dejanskih podatkov, kakor so mi bili dostopni. Imena so vsa na osnovi dejstev, razen na mestih kjer je bilo treba kakšno povezavo dopolniti, drugače pa so tudi zgodovinski podatki o potovanju in o predavanjih, kjer jih je imel, vzeti iz beležke

Mirko Jurak

Prof. dr. Mirko Jurak s Filozofske
fakultete v Ljubljani

Janeza Planinška, tako da je material zanimiv tudi za zgodovinarje, ker lahko v njem najdejo veliko dejanskih podatkov. Če koga zanima, lahko naprej raziskuje. Mislim, da bi bilo to zaenkrat vse.

Nekaj bi rekel za uvod o slovenski izseljenski književnosti v Kanadi. Prvič, v primerjavi z Avstralijo, kamor so se Slovenci ravno v tako večjem številu začeli izseljevati v petdesetih in v šestdesetih letih 20. stoletja, je za Kanado značilno, da ljudje, ki tam pišejo, večinoma pišejo črtice in romane, medtem ko je za Avstralijo tipično pesniško ustvarjanje. To je pojav, ki bi bil vreden tudi kakšnega poglobljenega razmisleka, zlasti še, ker so se Slovenci izseljevali v obe deželi iz istih razlogov, političnih in ekonomskih.

Naj vas opozorim še na nekatere avtorje in dela, ki so jih v zadnjih letih napisali slovenski izseljenci v Kanadi. Omenil bi **Ivana Dolenca**. Rojen je bil leta 1927 v Mariboru in je slavist po izobrazbi. Napisal je številne črtice, veliko je tudi prevajal, zaposlen je bil kot profesor. Njegov roman **Za dolar človečnosti** je izšel leta 1983 in govori predvsem o problemih, s katerimi se izseljenec sooči, ko pride v tujo deželo, ko je hkrati po eni strani zadovoljen, ker si je pač izbral deželo, o kateri misli, da bo v njej našel več svobode in boljše materialne možnosti kot doma. Po drugi strani pa tam nastanejo tudi žalostne ali tragične usode, kajti prilagajanje na tuje okolje, na tuj način življenja, je posebej za ljudi, ki ne obvladajo jezika dežele, v katero so emigrirali, lahko tudi težavno in žalostno. Ivan Dolenc posebej rad izbira bolj tragične usode ljudi, ki v novi deželi ne najdejo veliko upanja, čeprav se nekateri med njimi obdržijo in se bojujejo naprej, hkrati pa lahko postanejo tudi zelo kritični do kanadske družbe. Vidijo, da tam vladajo druge vrednote, da je predvsem materialna vrednost tista, ki človeka opredeljuje.

Omenil bi še **Teda Kramolca** in njegov roman **Podobe iz arhivov**, ki je izšel leta 1992 pri Mladinski knjigi. Sestavljen je iz kratkih zgodb predvsem avtobiografskega značaja. Začenja se z junakovim bivanjem po koncu druge svetovne vojne v Avstriji, kjer je oseba brez državljanstva, s težavnim življenjem v tej deželi in potem z njegovim bivanjem v Kanadi. Za ta roman je značilno dvoje: prvič, junakova razcepljenost med domovino in novo deželo, v katero se je bil podal, in drugič, močno čustvovanje in asociativno obnavljanje spominov na dogodke, ki so ga privedli do tega, da je šel junak na pot izseljenstva. Konec romana je vendarle dovolj optimističen. Avtor ugotavlja, da moraš tujo deželo vendarle sprejeti kot svojo in se ji prilagoditi, če hočeš uspeti.

Drugi roman, ki ga je napisal Kramolc in je še v rokopisu pri Slovenski matici, je **Potica za vsak dan**. V tem, več kot 300 tipkanih strani dolgem delu, je v prvi tretjini prikazana slovenska skupnost v Torontu. Pisatelj predstavi štiri družine in njihovo prilagajanje na Kanado in tudi njihova, slovenska, medsebojna razmerja ter njihove odmeve na dogajanja v domovini. Roman se prične leta 1986 in zaključuje leta 1994, tako da je zelo aktualen tudi glede na dogodke, ki so se v teh letih pri nas zgodili. Roman bo, po mojem mnenju, izredno privlačno branje za marsikoga ne le v Kanadi, ker so menda nekatere usode ljudi zelo pisane na podlagi resničnih doživetij posameznikov. Avtor se je sicer ogradil z uvodno opombo, da je vse dogajanje v romanu plod njegove domišljije. Druga in tretja tretjina pa pravzaprav govorita o tem,

kako se te osebe sčasoma vključujejo v kanadsko družbo ali pa propadejo, oziroma tudi to, kakšen je duhovni proces njihovega vključevanja in odkrivanja Kanade tudi v zgodovinskem in geografskem pogledu. Te štiri družine, ki predstavljajo slovenske intelektualce, tudi veliko diskutirajo o slovenstvu, politiki, tako v Sloveniji kot v Kanadi, in so zelo kritični do vsega, tudi do načina življenja slovenskih izseljencev v Argentini. Prepričan sem, da bo roman vzbudil med izseljenci in tudi v Sloveniji veliko zanimanja.

Omenim naj še delo **Irme Ožbalt Mrzle peči**. To zbirko črtic je izdala Mohorjeva družba leta 1994. Ožbaltova je bila rojena v Žužemberku leta 1926 in je v Ljubljani doštudirala slovenski in angleški jezik. Najprej je nekaj let živel v Avstraliji, nato pa se je preselila v Kanado. Avtorica pravi, da so njene zgodbe "fotografije", vendar misli, če že ostanemo pri tem izrazu, da so to fotografije na visoki umetniški ravni in ker v teh zgodbah avtorica na kultiviran način podaja zgodbe iz svojega otroštva in mladosti, ki pa jih pogosto uokviri v sedanjo kanadsko situacijo. Včasih je njen pristop nekoliko esejističen, moralno poantiran in vključuje tudi nekatere pesniške podobe.

Pisateljica je spretna pri uvajanju različnih časovnih perspektiv in določeno preteklo dejanje predstavi z jezikovno patino (npr. z besedami, ki imajo že nekoliko arhaičen prizvok, z onikanjem itn.).

Glede del **Cvetke Kocjančičeve** bi rekel takole: njeno prvo daljše delo *Upornik s čopičem*, to je biografski prikaz življenja slovenskega izseljenca, slikarja Andreja Stritofa, ki ga je leta 1990 izdala Slovenska izseljenska matica, izšlo pa je že tudi v Kanadi v angleškem prevodu, z naslovom **Unhappy Rebel**, je upodobitev tragične življenjske poti tega umetnika. V romanu se odvija dvojni boj, boj za fizično preživetje in notranji boj, junakovo samospraševanje o smislu svojega dela, o tem, kaj mu to delo pomeni in ali mu daje neko novo identiteto, skratka, gre za smisel umetniškega ustvarjanja. Cvetka Kocjančič je zelo uspešno združila v tem romanu oba boja in zelo plastično izrisala podobo tega izseljenca.

Pričujoče delo, **Gospodar Golega ozemlja**, lahko označimo kot romansirano biografsko pripoved o slovenskem izseljencu Janezu - ali kot so ga imenovali v Kanadi - Charlieju Planinšku. V ospredju tega romana sta še junakova hčerka Inez in sin Toni. Po svoje nenavaden je pisateljičin izbor glavnega junaka, ki je bil res nenavaden človek, ki je imel v sebi močno žilico po odkrivanju novega sveta, ki mu jo je narekovala njegova - morda lahko rečemo tudi - potepuška žilica. Z vrsto scen, v katerih avtorica prikaže Charliejevo drugačnost, njegov nemir, ki ga je vodil od severnih, arktičnih predelov Kanade na Aljasko in potem nazaj, zlasti pa še njegovo pot preko Kanade in ZDA na saneh in v kanuju do Floride ter nato nazaj ob atlantski obali do New Yorka in Toronta, se je Cvetka Kocjančič uspela duhovno in fizično tako približati svojemu junaku, da v njeni pripovedi sodoživljamo njegove izkušnje in srečanja. Charlie je brez dvoma zelo individualna osebnost, ker ni sprejel civilizacije tako kot drugi izseljenci, temveč je našel svoj smisel življenja v stiku z naravo, z divjino, ki pa ni samo lepa, ampak je dostikrat tudi zelo kruta. V primerjavi s prejšnjim delom je v romanu **Gospodar Golega ozemlja** avtorica napravila pri svojem pisatejskem delu velik korak naprej, saj je njena pripoved tokrat zgrajena na Charliejevih spominih, na odlomkih iz njegovih dnevnikov, na njegovih potopisih, ki jih je objavil v kanadskih

časopisih, na pismih, ki jih je pisal Charlie svojim domačim, in na pismih, ki jih je Cvetka Kocjančič dobila od njegove hčere, in avtoričinih intervjujih, in na zapisih v ameriškem časopisju. Zgodba je uokvirjeva z informacijo, v kateri pisateljica poda svoje vzgibe za to delo in ki so mestoma prav detektivsko obarvani, saj je morala poiskati številne vire, kar ni bilo lahko in enostavno. Na primer: da je izsledila Charliejeva otroka in še nekatere druge njegove sorodnike, da je dobila prepise pisem, ki jih je Charlie pisal v Slovenijo in tako naprej, skratka, le na ta način si je lahko izoblikovala sliko o Charliejevem življenju in ustvarila bogat mozaik njegovega življenja. Avtorica se odreka vloge vsevednega pripovedovalca oziroma jo uporablja le tam, kjer so viri izredno skopi, pri čemer pa ne skriva posameznih belih lis, ki jih je morala ohraniti ali pa izpolniti s svojo domišljijo. Tako je na primer malo znanega o tem, kako je Charlie prišel iz Kanade v Sibirijo in nazaj. Na ta način dobiva roman neko dimenzijo, s katero avtorica do neke mere relativizira svojo pripoved, vendar je nikoli v celoti ne postavi pod vprašaj. Precejšen del zgodbe so tudi Charliejevi notranji monologi, ki pričajo o njegovem uporništvu, pa tudi o tem, da si je postavil nek cilj, ki ga je na vsak način skušal uresničiti. Govore tudi o njegovem trpljenju, ko se je odločil, da bo živel na mrzlem severu, proč od ljudi, celo proč od Eskimov in Indijancev. Roman ima tudi nekatere širše, zgodovinske in sociološke dimenzije, ker je neobičajen tudi za življenje povprečnega prebivalca Kanade. Nekatere avtoričine pristope do snovi bi veljalo morda nekoliko retuširati, da bi zvenele manj didaktično. V romanu je vseskozi prisoten tudi pisateljčin moralno kritičen odnos do kanadskega sveta in njenih prebivalcev, do njihovega dokaj negativnega odnosa do Indijancev in Eskimov. Isto velja tudi za religiozna vprašanja, saj Charlie spremeni vero in postane anglikanec, čeprav se zdi, da je tako zanj kot za avtorico najbolj pomembno to, da se držita osnovnih moralnih in etičnih norm, o katerih ne gre dvomiti. Bralec bo tudi opazil, da je Kocjančičeva preoblikovala faktografska poročila z umetniško ustvarjalnostjo, kar je posebej vidno pri primerjavi odlomkov, ki so objavljeni na koncu romana in samega teksta. Lepi so lirični opisi prebujajoče se narave spomladi in pa seveda tudi kontrasti med večno zimo in drugimi, bolj spreminjajočimi se deli kanadske pokrajine.

Dosežek romana je dvojen: po eni strani smo dobili delo, ki govori o slovenskem izseljencu, posebnem, ki pa je vseeno uspel v Kanadi najti svoj način življenja, svoje veselje. Toda ta človek je hkrati odkril - tudi Kanadčanom - nov svet, težko dostopen, pa tudi neobičajen zaradi eskimskega in indijanskega načina življenja. Roman govori tudi o junakovem boju in o njegovi vztrajnosti, da doseže svoje cilje. Nadalje o Charliejevih odločitvah, ki ga vodijo od navdušenja nad samoto, težkega boja za vsakdanje preživetje in končno do njegove želje, da v divjini ostane sam vse do svoje smrti, ko zapuščen umre v neki koči. Avtorica pri tem večkrat nevsiljivo postavlja vprašanje, ali je bila to res tista prava pot, ki si jo je bil Charlie zamislil, ali niso bila njegova odrekanja, najprej od staršev in kasneje od otrok, le prehudo breme, ki si ga je naložil. Kocjančičeva izhaja iz podmene, da mu je ta svet pomenil največ, da je bilo njegovo hrepenenje po samoti in tudi po spoznavanju novih krajev močnejše kot pa želja po običajnem, zapečarskem načinu življenja, ki bi si ga bil tudi Charlie lahko izbral, tako kot je to storila velika večina izseljencev. Roman je spodbuden tudi

za mlade ljudi, ker ga preveva optimistična misel, da je v življenju s trdimi napori in z odrekanjem mogoče uspeti, čeprav so cilji še tako visoki. Toda uspeha ni brez trpljenja, osamljenosti in bolečin.

Nada Šabec

Dr. Nada Šabec z Univerze v Mari-
boru

V prispevku **Odnos med stopnjo ohranitve slovenščine in etnično identifikacijo pri ameriških Slovencih** se ukvarjam z vprašanjem etnične identitete ameriških Slovencev. Na osnovi empiričnih podatkov ugotavljam, v kolikšni meri se čutijo Slovence in kateri dejavniki so za to odločilni. Statistična analiza odgovorov 185 anketirancev kaže, da zavzema dvojezičnost oz. obvladanje slovenskega jezika med faktorji etnične identifikacije razmeroma nepomembno mesto. Take odgovore potrjuje tudi dejansko stanje, kjer opazamo izredno hitro izgubljanje slovenskega jezika od generacije do generacije. Signifikantno je, da se cikel treh generacij, v katerem izseljenci opustijo materinščino v predvojni skupini, v povojni skupini izseljencev skrajša na samo dve generaciji. Razvoj gre torej v smeri popolne opustitve oz. tako imenovane jezikovne smrti slovenščine v tem okolju. To pa ne velja za zavest izseljencev o njihovi pripadnosti slovenskemu narodu. Čeprav gre za pripadnost, ki je pri večini izseljencev sekundarnega pomena, če jo primerjamo z njihovim občutkom, da so najprej Američani, ostaja vendarle izredno močna. Med dejavniki, zaradi katerih se imajo za Slovence, prevladujejo tisti, povezani s kulturo v ožjem in širšem pomenu besedu (glasba, tradicija, običaji, etnične jedi, delovna etika).

Rezultati torej kažejo, da dvojezičnost oz. ohranitev materinščine ni najbolj viden znak ali celo nujen pogoj za ohranitev etnične identitete, ampak da se ta ohranja predvsem preko istovetenja izseljencev z dvema kulturama.

Raziskava, ki sem jo izvedla v Clevelandu, največji ameriško-slovenski skupnosti v Ohio in ZDA, je empirične narave. Je zelo široko zasnovana in zajema različne aspekte jezikovnega vedenja sodelujočih, zato se tu omejujem le na manjše število vprašanj, ki so relevantna za odnos med etnično identiteto in stopnjo dvojezičnosti oz. ohranitve slovenščine v izseljenskem okolju. Čeprav sem v štirih letih zbiranja podatkov uporabila poleg anket tudi tehniko intervjujev in (aktivnega) opazovanja, se v svojih trditvah tokrat opiram le na rezultate statistične analize odgovorov na izbrana vprašanja iz anket, ki jih je izpolnilo 185 sodelujočih. Pri tem navajam le tiste rezultate, pri katerih je bila stopnja signifikantnosti za vpliv posameznih faktorjev na proučevani pojav dovolj velika, da je bilo mogoče zavrniti ničo hipotezo (.05, največkrat .0000).

Od skupno 185 anketirancev, ki so izpolnjevali objektivne kriterije za uvrstitev v raziskavo (slovensko poreklo, vsaj delno znanje slovenščine), jih je 44% odgovorilo, da so Slovenci, 41 odstotkov, da so ameriški Slovenci, in le 15 odstotkov, da so Američani.

Že površna primerjava s podatki za materni jezik, kjer jih 61 odstotkov navaja slovenščino, kar 39 odstotkov pa angleščino, pokaže, da med materinščino in občutkom etnične pripadnosti ni mogoče potegniti enačaja.

Še bolj prepričljivo potrjuje to ugotovitev analiza odgovorov na vprašanje, kjer anketiranci razvrstijo po pomembnosti šest de-

1 Zaradi gospodarnosti in primerljivosti s terminologijo iz strokovne literature označujem z izrazom izseljenci/priseljenci vse sodelujoče v raziskavi. V resnici so izseljenci seveda le tisti, ki so zapustili slovensko ozemlje in se priselili v ZDA, medtem ko so njihovi potomci že ameriški državljani. Prva generacija je bila rojena v Sloveniji, vse naslednje pa že v Ameriki.

2 "Star kraj" je eden najpogostejših izrazov za Slovenijo v govoru ameriških Slovencev.

javnikov, za katere menijo, da jih najbolj etnično opredeljujejo. To so: etnična glasba in tradicije, vera, jezik, delovna etika, etnična kuhinja (hrana) in drugo. Pomenljivo je, da jezik ni uvrščen med pomembnejše dejavnike. Še najvišje ga uvrščajo pripadniki prve povojne generacije izseljencev¹, takoj za etnično glasbo in tradicijami in pred vero, etnično kuhinjo in drugimi faktorji. Pri vseh drugih generacijah je položaj jezika znatno slabši in se po pomembnosti uvršča največkrat na predzadnje mesto.

Da bi lažje pojasnili tak razkorak med relativno močnim občutkom etnične pripadnosti na eni strani in relativno šibko vlogo slovenščine v ohranjanju tega občutka na drugi, si je potrebno natančneje ogledati jezikovno stanje v clevelandski skupnosti in odnos izseljencev do obeh jezikov.

Pri tem se bom podrobneje ustavila pri dveh vprašanjih, tistem, kjer so morali sami oceniti svojo kompetenco v obeh jezikih, in pri vprašanju o običajnem pogovornem oz. sporazumevalnem jeziku.

Vsi odgovori na vprašanja so pokazali signifikantne medgeneracijske razlike in dodatno še razliko med predvojnimi in povojnimi izseljenci, kar je posledica specifičnih karakteristik teh skupin in pogojev, v katerih so se izseljevali v ZDA.

Prvi večji val ekonomskih izseljencev je prišel v Ameriko ob prehodu iz 19. v 20. stoletje in v prvih desetletjih 20. stoletja in je bil praviloma brez formalne izobrazbe. Obvladal ni torej niti standardne, knjižne slovenščine niti angleščine, ampak je ob naselitvi v etnično strnjene naseljih, ob delu, kjer se ni zahtevalo znanje jezika, in ob hitri vzpostavitvi mreže etničnih organizacij, relativno dobro shajal z regionalnimi dialekti iz "starega kraja".²

Vpliv angleščine je bil omejen na prevzemanje najpogostejših angleških besed in na njihovo delno prilagoditev slovenščini na glasoslovni in oblikoslovni ravni. Za to generacijo je torej značilen pojav sposojanje tipa "drajvati karo" (za voziti avto), medtem ko so se angleščine naučili le toliko, kot je bilo neobhodno potrebno. Ob nenehnem dotekanju novih priseljencev so bili namreč številčno dovolj močni, da so čutili dejansko potrebo po ohranjanju jezika, hkrati pa niso imeli znanja angleščine, ki bi jih sicer verjetno sililo v opuščanje slovenščine in prehod na jezik večinskega prebivalstva.

Vseh 35 anketirancev v tej kategoriji je izjavilo, da je njihov materni jezik slovenščina.

Precej drugačna je generacija njihovih otrok, tj. druga predvojna generacija priseljencev.

Ta je doma sicer še vedno govorila slovensko, vendar si je hkrati pridobila tudi formalno izobrazbo v ameriških šolah. To ji je ne le pomagalo pri napredovanju na družbeni in ekonomski lestvici, kar se najbolj nazorno kaže v dejstvu, da se je večina izselila iz prvotnih "getov" v središču mesta v prestižnejša, etnično mešana predmestja, ampak je v jezikovnem pogledu tudi vzrok za to, da je ta generacija najbolj dvojezična od vseh.

Obvladanje obeh jezikov jim daje večjo prožnost pri izražanju in večjo možnost izbire ustreznega jezika glede na dane razmere, temo razgovora in sogovornika. Prav tako pri njih ne srečamo sposojanja in asimilacije angleških izrazov, ampak kodno preklapljanje, značilni dvojezični pojav, kje prihaja do izmenične rabe dveh jezikov bodisi na povedni ali na nadpovedni ravni, nikakor pa ne za mešanje elementov obeh jezikov v isti besedi.

Od skupno 86 anketirancev v tej generaciji jih je 51 (59%)

navedlo kot materni jezik slovenščino, 35 (41%) pa angleščino. Vidimo torej, da slovenščina sicer še prevladuje, da pa je že precejšnje število tistih, ki se nagibajo v nasprotno smer. To postane še bolj očitno pri tretji generaciji.

Tretja generacija je odraščala v razmerah, ko se je angleško govorilo že doma in ne le v šoli ali na delovnem mestu. Treba je poudariti, da se je, sodeč po odgovorih, večina staršev zavestno odločila, da svojih otrok ne bo učila slovensko. Kot vzrok za tako odločitev navajajo strah, da bi otroci zaradi tega obdržali tuj naglas in bili zato izpostavljeni stigmati priseljenstva. S strokovnega stališča je to sicer zmotno mišljenje, a za ohranitev slovenščine je bilo usodno.

Medtem ko večina pripadnikov te generacije doseže še višjo izobrazbo kot njihovi starši in se na družbenoekonomski lestvici povzpe še višje, se nikoli ne nauči slovenščine. To storijo le redke izjeme in le delno, predvsem zaradi ohranjanja stikov s starimi starši. Njihovo znanje je kljub temu v glavnem precej pomanjkljivo in, gledano na splošno, je tretja predvojna generacija praktično izgubila sposobnost komuniciranja v jeziku svojih staršev. Ko je v šestdesetih in sedemdesetih letih prišlo do oživljanja etničnih gibanj in ko so pripadniki te generacije začeli iskati svoje korenine, je bil jezik v veliki meri že izgubljen in za kakršnokoli oživljanje v tej smeri že prepozno.

Tako ne preseneča, da je vseh 19 informantov, kolikor mi jih je uspelo pritegniti k sodelovanju, navedlo kot materni jezik angleščino.

V nekaterih pogledih podobno, sicer pa precej drugačno sliko vidimo pri povojnih izseljencih, ki so prišli v ZDA v glavnem iz političnih razlogov po drugi svetovni vojni. Za razliko od predvojnih so bili ti v glavnem bolj izobraženi. Poleg narečij so obvladali tudi splošno pogovorno in knjižno slovenščino, neredko pa so imeli tudi nekaj angleškega predznanja. Začeli so torej z veliko ugodnejših začetnih pozicij, niso imeli večjih težav z zaposlitvijo in niso čutili potrebe po življenju v etnično strnjjenih naseljih.

V jezikovnem pogledu se za razliko od zgodnjih predvojnih izseljencev ne zatekajo k sposojanju, ampak uporabljajo v etničnih kontekstih kvečjemu kodno preklapljanje, sicer pa en ali drug jezik, odvisno od jezikovne kompetence in preference sogovornika. Kot pri vsaki prvi generaciji je tudi v njihovi angleščini sicer opaziti sledi slovenske izgovarjave, predvsem pri težjih glasovih in njihovih kombinacijah, vendar v celoti jezik zanje ne predstavlja resnejšega problema.

Od skupno 28 jih je 26 navedlo kot svojo materinščino slovenščino, 2 pa angleščino. To je sicer zanemarljivo majhna številka, vendar nedvomno nakazuje večjo stopnjo sposobnosti in motivacije za uspešne integracijo v dominantno ameriško družbo kot pri predvojnih izseljencih.

Preskok s slovenščine na angleščino je še bolj očitno pri generaciji njihovih otrok, ki imajo v glavnem višjo ali visoko izobrazbo in ki vsi (17) brez izjeme navajajo kot svoj materni jezik angleščino. V tem so podobni tretji generaciji predvojnih priseljencev.

Iz odgovorov kakor tudi iz dejanskega stanja torej vidimo, da slovenski jezik v izseljenskem okolju s pospešeno hitrostjo izgublja svojo funkcionalno in praktično vrednost in da je z vsako novo generacijo bližje izginotju oz. tako imenovani jezikovni smrti.

Prav dejstvo, da je tempo, s katerim se opušča slovenski jezik,

med povojnimi izseljenci bistveno hitrejši kot pri predvojnih in da se cikel, v katerem pride do nadomestitve z angleščino, skrajša s treh na samo dve generaciji, je najbolj dramatična ugotovitev moje raziskave.

Upadanje kompetence v slovenskem jeziku je še posebej očitno, če upoštevamo podatke ne le za govor, ampak tudi za branje in pisanje, spretnosti torej, ki sta na težji zahtevnostni stopnji. Med vsemi le prva generacija povojnih izseljencev dokaj visoko ocenjuje svoje znanje na vseh treh področjih. Kar 68% meni, da govori slovensko odlično, ostalih 32% pa dobro. Pri branju se jih 50% ocenjuje z oceno odlično in 50% z oceno dobro, pri pisanju pa si daje odlično oceno 47%, dobro oceno 39% in povprečno oceno 14% vseh anketiranih. Pri vseh ostalih generacijah so ocene bistveno nižje, iz generacije v generacijo pa se veča tudi razkorak med ocenami za govor in za ostali dve spretnosti. Tako je v drugi predvojni generaciji takih, ki menijo, da govorijo odlično, 40%, dobro 40%, povprečno 18% in zadovoljivo 2%. Pri branju pade odstotek odličnih na 10, dobrih je 47%, povprečnih 28% in še zadovoljivih 15%. Še nižje so ocene za pisanje, saj si pripisuje odlično oceno le še 8% vprašanih, dobro oceno 26%, povprečno oceno 36% in še zadovoljivo oceno 30%. Trend upadanja jezikovne kompetence je še očitnejši pri drugi povojni generaciji, kjer svoj govor ocenjuje z odlično oceno le še 12% vprašanih, 18% se jih ocenjuje z dobro oceno, 64% s povprečno in 6% s še zadovoljivo oceno. Pri branju je odličnih le še 6%, dobrih 6%, povprečnih 35% in zadovoljivih 53% vseh vprašanih. Pri pisanju je odličnih 6%, dobrih 6%, povprečnih 28% in še zadovoljivih kar 60% vseh vprašanih.

Ne glede na to, da je lastno ocenjevanje znanja jezika nujno subjektivno in nezanesljivo, gornji podatki jasno kažejo trend upadanja slovenske jezikovne kompetence iz generacije v generacijo.

Da jezik resnično izgublja svojo funkcijo, predvsem med mladimi, je vidno na vsakem koraku. Dovolj je, da pogledamo tisk, ki ga izdajajo ameriški Slovenci, kjer je na primer slovenskih prispevkov v Ameriški domovini le še za vzorec, nič drugače pa ni niti v publikacijah, ki jih za izseljence po svetu tiskamo v Sloveniji. Rodna gruda ima angleško prilogo, Slovenija pa izhaja, da bi bila dostopna širšemu krogu bralcev, v celoti v angleščini. Podobno je z radijskim programom, kjer je glasba slovenska, vezno besedilo pa angleško. Stopnjo, do katere je angleščina izpodrinila slovenščino, lepo ilustrira tudi dejstvo, da so izginila slovenska dramska društva, da otroci velikokrat pojejo slovenske pesmi, ne da bi razumeli besedila, in da je uradni jezik etničnih društev postal angleščina. Z eno besedo: slovenski jezik je pristal na nekakšni simbolni ravni, medtem ko večje sporazumevalne vrednosti praktično nima več.

To kaže tudi odgovor na vprašanje o običajnem sporazumevalnem jeziku. Kar za 54% vprašanih je to angleščina, le za 25% slovenščina, medtem ko se jih 21% ne more odločiti med obema jezikoma. Razdelitev po generacijah je še bolj zgovorna. Slovenščino izbere ta obe prvi generaciji, v drugi predvojni je 18% takih, ki izberejo oba jezika in 4% takih, ki jim je ljubša slovenščina, medtem ko se tretja predvojni in druga povojna generacija brez izjeme odločita za angleščino.

Med dejavniki, ki najodločilneje prispevajo k opuščanju materinščine, je treba omeniti predvsem etnično mešane zakone,

kjer v družinah, kjer starša ne govorita istega jezika, nujno prevlada angleščina, ter družbeno-ekonomsko in geografsko mobilnost, ki ima za posledico česte selitve in izgubo stikov z drugimi Slovenci. Velika večina vprašanih sicer še vedno odgovarja, da ima več kot 50% prijateljev slovenskega porekla in da so to njihovi najboljši prijatelji, ker jih povezuje skupna kultura, vendar ta odstotek z vsako naslednjo generacijo pada. Nadalje je mobilnost vzrok, da mnogi ne morejo sodelovati v dejavnostih etničnih društev, kar vse vpliva na šibkejšo povezanost ljudi slovenskega porekla in, posledično, na manjše število priložnosti, ko bi lahko govorili slovensko.

Tako vidimo, da se ne glede na to, da se na deklarativni ravni vsi več ali manj strinjajo, da je potrebno slovenski jezik ohraniti (61% - zelo pomembno, 38% - precej pomembno, le 1% - ni pomembno), razvoj giblje od prvotno slovenske enojezičnosti preko prehodne dvojezičnosti k ponovni enojezičnosti, le da tokrat angleški.

Očitno je torej, da je jezik izgubil status temeljne vrednote in da še zdaleč ni najvidnejši znak etnične identitete, pač pa da se je, razen za redke izjeme, skrčil na simbolno raven. To, kar Slovincem daje občutek, da so Slovenci, je torej širše in presega jezikovne okvire. Iz odgovorov je razvidno, da so to tisti elementi kulture, ki, v nasprotju z jezikom, niso tako specifični in tako različni od kulture novega okolja. Gre za tradicije, etnično glasbo, vero, celo za delovno etiko.

Zastavi se vprašanje, zakaj se ohranja prvo, ne pa drugo.

Zdi se, da so se te vrednote lahko ohranile prav zaradi tega, ker niso prišle v konflikt z vrednotami novega okolja, ampak so se z njimi dopolnjevale. Izseljenci so uspeli oboje integrirati in razviti tip dvokulturne identitete. To se lepo kaže v naraščajočem številu odgovorov, da so ameriški Slovenci (seveda verjetno najprej Američani in šele potem Slovenci, a vendarle). Ohranile so se tiste vrednote, ki se v obeh kulturah prekrivajo ali vsaj ne ovirajo medsebojne eksistence, vse ostalo, kar je oviralo to sožitje zaradi izrazite drugačnosti, pa se je moralo nujno umakniti. Opustitev slovenščine je navsezadnje možno razlagati v luči spoštovanja vrednote delovne etike, ki jo večina uvršča na izredno visoko mesto. Ena od zahtev v sklopu te vrednote je, da je potrebno storiti vse za čim uspešnejšo vključitev v novo okolje, torej tudi čim hitreje osvojiti jezik nove domovine. Prav pri tej vrednoti opažamo, da pripada pravzaprav obema kulturama, slovenski in anglosaksonski, čeprav si priseljenci tipično razlagajo pridnost in podjetnost kot slovensko lastnost. Na opuščanje slovenščine je torej mogoče gledati tudi v luči takega načina akulturacije oz. integracije.

Zaključimo lahko torej z ugotovitvijo, da ohranitev dvojezičnosti v ameriško-slovenski skupnosti ni realna opcija, da pa se bodo njeni pripadniki vendarle najverjetneje obdržali tudi v prihodnje preko istovetenja z obema kultura, in to toliko časa, dokler bodo čutili, da jih ohranjanje elementov slovenske kulturne dediščine ne ovira, pač pa bogati in prispeva k pozitivni podobi o samih sebi (kar se vidi v bogatem kulturnem udejstvovanju in zavidljivem številu etničnih organizacij kakor tudi v skorajda enotnem odgovoru sodelujočih, da so ponosni na svoje slovensko poreklo).

LITERATURA

Šabec, N. Slovenščina v diaspori: primer ameriških Slovencev. V: Ada Vidovič Muha (ur.) Jezik in čas, Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana 1996: 107-123.

Šabec, N. Half pa pu: The Language of Slovene Americans. ŠKUC, Studia Humanitatis (Apes). Ljubljana 1995.

Van Tassel, D. & Grabowski, J.J. (ur.) The Encyclopedia of Cleveland History. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press in association with the Case Western Reserve University, 1987.

Franci Šali

Urednik Dolenjske založbe Franci Šali

Duhovna podoba glavnega junaka, Janeza Planinška, v knjigi Kocjančičeve se mi je zdela zelo zanimiva. Ta oseba, kakor vemo, ni izmišljen lik. Zgodba o njem je pravzaprav pripoved o nenavadnem, nevsakdanjem življenju kanadskega Slovenca v svoji novi domovini. Lahko bi rekli, da je njeno jedro pustolovsko. Bi že mogli potemtakem sklepati, da je bil Planinšek pustolovec? Težko bi na to vprašanje odgovoril pritrdilno, prejkone bi si upal trditi, da je bil po naravi skrben družinski človek. Res da je prišel rosno mlad, poln raznih upov na boljše življenje, kot ga je okušal doma v neposredni bližini Novega mesta kot kmečki sin na bornih krpah zemlje, v Kanado in na njen skrajni zlatokopni sever, se potlej skozi zgođe in nezgode umaknil v samotarjenje in v druženje z Eskimi, a naključje, ki ga je potlej že kot zrelega moža življenjsko združilo z ženo - Indijanko, ga je izoblikovalo v izredno skrbnega, preudarnega zakonca, očeta in lovca/kmetovalca.

Ves se je posvetil bornemu, a tudi uspešnemu kmetovanju, kakršnega je nosil v sebi kot izkušnjo od svojih staršev, še bolj pa lovu, ribolovu in prekupčevanju s kožami/krznom uplenjenih živali skrajnega kanadskega severa. Ljubil je samoto in svojo družino.

Ni pogrešal velikega sveta, čeprav je predvideval, da bo treba otrokom dati možnost šolanja in zaposlitve, da ne bi postali nekakšne žrtve njegovega samotarstva oziroma potikanja po pokrajini mrzle, ledene golote, na katere južno obrobje pride vsako leto le kratek čas nekaj skromne, a izredno lepe in bogate rastlinske vegetacije. Kljub izraziti individualnosti se vanj ni naselila sebičnost in življenjska enoumnost. Dopuščal in spoštoval je drugačnost, ki ga je obkrožala. Z njo se je celo bogatil, saj drugače mu ne bi bilo mogoče med njo in z njo živeti. Kar bi mu utegnilo škoditi, se je znal zvito izogniti, in v očeh domorodcev je tudi zavoljo tega in znanja raznih drugih veščin kaj kmalu pridobil naziv Gospodar Golega ozemlja. Po vsej eskimski pokrajini je bil spoštovan mož in njeni prebivalci so mu pripisovali celo zveze z nadnaravnimi duhovnimi silami. Janez Planinšek bi bržkone precej mirno in neopazno živel kot ugleden in cenjen mali podjeten človek na daljnem severu, z ženo vzgajal njune otroke in jih primerno šolal ali izučil za razna praktična dela, in morda le skozi neoprejemljivo sanjarjenje snoval razna popotovanja v dalje, če ga ne bi doletela kruta, nenadejana usoda - ženina smrt. Čez noč je ostal vdovec z dvema nepreskrbljenima otrokoma, ki pa sta ga imela neizmerno rada. Z njim bi šla kamorkoli in le ob njej sta se počutila varna in srečna.

Ta smrt ga je globoko pretresla in vrgla iz ustaljenega življenjskega ritma. Videna prihodnost se mu je zrušila. Kar je imelo dotlej svoj smisel, je postalo nevredno njegovega truda. Skromna kmetija je zgubila pomen. Otroka sam ni zmožal varovati in za njiju skrbeti. Iskal je sicer rešitev v odselitvi v toplejše kraje, ko je še upal, da mu bo morda neka druga žena v pomoč pri vzgoji njegovih otrok, kakor so pokazala varljiva pisma. Pa se je hudo uštel in kaj kmalu ozavedel krute, pokvarjene realnosti. Vrnil se je na sever, odločen, da otrokoma omogoči šolanje v internatskih vzgajališčih, sam pa je ostal v divjini. Ni več razmišljal o vnovični ženitvi in krušni materi za svoja otroka. Zanj se je takorekoč vse podrlo. Premalo pa je bil tudi navezan na obdelano zemljo in skromno posest, da bi v njem zmagal interes po ohranitvi domačije.

Prastari genski kmečki samoohranitveni posestniški nagon njegovih staršev in njih prednikov se v njem ni zbudil. Tovrstnih korenin ni pognalo njegovo posestvo v njegovo srce in zavest. Preminula ljubezen in polomija ob poskusu, da bi svojima otrokoma zagotovil krušnico, ga je odtrgala od njega kot veter listje od drevja. Neugnano ga je gnalo stran, stran. V njem se je prebudilo nekaj zatajevanega, sanjanega - sla po poti, po daljnih krajih. Odločitev je zorela in dozorela. Čez noč je postal pustolovec/oznanjevalec ledenega severa, skratka človek, ki si je zadal, da bo po eskimsko prišel do Kube, spotoma pa ljudem pripovedoval o življenju na skrajnem severu Kanade.

Otroka sta hotela z njim na dolgo in nevarno pot in uspela sta. S prijateljem in z njima je vandral skoraj dve leti, prišel na cilj in se z otrokoma, sopotnik je šel po svoje, vračal proti severu.

Porekli bi lahko, da je bil Planinšek vendarle nemiren duh, gnan v neznano, da je žena bila tista, ki ga je zmogla in znala prizemljiti. A mogli bi tudi drugače misliti, da je predvsem njena smrt močno močno zamajala njegov notranji mir in ljubezen do samote. Ko ga je potovanje ali nenavadna pustolovska ekspedicija ponovno uravnovesila, je otroka pustil pri znanih družinah, da sta se lahko šolala, on pa je odšel v svoje mrzlo predarktično kraljestvo, kjer je popolnoma sam dočakal smrt. Ljubil je torej belo saharno večnega ledu s prstani in oazami ozaljšane kratke poletne vegetacije. Vedel je, da otroka ne sme potegniti na svojo pot, da ju mora od nje odvrniti, jima s šolanjem na široko odpreti svet v civilizacijo, katere se je sam odrekel. Zavedal se je torej svoje posebnosti in z njo ni želel pogubiti otroka. Želel jima je vse lepo in dobro v življenju, tudi za ceno neužite skupne ljubezni in sreče, ki sta jo otroka imela v izobilju, ko je bila še živa mati in so imeli svoj dom ali pa v tistih dveh letih popotovanja z njim in prijateljem do Bahamskih otokov, saj na Kubo niso mogli zaradi tamkajšnjih socialnih nemirov takrat in hudo valovite morske ožine.

Planinška je poleg povedanega obladovala miroljubna, spravljava natura. Vse je urejal in preživljal na miren, nevsiljiv način. Tudi žaljivost, prevarantstvo ni vračal milo za drago. Vselej je znal ohraniti svoje človeško dostojanstvo. Bil je tudi izreden pripovedovalec z domišljijским darom, kar je spretno koristil, ko je ljudem razlagal o severu in v njih skušal oblikovati predstave o njem. Odlikovala pa ga je tudi pogumnost in vztrajnost, saj je nerad odstopal od tistega, kar si je zadal ali zamislil.

Kdaj pa kdaj ga je prevzemala tudi otožnost in grizla vest do domačih, še zlasti do očeta in matere, ki ju je mlad iznenada zapustil in jim kaj malo in zelo poredko sporočal o sebi in svojem življenju v daljnih, neprijaznih krajih. Ob lastnih nesrečnih udarcih usode, se je vživljal v svoje starše in njih žalost, ki ji je bil tudi sam vzrok, ko se jim ni oglašal leta in leta. Bil je torej čuteč človek, čeprav navzven tega ni kazal. Moral je tudi sam dozoreti, precej skusiti, da je znal in zmogel bolje razumeti svoje bližnje in življenje sploh.

Ko je v samoti umiral, ni kaj dosti zapuščal, nekaj bornih kož, in od nikogar se ni poslavljajal, pa tudi od njega nihče. Le v obeh otrocih je pustil veliko ljubezen, ljubezen do dobrega, skrbnega, poštenega in nenavadno v samoto eskimskega severa zaljubljenega in zaverovanega človeka.

Jože Kumer: NOVO MESTO, pastel, 1996

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

Dr. Andrej Smrekar

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Andrej Smrekar'. The signature is fluid and cursive, with the first letters being larger and more prominent.

IV

NAŠ GOST

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Milan Markelj

LIKOVNA UMETNOST NA VSEH NJEGOVH KAŽIPOTIH

Pogovor z dr. Andrejem Smrekarjem, direktorjem
Narodne galerije

Dr. Andrej Smrekar na svojem delovnem mestu v Narodni galeriji v Ljubljani

Portretne fotografije: Milan Markelj

Ni prav veliko ljudi, ki se jim studenci in izviri otroštva in mladosti tako naravno in samoumevno stečejo v skupno strugo življenjske poklicne odločitve. Marsikdo v otroštvu sanja o čudovitih poklicih, kot so za mlada srca in otroško fantazijo slaščičar, pilot, potapljač in podobno, potem pa se mu življenje obrne povsem drugače in namesto tort dela betonske mostove, namesto potapljanj v skrivnostne globine morja se potaplja v bilančne številke, namesto po modrinah neba leta kot inkasant od vrat do vrat... Dr. Andrej Smrekar, umetnostni zgodovinar in direktor naše osrednje umetnostno-muzejske ustanove, Narodne galerije, pa skoraj da ni mogel postati kaj drugega, kot je. Prav vse v njegovem otroškem in mladostnem življenjskem obdobju ga je napeljevalo k umetnostnim spomenikom, k umetnikom in umetnosti, k tisti človekovi dejavnosti, ki se morda najtrajneje od vseh zapisuje v našo skupno zavest. Umetnost je vzljubil in hkrati dojel, da je ta ob vsej svoji veličini, ki zmore premagovati prepade stoletij in biti ena od identifikacijskih in osmišljevalnih točk bivanja posameznika in skupnosti, hkrati tudi zelo občutljiva in potrebna skrbnega varstva. Prav to je zdaj ena od njegovih pglavitnih nalog, bdeti nad cvetoberom umetnin, ki so nacionalnega pomena, ga ohranjati, dopolnjevati ter braniti pred nevarnostmi, ki v teh prehodnih in še ne povsem dorečenih časih vznikajo.

Smrekarjeva družina leta 1956:
mama Marija, sin Andrej in oče
Lado z družinsko ljubljenko, psico
Ago

- *Rodili ste se v družini znanega kulturnega delavca Lada Smrekarja iz Kostanjevice na Krki, kar pomeni, da ste rasli v razmerah, posebej zaznamovanih s kulturo. Kako je ožje družinsko in širše kostanjeviško okolje vplivalo na vas?*

»Okolje je bilo v mojem življenju zelo pomemben faktor, česar sem se lahko zavedel šele mnogo pozneje. Bilo je izjemno in moji starši so mi zagotovili tako lepo otroštvo, da bi ga od vseh možnih želel ponoviti, saj lepše skoraj ne more biti. Pri tem mislim seveda tudi na širše okolje. Stanovali smo v osnovni šoli, kjer je bil oče učitelj - slavist, potem pa od leta 1955 ravnatelj. Pri nas nismo ločevali dela od zasebnega življenja. To je vedno služilo dolžnostim, in to vse družine. Mama Marija je imela doma neke vrste improviziran hotel, seveda ob polni učiteljski obveznosti. V Kostanjevici ni bilo nikakršnih nočitvenih možnosti in vsa kulturna pobuda je šla tako rekoč skozi naše stanovanje. V enem letu je mama našela 182 nočitev v našem trisobnem stanovanju. Oprati pa je morala vse sama, in to v potoku, ker takrat še ni bilo vodovoda. Večkrat smo šli, mama in midva z bratom, spat k hišniku, ker je bilo naše stanovanje polno gostov, kulturnikov, ki so prišli v Kostanjevico na nastop, razstavo, simpozij.«

- *Vaš rojstni kraj Kostanjevica se je kot eno od pomembnih slovenskih kulturnih središč uveljavilo šele s prihodom vašega očeta v to mesto?*

»Oče, doma iz Zagorice pri Mirni, je prišel v Kostanjevico 1. avgusta 1953 in se takoj dejavno vključil v krajevno okolje. Naloge so bile zelo konkretne: šola je bila še poškodovana iz vojnih let in potrebna popravil, okolje šole je bilo zanemarjeno. Oče je takoj obnovil tisti del, kjer smo imeli potem stanovanje, urejati pa je začel tudi okolico v okviru šolskega programa z učenci. Organiziral je kmetijsko šolo, uredil vrt, ki je nastal s prostovoljnim delom in zbiranjem sadik v domačem kraju. Tako sem se od otroških let naprej srečeval z delom. Takoj pa je začel tudi s kulturnim delom v okviru Prosvetnega društva Lojzeta Košaka. Že leta 1955 je pripravil prvo razstavo v Kulturnem domu, šlo je za etnografsko razstavo Ljudsko blago s področja Kostanjevice. 1956. leta se je začel Dolenjski kulturni festival, ki je imel sprva poudarek na produkciji krajevne dramske skupine Prosvetnega društva. Hkrati pa je v šoli nastajala šolska likovna zbirka. Oče je za začetek zbral 64 umetniških del, v glavnem grafike različnih slovenskih umetnikov, kot likovno opremo praznih šolskih hodnikov, tako je začela nastajati stalna galerija v šoli. Nekako hkrati je oče odkril in dobesedno rešil pogube ohranjeni del opusa Jožeta Gorjupa, spoznaval njegovo vlogo kulturnega buditelja v kraju okoli leta 1930 ter njegovo tragično usodo. Galerijo v šoli je zato imenoval po njem. Leta 1958 pa je bilo že odprto razstavišče. Oče je poznal veliko umetnikov še iz časov bivanja v Ljubljani, kjer se je družil z gledališčniki, literati, pevci. Med drugimi sta bila dobra znanca, denimo, s pesnikom Otonom Župančičem, z Zlobcem, Menartom, Pavčkom, Zajcem, Smoletom in še nekaterimi pa so drugovali v študijskih letih. Te svoje zveze je potem potegnil s seboj v Kostanjevico. Lahko bi rekel, da je središče prenesel na deželo in tako je v praksi nastal nekakšen zasnutek policentričnega modela, ki je kasneje postal državna usmeritev.«

Andrej v družbi s pesnikom Alojzom Gradnikom leta 1960

Kot šolar je Andrej pomagal pri vzdrževanju kipov

- *Od malega ste se tako srečevali z umetniki in kulturniki. Imate kakšen zanimiv spomin na to obdobje, na kakšnega umetnika?*

»Bilo jih je res veliko. Naš najpogostejši gost je bil slikar Vlado Lamut iz Novega mesta. Ostal je po več dni v Kostanjevici in veliko slikal po okolici. Takrat je običajno prespal pri nas. Spominjam se, da je nekega dne slikal moj akvarelni portret v šolski delavnici za tehnični pouk, kjer je imel začasni 'atelje'. Ko mi je pokazal sliko, nisem bil preveč zadovoljen z njo in sem ga naivno vprašal: 'Stric Lamut, kje pa so noge?' Precej svojih slik in grafik je podaril in smo jih lahko dajali nastopajočim namesto honorarja. Drugo plačilno sredstvo za kulturne prispevke v prvih obdobjih kulturnega razcveta v Kostanjevici pa je bil cviček, čeprav nikoli nismo imeli vinograda. Čez poletje je k nam kar redno hodil na počitnice tudi pesnik Alojz Gradnik, ki je name od vseh umetnikov naredil še najmočnejši vtis.«

- *Ali ste, obkroženi s toliko umetniki in slikami tako rekoč na vsakem koraku, kdaj pomislili, da bi tudi sami slikali?*

»V nižjih razredih sem imel kar dobro oceno iz risanja in vesele do risanja. V višjih razredih sem poskušal z akvareli in slikanjem, vendar globljih sledi to početje v meni ni pustilo.«

- *Šola in vaša družina sta bili v središču dogajanja. Vas je to kot otroka in kasneje najstnika obremenjevalo? Vam je bila kdaj odveč tolikšna dejavnost?*

»Bile so različne situacije, v glavnem smo se vsi zavedali, da je treba narediti, da ni kaj spraševati, zakaj in kako. Vedno smo delali prostovoljno, vendar z navdušenjem in napetostjo, ki ju je oče znal vzdrževati. Z leti, ko sem bil starejši in je to delo postajalo bolj samostojno in odgovorno, je bilo zame tudi bolj zanimivo. Od leta 1961, ko se je začel mednarodni kiparski simpozij Forma viva, so umetniki najprej stanovali kar v šoli. Učilnice smo spraznili, namestili vanje internatske postelje in nočne omarice, da je bilo za silo poskrbljeno. Dodali smo še kakšno mizo pa je bilo. Umetniki so tako stanovali več kot desetletje, potem pa so se preselili v gostilno Pod Gorjanci. Šola je čez poletje tako živela kot nekakšna umetniška delavnica. Bilo je zmeraj veselo. Kiparji so veliko ustvarili tudi mimo tistega, kar je ostalo v simpozijski zbirki. Ogromno risb in lažjih tehnik je tako šlo v šolsko zbirko. Pripravili so včasih tudi kakšno manjšo razstavo. Improvizirana stanovanja za kiparje smo vzdrževali šolski otroci, razumljivo, da tudi jaz. Postiljali smo postelje, prinašali vodo, pometali, zalivali rože in opravljali podobna opravila. Treba je bilo tudi skrbeti za vzdrževanje kipov in podobno. Tako nam dela ni nikoli manjkalo. V višjih letnikih gimnazije, ki sem jo obiskoval v Novem mestu, pa sem že več ali manj samostojno vodil delovišče, organizacijo pomoči, materiala, orodja. Marsikaj je bilo treba pogosto improvizirati. Hlodovino smo, denimo, morali prej pripraviti. Zbrali smo se prostovoljci, vzeli šolski kombi, nekaj piva in se odpeljali na žago Jožeta Kovačiča, kjer smo ves dan valili hlode. Žaganje je bilo zastoj. Ni bilo profesionalne ekipe, vse so opravili ljudje, povezani s šolo in prosvetnim društvom. Jože Jankovič, glasbeni učitelj, je bil dvanajst let organizator delovišča.«

S potepanja po Evropi; ogled San Ambroggia v Milanu

- *Ali ste že takrat razmišljali o poklicni usmeritvi, za kakršno ste se potem odločili?*

» Ne vem, kako bi rekel. V meni je do zadnjega zorela odločitev, morda prav zaradi tega, ker je bila prelahka, da bi bila resnična. Vem, da sem se v gimnaziji začel načrtno intenzivneje učiti tujih jezikov. Med počitnicami 1971/1972 sem obiskoval mednarodni visokošolski tečaj nemščine na Dunaju. Niso me zanimali jeziki sami po sebi, ampak kot orodje, ki ga moraš obvladati. Če hočeš pri nas kar koli storiti na katerem koli področju, je znanje tujih jezikov absolutni pogoj. Samo slovensko govoriti je za nas omejitvev, ker smo pač majhen narod. To spoznanje mi je vsadila že Forma viva. Na Dunaju sem tako dopoldne prebil v šoli, popoldne pa sem vsak dan hodil po mestu in ga prepešalil po dolgem in počez. Napravil sem si načrt in sem pregledal vse muzeje, potem cerkve in druge spomenike. Kar koli sem zanimivega izsledil, sem si ogledal. Kot študent sem imel prost vstop v vse ustanove in to priložnost sem dodobra izkoristil. Popoldne ali zvečer sem se vračal v Korotan skozi Kunsthistorisches Museum. Umetnostna zgodovina me je že močno privlačila, vendar sem se zanjo odločil šele povsem na koncu gimnazijskega šolanja. Tik pred vpisom sem še kolebal, a ker matematike in fizike nisem maral in sta mi delali stalne težave, sem izbral le med tistimi visokoškolskimi študiji, kjer teh nadlog ni bilo. Po tej redukciji pa že ni bilo skoraj kaj več izbrati. Ko sva se z očetom pogovarjala, kaj bi želel početi, sem mu rekel, da bi rad delal to, kar počne Vlado Maleković, takratni kulturni urednik pri Vjesniku, publicist, likovni kritik, avtor cele vrste monografij, razstav in sedaj direktor največjega hrvaškega muzeja. Tako je prišlo do odločitve, da vpišem umetnostno zgodovino. Leta 1972 sem postal študent čiste umetnostne zgodovine na ljubljanski filozofski fakulteti. Tudi naprej sem šel po Malekovičevih stopinjah, samo ne vem, če bom imel čas toliko napisati kot on.«

- *Med študijem ste pridno pogledovali tudi v široki svet. Kot študent ste bivali v Združenih državah Amerike, potovali po Franciji in Italiji. Kako vam je to uspelo?*

»Precej zahvale gre mojim sorodnikom po materini strani, ameriškim Slovencem Aggie, Dodo in Andy Prince. To je seveda po-angležena oblika slovenskega priimka Primc. Oni so mi omogočili, da sem že leta 1969 preživel šolske počitnice v ZDA. Pomagali so mi, da sem lahko obiskoval jezikovno šolo na Dunaju, leta 1975 pa so mi omogočili, da sem se dva meseca z nahrbtnikom potikal po Evropi. Tedaj sem bil že študent umetnostne zgodovine in po evropskih državah me je gnalo povsem določeno zanimanje. Imel sem študentsko karto, ki je bila naprodaj le v ZDA, ta pa mi je omogočala neomejene vožnje na železnici. Tako sem živel na vlakih; namesto v hotel sem odšel spat na nočni vlak, se vso noč vozil in vmes naspal, potem pa se odpeljal tja, kamor sem bil namenjen. Na neki postaji sem zaspal na klopi in sanjal, da ležim v cvetočem vrtu, ko me je hudomušni vrtnar ob zalivanju cvetja poškopil. Zbudil sem se v črni noči in deževalo je. Zelo pogosto se z malo nostalgije spomnim tega. Zdi se mi tako podobno življenju, le da noč pride čisto na koncu - z dežjem ali brez. Na tem potovanju sem si ogledal veliko umetnostnih spomenikov. V Belgijo sem, denimo, skočil zgolj zato, da sem si lahko ogledal Kraljevski muzej v Bruslju in pa sloviti gentski oltar. Na poti sem si ogledoval spomenike Rima, Toscane, Firenc, Pise, Milana pa po-

Andrej Smrekar govori na otvoritvi
5. grafičnega bienala jugoslovanskih
otrok v Kostanjevici

renske romanske spomenike, še posebej Koelna. V Franciji sem se držal srednjeveških romarskih poti in se poganjal za velikimi izvedbami arhitekture, ki sem jo vzljubil ob skromnejših inačicah v Sloveniji. Napravil sem krog od Flandrije do Pirenejev pa nazaj ob Rhoni v Pariz. Zelo važno je bilo, da sem videl cisterco Fontenay, ki je tipološka predhodnica kostanjeviške samostanske cerkve. Tako sem imel tudi počitnice ukrojene po meri svojega zanimanja.«

- *Vendar so povezave z rodno Kostanjevico ostale čvrste. Njeno umetnostnozgodovinsko dediščino ste obravnavali v vaši proseminarski in diplomski nalogi pa tudi vaše prvo službeno mesto je bilo v Kostanjevici, čeprav bi lahko študij po diplomii takoj nadaljevali z magisterijem. Kako je bilo?*

»Res je vse nekako prepleteno. Za proseminarsko nalogo sem imel kostanjeviško samostanko cerkev, za diplomu pa sem obdelal zbirko apostolov po Van Dyku iz pleterske zbirke. Zgodovina samostana v Kostanjevici me je živo zanimala, poleg tega pa so prav takrat cerkev obnovili in so v njej stekli prvi koncerti. Kakšno doživetje je bil Eliotov Umor v katedrali! Ko sem pisal diplomsko nalogo, smo doma v Kostanjevici pripravljali pletersko zbirko in istega leta, ko sem diplomiral, smo zbirko tudi odprli za javnost. Takoj po diplomii sem vpisal magisterij in dobil štipendijo Raziskovalne skupnosti, vendar sem se ji odrekel in prve tri obroke odnesel nazaj, ker je bilo treba v Kostanjevici postaviti na trdnjše noge Galerijo Božidarja Jakca in jo kadrovsko zasesti. Šel sem v službo kot kustos galerije, taka je bila pač potreba in tudi priložnost. Ta ustanova je sicer začela delovati že za božič 1974. leta. Ime je dobila po slikarju Jakcu, ki sicer ni bil prvi darovalec, to je bil Tone Kralj, vendar je Jakac daroval največjo zbirko in njegovo ime nam je krepko pomagalo pri zbiranju denarja za obnavljanje prostorov. Kot smo obnavljali prostore, smo postavljali zbirke: Jakčevo, Kraljevo, Gorjupovo, nato pletersko pa Dykovo zbirko. Tako je delo teklo eno za drugim. Področje, ki ga je pokrivala galerija, je odredilo moj delokrog. Bil je precej raznovrsten: na eni strani kiparski simpozij, na drugi konservatorski projekti pri obnovi samostana; na eni domači slikarji 20. stoletja, na drugi pleterska zbirka, vmes pa kopica razstav sodobne likovne produkcije.«

- *Ste pri delu naleteli na kakšne večje težave ali nesporazumevanja?*

»Teh se nikoli ne manjka, v glavnem pa so bile bolj drobtine. Med najljubšimi prireditvami mi je bil Grafični bienale jugoslovanskih otrok. Pri petem bienalu sem se potrudil, da smo v imenu 'pionirje' zamenjali z 'otroki', kar nas je stalo izgube nekaj subvencijskega denarja. Tedaj smo delali s Sergiom Gobbom in Tomažem Kržišnikom. Kakšno bedasto vprašanje smo slišali, npr., ko sem v koncertnem listu norveškega pianista Jana Henrika Kayzerja prevedel naslov Bachove koralne predigre 'Jezus, radost človekovega hrepenenja'. Danes so to takšne bolj zabavne življenjske zgodbe, ki postanejo del osebne mitologije. Tiste prave težave in nerazumevanje sem doživljal ob usodi *Forme vive*. Ta je živela svoje zlato obdobje, ki je trajalo od ustanovitve do srede sedemdesetih let. Po tem so potrebe in pristopi prerasli naše možnosti. Ni bilo več zidarske skupine, ki je grad obnavljala, z njo pa

Andrej Smrekar v pogovoru z italijanskim kiparjem Viližem Bossijem na Formi vivi

ni bilo sprotne pomoči. Potrebe po materialih so bile čedalje večje, pojavili so se problemi z lokacijami kipov, saj smo pripadajoča zemljišča okoli gradu zasedli in dogovarjati smo se morali z zasebniki, da smo lahko na njihova zemljišča postavili skulpture. Vse to so bili pričakovani problemi. Sam finančni status Forme vive pa pavzaprav ni bil nikoli zadovoljivo rešen. Tu nismo uspeli. Ves čas smo se borili za sredstva in se bodli z izgubami. Forma viva je obstajala na podlagi dogovora med občinami, kjer so bila delovišča, nikoli pa ni iz nje nastala institucionalizirana nacionalna akcija. Republika je simpozije sicer financirala, nikoli pa ni bilo jasno, koliko sredstev, koliko kiparjev bomo lahko vključili. Vse to se je odrazilo v zmanjševanju števila udeležencev. Res je tudi, da so časi prostovoljnega dela minili. Pogoji so se spremenili in naši veliki načrti so ostali le načrti. Sanjali smo, denimo, o hitrejši obnovi samostana, da bi v njem uredili ateljeje, posebej ateljeje za monumentalno plastiko, ki bi bil obljuden skozi vse leto, ne samo v poletnem času, a so bile investicije za kaj takega enostavno prevelike. Tako smo, kot sem že povedal, obnovo vodili od prostora do prostora, zato nekatere stvari niso bile poenotene, kar danes povzroča dodatne težave.«

- Ena od temnih lis na obrazu Kostanjevice je bilo dogajanje okoli Goršetove razstave. Kako se spomnite te afere?

»Po očetovem hrbtu je nekajkrat krepko padlo, vendar tega z bratom, dokler sva bila še otroka, nisva nikoli občutila. Kasneje pa sem že vedel, za kaj gre, in me je prizadelo, ko sem na očetu opazal učinke takšnih kampanj. Oče namreč ni bil nikoli član partije, zato je v okviru partijskih struktur na šoli, v krajevni skupnosti ali na občini prihajalo do nasprotovanj. Verjetno so bila premosorazmerna z njegovimi uspehi. Očitali so mu, na primer, da je z razvojem kulture zavrnil gospodarski razvoj kraja. Najjasneje se spominjam takšne gonje leta 1972, ko smo postavili razstavo del kiparja Franceta Goršeta. Ker gre za umetnika, ki je deloval v

V družbi kolegov s fakultete

emigraciji, so očetovi nasprotniki dobili pravi povod v roke in so začeli silno gonjo proti očetu. Z velikimi naporji smo razstavo spravili skupaj. Oče se je skušal zavarovati pred možnostmi nasprotovanj, govoril je z Josipom Vidmarjem in drugimi, ki so nekaj veljali na kulturnem in političnem področju, torej se je za razstavo vedelo. A ko je Edvard Kardelj dobil v roke katalog, je najprej na zagovor poklical Josipa Vidmarja, nato pa je prišla prepoved. Otvoritev smo morali odpovedati, čeprav smo vabila že razposlali. Oče se je tedne tudi po dvakrat na dan vozil v Ljubljano, zasliševali so ga in kar naprej prelagali otvoritev razstave. Razstava je tako stala celo poletje, ne da bi si jo smel kdo ogledati, razen študentov in strokovnjakov oddelka za umetnostno zgodovino, ki so vsa ta dela prefotografirali. Razstava je tako samevala od poznega maja do septembra, ko smo jo morali podreti in umetnine zvoziti nazaj. Spominjam se, kako do apatičnosti skrušenega očeta je mama pripeljala za nekaj dni v Poreč, kjer sem bil vodič v poletnem taboru kostanjeviške šole. Tega ne bom nikoli pozabil. Pa to ni bila temna lisa na obrazu Kostanjevice. Krajani tedaj niso imeli kaj dosti z zadevo, napletli so jo med Ljubljano in Krškimi.«

- Enoumje torej tudi na likovni sceni?

»Mogoče si narobe predstavljamo to enoumje. To ni bil izdelan sistem, ampak so ga ljudje sprosti ustvarjali sami, ker je bilo to pač mogoče. Sistemski princip je bil ta, da je dopuščal iracionalno sproščanje energij na skoraj vseh področjih življenja in delovanja zaradi drugačnosti ali zavračanja uniformiranosti. Ko rabelj postane sodnik, potem začne sam iskati razloge za to, da vihti sekuro. Na ta način se je moj oče znašel na prangerju. Vsak sistem, ki je nekoliko bolj privit, pozna podobne pojave.«

- Ko ste se odločali za nadaljnje izobraževanje, ste naredili pogumen korak: sklenili ste narediti doktorat na slavni Harvard University. Kako je prišlo do tega in kaj vas je pričakalo v Združenih državah Amerike?

»Leta 1979, ko sem prišel iz vojske, sem dobil mednarodno izmenjalno štipendijo IREX Board. Prijavljal sem se v doktorski program že prej, vendar sem ob pripravi prevodov dokumentov marsikaj zamudil. S štipendijo pa sem si uredil status svobodnega slušatelja na Harvardu. Zame je posredoval eden najuglednejših ameriških senatorjev Mike Mainsfield, ki je prejel častni doktorat Harvarda takrat, ko sem jaz končal doktorski program. Harvard sem izbral po pomoti. Rosalind Krauss je tam napravila doktorat leta 1975 iz enega največjih kiparjev sploh, Davida Smitha. Tudi jaz sem se želel ukvarjati s kiparstvom kot umetnostni zgodovinar - Forma viva, pač! Ko sem prišel tja, pa nisem našel niti enega seminarja na kiparsko temo. O modernem kiparstvu je slučajno predaval gostujoči profesor dr. Winnfried Nerdinger s tehnične univerze v Münchnu. Harvard ima sedež Volkswagen Professor in Fine Arts, ki omogoča nemškima profesorjem redno gostovanje na univerzi. Tako sem pozneje delal v seminarjih slovitih medievalistov Willibalda Sauerländerja, Hansa Beltinga in Wolfganga Kempa. Bistvenega pomena pa je bilo moje sodelovanje v seminarju Tima Clarka, ki mi je na podlagi tega pripravil priporočilno pismo, tako da sem bil jeseni leta 1983 sprejet v redni doktorski program. Delal sem v seminarjih Henrija Zernerja, Seymoura Sliva, Pat Mainardi, Konrada Oberhuberja, Ann Wagner na Mas-

sachusetts Institute of Technology, Anne Chave in drugih. Pri Jimu Ackermanu sem kak mesec z družino celo stanoval. Univerza mi je zagotovila šolnino, sredstva za bivanje v prvih dveh letih, nato pa sem se lahko vključil v poučevanje. Študij uradno traja pet let, vendar je dejansko povprečje v času izteka mojega dela doseglo skoraj osem in pol. Prvi dve leti poteka v seminarjih, ko je vsak semester treba napisati po štiri seminarske naloge, tj. okoli 120 strani tekstov. Največjo krizo sem doživel, ko sem ugotovil, da moja pogovorna angleščina, natipkana v predpisanem žanru, grozljivo izgleda.«

- *Ste kdaj zakolebali in pomislili na to, da bi odnehali? Kako ste se preživljali?*

»Človek se znajde v stiskah in težkih trenutkih, ko se vpraša tudi, če ima sploh smisel nadaljevati. Neko zimsko popoldne pred božičem na eni tistih betonskih Le Corbusierovih klopic pred Carpenter Centrom mi je tedaj že mentor Tim Clark, ki je čutil, da se mi glas lomi, dejal, da izbire ni veliko: ali vztrajaš ali pa odnehaš, le z odločitvijo da ne smem odlašati. Sram me je postalo. Šel sem domov in v mesecu dni sem imel narejene štiri seminarske naloge. Univerza me je praktično vzdrževala, pomagali so mi sorodniki iz Puebla, že v drugem letniku pa so mi izjemoma omogočili tudi poučevanje. S prihranjenim denarjem in s finančno pomočjo sem lahko pripeljal s seboj ženo Ivanko in hčerko Ajdo. Žena je potegnila najkrajši konec, saj je pet let pazila otroke v petek in svetek, da smo lahko imeli kolikor toliko normalno življenje. Moj pripravljalni študij je trajal od 1983. do 1987. leta, nato pa smo sedem mesecev bivali v Parizu, kjer sem opravil večji del raziskovalnega dela za dizertacijo Surrealizem in slikarstvo: reprezentacije v teoriji in kritiki v Parizu v letih 1925 - 1928. V razpravi gre za strategije utemeljevanja in zavračanja surrealizma v času, ko je André Breton pisal svoj sloviti traktat in preden so se začeli izstopi iz skupine surrealistov. V šolskem letu 1989/90 sem se vrnil še za eno leto na Harvard, končal disertacijo in jo oddal na pustni torek, 12. februarja 1991. To je pomembno, pustni torek je namreč za nas, Kostanjevičane največji praznik!"

Doktorske promocije v ZDA sta se udeležila tudi Andrejeva starša; na sliki: oče Lado, Andrejeva žena Ivanka, Andrej v svečanem oblačilu in mama Marija

- *Ali ste razmišljali, da bi ostali v Ameriki in tam nadaljevali svojo obetavno kariero?*

»Nikoli se nisem ukvarjal s to mislijo, razen čisto na koncu. Ko sem začel preverjati možnosti za postdoktorske programe, so bili roki v glavnem že mimo in tudi Neameričanom so ti programi veliko težje dostopni. Glede tega so naravoslovna področja mnogo bolj odprta. Žena je edinka, jaz sem na družino močno navezan, in čeprav smo v Cambridgeu preživeli zelo lep del našega življenja, se klicu rodnega kraja nismo mogli upreti. Na promocijo 6. junija 1991 smo potovali vsi skupaj z mojimi starši. Teden dni po vrnitvi pa smo se že tresli v kleti domače hiše, ko so letala po bombardiranju Krakovskega gozda obračala nad Kostanjevico. Tedaj je petletna Ajda zajokala: 'Zakaj nismo raje ostali v Ameriki!!!'«

- *Vrnitev domov in doktorat sta sovpadla z razpisom za direktorja Narodne galerije.*

»Prijavil sem se iz Cambridgea, postopek pa je bil zaključen, ko sem oddajal disertacijo. Sprejeli so me, vendar sem prosil, da mi dovolijo izkoristiti odpovedni rok v celoti, da sem v Galeriji Božidarja Jakca lahko vsaj nekaj nalog spravil na tekoče in jih predal. Službo v Narodni galeriji sem nastopil na dan prihoda mojih staršev v Kostanjevico, 1. avgusta 1991, osemtrideset let pozneje.«

- *Ustanove, kot je Narodna galerija, so v naši zavesti nekaj trdnega, ustaljenega in mirnega, delo v njih pa nič razburljivega. A prav v času, ko ste vi postali direktor, je bilo zelo živahno. Na kaj ste nalezli?*

»Podoba, ki jo slikate, je na moč problematična in seveda zavajajoča. Res pa je, da sem prišel v hišo v najrazburljivejšem trenutku, ob pričetku gradnje novega krila. Tedaj je bil projekt izgradnje že razdeljen na tri faze zaradi pomanjkanja denarja in zaradi afer, saj veste z lipami, 'prepišnostjo' in z ostalimi nevspešnostmi. Na potek pravzaprav nisem več mogel vplivati. Lahko bi proces samo onemogočil za bog ve koliko časa. Zato sem drugi dan uradovanja, ne brez notranje razdvojenosti, podpisal pogodbo za rušenje kluba delegatov. Bilo je proti strokovnim načelom, vendar sem se odločil v korist ustanove, ki je imela zgodovinsko priložnost, na katero je čakala sedemdeset let. Vse bitke pri postavljanju investicije, finančne konstrukcije, izvedbe natečaja ter izgradnje je z občudovanja vredno energijo izpeljala moja predhodnica, dr. Anica Cevc. Po mojem prihodu je ostala v hiši in bdela nad izvajanjem gradbenih del. Kadarkoli je šlo za interes ustanove, je bila in je še vedno, neizprosna pogajalka.«

- *Kako ste se vključili v delo? Kaj vam je delalo največ težav?*

»Treba je bilo kar skočiti v vodo. Gradnja pomeni izvajanje nekoga dolgoročnega programa, širjenje dejavnosti in utrjevanje prihodnosti ustanove za desetletja naprej. Napak bi bilo misliti, da je načrtovanje kdaj končano. Najslabšo uslugo si napravimo, če se brezkompromisno držimo izdelanih načrtov, to še posebej v naših okoliščinah, ko se investicije lahko vlečejo desetletje in več. Muzeji danes doživljajo neverjetno preobrazbo v vsebinskem in tehničnem smislu. Pred nami se odpirajo nove naloge, novi načini dela, pri vsem tem pa je potrebno skrbeti za vzdrževanje in izboljševanje strokovnega standarda ter omogočiti ustanovi, da os-

tane obiskana in aktualna. Ugotoviti, kaj hiša potrebuje, ni težko, težave nastopijo, ko je treba načrt izvesti in opredeliti izvajalce. Kadrovsko planiranje je najtežja naloga. Možnosti so zelo omejene, pri novih delovnih mestih pa je težko vnaprej kvantificirati obseg dela. Vsi muzeji dežel v tranziciji trpijo zaradi nesorazmerja med strokovnim in tehničnim osebjem, ki je 50 : 50. Zahodne ustanove imajo znatno več tehničnega osebja. Obujanje starih časov nič ne pomaga. Seveda smo lahko včasih mnogo stvari postorili sami. V kampanjskih akcijah in tudi drugače so strokovni delavci pogosto prijeli za vsakovrstno delo. Na primer, postavljanje razstav se je dalo včasih tako organizirati, saj so bile to izjemne priložnosti. Danes pa imamo razstavišče, ki mora vzdrževati kontinuiran program, ki ne vzdrži udarnišтва. Poleg tega morajo kadri vlagati čas in energijo v svojo specialnost. Najdražja je tehnična ura strokovnega delavca in še dražji prazen restavradorjev stafelaj.«

- Vam je uspelo kaj premakniti?

»Pet let sem že v hiši, zato se vam bo zdelo čudno, če bom rekel, da je še pre zgodaj za ocenjevanje dosežkov. Brez dela mojih predhodnikov in sodelovanja kolegov ne bi prišel nikamor, zato dosežki niso moji, temveč naši, skupni. V tem času se je število zaposlenih povečalo za skoraj 50 odstotkov. Odprli smo novo delovno mesto kustosa regulatorja, vodjo stikov z javnostjo, ugotavljamo, da potrebujemo vodjo programa občasnih razstav. Izvedli smo notranjo reorganizacijo z delitvijo na oddelke. Kar nekaj je bilo novosti v pristopih k muzejskemu delu, ki se izraža v programu. S prehodom na računalniško poslovanje se drastično spreminja način dela, večajo se potrebe po sprotni intelektualni produkciji in komunikacijah s publiko in javnostjo. Poskušamo se z izdajo laserskih plošč, prenovili smo celotno podobo ustanove in preselili skoraj ves fond v nove depoje. Vse to pa je potrebno še preskušati in nato oceniti uspešnost. Ob vsem tem pa čakajo na izvedbo tudi še projekti, ki so jih zasnovali davno pred mojim prihodom.«

- Ena najbolj zanimivih dejavnosti so lahko izmenjave s tujimi partnerji. Z njimi pridejo k nam vrhunske razstave, hkrati ko se naša umetnostna dediščina na ta način predstavi svetu. Ali potekajo takšne izmenjave?

»To je veliko težje, kot se na prvi pogled zdi. Najprej se moramo tehnično primerno opremiti in usposobiti delovno skupnost za brezhibno izvajanje nalog. V naših pogojih moramo marsikaj, kar zunaj opravijo specializirane storitvene organizacije (transporti, zavarovanja), delati sami, improvizirati, kjer so improvizacije skrajno nezaželene, ali pa dražje plačevati storitve v tujini. Nujno pa je, da si pridobimo reference za predstavitveni portfolio ustanove, na osnovi katerega se bomo lahko sploh pogajali za gostujoče razstave kot primerni partnerji primerljivim ustanovam. Velika težava je tudi v značaju našega fonda. Dogovori temeljijo navadno na recipročnosti, mi pa relativno malo zanimivega lahko ponudimo zanimivim partnerjem. Slovenski impresionizem in njegovi predhodniki so bili že kar dobro iztrženi v srednji Evropi, v Italiji in na Portugalskem. Potovanje zelo utrudijo gradivo, zato tega ni mogoče početi na krajše časovne razmake. Trdo bomo morali delati dolgo časa, da bomo dosegli tisto, kar si tako želimo - videti pomembne evropske umetnine tudi v naši galeriji.«

- *Nove družbene razmere vplivajo tudi na delo ustanov, kakršna je Narodna galerija. Ali denacionalizacijski procesi in nova gledanja na lastnino lahko resno prizadenejo galerijo?*

»Ti družbeni procesi nas prizadenejo le toliko, ker ne bomo v bodoče mogli vsega gradiva obravnavati kot našo lastnino. Nava-
jajo nas k z gledovanju pri naših ustanovnikih in na novo definira-
jo staro lestvico vrednot. Galerijo so ustanovili strokovnjaki, lju-
bitelji in politiki tik pred koncem vojne leta 1918. Društvo je
zaživelo na ta način, da je začelo ustvarjati lastni umetnostni fond
z nakupi in darili ter s pridružitvijo zbirk Mestne občine Ljublja-
na, Narodnega muzeja in Društva za krščansko umetnost. V galeri-
jo so odstopili umetnine tudi mnogi posamezniki, ustanove in
organizacije. V tej sestavljenosti danes vidimo vrednoto, ki odraža
širok družbeni interes in potrebo po kulturni identifikaciji. Tako
kot je bila nacionalna umetnostna zbirka sestavljena, tako lahko
tudi razpade. Denacionalizacijski postopki veljajo za predmete,
odvzete v zaplembah ali z nacionalizacijo po drugi svetovni vojni.
V njihovi senci pa se pojavljajo tudi zahtevki z različnimi izgovori
in puhlimi utemeljitvami po umetninah, ki so bile pridobljene že
davno prej. Na ta način rušimo vrednote, ki jih je zgodovina potrdi-
la, da bi rekonstruirali neko idealno stanje iz preteklosti, vsaka
rekonstrukcija pa ima samo hipotetično vrednost, to dobro vemo.
Drugi vir problemov povzročajo regionalistični pritiski. Seveda
se tu vprašamo, ali potrebujemo reprezentančno nacionalno zbir-
ko ali ne. Smešno ji je oporekati, potem ko smo po tolikem času
in z žrtvami ustvarili lastno državo, ki ji lahko takšne ustanove
dajejo fiziognomijo. Tretji problem predstavlja figavost države,
ki se obotavlja dati pooblastila strokovnim službam za upravljan-
je s premoženjem, ki je naš kulturni patrimonij. Zaradi tega še
danes ne vemo, kakšna bo na koncu nacionalna zbirka evropskih
slik, zaradi katerih smo novo krilo Narodne galerije gradili.«

- *Ne gre samo za odkupe, galerija kaj tudi samo hrani?*

»Naš poglavitni interes je, da predmet dobimo v last in posest.
Kot nas prepričujejo prej opisani procesi, je samo ta del potem
dokončno varen in v dosledni strokovni oskrbi. V vseh drugih
primerih vedno obstaja možnost posega od zunaj. Imamo celo
primere, ko po tridesetih letih in več dediči nekdanjih prodajal-
cev terjajo vrnitev del, češ da so predniki prodali pod prisilo in so
zanje premalo dobili. Žalostno je, da je denacionalizacija prav
takšne ljudi prve pripeljala pred naša vrata. Naši javni podobi to
silno škodi, saj nas javnost identificira z državo, kar nikakor ne
more biti res. Nacionalna ustanova združuje in uresničuje inte-
rese vseh državljanov in s tem presega državo. To moramo vedno
znova poudarjati. Narodna galerija izjemoma hrani tudi dela, ki
niso njena last. Pogoji za to pa je kvalitetna raven predmeta, ki
zasluži vlaganje denarja davkoplačevalcev, in možnost, da je pred-
met na ogled javnosti. Danes ta funkcija postaja vse pomembnejša
zaradi t.i. preventivnega hranjenja. Ohranjevanje predmetov in
situ za vsako ceno je zgrešeno in predvsem povezano z velikimi
stroški. Zato se je v takšnih primerih potrebno razumno odločati.
Zaradi rizičnosti izpostavljenih lokacij je bolje shraniti predmete
v muzej, saj se kraje na področju umetnostne dediščine nenehno
množijo.«

- *Kakšni so odnosi z Moderno galerijo, ki opravlja podobno, če ne
kar enako dejavnost?*

Dr. Andrej Smrekar, direktor Narodne galerije

»Fond Narodne galerije se je v preteklosti razdelil na Moderno in Narodno galerijo. Takrat so se strokovnjaki dogovorili, da bo to ena ustanova in da skozi Moderno galerijo rigorozno širijo pridobivanje tekoče produkcije v nacionalno zbirko. Proces pa je šel v drugo smer in dr. Zoran Kržišnik je Moderno galerijo popolnoma ločil od matične ustanove. Obe ustanovi delita fond za potrebe njunih stalnih zbirk. V organizacijskem smislu tu ni posebnih problemov. Muzealci se med seboj lahko dogovarjamo. Problem, ki se meni vedno znova zastavlja, je konceptualen. V javnosti ustvarja predstavo o nekakšni dvojnosti umetnosti - novi in stari, ki jo vzdržuje tudi stroka v okviru visoke šole, v glavah umetnostnih zgodovinarjev pa ustvarja plotove. V vsebinskem in strokovnem smislu je ta rez ne samo nesmiseln, temveč škodljiv. Delitev dodatno utrjuje proračunska logika, kajti državna blagajna, razumljivo, ne more plačevati enakih stvari v dveh različnih ustanovah.«

- Kako vidite vlogo Narodne galerije in kako njeno prihodnost?

»Narodna galerija ima trdno strokovno osnovo, ki jo je sistematično in brez posebnih strokovnih tveganj gradila petinsedemdeset let. Po svojem značaju je konservativna in bo do neke mere takšna tudi vedno ostala. Hrbtenico strokovnega dela ji še danes zagotavlja dr. Ksenija Rozman, ki končuje postavljanje nacionalne zbirke evropskih slik. Z obdelavo tega gradiva predstavlja dosežek, ki si ga bomo trudili vzdrževati kot standard. Temu je potrebno približati obdelavo celotnega fonda. To je zgodovinska nacionalna pridobitev. Hkrati pa si prizadevamo ustanovo odpreti navzven in publiko ponuditi različne izobraževalne programe. V njihovem jedru ostaja stalna zbirka, vse ostale dejavnosti pa se vežejo nanjo. Za izpolnitev teh načrtov moramo nujno povezati obe sedanji poslopi. Na ta način bomo zavarovali stalne zbirke pred 'zlorabo' v nemuzejske namene, kar se sedaj sorazmerno pogosto dogaja. Vsi pritlični prostori bodo na voljo različnim dejavnostim od občasnih razstav do pedagoških in raziskovalnih. Računalniška obdelava fonda in dokumentacije ter možnost medmrežnega komuniciranja bosta vzpostavila pogoje za sodobno raziskovalno okolje, namenjeno strokovnjakom in študentom. Del teh zmogljivosti bo na voljo tudi obiskovalcem v okviru virtualnega muzeja slovenske umetnosti. V tej ustanovi želimo ustvariti okolje, v katerem bodo obiskovalci radi preživeli več svojega prostega časa in ga koristno porabili bodisi kot potrošniki različnih programov bodisi kot posamezniki, ki generirajo znanje in ga posredujejo publikam. Od vsega začetka svojega delovanja v tej ustanovi sem si prizadeval javnosti predstaviti različne zvrsti in načine dela, obiskovalcem omogočiti, da si lažje predstavljajo, kaj se godi za galerijskimi stenami. Vse to bo ustanovi zagotovilo tisto vitalnost, vabljalnost in učinkovitost, ki jo od nje terja bližajoče se novo stoletje.«

Jože Kumer: JUTRANJE DEŽEVNE KAPLJE (ilustracija), svinčnik, 1993

28. JUTRANJE DEŽEVNE KAPLJE

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

V

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

DRUŽBENA
VPRAŠANJA

KAKO ŽIVIMO ZADNJIH TRIDESET LET ŽIVLJENJA

Starejši in posebnosti tretjega življenjskega obdobja

Ljudje na sploh ugotavljajo, da se jim je v različnih obdobjih življenja zelo različno godilo. Razmišljajo o svojem otroštvu, zreli dobi in starosti. Vsako obdobje ima svoje posebnosti. Nekomu se zdi bolj srečno otroštvo, drugemu pa poznejše življenje. Obdobje starosti je v našem okolju še vedno tako črno obarvano, da se ga marsikdo boji in noče razmišljati na starost tudi takrat ne, ko bi bilo potrebno, da svojo upokojitev načrtuje in razmisli, kako bo preživel dvajset ali trideset let po upokojitvi. Mnogi ljudje misel na to odganjajo, ker jih navdajajo slabi občutki, strah in negotovost.

Če se človek na upokojitev pripravi in še pravočasno razvije nove oblike življenja, odkriva novo srečo. Med starejšimi, ki so uspeli razviti svojo "drugo kariero" in so se po šestdesetem letu starosti predali nekemu novemu ustvarjanju in delu, se zdi čas po upokojitvi najbolj srečno življenjsko obdobje.

Odkrijejo, da je odpadlo mnogo prejšnjih dolžnosti in so bolj svobodni. Lažje prisluhnejo sebi in izpolnijo marsikatero skrito željo, ki so jo vse življenje nosili v sebi.

Tri življenjska obdobja

V življenju ločimo tri obdobja:

- prvo obdobje ali otroštvo, obdobje odvisnosti od odraslih, čas šolanja,
- drugo obdobje, čas odraslosti (mlajši odrasli in odrasli srednje starosti), poklicnega dela, odgovornosti in vzdrževanja svoje družine,
- tretje življenjsko obdobje ali čas po upokojitvi.

Strokovna literatura se najbolj posveča začetkom življenja. Razvojnaja psihologija obravnava otroka v vseh starostih in pubertetnika ob prehodu iz otroštva v odraslost. Tudi pedagogika in druge vede so se do nedavnega ukvarjale zlasti z otroki. Veliko pozornosti se posveča problemom iskanja identifikacije mladih, kako si načrtajo pot v življenje, s čim se izenačijo, kakšne predstave imajo o svoji prihodnosti. S problemi otrok in mladih se ukvarjajo mnoge ustanove, šole za starše, svetovalni centri, zdravstveni domovi, poklicne posvetovalnice in drugi.

Na življenje, zlasti na poklic in službo, jih pripravljajo šole. Vse te priprave prvega življenjskega obdobja so naravnane na naslednjih trideset let življenja. O tem, kaj bodo ljudje počeli po petdesetem letu življenja, nihče ne govori. Kot bi se srednja leta iztekla v praznino in v neznanu. Napredek znanosti in tehnologije življenje podaljšuje. Povprečna pričakovana starost v Sloveniji je za ženske 71 let, za moške nekoliko manj. V bolj razvitih državah je povprečna pričakovana starost ljudi še večja. Narašča število osemdesetletnikov. V Evropi računajo, da bo leta 2025 od 20 do 25 odstotkov ljudi starejših od 65 let (Kako smo snovali slovensko Univerzo za tretje življenjsko obdobje, 1992, str. 50).

Prvo življenjsko obdobje je čas vraščanja v družbo. Otrok nale-

Vse fotografije: Milan Markelj

ti na nešteto meja in spodbud. Po njih se začne postopoma ravnati, ker mu pravila urejajo odnose z drugimi. Vedno bolj postaja podoben svojim staršem in učiteljem. Otroci živijo v podrejeni vlogi odvisnosti od odraslih. Čim bolj so bili podrejeni, tem bolj je težaven prehod v samostojno življenje odraslega, ko mora zase sam odgovarjati. Mlad človek gradi podobo o sebi tako, da si vzame za zgled nekoga v neposredni bližini ali se odloči za junaka svoje generacije (pevca, igralca, športnika, umetnika).

Za drugo življenjsko obdobje je značilno poklicno delo in osnivanje lastne družine. Pri ljudeh najbolj izstopa njihova samostojnost in polna odgovornost za svoja dejanja in odločitve. Ko se prenehajo mladi šolati, stopijo na svojo življenjsko pot. Prevzamejo odgovornost zase in za člane svoje družine. Njihov socialni status se v primerjavi z otroki v prvem življenjskem obdobju bistveno spremeni. Medtem ko so otroci odvisni od odraslih, nosi odrasel vso odgovornost in posledice svojih dejanj sam.

Odrasli so v drugem življenjskem obdobju pod pritiskom najrazličnejših odgovornosti in obveznosti bodisi do svojih otrok, zakonca, prijateljev, predvsem pa v službi. Na svoje želje in interese skoraj ne uspejo pomisliti. Vse drugo je prej pomembno kot oni sami. Razbiti so na razna opravila. Večinoma živijo pod različnimi zunanjimi pritiski in v stresu. Zase jim zmanjkuje časa.

Socialni status človeka določa poklic oziroma zaposlitev. Če vprašate nekoga, kaj je, vam pove svoj poklic (kuhar, profesor, šofer itd.). Navadno še sledi vprašanje: "In kje delate?" S tem dobi sogovornik o osebi približno predstavbo, s kom ima opraviti. Umesti ga na družbeni lestvici glede na poklic in ustanovo, kjer dela. V hierarhiji poklicev se v družbi porajajo vedno tudi spremembe. Po raziskavah sociologa J. Goričarja so svoj položaj na statusni lestvici v obdobju spremenili zlasti nekateri poklici (kmet, duhovnik, oficir, učitelj), drugi so ostali bolj ali manj na istem mestu (npr. zdravnik, pometač). Večini poklicev pa ostaja približno isti položaj na lestvici poklicev tudi daljše obdobje in za ljudi spremembe niso opazne.

Preko poklica je v drugem življenjskem obdobju človek varno vgrajen v satovje družbe in svoje okolje. Vsak v glavnem ve, kje se v družbi nahaja, kakšne so njegove pravice in dolžnosti in kako vpliven je. Ker ima socialni položaj osebe v drugem življenjskem obdobju zelo jasne parametre, se ljudje počutijo varne in o spremembah v glavnem ne razmišljajo.

Ko se drugo življenjsko obdobje zaključi in se oseba upokoji, prejšnji socialni status izgine in socialna situacija postane nedoločena. Celo uradno se starejši morajo vpisati na formularjih v posebno rubriko: upokojenec. Prejšnja osebna identiteta izgine. Osebi je odvzeta osnovna identifikacija: poklic. Po upokojitvi se pridruži množici anonimnih upokojencev. V Sloveniji jih je približno 460.000. Za tretje življenjsko obdobje si mora vsak zgraditi novo osebno identiteto in razmisliti, na čem bo v prihodnje gradil svoj socialni status.

Prehod iz drugega v tretje življenjsko obdobje

Starejše ljudi pred upokojitvijo v evropskih državah že dve desetletji pripravljajo delodajalci in druge spremljajoče službe na upokojitev. Na to se je potrebno pripravljati dovolj zgodaj, ker prehod ni enostaven. V priprave se lahko vključijo tudi najbližji družinski člani. Ponavadi je to partner, saj so otroci že zdavnaj zapustili dom. Priprave na upokojitev ureja posebna zakonodaja

držav, tisto, kar delodajalci nudijo, je le kratek uvod v novo življenjsko obdobje. Marsikaj steče bolje, če je vnaprej načrtovano in dovolj zgodaj. Pri nas priprav na upokojitve še niso uvedli. Ljudje so v glavnem prepuščeni samim sebi, da se znajdejo, kot vedo in znajo.

Razgovori z zaposlenimi pred upokojitvijo delijo ljudi na nekaj skupin: take, ki odganjajo misli o upokojitvi in se pozneje znajdejo, kot vedo in znajo. Drugi zastavijo nov način življenja že mnogo prej. Zavestno se vključijo v razne kulturne dejavnosti, povežejo se z izletniškimi skupinami, pozanimajo se, kje in kako je možno delati še kaj honorarno, ali začno študirati neko novo stroko, da bi se po upokojitvi s tem ukvarjali. Taki v tretjem življenjskem obdobju začno novo kariero. Ukvarjajo se z nečim povsem novim v primerjavi s prejšnjim poklicem. Posebna skupina upokojujencev so sicer aktivni ljudje, vendar na raznih področjih. Spreminjajo svoje aktivnosti in interese in sproti kombinirajo, kakor nanese situacija. Ta skupina upokojujencev velikokrat podleže pritiskom in potrebam sorodnikov, svojih otrok in okolice. Ne malokdaj so med njimi tudi taki, ki jih drugi izkoriščajo za svoje cilje. Navadno se podrejajo mlajšim, ker se bojijo samote, socialne izolacije in občutka, da niso nobenemu več koristni.

Prvo obdobje po upokojitvi je videti kot nek daljši dopust, ki je bil že tako dolgo želen. Postorijo stvari, ki jih prej v času službe niso utegnili (pospravijo predale, uredijo garderobo, na novo zasadijo vrt, gredo na obiske, uporabijo čas za daljše razgovore itd.). Približno po treh do štirih mesecih nastopi praviloma kriza. Človek spozna, da je izgubil stik s prejšnjim okoljem. Sodelavec ne sreča več, nerodno mu je, da bi jih kar naprej klical, ker imajo oni še "normalen" ritem življenja in se jim mudi, so prezaposleni.

V času krize se pojavijo najbolj temeljna vprašanja: kaj sem, kdo sem, kako bom živel, komu je še mar zame? Kriza je opozorilo, da se s človekom dogaja nekaj zelo resnega in da se čustveni primanjkljaji kopičijo. Osnovne človekove potrebe, kot jih označuje A. Maslow: po varnosti, socialni pripadnosti, izražanju in dobivanju čustev in potreba po samopotrjevanju, se ne zadovoljujejo več (Maslow, 1971).

Upokojenec je izgubil ljudi, ki so ga obdajali: sodelavce, nadrejene, morda zakonca, odrasle otroke. Cela vrsta dnevnih navad (s kom se je zjutraj pozdravil, na koga se je jezil, od koga je pričakoval pohvalo in oporo, kje je dobival največ izzivov itd.) je bila nenadoma prekinjena, novih pa še ni. Upokojenec se znajde v neke vrste psihosocialnem vakuumu. Zaveda se, da tja, kjer je bil prej, ne pripada več. Začne se iskanje nove identitete. V strokovni literaturi je o tem zelo malo zapisanega. Tudi v javnosti se ne govori mnogo o "drugi puberteti" ali iskanju osebne identitete za tretje življenjsko obdobje. In vendar imajo ljudje pred seboj še dvajset ali trideset let življenja. Upokojujejo se vedno bolj zgodaj in življenje se podaljšuje.

Če si na naštetih osnovnih vprašanjih ne znajo odgovoriti in ne vidijo izhoda iz situacije, se predstava o novi identiteti ne oblikuje. Ljudje zapadejo v depresije in pojavijo se fizične bolezni. Upokojenec začne vidno propadati. Stanje se vidno spremeni in izboljša, če mu kdo pomaga, da zastavi novo pot in najde novo vsebino svojemu življenju, novo srečo. V nasprotnem primeru se lahko kriza nadaljuje v težko bolezen ali celo smrt.

V času krize se pri starejših pojavlja čustvena in vedenjska motenost, tako kot se pri malih otrocih ali mlajših odraslih, če so

ogroženi. Spremembe v razpoloženju in vedenju javno mnenje pripisuje starosti in nevarno je, da okolje spregleda dejanske težave. "Siten je, kot vsi stari... Zapira se vase... Postal je egoist... Čudaštvo..." Včasih okolje ne prepozna niti najbolj akutnih znakov depresije pri starejših, ker ljudje menijo, da potrtnost, apatičnost spada k starosti.

Pomanjkanje posebnih ustanov, ki bi se ukvarjale z ljudmi po upokojitvi (v Sloveniji jih je okoli 460.000), je očitno. Edine ustanove so domovi za upokojece, tam živi le približno 6 odstotkov najbolj bolnih in onemoglih. Vsi drugi so prepuščeni stihiji. Manjkajo svetovalnice, servisi za pridobitev dela in javno uveljavljanje, mesta za druženje, zbornice za intelektualne usluge itd. Univerza za tretje življenjsko obdobje ponuja programe, ki pospešujejo aktivno in vsebinsko polno življenje starejših.

Spričo socialne nerazvitosti morajo svojo bitko največkrat izbojevati ljudje sami. Nekateri so pri tem bolj, drugi manj uspešni. Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje opazimo, da so najbolj uspešni ljudje, ki so že mlajši imeli izrazito razvito svojo osebnost in so znali vztrajati pri svojih ciljih tudi prej v življenju, močne osebnosti. Drugi preveč podležejo vplivom zunanjega sveta in pričakovanjem drugih, zlasti mlajših, ki mislijo, da morajo starejšim ukazovati, ker podcenjujejo njihove sposobnosti in jih delajo za odvisneže.

Svoj socialni status v tretjem življenjskem obdobju ljudje še vedno lahko vežejo na daj-dam odnos z družbo. Če človek samo jemlje in nima družbi kaj dajati, je odvisnež, pride v podrejen položaj. Posebna skrb pri odkrivanju nove identifikacije upokojencev je ohranjanje daj-dam odnosa z družbo in zagotavljanje novih poti "dajanja" družbi mimo nekdanje službe in prejšnjih navad. Za novosti je potrebno starejšim veliko znanja in učenja. Temu se posveča pri nas Univerza za tretje življenjsko obdobje že od leta 1984.

Posebnosti tretjega življenjskega obdobja

V tretjem življenjskem obdobju v primerjavi z drugim obdobjem vidno upadejo prejšnje odgovornosti in pritiski. Človek je osvobojen raznih dolžnosti v družini in službe ni več. Ponuja se večja osebna svoboda in človek jo lahko izkoristi za zelo kvaliteten življenje, boljše kot je bilo v mlajših letih, ko se je zaradi drugih marsičemu odpovedoval. Najlaže je pri sebi "šparati".

Ta nenadna osebna svoboda mora dobiti svoje okvire, strukturo, ustaljen ritem (kdaj in kaj delamo) in nove vsebine. Službo so mlajši ljudje prevzeli v imenu šolske izobrazbe in pridobljenih papirjev. V tretjem življenjskem obdobju se počutijo bolj negotove, saj vsebino življenja sestavljajo individualno, po lastni izbiri in brez spričeval. Veliko sprememb poteka po lastni odločitvi in neformalno. Uveljavljanje prve osebne identitete je bilo formalno, pravno regulirano. V Evropi je že nekaj znanih mednarodnih organizacij za pospeševanje in urejanje delovanja upokojencev kot ekspertov in izkušenih svetovalcev. V pomoč jih pošiljajo v razne države sveta. V domačem okolju se pa morajo sami znajti.

Če v socialnem okolju prevladuje demokratično vzdušje in težnja, da so vsi državljani enakopravni, da se v drugem gleda predvsem človeka, potem se tretje življenjsko obdobje oblikuje bolj uspešno in srečno. V bolj razvitem družbenem okolju je več možnosti za združevanje v društvih, interesnih skupinah, prostovoljnih organizacijah in se formalni in neformalni nivo povezovan-

ja ljudi povezujeta. V Belgiji starejši organizirano delujejo kot turistični vodiči, v večjih mestih Evrope se vključujejo v umetniške skupine, skrbijo za ekologijo in urejanje okolja, raziskujejo pojave, lotijo se dopisništva, dežurajo pri telefonih za pomoč v stiski in delujejo organizacijsko na raznih področjih.

V tretjem življenjskem obdobju ima človek končno priložnost, da prisluhne sam sebi. Pozna se, ko odrastejo otroci in se družina zoži na zakonski par. Ni redka tudi ovdovelost in starejša oseba se znajde v samskem gospodinjstvu. Zaradi spremenjenih dohodkov upada pomen materialnih dobrin in človek se bolj posveča kvaliteti življenja, kot se je prej. Neizpolnjene želje prihajajo na dan. Rad bi igral kak glasbeni instrument, rad bi postal organizator in menedžer, ker je bil v službi preveč podrejen, rad bi poučeval druge, rad bi stopil v javnost in sodeloval z mediji itd. Želje so zelo osebno obarvane in jim ne vidimo konca, če se začnemo pogovarjati s starejšimi.

Pot do cilja je večinoma naporna, saj pri nas še vlada močna diskriminacija po starosti. "Star človek je za v kot". Zato se mora znati sam vriniti tja, kamor bi rad prišel. Okolje ni ravno vabče. Brez velikih osebnih prizadevanj in jasnega načrta ne kaže, da bi lahko prišel prav daleč. Upokojencem je večina vrat še zaprtih. Miselnost ljudi se počasi le spreminja. Danes je postalo že povsem umevno, da se tudi upokojenci izobražujejo, kar pred 15 leti še nihče, razen redkih strokovnjakov, ni slišal o tem. Miselnost o starejših morajo spremeniti mlajši pa tudi upokojenci sami. Bolj kot da računajo, kaj bi jim morala država dati, bi morali odkrivati, kaj lahko družbi sami dajejo, sicer se podrejenega položaja nikoli ne bodo znebili. Kdor samo sprejema in nič ne daje, je obsojen na odvisnost in podrejen položaj, ko o njem drugi odločajo in ga za svoje cilje tudi izkoriščajo.

Predsodki o starejših ali socialni stereotip okolja

Iz okolja prevzemamo ljudje splošna pravila vedenja, vrednote in stališča, ne da bi jih posebej preverjali. Tako nam ni potrebno vsakič na novo razmisliti, kaj je prav in kako bomo ravnali v neki situaciji. Oblikuje se splošna miselnost, ki ji podleže večina ljudi. Delno nam olajšajo življenje že od rane mladosti naprej. Navadno jih prevzamemo zelo zgodaj, ko lastnih izkušenj praktično še nimamo. Takim splošnim pravilom o vedenju in vrednotenju sveta okrog nas pravimo predsodki ali socialni stereotipi.

S predsodki delamo marsikomu krivico, ker ne odražajo dejanskega stanja in se po njih odzivamo na okolje drugače, kot bi bilo pravično in potrebno. S predsodki lahko zamorimo tudi najboljše kvalitete življenja, če se odločamo samo v skladu z njimi in ne na osnovi tega, kar smo sami dejansko izkusili ali kako čutimo.

V Sloveniji smo v letu 1996 proučevali stereotip o starejših. Podoba, ki jo nosimo v sebi, je zelo posplošena in ima le majhna in redka odstopanja. Po njej sodimo starejše ljudi, zato ne razmišljamo, ali so dejansko taki, kot menimo, ali ne. Tudi individualnih razlik med njimi ne zagledamo zaradi splošno veljavnih ocen in pogledov. Temu primerno ravna okolje s starejšimi ljudmi.

Z namenom, da v našem okolju proučimo stereotip o starejših v našem okolju, smo pripravili instrument primarnih asociacij, lastnosti, ki jih pripisujejo v našem okolju starejšim. V letu 1996 smo zbrali odgovore v različnih starostnih in izobrazbenih skupi-

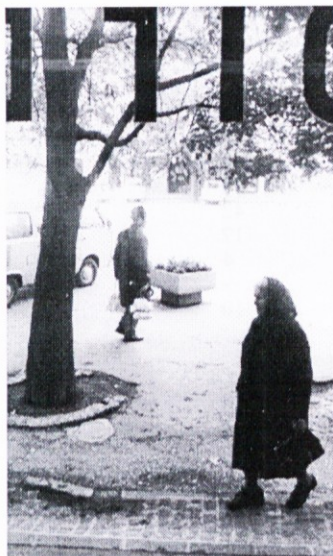
nah, med katerimi ni bilo velikih razlik. Prevladovala je dokaj posplošena predstava o tem, kakšni so starejši. (Glej priložene tabele)

**IZBRANE LASTNOSTI, KI JIH OKOLJE PRIPISUJE STAREJŠIM
STEREOTIP O STAREJŠIH (UPOKOJENCIH), 1996:**

	medicinske sestre starost 25-60 let, N=125 (v odstotkih)	študenti pedagogike starost 18-20 let, N=68 (v odstotkih)
AKTIVNOSTI		
Pleše	4	1
Teka	8	3
Sedi	24	20
Miruje	42	42
Potuje	25	17
Telovadi	11	4
Skače	-	-
Poležuje	25	10
BARVE		
Rdeča	2	-
Modra	34	19
Siva	46	60
Rumena	1	3
Črna	22	14
Zelena	14	7
Bela	6	-
Rjava	-	3
OSEBNOSTNE LASTNOSTI		
Spreten	2	1
Prodoren	1	-
Siten	37	22
Zagnan	6	-
Pristranski	6	13
Preudaren	25	58
Odločen	12	9
Molčeč	16	13
Duhovit	14	-
	1 (neodločen)	1 (starokopiten)
DRUŽBENI POLOŽAJ		
Odvisen	34	36
Samostojen	57	57
Vodilni	2	3
Podrejen	11	6
ČUSTVENA STANJA		
Veseli	10	6
Razigran	5	-
Žalosten	12	7
Potrt	35	20
Navdušen	14	-
Besen	2	-
Jezen	6	7
Ljubezniv	35	68
	(umirjen, nesrečen, spremenljiv, indiferenten)	

Predstavljamo vam rezultate iz dveh skupin: 126 medicinskih sester z območja Novega mesta, starih 25 do 60 let, in skupine 68 študentov prvega letnika, starih 18 do 20 let. Skupini sta povsem neodvisno odgovarjali na vprašalnik, vendar se podatki o stereotipu starejših zelo ujemajo in skoraj na enak način profilirajo.

Iz tabel razberemo, da je splošna predstava v naši družbi o starejših jasno izdelana. Starejši ljudje predvsem mirujejo, sedijo ali poležujejo. 10 do 25 odstotkov jih meni, da starejši tudi potu-

jejo. V glavnem jim pripisujejo sivo barvo, od ostalih le delno modro in črno. Med osebnostnimi lastnostmi pridejo najbolj do izraza: siten, preudaren in molčeč. Po družbenem položaju vidijo starejše podrejene in odvisne, istočasno pa tudi samostojne. Kake možne vodilne vloge jim nihče ne pripisuje, pač pa zlasti potrnost in žalost (27 do 47 %) in ljubeznivost.

Veliko bolj kot ljudje srednje starosti pripisujejo upokojujencem samostojnost (60 %) in ljubeznivost (57 %) mlajši ljudje. Splošen stereotip o starejših popravljajo delno pod vplivom osebnih izkušenj s starimi starši, ki so pri njih še žive v vsakdanjih izkušnjah.

Predsodki okolja so za starejše ljudi lahko zelo nevarni. Ob prehodu iz drugega v tretje življenjsko obdobje se zamaje celoten status osebe in človek se zboji, da bo iz družbe po upokojitvi povsem izločen. Zato se intuitivno prilagaja normam okolja in se jim poskuša približati. Mnogi starejši ljudje se trudijo, da bi bili taki, kot zahteva od njih okolje, da ne bi bili izobčeni in osamljeni. Pristajajo tudi na pripisano senilnost in celo zaigrajo pozabljanje, ker menijo, da to spada k njihovi življenjski formuli. Samo močne osebnosti se uprejo splošnemu stereotipu (tak, kot je, lahko starejšega le razvrednoti in zapre v ozek svet pasivnosti) in nadaljujejo svoje življenje glede na lastne želje, svoje počutje in sposobnosti in ne oziraje se na to, kaj drugi menijo.

Koliko upokojujenc se je pripravljenih oblačiti predvsem v rdečo, rumeno in belo barvo? Dovolj zgodaj so jih prepričali, da je za njih predvsem siva ali črna barva, čeprav ni nobenega objektivnega razloga za to. Starejši se vdajo tudi v določena čustvena stanja: žalost, potrnost in ljubeznivost ali prisiljeno uslužnost do drugih, kot bi prosili milost za to, da sploh smejo obstajati. Konformizem v odnosu do mlajših ljudi se pri starejših pojavlja pod pritiskom izgubljenega socialnega statusa, ki so ga ljudem pripisovali le na osnovi službe in poslabšanega materialnega položaja, iz strahu, da družbi nima več kaj nuditi.

Pripisani odvisnosti in podrejenemu položaju v družbi se glede na javno mnenje drugih vdajo tudi, če so še polni svojih moči. Z nejevero prebirajo v časopisih novice o devetdesetletnem profesorju, ki ga študenti ne pustijo v pokoj, ali o pisatelju, ki je začel pisati šele po 65. letu starosti. Na take primere gledajo preveč kot na izjeme, zato jih ne prepričajo, da bi tudi sami še naprej živeli polno življenje in v skladu s svojimi dejanskimi očmi, sposobnostmi in željami.

Stereotipi o starejših se od okolja do okolja razlikujejo. Zato se nam zdijo Američani vsaj nenavadni, če že ne smešni, ko se pojavljajo na obiskih pri nas. Pisana oblačila, kratke hlače, živobarvni klobuki in vse ostalo, kar ameriški upokojujenci nosijo kot samo po sebi umevno, se nam zdijo bolj kot slab okus in ne nekaj naravnega za starejše. V nasprotju s predsodki, ki jih pri nas gojimo o starejših, je tudi popularno plesanje upokojujencev na Japonskem. V devetdesetih letih je navdušilo večino japonskih upokojujencev. Vrtijo se med tednom in ob vikendih in zdi se, da najdejo veliko užitkov v plesni obliki razgibavanja ob ritmu glasbe.

Tretje življenjsko obdobje kot najsrečnejše obdobje

Kreator tretjega življenjskega obdobja je predvsem človek sam. Odpadle so mnoge prejšnje dolžnosti in čas lahko kroji po svoje. Zato so mu potrebni načrti in pravočasna priprava. Brez izobraževanja in dodatnega usposabljanja za nove reči, ki bi jih ljudje v tretjem življenjskem obdobju počeli, se ljudje zgubljajo v osamo in potrnost in kmalu se pojavijo tudi bolezni.

Za starejšega, ki je uspel uresničiti svoje skrite želje in se bolj posvetiti sebi in ustvarjati, je tretje življenjsko obdobje najsrečnejši in najbolj poln del življenja. Ozira se po pravih vrednotah in do sebe razvije iskren odnos, dela to, kar se mu zdi pomembno, vse ostalo zavrne. Brani svoj čas in energijo. Neslutene ustvarjalne možnosti se odpro. Najhuje je, če starejša oseba takrat, ko se ji odprejo neslutene možnosti za nove oblike bivanja, ne stori ničesar in se umika v samoto. Z njim pa odhaja v nič nesluteno bogastvo neizrabljenih sposobnosti in neuresničenih skritih interesov.

Pepca Mihelj je bila gospodinja v mali vasi Knežak. Ostala je sama v hiši. Nekdaj znano pekarno so že zdavnaj zaprli, pred nekaj leti je ovdovela. Tudi otroci so odšli po svoje. Življenje v invalidskem vozičku pa je ni prisililo v samoto. Sedaj, ko jih je gledala od daleč, so se ji zdeli spomini na vrvež v pekarni in vso kulturo kruha še toliko bolj pomembni kot nekoč. Odločila se je, da napiše zgodovino pekarnice in kruha v njihovem kraju. V javnost so prišle tako tudi slike njenega moža, peka, ki je s posebnim občutkom ovekovčeval razne vrste kruha. Poleg pisanja knjige je bilo potrebno voditi zapleten projekt sponzorstva, oblikovanja knjige in prodaje. Načrti se niso ustavili samo pri tem. Z izkupičkom knjige je razveselila za novo leto vseh 50 članov Notranjskega društva za multiplo sklerozo. Njena dejavnost je preseгла ostale vaščane. Kdo bi se oziral na leta, če ima človek načrte in prislunke svojim željam. Tretje življenjsko obdobje postane najsrečnejši del življenja, če se človek približa sebi, se ravna po svojih kriterijih in ustvarja, ker prej kot mlajši mnogi niso mogli.

Tudi iz slovenskega okolja bi lahko naštevali primere, ki to potrjujejo. Uslužbenec v Sežani je po upokojitvi nihal med boleznijo ali "novim življenjem". Premagal je drugo in pri 65 letih stopil na plodno pot slikarja. Danes ima Miro Kranjec za seboj že več kot 15 let uspešne slikarske kariere. Ena ali več vsakoletnih samostojnih razstav obišče veliko ljudi. Svoje znanje in navdušenje za slikarstvo prenaša tudi na otroke in mladino. V isti starosti je začel ustvarjati tudi znani pisatelj Danilo Lokar. Pri 93 letih je imel bogato zbirko knjig in še vedno je pisal. Primeri, ki naj bi postali pravilo, so med starejšimi vedno bolj pogosti.

Koliko časa bomo še pod vplivom predsodkov o starejših? Naravno bi bilo, da vsak živi in doživi svoje življenje v skladu z dejanskimi sposobnostmi in željami in da ljudi ne silijo v kalupe, ki jim ne pristojajo in povzročajo krivice. Diskriminacija po starosti ni nič manj krivična od diskriminacije po spolu, veri ali rasi. Vendar rasno diskriminacijo lahko in hitro obsodimo, ker se nam zdi daleč od nas. To, ki jo živimo (npr. do starejših), pa skoraj ne opazimo in se nam zdi sama po sebi umevna.

Z razvojem se trudimo, da bi priznali človeka kot vrednoto in da bi družbo demokratizirali. V dvomilijonski Sloveniji ne moremo govoriti o demokraciji, če je na rob družbe potisnjenih 460.000 upokojencev. V tak položaj jih poleg raznih predsodkov poriva tudi zakonodaja, ki predvideva, kaj sme upokojenec še delati in pod kakšnimi pogoji. Izobraževanje na Univerzi za tretje življenjsko obdobje je bil prvi sistematičen poskus, da bi upokojenci ohranili aktivno vlogo v svojem okolju in bi ostali v žarišču življenja. Prvi študijski krožki so bili ustanovljeni že leta 1984. Danes združuje že nekaj tisoč študentov - upokojencev. Posebno pot ubira Univerza za tretje življenjsko obdobje v Novem mestu. Pričakujemo, da se jih bo na Dolenjskem ustanovilo še več in bodo obogatila življenje starejših tudi po drugih krajih.

LITERATURA

- KAKO SMO SNOVALI SLOVENSKO UNIVERZO ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE, Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana 1992

- Maslow, Abraham 1971: THE FARTHER REACHES OF HUMAN NATURE, The Viking Press, New York

- Trstenjak, Anton 1991: ZA ČLOVEKA GRE, Obzorja, Maribor

- Trstenjak, Anton 1985: ČLOVEK BITJE PRIHODNOSTI, Slovenska matica, Ljubljana

- IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH V FRANCIJI, Univerza za tretje življenjsko obdobje, UNESCO, Ljubljana 1985

- Clennell, Stephanie 1990: OLDER STUDENTS IN EUROPE, The Open University, Anglija

- CARRIING FOR THE FUTURE, Oxford University Press, Oxford 1996

- Toffler, Alvin in Heidi 1994: CREATING A NEW CIVILISATION, Turner Publishing, Atlanta

- Krajnc, Ana 1996: IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH IN LOKALNI RAZVOJ, Andragoška spoznanja, No 3, str. 23-27

Jože Kumer: ZEMLJA, TI BOŠ MOJA, akril na platnu, 1996

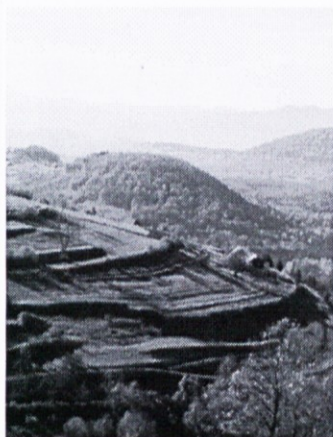

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

VI

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

RASTOČA
KNJIGA

Vizija in akcija za odličnost v slovenski družbi

Uvod

Namen tega sestavka je ponuditi spoštovanim bralcem Rasti in Rastoče knjige razmišljanja in proučevanja o poteh in deloma tudi stranpoteh razvoja ter prihodnosti Slovenije. V tem okviru bom obravnaval eno izmed ključnih sestavin oziroma vrednot razvoja, to je vprašanje kakovosti in njene nadgradnje v odličnost. Izpostavljene bodo nekatere iniciative, kako naprej, prikazane možnosti in priložnosti slovenskega razvoja ter predlogi za vsestranski napredek Slovenije. Prispevek bo nakazal nekatere alternative prihodnjega razvoja Slovenije, ki mora biti prežet z vsestransko kakovostjo ali bolje rečeno z odličnostjo, ter različice, ki lahko pomenijo pomembna sprožila in gibalna, da bo ta razvoj dolgoročno uspešen, v korist vseh Slovencev in mednarodne skupnosti. Vse to bom povezoval z zelo zanimivim datumom, ki ga predstavlja leto 2000 in katerega uporabljam kot časovno sidro za naše ciljno delovanje.

Velikokrat je slišati mnenja, stališča in celo trditve, da je Slovenija tako velika, kot je kakšno predmestje Londona, New Yorka ali Tokia.

Nekateri razmišljajo in tudi delujejo tako, kot da je Slovenija veliko podjetje.

Spet drugi govorijo o tem, da naj bo Slovenija druga Švica ali drugi Singapur.

Menim, da so to samo delne in celo zavajajoče ugotovitve. Dejstva so seveda precej drugačna.

Res je predvsem to, da je Slovenija ena in edina geografska in nacionalna enota. Slovenija je samostojna in neodvisna država. Ni druge in ne more biti druge Slovenije nikjer drugje na svetu. Slovenija in vse, kar je z njo povezano, je dragotina, ki lahko v vsakem pogledu, zlasti pa še v ekonomskem, Slovence precej nudi. Tega se večina Slovencev in naših organizacij premalo zaveda.

Slovenija torej pomeni s svojo lastno identiteto, kulturo in različnostjo pomemben prispevek k bogati zakladnici človekovega razvoja in kulture. S tem v zvezi lahko rečem, da ni drugih Slovencev na svetu kot tisti, ki živijo na teh točno določenih vzporednikih in poldnevnikih, ter njihovi sonarodnjaki, ki so razpršeni povsod po svetu. Slovenija je nenazadnje s svojo zgodovino, dediščino, možnostmi in sposobnostmi enkratna posebnost, ki predstavlja zanimivo in privlačno ne samo turistično destinacijo.

Ves prispevek je prežet z željami po tem, da do leta 2000 in tudi do leta 2001 nekaj pomembnega naredimo. Obe leti, tako leto 2000, s katerim končujemo drugo tisočletje, ter tudi leto 2001, ki pomeni začetek novega, tretjega tisočletja, razumemo in jemljemo kot nenehna spodbujevalca ali motivatorja na naši skupni poti k izjemnim dosežkom in odličnosti.

Priložnosti , možnosti in izzivi, pred katerimi se nahaja naša družba in organizacije oziroma sedanja generacija Slovencev

Veliko je izzivov, pred katerimi se nahaja sedanja generacija Slovencev, omenil pa bi predvsem dva: smo prva generacija Slovencev, ki živi v samostojni in neodvisni državi, in smo tudi generacija, ki živi in deluje na prehodu iz drugega v tretje tisočletje.

Izziva gre razumeti tudi tako, da sta to pravzaprav tudi privilegija, ki nam ju je podarila zgodovina in usoda. Ta privilegija pa zahtevata od nas določene iniciative, ki bodo dolgoročno delovale za blaginjo Slovencev in za celovite koristi naše države.

Poleg teh dveh izzivov obstajajo še drugi, med katere prištevam zlasti porajanje velikih in prelomnih sprememb glede globalnega prestrukturiranja sveta.

Tudi te velike, tektonske spremembe razumem kot priložnosti in možnosti za nadaljnji razvoj in rast Slovenije v celoti.

Nekatere iniciative, ki imajo lahko strateško obeležje za razvoj Slovenije, slovenske družbe in njenih organizacij

V Sloveniji se srečujemo z mnenji, da smo državnica, ki s svojo majhnostjo ne more narediti veliko za svoj razvoj, in da smo dolgoročno zapisani propadanju in celo izginotju.

Takim pesimistom lahko odgovorim z dejstvom, da geografska in številčna majhnost ali velikost igra v sedanjem svetu sorazmerno majhno vlogo. Veliko pomembnejšo vlogo imajo znanje, ideje, programi in na vsem tem dolgoročno zasnovane akcije. Tarnanje ali enostransko poudarjanje slovenske majhnosti vodi lahko samo v neprimerne rešitve, pretirana prilagajanja, neinovativna posnemanja in podrejanja drugim.

Naša zamisel razmišljanja in delovanja o odlični slovenski družbi ter kakovostnih in odličnih organizacijah pa je seveda drugačna. Temelji na vsestransko bogati dediščini slovenskega duha, kulture in drugih dosežkov. Težko bi našli kakšno področje človekovega delovanja, kjer ne bi bil z vrhunskimi dosežki soudeležen tudi slovenski človek. Omembe vreden je, recimo, podatek, da je bilo petintrideset, po nekaterih drugih virih pa celo dvainštirideset Slovencev rektorjev na dunajski univerzi.

Sicer pa so nam v današnjih časih potrebni ljudje Trubarjevega duha in akcije. Ta mož se pred štiristopetdesetimi leti ni veliko ukvarjal s slovensko majhnostjo ali slovensko nezmožnostjo življenja in preživetja. Kot človek znanja in akcije je z neizmerno zagnanostjo, pogumom, upanjem, zaupanjem in energijo postavljaj in gradil temelje slovenskega knjižnega jezika in s tem tudi strateško preoblikoval slovensko ljudstvo v narod.

Ni imel velikih gmotnih skladov niti veliko prijateljev, ki bi mu pomagali. Okoliščine in razmere, ki so ga obdajale, so bile veliko bolj nenaklonjene kot naklonjene. Vendar je imel trden in neizprosni namen ponuditi svojim sodeželanom knjižni jezik, za katerega je zavestno in podzavestno čutil, da predstavlja vir, na katerem se lako gradi pomembna kultura- slovenska kultura. V današnjem jeziku bi lahko dejal, da je bil vizionar, človek torej, ki je daljnovidno doumel, kaj so ključni cilji za razvoj in napredek lastnega naroda.

Na podoben način bi lahko pisal tudi o Gallusu, Linhartu, Pohlinu, Vodniku, Prešernu, Maistru in še mnogih drugih. Tu ne smem pozabiti tudi preprostega slovenskega človeka, ki je tako dobro prikazan z Martinom Krpanom. Zapustili so nam gospodarsko logiko - slovensko gospodarsko logiko, ki nam je pomagala, da smo tudi gospodarsko preživeli. Do določene mere se je okolju in okoliščinam prilagajal, v svoja razmišljanja in delovanja pa je vključil tudi svoj inovativni, recimo mu slovenski duh.

Sedanji čas torej zahteva, da si privzamemo duha in delovanja opisanih velikih mož slovenske zgodovine. Znanje, ki ga imamo sorazmerno veliko, moramo preliti v akcije in programe, ki bodo odsevali slovenske posebnosti in različnosti.

V strokovni literaturi so opisani primeri in celo pravila, da ima strateško prednost tisti, ki prične z iniciativo in dobro zamišljenimi akcijami. Uveljavljeno je mišljenje, da vsaka akcija ne prinese uspeha, toda ni uspeha brez akcije. In v tem smislu mislim prikazati nekaj iniciativ, ki so plod dolgoletnega raziskovanja in razmišljanja, kako kljub težkemu položaju in razmeram, s katerimi se soočamo, našo državo in družbo narediti in uveljaviti kot enkratno zanimivo in tudi uspešno entiteto v evropskih in tudi svetovnih okvirih. Prikazane iniciative imajo strateški značaj in pomenijo seveda s stališča naše družbe in države pomembno usmeritev oziroma orientacijo, ki se globalno dotika prav vsakega Slovenca, in naj bi tudi doživele čim bolj popolno soglasje vseh.

Nevidni kapitali in v tem okviru pomen vizije za razvoj družbe

V tem sestavku razumem državo pogojno kot organizacijo sui generis. Ni namreč dovoljeno poenostavljeno govoriti o državi kot o velikem podjetju, kjer velja podjetniška logika in filozofija.

V obeh primerih - tako pri organizaciji kot pri državi - pa je pomembno imeti vizijo in jo tudi nenehno ohranjati. Le-ta nam daje poenoteno podobo prihodnjih razvojnih tokov, ki jo internalizira čim več članov organizacije ali države. Pomembno pa je vedeti, da morajo člani to vizijo tudi razumeti in vanjo verjeti. Z njo je potem veliko lažje doseči strateške cilje, ki si jih organizacija oziroma država zastavi. Z ustrežno vizijo se lahko veliko lažje tudi odpravljajo določeni problemi, saj nam predstavlja osnovne koordinate dolgoročnega delovanja.

Z vizijo dosežemo koherenco kolektivne zavesti in podzavesti, ki ustvarja potrebno napetost oziroma energijo za ustrezno akcijo. Rečem lahko, da predstavlja vizija posplošeno, vendar kljub temu jasno podobo namena in smisla delovanja organizacije oziroma države.

Jasne opredelitve in usmeritve, ki jih predstavljajo vizije, ki jih državljanji sprejmejo za svoje, dajejo samostojne okvire za nadaljnje ukrepanje. S tem se poveča njihova pripadnost in identiteta z državo, kar posledično prinaša povečanje produktivnosti in izboljšanje drugih področij delovanja.

Ni dovolj torej, da sprejmemo določeno vizijo samo v kolektivno zavest državljanov. Le-to moramo sprejeti tudi v njihovo kolektivno podzavest, ki deluje sama po sebi kot notranja sila in prisila, kot instinkt, skratka, ki skupno z zavestjo prerašča v racionalno motivacijo.

Ustrezne povezave med vizijo in akcijo kot pogoj za doseganje kakovosti in odličnosti

Velika napaka pa se velikokrat dogaja, ko se vizijo obravnava kot samostojno kategorijo, kot zamisel, ki je sama sebi cilj in namen. Tedaj je vizija resnično sanjarjenje, ki ni povezano z življenjem. Prava paradigma je samo direktna povezava in ustrezno dolgotrajno sožitje med vizijo in akcijo. Vizija, ki se večkrat opredeljuje kot sanjarjenje sredi belega dne, mora biti vezana na življenje in povezana z neposrednimi interesi in koristmi države in državljanov.

Iz ne tako daljne preteklosti naj omenim tri znane in uspešne povezave vizija-akcija:

new deal - ameriškega predsednika Franklina Delanoya Rooswelta;

pristanek človeka na Luni - ameriškega predsednika Johna Fitzgeralda Kennedyja in

vojna zvezd - ameriškega predsednika Ronalda Reagana.

Vse tri povezave v prej omenjenih projektih so bile izredno dobro domišljene in so dolgoročno prinesle izjemno pomembne dosežke za ameriško gospodarstvo in ameriško družbo kot celoto. S svojimi daljnosežnimi učinki pa so vplivale tudi širše na svetovna dogajanja.

Vizija kakovostne ali še boljše odlične Slovenije kot možni skupni cilj in vir dodatne energije in identitete Slovencev

Vizija samostojne in neodvisne Slovenije, za katero je živelo, hrepenelo in se borilo veliko rodov Slovencev, se je udejanila. In to kljub temu, da je še leta 1990 nekaj strokovnjakov govorilo in dokazovalo, da smo Slovenci zamudili uresničenje te vizije že leta 1918, nato pa tudi leta 1945. Videti je, da je sindrom naroda hlapcev in podrejenosti zelo trdoživ in zakoreninjen med nekaterimi Slovenci.

Kljub težavam in tudi velikim neprijetnostim, ki smo jim priča na veliko področjih, pa smo s svojo državo le vstopili kot enakopraven subjekt v evropska in svetovna dogajanja. Nič več se z drugimi narodi ne pogovarjamo posredno. Prvič lahko samostojno zagovarjamo svoje, slovenske interese in le-te usklajujemo z drugimi.

Sedanji čas zahteva nadgraditev opisane vizije z novo. Potrebna nam je skupna vizija in morda bi bila to lahko *vizija odličnosti, ki bi jo dosegli s procesi kakovosti*.

Tudi sedaj lahko pričakujemo od marsikoga negativen odgovor na tak predlog oziroma zamisel kot tedaj v zvezi z neodvisnostjo. Kot svojo alternativo, ki jo ocenjujemo za zelo nevarno, ponujajo posnemanje in prilagajanje evropskim standardom kakovosti ter normam tako imenovanega zahodnoevropskega modela življenja in dela.

Ta različica bi nas resnično vodila k umiranju na obroke in k dolgoročnemu utapljanju v evropski kakovosti.

Vodila bi nas k dolgoročnemu zaostajanju, izgubljanju identitete, posebnosti in razpoznavnosti.

Nasproti temu ponujamo varianto slovenske odličnosti, ki to značilnost in posebnost gradi na možnostih in priložnostih, ki jih ima Slovenija kot celota in Slovenci še posebej kot posamezniki.

Seveda pa je pot do odličnosti težka, polna pasti ter nenehnih naporov in odrekanih. To so vedeli že stari Latinci, ki so s svojim

reklom "per aspera ad astra - težka je pot do zvezd" na kratko opredelili pot k nadpovprečnosti ali pot k izvirnosti. Toda samo to je tista pot, ki nas vodi k razvoju in uspehu.

V sedanjem času velikih in globokih sprememb uspeva tista država ali družba, ki je boljša v malenkostih in za malenkost hitrejša od konkurence.

Odlična je torej družba ali država, ki zna stopnjevati in spodbujati gibanja in procese k novemu, boljšemu in najboljšemu. In menim, da je slovenski narod sposoben tega, saj drugače ne bi obstal; ima vse pogoje tudi za nadaljnjo rast in razvoj. Res pa je, da se moramo predvsem dokazovati na področju duha, kulture in ustvarjalnosti. Iz tega okvira pa seveda ni izpuščena ekonomija, le nove dimenzije ji dodajamo.

Naloga vseh Slovencev na področjih, kjer delamo in živimo, je torej ta, da damo vsak svoj prispevek k odlični Sloveniji. Sodelujemo pri naporih, da se približamo evropski kakovosti, toda teh gibanj in procesov k prilagajanju evropskim standardom ne jemljimo kot končni cilj. Kakovost jemljimo in razumimo samo kot izhodišče za odličnost in v okviru tega sestavka kot podlago za vizijo odličnosti slovenske družbe in njenih organizacij.

Odličnost ni nekaj, kar bi bilo izven nas, ampak jo vsakdo nosi v sebi. Samo prebuditi jo moramo z ustreznim ravnanjem ter jo narediti prepoznavno in razpoznavno. Je pa predmet tudi nenehne dodatnega izobraževanja in vzgoje, ki nam mora postati način življenja. V tem smislu si je dobro zapomniti definicijo odličnosti, za katero je Aristotel dejal, da je to stvar navade, ki se nenehno ponavlja.

Sporočilo tega sestavka bi lahko opredelil s povabilom, da lahko in more vsakdo izmed nas nekaj narediti za svojo odličnost, ki se jo nato integrira v slovensko odličnost.

Naj poudarim pomembno ugotovitev, da že sama misel na odličnost pomeni pomembno motivacijo in stimulacijo, ki pa postane ekonomsko in drugače dokončno smiselna, če jo prelijemo v praktične dosežke.

Ena Slovenija, dva milijona glav, dva milijona src in štiri milijone rok kot iskanje slovenskega poslanstva v obstoječi in prihodnji globalizaciji sveta

Poslanstvo Slovenije bi opredelil kot:

- inovativno,
- pošteno,
- pravno,
- gospodarsko uspešno in
- kulturno razpoznavno državo.

Tudi poslanstvo, ki sem ga opredelil z naštetimi značilnostmi, bi morali Slovenci internalizirati, ga vzeti za svoj cilj, kot svoj vzorec obnašanja. Tudi ta misija naj bi jim služila kot kašipot in pripomoček pri vsakodnevem razmišljanju in delovanju na poti k odličnosti.

Simbioza gospodarstva in kulture kot strategija slovenske družbe

Človek je simbolno bitje in v tem smislu je privlačnost pojem, ki ga moramo gojiti ter udejanjati pri snovanju naše strategije prihodnosti. Naši simboli niso samo potica, cviček, teran, prid-

nost, poštenost, ustvarjalnost, Triglav, temveč še mnogi drugi.

Privlačnost pomeni pozitivno napetost, ki jo sprožamo pri sosedih in drugih narodih, ki poraja naklonjenost ter tudi navdušenost.

Strategijo Slovenije kot privlačne gospodarske in kulturne entitete naj bi vezali na vizijo in misijo, ki smo jo opredelili.

Na osnovi posebnosti in značilnosti, ki jih ima Slovenija, lahko optimistično zremo v prihodnje čase in dogajanja.

Zlasti iz sinergije in simbioze med gospodarstvom in kulturo ter izdelki in storitvami, ki bi jih oplemenitili s "slovenskim duhom oziroma odličnostjo", bi lahko črpali priložnosti za nenehen razvoj naše države.

Filozofija "in-in" kot potrebni miselni pogoj za uveljavljanje kakovosti in odličnosti

Filozofija "in-in" lahko predstavlja koristen pripomoček za formiranje ustreznega strateškega miselnega pristopa h kakovosti in odličnosti.

Filozofija "in-in" poudarja pomen simbioze in integracije ter nenehnega horizontalnega in vertikalnega povečevanja znanja. Ta pristop negira vsakršno pretirano ekstremnost. V tej luči dobi tudi razsežnost "tako imenovane majhnosti" Slovenije drugačno obeležje.

Glede te filozofije, ki temelji na enciklopedičnem znanju, se jasno zavedamo, kaj je majhno in kaj je veliko. Tako nas ne preganja več misel o tem, da je teritorialna in številčna majhnost pomanjkljivost, ki vodi v nenehne frustracije in zakompleksiranosti. Ne gre več toliko za velike ali majhne države, pač pa bolj za uspešne in neuspešne države in zgodbe. Gre za slovensko državo in zgodbo, ki ima svojo posebno in enkratno istovetnost. Pomanjkanja znanja in prave mere nas je v preteklosti velikokrat gnalo iz ekstrema v ekstrem.

Filozofija "in-in" nam je potrebna tudi pri iskanju tolerantnosti do drugače mislečih in do drugačnih zamisli, saj se zavedamo, da je ravno v sožitju drugačnosti treba iskati naše priložnosti za odličnost.

Filozofija "in-in" pa ne izključuje uveljavljanja enkratne podobe Slovenije in unikatne splošne vizije našega gospodarstva v tem okviru.

Glede opisanega načina razmišljanja in delovanja imamo majhno produkcijo, ki pa je visoko sofisticirana in ima veliko kulturno vsebino. Našo organiziranost ne more biti pretežno globalna v okviru razmišljanja ter delovanja obstoječih multinacionalk; je pa kljub temu univerzalna, saj je namenjena bogatitvi duhovnih dimenzij človeštva.

Filozofija "in-in" ima veliko vlogo tudi pri uveljavljanju integracijskih gibanj v sodobnem svetu in iskanju soglasja pri najpomembnejših vprašanjih sodobnega časa.

Besedo integracijo moramo uporabljati kot pomembno kategorijo pri iskanju ustrezne in primerne slovenske poti naprej. Integrirati moramo te slovenske drugačnosti in razlike v enkratno pojmovno in ne samo blagovno znamko. Prav na področju duhovnega delovanja pa lahko drugim ponujamo veliko, saj smo pogojno rečeno "svet v malem".

Gojiti moramo svojo unikatnost, kar pa ne sme preiti v ošabnost, pač pa v normalnost, v navado.

Slovenska raznovrstnost kot izvrstnost in odličnost

Večkrat in marsikje je bila objavljena informacija, da je Slovenija s svojimi naravnimi in kulturnimi danostmi, ki se manifestirajo v izjemni raznolikosti na tako majhnem prostoru, prva v Evropi in med prvimi na svetu. To je tisti adut ali argument, ki ga moramo poudarjati kot našo izvrstnost in odličnost, ki prerašča v privlačnost. Le-ta temelji na naslednjih značilnostih:

- geografska,
- biotska,
- kulturna raznovrstnost.

Naš slovenski prostor naj bi obogatili z razmišljanji in delovanji, ki bi ohranjali in v določenih primerih nadgradili naravno dediščino.

Gojili naj bi sonaravni razvoj in sožitje z naravo.

Zdi se, da se še ne zavedamo dovolj možnosti in priložnosti, ki jih imamo Slovenci, s tem ko smo postali samostojni subjekt mednarodnega prava in enakopraven dejavnik v Združenih narodih.

Tu bi rad poudaril pomen in moč, ki jo lahko ima posamična beseda. V mislih imam besedo Slovenija in izpeljanke iz nje. Ta beseda je v svetu še malo in vsekakor ne dovolj poznana ali razpoznavna. Imamo veliko priložnost in možnost, da to besedo napolnimo z energijo in leskom, ki bo, gledano ekonomsko, odpirala vrata našim odličnim proizvodom in storitvam.

Seveda pa se je istočasno treba zavedati, da s svojimi neustreznimi dejanji lahko to besedo tudi popackamo in tako dosežemo prav nasprotni učinek od tistega, ki si ga želimo.

Ubikvitarnost (povsod prisotnost) besede Slovenija naj bi bila zlasti zaželeno tam, kjer se govori o odličnem znanju, vrhunski umetnosti, izjemnem uspehu, vsestranski kulturi in drugih pozitivnih trendih razvoja.

Naravne danosti Slovenije ali Slovenija kot država "tisočerih hribov in gričkov", kar naj predstavlja eno od naših identitet in naših blagovnih znamk

Rad bi poudaril neko primerjalno prednost, ki jo ima Slovenija: v mislih imam na tisoče in tisoče gričkov in hribov, ki so raztreseni po vseh naših pokrajinah. Podobno kot se Finska opredeljuje kot država tisočerih jezer ali Grčija kot država tisočerih otokov, bi se mi lahko upravičeno uveljavljali kot država tisočerih hribov in gričkov. To bi lahko postala znamenita tržna niša, ki bi v marketinškem smislu pomenila veliko denarja, pa tudi izzivov za sonaravni razvoj Slovenije.

Zlasti pomembno pri tem pa je to, da imajo ti romantični in ljubki deli naše države neko posebnost, in to so vinska trta, zidanice ter cerkve in cerkvice. Nikjer na svetu se trta ne povezuje z zidanicami in cerkvami v tako enkratno pejsaž. In prav to je tisto posebno in enkratno, kar bi lahko, poleg drugega, ponudili našim gostom oziroma tržišču.

V ekonomskem smislu so možnosti precejšnje in mnogovrstne. Pri tem se moramo znebiti naslednjih etno kompleksov:

- količinske majhnosti,
- nepomembnosti in
- nedržavotvornosti.

Naj ne zveni napihnjeno, če rečem, da predstavlja vsak posameznik glede človeških virov enkratno in izjemno drago-

cenost. Toliko bolj pomemben je pri tem tudi vsak narod, ki s svojo enkratnostjo in svojo kulturo plemeniti dediščino človeštva.

“Penta koncept” kot poseben primer za kakovostno in odlično promocijo Slovenije

Zemlja

Da je naša zemlja še dokaj zdrava, lahko vidimo tudi v primerjavah, ki govorijo o tem, da pride v visoko razvitih državah približno šest govedi na ha, kar močno obremenjuje okolje. Sedaj ukrepajo, da bi to število zmanjšali samo na eno govedo na ha. Pri nas pa pride še manj kot eno govedo na ha.

S sajenjem novih dreves in rastlin bi ravno tako oplemenitili našo privlačnost. Seveda pa bi istočasno tudi odstranjevali bolna in odslužena drevesa.

Omenim naj tudi “trietražnost” Slovenije z enkratnostjo našega podzemlja, s krasom, dolinami in gorami.

Voda - vodne kopeli

Izredno pozornost bi namenili drugemu elementu - vodi. Slovenija ima še dokaj ohranjene vode, ki so v mnogočem in marsikje tudi zdravilne.

Zrak- zračne kopeli

Tudi tretji element- zrak je pri nas še dokaj neonesnažen. Skrb o tem, da bi tak tudi ostal in se do leta 2000 in še naprej tudi izboljševal, naj bi se internalizirala v vsakem Slovencu. Pri tem bi svoje sonarodnjake, ki kadijo, prepričevali, kako pomemben je čist zrak za vsakega Slovenca in za podobo Slovenije kot zdrave in kulturne dežele.

Tu bi lahko omenil tradicijo Rikljevih zračnih kopeli in hotenja naših prednikov, da se na vsake toliko časa odpravijo v gore. Tu je tudi fenomen in tradicija planinarjenja, saj je Slovenska planinska zveza relativno gledano med najštevilnejšimi zvezami tudi v svetovnih okvirih.

Ogenj- toplinske kopeli

Tudi za četrti element- ogenj in z njim povezano toploto bi dejal, da simbolizira naše dolgoročno in celovito stremljenje po privlačni Sloveniji, ki ne izžareva samo toploto, temveč tudi toplino.

Sonce- sončne kopeli

Kot peti pravir moram omeniti sonce. Res je, da nam je sonce naredilo na naši sončni strani Alp že marsikaj dobrega. S svojo neizčrpno lepoto in v povezavi z gozdovi, enkratnimi vodami in čistim zrakom pa bi lahko dodatno prispeval k promociji Slovenije kot zdrave države.

Slovenija kot država kulture, zdravja in vitalnosti

Kulturo v tem sestavku razumemo kot dejavnost, s katero nadgrajujemo naravo v vseh njenih elementih in sestavinah ter tudi kot način življenja (dela).

Tako bi zlasti uveljavljali zamisel simbioze **zdrave pokrajine, zdravega življenja in dela.**

Petim naravnim elementom bi pri tem razmišljanju o privlačni Sloveniji, ki je zdrava in daje zdravje tudi drugim, dodal in uveljavljal “penta koncept zdravja”, s katerim hočem poudariti, da so pri našem celovitem pristopu k zdravju vključene skrbi za vse čute, ki jih je tudi pet:

- vid - lepota pokrajine, kultura, ekstremi, "slovenske harfe" -

kozolci; Slovenija zdravi tudi s pogledi svojih ljudi in razgledi na raznoliko in vabljivo pokrajino;

- sluh- glasba, harmonija; Slovenija - dežela blagoglasja, blagodejne tišine, miru in zvokov;
- voh - eterična olja in druga aromatika; Slovenija - dežela omamnih vonjav;
- tip - estetika, bližina; Slovenija - država prijateljskih stiskov rok in dobrohotnih dotikov;
- okus- kulinarika, uravnoveženost; Slovenija - država izjemno prijetnih okusov.

Domačim in tujim gostom moramo dati tako ponudbo, da bomo z njo pritegnili vseh pet čutov. Ponudba naj bi bila skratka privlačna, interesantna. Šele tedaj lahko govorimo o odlični ponudbi, proizvodih in storitvah.

Z enkratno pokrajino in z aktivnostmi za naše zdravje in zdravje naših gostov bi lahko našo državo naredili privlačno za marsikaterega gosta oziroma obiskovalca. Prav namenoma ne uporabljam izraza turist, kajti mi se ne moremo vključevati v velike in množične turistične tokove.

Posebno pazljivo pa moramo gojiti naslednje vrednote, ki predstavljajo poleg jezika in kulture posebne dragotine nacionalnega značaja: strpnost, marljivost, poštenje, medsebojno spoštovanje in ustvarjalnost.

Nosilec slovenske kulture in gibanja k odličnosti je naš človek. Ne more biti odlične Slovenije, če ni odličnih Slovencev. K temu pa lahko in mora prispevati prav vsakdo izmed nas, s tem da se odvaja kajenja in drugih razvad, da vsak dan naredi nekaj za svoje zdravje, nekaj dobrega za člane svoje ožje in širše družine, nekaj koristnega ter prijetnega za svoje sodelavce v organizaciji. Hobbsovo sintagmo, da je človek človeku volk, bomo morali nadomestiti s Spinozovo sintagmo, ki pravi, da naj bo človek človeku bog. Slovenc Slovcu naj bo skratka prijazen in dobrohoten sodelavec, sodeželan, sodržavljan....

Sklepne misli

Do leta 2000 imamo še nekaj več kot 1000 dni. To je relativno veliko časa, v katerem se lahko marsikaj naredi. Eno od sporočil tega sestavka naj bi bila iniciativa, da v tem času vsakdo od nas naredi na svojem področju nekaj odličnega. Najprej za svoj osebni razvoj, ki pa mora prerasti v razvoj družine, širše skupnosti in nato tudi v razvoj vse Slovenije. V tem smislu začnimo razmišljati in delovati že danes in nadaljujmo jutri, vse do nekega posebne petka zvečer, ko bomo nazdravili letu 2000. Seveda pa se čas tedaj ne bo ustavil. S pozitivno naravnostjo, znanjem, vero in upanjem bomo nadaljevali tudi v letu 2001, nato pa še in še....

Dosegli smo, da imamo svojo državo in da se s svetom ne pogovarjamo preko drugih prestolnic, temveč preko Ljubljane.

Slovenci imamo nekatere naravne in kulturne dragotine, ki so specifične samo za Slovenijo in s tem privlačne za tuje goste in poslovne partnerje.

V sestavku sem zlasti poudaril pomembnost sožitja gospodarstva in kulture, ki deloma že obstaja, mora pa to še bolj postati. To bi bila ena od strateških slovenskih prednosti, s katero bi se identificirala večina Slovencev.

Opredelil sem možno vizijo odlične Slovenije, ki naj bi združila in poenotila dolgoročne nacionalne interese. Ta možna vizija naj bi predstavljala sprožilo in gibalo vsestranskega in dolgoročnega

razvoja, po drugi strani pa bila tudi pripomoček, s katerim bi premagovali razlike, spore in nesoglasja. Predstavljala naj bi pozitiven naboj, ki naj bi nam dajal samozavest ter moč za premagovanja težav.

Vizijo odlične Slovenije povežimo s projekti do leta 2000, do leta 2001 in naprej, s katerimi bi udeleževali opisane in druge pomembne iniciative na vseh področjih našega delovanja in življenja.

Slovenske identitete ne moremo graditi na velikih fizičnih dimenzijah in količinah. Velikost in količinskost na sploh ne igrata več prevladujoče vloge v sodobnem svetu. Odličnost in našo privlačnost gradimo na majhnih razlikah, spremembah in uspehih. Če jih združimo, so lahko tudi veliki in pomembni, zlasti pa privlačni.

Brez nič ni nič. Ta prispevek skuša ponuditi nekatere iztočnice za akcije, ki bi jih bilo potrebno še bolj določneje opredeliti in dodelati. Še kako velja že dolgo poznano, vendar premalo uveljavljeno pravilo, ki pravi: pomagaj si sam in bog ti bo pomagal.

Naj na koncu sklepnih misli poudarim naše prepričanje o veljavnosti nekoliko spremenjene oziroma dopolnjene Salomonove misli o časovnih spremembah. Bil je čas podrejenosti in celo zatajevanja Slovenije in Slovencev, prišel pa je čas nadpovprečne in tudi odlične Slovenije ter uveljavljanja Slovencev. To pa naj traja dolgo....

Vse, kar sem povedal velja mutatis mutandis tudi za našo Dolenjsko, Belo krajino in Posavje. Predvsem pa seveda za naše Dolenjce, Belokranjce, Posavčane. V teh tisoč dneh (odštevanje pa se začne v nedeljo, 6.aprila letos) lahko vsakdo izmed nas naredi veliko in ogromno. Samo začeti je treba. Ne bo lahko, saj vemo, da je vsak začetek težak. Vendarle ni uspeha in sreče brez določenih delovanj.

Še tisoč dni torej. Hic Rhodus, hic salta!

Vse fotografije: Milan Markelj

Jože Kumer: V ODSEVE (ilustracija), svinčnik, 1993

42 V ODSEVE

RAST – L. VIII,
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

VII

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

ODMEVI
IN ODZIVI

Alojz Zupančič DRUŽBA IN KULTURA

Slavnostni govor podžupana Mestne občine Novo mesto Alojza Zupančiča na osrednji proslavi ob kulturnem prazniku 8. februarja letos v športni dvorani Marof Novo mesto

Danes praznuje Slovenija kulturni praznik, ki je istočasno obletnica smrti našega največjega poeta dr. Franceta Prešerna. Prav on je bil tisti, ki je že v prvi polovici 19. stoletja v takratni habsburški monarhiji kljuboval nenaklonjenosti slovenskemu narodu, le-tega podpiral v boju za obstanek in uveljavitev in se odločno zavezal slovenskemu jeziku. Pesnikova vizionarska ideja političnega in nacionalnega programa je spremljala naš narod skozi vse tegobe in prizadevanja in se končno udejanila leta 1991 s samostojno in neodvisno državo. Tako ni naključje, da je prav njegova Zdravljica postala slovenska himna in da je prav današnji dan, posvečen njemu, postal naš kulturni praznik.

Majhno je število narodov in držav, ki se lahko pohvalijo, da so v svoj koledar praznovanj uvrstili tudi nacionalni kulturni praznik. Slovenija je ena takšnih redkih izjem, ki je svoj odnos do kulture postavila visoko na lestvici vrednostnih sistemov, kar potrjuje tudi posvetitev današnjega dne kulturi. O pomenu kulturnega življenja v naši državi nam pričajo številni uspehi naših umetnikov doma in v tujini. Lahko trdimo, da imamo Slovenci kot maloštevilen narod zavidljivo število pomembnih mož, ki so pustili opazne sledi ne samo doma, ampak tudi v tujini. Pa jim je bila naša družba vedno naklonjena, jih pravilno cenila in vrednotila, se jih spominjala s hvaležnostjo in s ponosom? Se je danes ta odnos do kulture in teh pomembnih mož spremenil na bolje? Odgovor prepuščam Vam.

Vsekakor pa ne moremo mimo odgovora na vprašanje, ali družba namenja kulturi preveč ali premalo. Denarja je vedno škoda in preveč, če z njim slabo ravnamo, če ga neodgovorno zapravljamo in so kulturnoumetniški dosežki slabi; premalo pa, ko govorimo o kvaliteti, saj je kultura najsubtilnejša oblika človeškega ustvarjanja, ki ne pozna meja. Ni pa le pomembno, koliko sredstev bo družba namenila samemu kulturnemu ustvarjanju.

Prav tako je pomembno, ali bomo dovolj vlagali tudi v kulturno vzgojo, ali bomo ob šolah poleg telovadnic gradili tudi prostore, ki bodo namenjeni kulturnemu ustvarjanju učencev, dijakov in študentov, ali bomo načrtovali in gradili tudi objekte, kjer bi se prebivalci lahko kulturno plemenitili.

Jezik in kultura sta odraz identitete vsakega naroda. Svet, v katerem živimo, je tudi umazan, poln nasilja, vojn in izkoriščanja. Kultura pa plemeniti človeka, bogati njegovo duhovno življenje, ga navdaja z lepim in ljubeznijo, utrjuje njegov značaj, medsebojne odnose in krepi narod. Zato je toliko bolj pomemben temeljit premislek o dolgoročni in strateški vlogi kulture v družbenem razvoju Slovenije.

Če pogledamo sadove in prizadevanja na kulturnem področju v okolju, kjer živimo, pa lahko rečemo, da je naše mesto prispevalo pomemben delež slovenski in svetovni zakladnici kulturne dediščine. Tako smo v lanskem, kar jubilejnem letu, praznovali in se spominjali pomembnih kulturnih in zgodovinskih dogodkov.

Naj vas spomin le na nekatere okrogle jubileje: 700 let šmihelske fare, 600 let cerkve v Soteski, 250 let Gimnazije Novo mesto, 200 let železarne na Dvoru, 120 let novomeškega gasilskega društva, 110 let Kmetijske šole Grm, 100 let novomeške bolnišnice, 50 let Glasbene šole Marjana Kozine in 50 let Knjižnice Mirana Jarca, 50 let novomeškega društva upokojencev, 40 let Osnovne šole Dragotina Ketteja, 25 let Kulturno umetniškega društva Krka, 20 let Društva dolenjskih knjižničarjev, 20 let Folkornega društva Kres in še vrsta drugih praznovanj kulturnih ustanov, društev, organizacij, združenj in posameznikov, ki plemenitijo naš kulturni vsakdan. Dejansko se je leto 1996 iztekalo v znamenju kulture in obletnic dogodkov, ki so dali civilizacijski pečat našemu mestu.

K tem zgodovinsko pomembnim obletnicam moramo prišteti še aktualne kulturnoumetniške pridobitve.

bitve našega mesta, za katere upam, da bodo imele zgodovinski in kulturni pomen za prihodnje generacije.

Pridobili smo prenovljeno koncertno dvorano v Kulturnem centru Janeza Trdine, katere otvoritev načrtujemo v prvi polovici letošnjega leta, in končno so stekla tudi začetna dela za posodobitev Knjižnice Mirana Jarca in izgradnjo prizidka.

Poleg bogate likovne ustvarjalnosti in grafičnega bienala, ki je že mednarodno uveljavljen, smo lani prvič gostili tudi novo pomembno prireditev: lutkovni festival Klemenčičevi dnevi, kar naj bi naše mesto pripeljalo tudi do lastne lutkovne in gledališke dejavnosti.

Knjižni trg je bil lani bogatejši za kar nekaj novosti dolenjskih avtorjev in del, ki obravnavajo dolenjsko tematiko. Naj omenim le dolgo pričakovano monografijo Novega

mesta, kar je določeno priznanje in zahvala mestu in Novomeščanom. Tako po vsebinski kakor tudi po grafični plati so natisnjena dela na zelo visoki in zavidljivi strokovni ravni.

Spoštovani! To so le nekateri kulturni dogodki in dogajanja, ki so zaznamovali lansko leto. Bilo jih je res veliko.

Ob tej priložnosti bi želel v imenu Mestne občine Novo mesto izreči iskreno zahvalo vsem tistim, ki so na kakršen koli način prispevali k bogatejšemu kulturnemu življenju v naši občini in mestu in ki se trudijo našo kulturno dediščino ohraniti, jo oplemenititi in posredovati v prihodnost.

Gospe in gospodje, spoštovani Novomeščani, dovolite, da na koncu vsem skupaj iz srca čestitam k našemu skupnemu kulturnemu prazniku.

Rudi Stopar **PREŠEREN NAŠ VSAKDANJI**

Ta šepet naj bo odjek na naš slovenski februar, ki nosi spomin na Prešerna, pustno šegavost in demonstvo ter prag pomladi. Je to naključje...?

Februar? Zakaj ne svečan? Svečana ne razumejo v Evropi, pomeni pa svečanost ali morda svečo, ki se vse bolj prižiga naši kulturi.

Sanjam prihodnost, praznina na ministrstvu za kulturo, ob odhodu enega in prihodu drugega ministra, mi je zatrdila, da se bodo sanje uresničile.

Spet je Prešernov dan, povsod recitali, pesem med ljudmi. Nekakšen sveti zanos. Slovenec! Prešeren! Ni državni praznik, ki kar preveč diši po tem, da je dela prost dan. Zdravica zveni povsod, kot zdravica po dolenjskih vinogradih, ne kot Hej Slovani v drugačnem tekstu in melodiji.

Vse trgovine imajo v izlozbi Prešerna - njegova velika podoba v Jakčevi grafiki, velika vaza z rožami in v ozadju diagonala slovenske zastave z grbom zvezd, Triglava in valovi morja. Obtoženi so aranžerski umi: Obešena fotokopija Prešerna med blazinami in prešitimi odejami. Prazen laks, od koder se je od-

trgal mali Miheličev portret Prešerna v izlozbi papirnice med pustnimi larfami in padel v kitajski čajni pribor. Groteskno še vpijejo larfe: "Saj je portret tudi maska" (prave podobe ni). V "špeceriji" sloni list računalniške podobe Prešerna na instant polenti, naslonjen na steklenko Nescafe Gold - zvitki fig samujejo brez spomina na svojega otroškega doktorja FIG-FIG...

Šole; razredi so nad tablo dobili idola, v inventar računalnika, miz, stolov, koša za smeti je dodan Prešeren. Slovenščina je postala najljubši, pač mamin jezik. Radirka slovenske zavesti je zbrisala "šide, fule, žure..." Zbrane sove pod gabrom so v šolski program vrnilo zborovsko petje in veliko ur o umetnosti. Otrokom se polni slovensko srce za skok čez domači prag v Evropo. Pojejo Na planincih in Izidor ovčice pase. Parola iz Zdravljice je izgubila svoj pomen "...da rojak...". Demantirani so škandalni, ki naj bi jih politika storila Prešernovim nagradam. V vse pore življenja, politike in gospodarstva je prispela kultura, Prešernov nauk slovenstva.

Na barikadah pred parlamen-

tom je na televizijskem zaslonu zveličarska glava letošnjega nagrajenca.

Hvalica prešerno objema Drnovška, Janša je poslal Kučanu Valentinovo srce. Prešeren sedi v parlamentu in žuga - zato vse lepo in hitro teče. Slovenija napreduje v blagor nad blagri. Evropa nad kulturno politiko ostrmi...

Delegacija akademikov iz Zagreba, kjer je promovirana dvojezična knjiga o Prešernu - Augusta Šenoce, se je ustavila v Artičah. (Mimogrede Dolenjska založba je pred leti izdala dvojezično knjižico živega pesnika, ki je živ most med narodi, pa je ostala v skladišču.)

Artiče?!

Žarek prepodi sanje.

Žarek v podobi male rdeče knjižice s pesmimi 14-letne učenke Line Ravbar. V vsej tej cirkusantski podobi živečega trenutka je ta knjižica simbol optimizma naše male dežele na poti v svet s svojo kulturo, ki nam bo omogočila preživetje. To je mala pest upora in odpora v čisti slovenski besedi, brez umazanije izza sosedove meje.

Pod naslovom Mesec visi na mladi veji večera je zbranih 36 kratkih pesmi, pravih izpovednih biserov.

Preberimo jih nekaj:

*Mesec
visi
na mladi veji večera.
Zvezda mi mežika,
Jaz pa sem...
Ne,*

*nisem sama.
Moje misli so z mano.
In tako ves svet.*

***
*Rada te imam,
ker si moj NEKDO.
Ker goriš v mojem srcu,
čeprav tega ne veš.
Samo jaz te lahko
imenujem
NEKDO..*

***
*Nekoč
smo se kotalkali
po pločnikih.
Zdaj so ostale
samo še
vljudnostne fraze.
Samo to od tistega,
kar je bilo
nekoč
prijateljstvo.*

***
*Rekli SO,
da je svet lep
in da ni vse hudo.
Kako naj bo vse res,
če so pa ONI na njem...*

Dokler bo v Sloveniji šola Artiče z učenci in učitelji, dokler bo po Sloveniji veliko Artič, Blanc, Zdol, Krmelj, Suhorjev, Vač... njihovih šol, učencev Lin, Anic, Mick, Jožetov in Janezov, bo ostajal za naše slovensko življenje kruh naš vsakdanji in za našo slovensko kulturo Prešeren naš vsakdanji.

Rudi Stopar "VELIKI" PARIZ - "MALO" TREBNJE

Z otvoritve razstave Dnevi umetnosti in kulture v Sloveniji 16. novembra 1996 v Mednarodnem središču za naivne umetnosti v Viequ. Zlevo proti desni: Ciril Pungartnik, župan trebanjske občine, dr. Andrej Capuder, veleposlanik RS v Franciji, dr. Janez Dular, minister za kulturo RS, Franck Borotra, francoski minister za industrijo in komunikacije, Jeannine Allemand, predsednica muzeja, in Michel Giraud, predsednik okrožja L'Ile-de-France; foto: Rudi Stopar

Odmev je odvisen od akustičnosti prostora, v katerega izzveni glas. Če odmeva ni ali je prav ubog, je nekaj narobe s prostorom (srenjo), nikakor ne v zvenu glasu, ki na žalost zamre.

Tako se dogaja z enkratno in neponovljivo poemo dobrodušnega trebanjskega samorastništva.

30-letno trebanjsko likovno klepetanje na odru slovenske kulture-umetnosti (slikarstva in kiparstva) dobiva odmeve daleč proč od praga domačih bukev, ki zaradi domače brezbržnosti in nezavednosti moči tega likovnoumetniškega pričevanja ostajajo toge in neme.

Otrobast čas in prostor z zamahom roke odpravita svojo odgovornost in iz kulturnega cirkusa vlemesta odrineta tako dejavnost za plot podeželske tišine, v veri, da bi kvarila svetovljanstvo velikega. Svet jo tu najde in popelje iz prostora na sončni strani Alp na tuje, nagradi s spoštovanjem in pohvalami. Tudi tedaj ni odmevov. Zaradi sramu, človeške nerodnosti ali česa drugega? Začelo se je v januarju lani. Trebnje je obiskal Alain Michon iz Musée d'Art Naïf de l'Ile-de-France iz Pariza. Ta muzej je že desetletja gostitelj svetovnega festivala ljudske umetnosti.

Stane Peček takrat sprašuje: "...

kakšen čudež je takega pomembneža izmamil iz tistega nedojemljivo velikega Pariza v ta majhen slovenski vrtniček".

Alain Michon odgovarja: "Čudež? Pravzaprav res! Čudežu pa je ime Galerija likovnih samorastnikov v Trebnjem. Vendar mi dovolite, da vseeno malo drugače intoniram vaše vprašanje. Izrazi "veliki Pariz", "malo Trebnje" so v pogovorih o umetnosti uporabni zgolj v operativnotehničnem pomenu. Pariz je zaradi svojih raznoterih dimenzij pač prostor, ki ima nešteto več možnosti kot Trebnje, da umetnine ponudi svetu na ogled. V tem smislu je Trebnje lahko "malo". Sicer pa v umetnosti velja moč vsebine, ki se ne meri s količinskimi pojmi niti s številkami. In tu sem predvsem zaradi vsebine!"

Gospod Michon je ob ogledu zbirke že dejal: "... Trebanjci se premalo zavedajo tega bogastva. V mojem poslu nimam pravice do vljudnostnega laskanja, zato mi verjemite, da sem danes občudoval eno najlepših zbirk naivnega slikarstva na svetu. In dodam naj še, da je greh, če se taka zbirka ne pokaže svetu. To bom povedal tudi našemu kulturnemu ministru, ko mu bom poročal o tem obisku."

Kljub zapletom in težavam,

Rudi Stopar
"VELIKI" PARIZ - "MALO"
TREBNJE

Darinka Tomplak, Stanka in Ciril Pungartnik, v ozadju dr. Mirko Juteršek; foto: Rudi Stopar

zaradi katerih je bilo to sodelovanje že skoraj nedosegljivo in nemoogoče, se je vodstvo galerije odločilo, da sodeluje na razstavi, saj je bila to čudovita priložnost za promocijo Slovenije, občine Trebnje in tudi galerije. Umetniški svet je odbral 269 likovnih del, in to na željo direktorja muzeja A. Michona le dela umetnikov iz ZR Jugoslavije, Hrvaške, Makedonije, Federacije BiH in Slovenije. Del odbranih del naj bi bil razstavljen na festivalu, del pa na ostalih razstavah.

Dobrokrušni oče trebanjskega čudeža Janez Gartner, ki je pred tridesetimi leti s sodelavci lahkotno začel graditi edini umetniški obelisk naive v Sloveniji, je skromno zapisal za katalog: "Vsaka razstava je velik izziv, saj je soočanje s kritičnim pogledom strokovnjakov, poznavalcev umetnosti, njenih preteklih in sodobnih tokov, ki bodo tudi o teh delih slej ko prej podali temeljito, celovito in znanstveno utemeljeno oceno, v kateri bodo opozorili na tista dela, ki imajo resnično umetniško vrednost in bodo kot taka ostala tudi naslednjim generacijam. Le prave umetnine bo potrdil tudi čas, vse drugo pa zavrgel.

Še toliko večji izziv za razstavo v okolju, ki hrani neizmerno bogastvo tisočletnega ustvarjanja, hkrati pa je na svetu najpomembnejše stičišče in vtelec sodobnega likovnega izraza.

Počaščena s povabilom muzeja Musée d'Art Naïf de l'Ile-de-France predstavlja na tej razstavi Galerija naivne umetnosti iz svoje zbirke umetnike iz držav na prostoru nekdanje Jugoslavije."

Še z obilico zapletov, tako finančnih kot organizacijskih, so bile ob nekompromisni volji direktorice Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje Darinke Tomplak izpeljane priprave. Revoz iz Novega mesta je sponzoriral prevoz del v Francijo.

16. novembra so se začeli v Centre International d'Arts Naïfs v Vicqu Dnevi umetnosti in kulture v Sloveniji. Ob organizaciji Centra za izobraževanje in kulturo je odpoštovala tja skupina predstavnikov Trebnjega, umetniškega odbora, občine in ustvarjalcev, med katerimi je imel posebno mesto Boris Žohar, ki bi s svojim kurentom vne-

sel nekaj naše slovenske značilnosti. Ta je tudi ostal sedem dni v Franciji in je ob razstavi tudi slikal, kar je bila enkratna posebnost te razstave. Posebej pa je potoval tudi slovenski minister za kulturo.

Smola se je začela z izgubo kurentove oprave na letališču, tako da je otvoritev ostala brez kurentovega plesa pomladi. Ni bilo slovenske kulinarike, folklore, slovenske glasbe. Polomijo, ki je šla bolj na naš, slovenski rovaš, so reševala le razstavljenjena dela v štirih prostorih preurejene cerkve v graščini Vicq. V impozantni galeriji, v kateri so dela dobila poseben, svečan obraz. Slavnostno pa je bilo tudi samo vzdušje, več kot 350 obiskovalcev, polnih neskomrnega navdušenja, dobrih ocen, pohvalnih kritik, se je gnetlo v prostorih.

Ob 16. uri je predsednica muzeja Jeanine Allemand odprla razstavo in pozdravila navzoče in predstavnike ministrstev. Michel Giraud, président du conseil régional d'Ile de France, je imel dolg govor o povezanosti Francije in Slovenije in o tem, kako kultura briše ostrost meja in združuje ljudi. Kako je naiva tista nešolana, a srčno zavestna in svobodno izražena neokrnjena življenjskost slehernika v naravi, v okolju in življenju, nas vseh. Izrazil je ponos, da je v Pariz po vseh mogočih slikarskih potezah, kjer se identiteta mora iskati ali pa računalniško določiti, prišla preproščina izraza bogastva življenja.

Nato je naš minister Janez Dular v prevodu našega veleposlanika Andreja Capudra povedal sedem suhih protokolarnih stavkov, ki jih je začel s tem, da je to tretja prireditev, ki jo je tisti dan obiskal.

Potem je Giraud odkril ploščo v galeriji, ki bo za vedno pričala o dogodku 16. novembra 1996. Naša dva moža postave sta se bežno sprehodila po prostorih galerije, izmenjala nekaj vljudnostnih izjav in odšla. Vsi pa smo ob naši glasbi, ki sta jo izvajala dva Francoza (ženska in moški), ostali v galeriji še štiri ure in uživali v enkratnem vzdušju.

Posebno je bil radoveden Franek Borotra, minister za industrijo in telekom, ki je nadomeščal ministra za kulturo. Vodili smo ga tako rekoč od slike do slike.

Razstava 120 del v Vicqu bo tra-

Rudi Stopar
"VELIKI" PARIZ - "MALO"
TREBNJE

Navdušeni obiskovalci razstave;
foto: Rudi Stopar

jala do 25. marca letos.

V Musée d'Art Naïf - Max Fourny v zgradbi Saini Pierre pod Montmartrom pa bo 100 del razstavljenih od februarja do julija, 60 del do marca v mestu Niort na jugu Francije in 60 del v njihovi (francoski) režiji tudi v privatni galeriji v Tokiu.

Ni kaj, lepa in bogata pot trebanjske galerije po svetu za njen 30. rojstni dan. Kaj pa slavje doma? Se bo stanje v zavesti vseh, ki temu biseru Dolenjske in Slovenije lahko ohranijo svetlobo in lesketanje na puščobnem polju, kjer se mlini tako različno vrtijo, ker več vetrov žene v različne smeri, popravilo? Bodo odmevi (redki, npr. Dnevnik, Ivan Krasko) in utrujena hotenja posameznikov dovolj glasni in močni, da dvignejo zavest srca in razuma ter ohranijo skupno bogastvo, ne oziraje se na barve oblakov, ki krožijo po dolenskem nebu? Ali bo dovoljeno mačehovstvo do lepote svo-

bodnega duha ustvarjanja, kar je samorastništvo. Naj nam o parku spak, o lastniškem komolčarstvu prostorov galerije, nebodigatrebnosti slik in kipov še enkrat zazvenijo besede tujca A. Michona: "Če od tu nadaljujem z mislijo, da je naivno slikarstvo duša, ki se ne predstavlja preko znanja, temveč preko zemlje, pa ima naiva celo neko prednost pred ostalo umetnostjo, saj se lažje prepozna kot tista, ki prihaja iz glave. Pri vsem pa je morda še najbolj pomembno to, da je že v času rojevanja svobodna. Iz zgodovine vemo, da le svobodna umetnost preživi, da je večna.

Tako svobodno ustvarjalnost sem danes občudoval tudi v vaši galeriji, in to je glas, ki vzbudi odmev, saj ljudje živimo za svobodo."

Morda nam bo odločitev lažja, saj je za Slovence že pregovorna resnica, da je dobro tisto, kar je tuje. Tudi misel.

Mirenska ali Mirnska dolina

Mirna; foto: Marko Kapus

Mirnska dolina, uokvirjena v dolensko gričevje, ki je na prisojnih delih veselo poraslo z vinsko trto, številnimi cerkvami in gradovi, je gotovo - zlasti v svojem zgornjem delu očarala že marsikoga. Prav gotovo na svoji čarobnosti prav nič ne izgubi, če se njeno ime piše enkrat tako (Mirnska dolina), drugič drugače (Mirenska dolina), toda ker gre le za eno, točno določeno, z lastnim imenom poimenovano dolino, bi bilo seveda prav in nujno, da se poimenuje vedno z enako pisanim imenom. Bi bilo prav, kajti pisna praksa kot rečeno izpričuje drugačno stanje.

Tako temeljna dela o geografski podobi naše dežele, kot sta Atlas Slovenije (Mladinska knjiga in Geodetski zavod Slovenije, 1996, že tretja izdaja), Zemljevid Slovenije (Geodetski zavod Slovenije, 1992), zapisujeta ime te doline Mirenska dolina, čeprav za tako pisanje ne obstaja glede na glasovno sestavo besede, iz katere je izraz izpeljan (Mirna, poimenovanje reke in kraja), noben razlog, ki bi izhajal oz. bi bil utemeljen na glasoslovnih zakonitostih slovenščine.

Če je že v omenjenih delih, ki sta tako rekoč neke vrste matični knjigi zemljepisnih lastnih imen slovenskih krajev in področij, napačen zapis, je jasno, da se taka napačna poimenovanja oz. pisanja širijo tudi v učbenike (npr. učbenik za zemljepis za 8. razred osnovne šole, 1995, Atlas Slovenije za šolo in dom, 1994, itd.), odtod pa v zavest in rabo celega rodu šolajočih in sploh pišočih, toda ne samo pri lastno-imenskem poimenovanju doline, pač pa pri zapisih vseh izpeljank iz poimenovanja Mirna: Mirenčan, mirenski, Mirenščica...

Žal sta tako pisavo prevzeli tudi monografsko delo, ki predstavlja področje občine Trebnje, in Pregledna karta občine Trebnje, pa tudi pokrajinski tednik Dolenjski list ni dosleden pri pisavi, čeprav vsaj v zadnjem času prevladuje v tem listu pisava mirnski.

Tako, edino pravilno, na glasoslovnih in pravopisnih zakonito-

stih utemeljeno pisavo, navaja tudi Krajevni leksikon Slovenije (DZS, 1995). Za geslom Mirna na strani 256 namreč piše: na Mirni, mirnski, Mirnčani, Mirnska dolina... Kogar o pravilnosti pisanja Mirna - mirnski ne prepriča sklicevanje na glasoslovne in pravopisne zakonitosti našega jezika, naj pogleda sosednje geslo na isti strani Krajevnega leksikona: Miren (ime kraja pri Novi Gorici, op. p.): v Mirnu, mirenski, Mirenci, na (M)irenskem gradu, pa ga bo o potrebi takega zapisa najbrž le prepričal pomenskorazločevalni vidik. Torej je res, da npr. dr. Marko Marin ne obnavlja mirenskega gradu, to je tistega v kraju Miren (pri Novi Gorici), pač pa mirnskega (v kraju Mirna).

Vsaj kar se tiče imen Mirna in Mirnska dolina, lahko smatramo Krajevni leksikon Slovenije za najbolj pristno in verodostojno krstno knjigo slovenskih krajevnih lastnih imen, ki jo velja v pisavi posnemati, čeprav nas ravno branje te iste knjige pod geslom Rakovnik pri Šentrupertu z besedilom: "Večina krajanov je zaposlena v Mirni" opozori še na eno pravorečno in pravopisno past v zvezi s poimenovanjem Mirna. Ta izhaja iz dejstva, da enako poimenovanje uporabljamo tako za kraj (Mirna) kot reko (Mirna), gotovo iz pomenskorazločevalnih razlogov pa domačini uporabljajo ob poimenovanju reke predlog v: "v Mirni je vse manj rib", ob poimenovanju kraja pa predlog na: "večina krajanov Rakovnika je zaposlena na Mirni". Iz tega sledi, da je žal trditev, zapisana v Krajevnem leksikonu Slovenije o kraju zaposlitve Rakovčanov, popolnoma netočna in napačna, saj niti en Rakovčan (ključno z mano) ni zaposlen v Mirni (= reki), pač pa na Mirni.

Po logiki pomenskega nasprotja predlogov v - iz, na - s/z je torej pravilno tudi: "poročam z Mirne", ker sem na Mirni (v kraju), "poročam iz Mirne" pa je pravilno le v primeru, če sem v Mirni, torej v reki.

Pričakovati bi bilo, da se bodo omenjena dela ob ponatish poenotila v pravilnem zapisu lastnega imena doline in izpeljank iz imena reke oz. kraja, po katerem je dolina dobila ime, če seveda njihovi snovalci niso preveč predani postmodernističnemu občutju, za katerega je značilno, da doživlja vse v bolj ali manj absolutni relativnosti, in to na podlagi teorije o soobstajanju več resnic tudi tam, kjer so

postavljeni ekzaktni temelji za relativno trdnost določenega sistema in norme in kjer je spoštovanje norme potrebno za normalno delovanje sestava, kakršen je med drugim tudi knjižni jezik oz. pravopis.

Treba je pač razlikovati, kdaj sta širina in odprtost upravičeni, kdaj sta pa zgolj izgovor za prikrivanje neznanja ali česa drugega, npr. uveljavljanja svojega prav brez pravih argumentov.

Izток Hotko **JOŽE CIUHA V GALERIJ DOLENJSKEGA MUZEJA**

Previdno tkanje transparentnega duha

Revolucionarnost ni bila nikoli poglobljena maksima Ciuhovega likovnega izražanja. V iskanju lastnega slikarskega jezika se je večinoma omejeval na eksperimentiranje v natančno določenem, svojevrstnem okviru, ki postane nekakšna stalnica njegovega slikarskega opusa. Kljub stalnosti, ki ji lahko sledimo na različnih nivojih slikarskega medija, pa za Ciuho ne moremo trditi, da je predvidljiv slikar; prej bi lahko rekli, da konstantnost priča o zreli in dograjeni umetniški osebnosti, ki svojo vizijo likovnega že vrsto let uspešno razvija in nadgrajuje.

V delu Jožeta Ciuhe lahko sledimo dvema temeljnima ustvarjalnima principoma, ki se med seboj ne izključujeta, sta si pa nasprotna: princip kontemplacije (duhovnega) in princip racia (razumskega). To temeljno nasprotje, ki je prisotno že pred aktom slikanja, v samem idejnem izhodišču, ustvarja napetost ter s tem dodaja intenziteto in naboj likovnemu delu. Dualistično naravo Ciuhovega slikarstva zaznamuje hkratno prisotnost angažiranosti, ironije, melanholičnega razmišljanja ter na drugi strani problematika bivanjske razsežnosti sodobnega človeka. (Do globljih spoznanj o slednjem se je nedvomno dokopal v šestdesetih letih, ko se je v Rangu kot štipendist burmanske unije za študij budistične kulture in filozofije mojestril na tamkajšnji univerzi.)

Kontrastnost in nasprotja so tudi značilnosti korpusa del (1990-1996), ki je na ogled v galeriji Dolenjskega muzeja: realizem proti abstrakciji; figura proti krajini; kolorizem proti monokromnosti; bogati, teksturni nanosi barv proti kosom neposlikanega platna. V ikonografskem pogledu ni sprememb, tematika je ljubiteljem Ciuhovih del znana: Omizja, Pietta, Križanja idr.

Če Jože Ciuha ne bi bil predstavnik starejše generacije slovenskih likovnih ustvarjalcev in s tem nekako zavezan "modernistični" tradiciji z njenimi raznovrstnimi izpeljavami, bi ga zaradi specifičnega obravnavanja formalnih in vsebinskih problemov likovne govorice lahko šteli celo za pristaša postmoderne estetske platforme. Fascinacija s kulturami tretjega sveta (študijska potovanja po Aziji in Južni Ameriki), zanimanje za zgodovinske umetnostne sloge (bizantinizem, ikone), nenehno ukvarjanje s figuro; vse to so tudi trendi sočasnih likovnih struj. Pa vendar Ciuhovo slikarstvo ni heterogeno do te mere, da bi že prestopilo prag postmoderne, ampak vztraja na poziciji lastne, že izoblikovane poetike, ki temelji na žlahtnem ekspresionizmu. Ostaja na okopih "nedokončanega" projekta moderne, v stalnem iskanju presežka, na poti do sublimnega. Za akademskega slikarja Jožeta Ciuho lahko enostavno rečemo, da je uspešen slikar.

Zdenko Picelj

DELO DOLENJSKEGA MUZEJA V LETU 1996

Lončarski sejem v Dolenjskem muzeju

V letu 1996 je delo potekalo povsem po načrtanem programu, ki smo ga vsi zaposleni tudi v celoti realizirali. Poleg rednega muzejskega dela, to je zbiranje, hranjenje, varovanje, proučevanje in prezentacija muzejskega gradiva, smo pripravili še osem zelo odmevnih razstav z različnih področij muzejskega dela. Poleg tega pa smo za naše obiskovalce pripravili še vrsto drugih aktivnosti in novosti.

Tako smo ob zaključku etnološke razstave Od antičnega vrča do majolke, ki je bila na ogled v našem muzeju od 17. novembra 1995 do 4. marca 1996, 1. marca ob dnevu Dolenjskega muzeja organizirali lončarski sejem, na katerem smo poskušali zbrati in predstaviti še delujoče lončarje iz celotne Slovenije, kar nam je v veliki meri tudi uspelo, saj se ga je udeležilo petnajst lončarjev iz Kostanjevice, Zalok, Šentjerneja, Ribnice, Prekmurja, Ptuja in Ljutomerja in je tudi enkratno uspel. Z omenjeno razstavo pa smo gostovali še v Pokrajinskem muzeju v Celju, kjer je bila na ogled od 17. aprila do 30. junija 1996. V tem času je izšel tudi obširen katalog, ki je hkrati tudi ena najboljšejših muzejskih publikacij, ki smo jih pripravili in izdali, od kar je bil muzej ustanovljen. Javnosti smo ga predstavili v predavalnici muzeja 14. junija 1996. S tem katalogom smo dobili obsežno in bogato ilustrirano (več kot 350 fotografij) publikacijo o lončarski obrti na Šentjernejskem in Krškem polju, s katero je postavljen trden temelj za nadaljnje študije o lončarski obrti na Dolenjskem in širše, saj se ob kakršnemkoli proučevanju lončarstva na Slovenskem nihče ne bo mogel izogniti temu delu, ki je hkrati tudi prva tako obsežna publikacija o tej tradicionalni obrti pri nas. Urednica in avtorica najboljšejšega prispevka v knjigi je etnologinja Ivica Križ, ki je za to delo prejela 13. decembra 1996 tudi nagrado Mestne občine Novo mesto za raziskovalno in inovativno dejavnost.

Z lanskim letom smo uvedli tudi dan Dolenjskega muzeja in se odlo-

čili, da bo to vsako leto 1. marca. Tega dne smo poleg lončarskega sejma na široko odprli vrata muzeja, tako da so si obiskovalci poleg zbirk in razstav lahko ogledali še arheološki depo in restavratsko delavnico. Ob tej priliki smo izdali nov propekt o Dolenjskem muzeju in njegovih zbirkah ter osem novih razglednic z arheološkimi motivi in ponatise starih koloriranih razglednic. Dan pa smo zaključili z otvoritvijo razstave Iz depojev Dolenjskega muzeja, ki jo je pripravil pedagoški oddelek v sodelovanju z vsemi ostalimi oddelki v muzeju. Z njo smo želeli prikazati delček tistega, kar je očem javnosti navadno skrito, muzejske predmete, ki so v depojih naših oddelkov, čeprav po pomembnosti nikakor ne zaostajajo za tistimi, ki so razstavljeni v stalnih zbirkah. Tedaj smo izdali še zloženko, v kateri smo poleg vsebine razstave predstavili tudi delo v letu 1995 in načrte za naslednje leto.

V nadaljevanju našega razstavnega programa smo v sodelovanju z Moderno galerijo iz Zagreba pripravili zelo odmevno mednarodno likovno razstavo Skupina treh, ki je bila na ogled v naši galeriji od 8. marca do 8. aprila 1996. Na njej so bili predstavljeni priznani hrvaški likovni ustvarjalci tega stoletja, vsi profesorji na Akademiji likovnih umetnosti v Zagrebu, in sicer Ljubo Babić, Vladimir Becić in Jerolim Miše. Razstavljenih je bilo 43 vrhunskih likovnih del, značilnih za vse tri avtorje, ki predstavljajo tudi vrh hrvaške moderne umetnosti med obema svetovnima vojnama, nastalih v veliki večini v obdobju, ko je Skupina treh tudi delovala, to je v letih od 1929 do 1935. Razstava je bila prvič na ogled v Madridu, nato v Zagrebu; v Dolenjski muzej oz. Novo mesto, kjer je bila tudi zadnjič na ogled, pa je prišla iz Wiesbadna, Nemčije. V muzeju smo ob tem izdali tudi obsežen katalog z reprodukcijami vseh razstavljenih del.

Umetnostnozgodovinski oddelek je pripravil še samostojno likovno razstavo akademskega kiparja

Z otvoritve razstave Skupina treh

in člana SAZU Draga Tršarja, ki se je predstavil s 34 bronastimi in 15 keramičnimi skulpturami ter 12 risbami. Poleg razstavljenih del je bila zanimiva tudi avtorska postavitve, saj je bil kot oprema za podstavke uporabljen surov les oz. plohi. Temu je bil podrejen tudi katalog k razstavi, v katerem so bile fotografije predvsem postavitve kot nekaj posebnega na tem področju v našem prostoru. Razstava je bila v galeriji Dolenjskega muzeja na ogled od 19. aprila do 3. junija 1996.

Ob 200-letnici začetka obratovanja železarne na Dvoru je zgodovinski oddelek pripravil razstavo Izdelki železarne na Dvoru s priložnostnim katalogom. Na ogled je bila v mali dvorani muzeja od 10. maja do 24. junija 1996. Ker je muzej že leta 1980 pripravil obsežno razstavo o tej železarni, so bili tokrat predstavljeni in pokazani izključno restavrirani izdelki - predmeti dvorske železarne. Ob tej priložnosti smo v muzeju izdali tudi ponatis stare kolorirane razglednice Dvora z železarno in dali izdelati kopijo originalnega litoželeznega prenosnega svečnika s certifikatom. Ob tem pa je potrebno zapisati, da je ta razstava sodila tudi že v okvir priprav na stalno postavitve o zgodovini in delovanju železarne, ki jo v muzeju načrtujemo za leto 2000.

Za zaključek prvega polletja pa smo v muzeju 28. junija 1996 odprli 4. bienale slovenske grafike, ki je kot projekt našega mesta v celoti potekal v Dolenjskem muzeju in bil na ogled do 30. septembra. Že od prvega bienala, ki je bil leta 1988, pa do četrtega, ko si je vsekakor izboril domovinsko pravico v Novem mestu in se zasidral v slovenskem kulturnem prostoru, se je izoblikoval program prireditve, na katerem velja oz. bi morala veljati osrednja pozornost in poudarek razstavi slovenskih grafičnih ustvarjalcev, katerih dela je izbrala mednarodna žirija. Tako je bilo v galeriji muzeja na ogled po mnenju žirije tisto najboljše, kar je nastalo v dvehletnem obdobju (1994-1996) na področju slovenske grafike. Kot gostje bienala so se tokrat predstavili avstrijski grafiki, na samostojni razstavi pa še dobitnik glavne nagrade 3. bienala Bogdan Borčič in dobitnik evropskega grand prixja za

leto 1996, italijanski grafik Emilio Vedova. Vrhunec spremljajočih razstav 4. bienala je bila razstava desetih grafičnih listov slovitega španskega umetnika Francisca Goye.

Na rob bienalu slovenske grafike velja zapisati, da bi v organizacijskem smislu moral preseči okvir individualnosti in zanosa posameznikov ter biti ustanovljen kot samostojna institucija in s tem resnično postati projekt Novega mesta in vse Dolenjske. Tako bi zaživel med ljudmi in za njih ter privabil v naše mesto obiskovalce iz vse Slovenije in tudi iz naših meja.

Jesenski del razstavnega programa smo nadaljevali z etnološko razstavo Pletarstvo v topliški dolini, ki smo jo pripravili skupaj z Osnovno šolo Dolenjske Toplice in je bila na ogled v mali dvorani muzeja od 4. oktobra do 25. novembra 1996. V okviru razstave je pedagoški oddelek organiziral tudi pletarsko delavnico.

Zaključek razstavnega programa za leto 1996 je bila likovna razstava umetnostnozgodovinskega oddelka ob 250-letnici Gimnazije Novo mesto pod naslovom Profesorji in dijaki - likovni ustvarjalci - novomeške gimnazije, ki je bila hkrati tudi osrednja razstava Dolenjskega muzeja za leto 1996. Z njo se je muzej aktivno vključil v program številnih kulturnih prireditev v okviru proslavljanja 250-letnice novomeške gimnazije. Razstava, ki smo jo v galeriji muzeja odprli 18. oktobra 1996 in je bila na ogled do 3. februarja 1997, je vključevala nekaj znanih in v slovenskem likovnem prostoru uveljavljenih imen, ob tem pa tudi tiste, ki so ustvarjali iz lastnih ljubitelskih pobud. Tako je bilo zajetih dvajset ustvarjalcev, ki nekako zaokrožujejo likovno vpetost in prispevek novomeške gimnazije slovenskemu umetnostnemu prostoru s 142 razstavljenimi deli, v veliki večini last Dolenjskega muzeja. Pri razstavi pa ni šlo za izrekanje vrednostnih sodb o posameznih avtorjih, temveč za njihovo povezanost s to šolsko ustanovo, ki jim je bila poleg tega, da so se poklicno ali ljubiteljsko ukvarjali z likovnim ustvarjanjem, edina stična točka. To je zaznati tudi v obsežnem katalogu, ki ga je muzej izdal

Z otvoritve 4. bienala slovenske grafike

ob razstavi, kjer na preprost in vsem razumljiv način povezuje in prikazuje avtorje ter njihov pomen na likovnem področju v zgodovini novomeške gimnazije.

Pri razstavah je potrebno omeniti še razstavo Strip in risani film Mikija Mustra, s katero je muzej kot avtor in iniciator že drugo leto zapored gostoval po Sloveniji. Tako je razstava obiskala že štirinajst slovenskih mest (Novo mesto, Metliko, Tržič, Laško, Maribor, Mursko Soboto, Lendavo, Slovenj Gradec, Ljubljano, Brežice, Kranj, Piran, Sevnico, Ptuj), kjer si jo je skupaj ogledalo že več kot trideset tisoč obiskovalcev (v letu 1996 petnajst tisoč). Pot po naši državi pa bo nadaljevala tudi v tem letu (februarja v Kočevju). Tako bo po številu gostovanj zagotovo največkrat postavljena razstava v Sloveniji, prav tako pa tudi ena najbolj obiskanih.

Od novosti, ki smo jih v muzeju uvedli z letom 1996, smo poleg že omenjenega dneva Dolenjskega muzeja realizirali tudi snemanje filma Po dolini reke Krke od njene izvira do odziva. Z njim smo poskušali ujeti naravne in kulturne zanimivosti doline in jo predstaviti na poljuden in privlačen način ter s tem gledalce pritegniti za obisk teh krajev. Prvo verzijo filma smo predstavili že na otvoritvi razstave ob 200-letnici železarne Dvor, končno verzijo pa smo samostojno predstavili javnosti 2. oktobra 1996 v naši predavalnici, ki smo jo opremili tudi z video topom in ostalo ustrezno tehniko. Od takrat dalje je film tudi sestavni del ponudbe muzeja našim obiskovalcem.

Tretja novost, ki bo postala sestavni del našega vsakoletnega programa, pa je bila predstavitev arheološkega izkopavanja na Kapiteljski njivi na Marofju v Novem mestu. Tako smo 11. oktobra 1996 v naši predavalnici predstavili z diapozitivi izkopavanja, ki so potekala od aprila do konca julija 1996, istočasno pa tudi dva nova spomenika situlske umetnosti iz Novega mesta. To sta bronast pas in situla, ki sta bila poleg drugih pomembnejših najdb od leta 1991 do 1996 na restavriranju v Nemčiji, v delavnicah Rimsko-nemškega centralnega muzeja v Mainzu.

Pri pedagoškem delu smo poleg

vodenja skupin po muzejskih zbirkah, razstavah, mestu in arheološkem izkopavanju pripravili še lončarsko in glasbeno delavnico z ljudskimi zvočili, tkalsko delavnico z barvanjem tkanin in ročnim tkanjem ter tkanjem na statvah, pleatarsko in božično-novoletno delavnico z izdelovanjem daril in okrasov ter pripravili številna predavanja v muzeju in izven njega. Sodelovali smo tudi pri projektu o preteklosti domačega kraja Mesto pod mestom, ki je potekal v okviru evropskega projekta pod pokroviteljstvom ICCROM s sedežem v Rimu.

Tako smo v naši ustanovi v preteklem letu pripravili pet samostojnih in tri gostujoče razstave, z dvema pa smo gostovali izven Novega mesta. S šestimi stalnimi zbirkami (arheološko, etnološko, novejša zgodovine, likovno-pedagoško, Jakčevim domom in Bazo 20) in ostalimi prireditvami, ki smo jih v muzeju organizirali v preteklem letu, smo zabeležili skupaj več kot 37.000 obiskovalcev.

Pri rednem muzejskem delu smo pri pridobivanju gradiva povečali muzejski fond za več kot 1.100 novih predmetov, od katerih jih je bilo 590 pridobljenih z arheološkim izkopavanjem na Kapiteljski njivi, več kot 200 predmetov je bilo pridobljenih še ob razstavi Od antičnega vrča do majolke, prav toliko pa tudi pečatov bivše občine Novo mesto. Naša fototeka je bogatejša za več kot 2.100 fotografij, negoteka za več kot 2.350 negativov, diateka za več kot 1.550 diapozitivov, muzejska knjižnica pa za 284 novih edicij. V skupni restavratorski delavnici Dolenjskega muzeja in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto (ZVNKD), ter v drugih restavratorskih delavnicah po Sloveniji in v tujini ter zasebnikih pa smo v preteklem letu restavrirali več kot 200 muzejskih predmetov.

Pri varovanju dediščine se je poleg arheološkega izkopavanja, ki poteka v sodelovanju z ZVNKD iz Novega mesta, nadaljevalo tudi skupaj s to ustanovo varovanje spomenikov na Kočevskem Rogu, kjer so bili med drugim obnovljeni smerokazi, napisne table na barakah na Bazi 20, obnovljena baraka aseptike v bolnišnici Zgornji Hrast-

Otvoritev likovne razstave ob 250-
letnici novomeške gimnazije

nik, na katero je pozimi padlo drevo, nadalje v isti bolnišnici še baraka za ranjence, ki je bila v najslabšem stanju od vseh še ohranjenih na tem območju, in baraka številka 22 na Bazi 20. Pri tem pa je potrebno zapisati še, da je bilo delo usmerjeno tudi v pripravo nove stalne postavitve na Bazi 20, v kateri bo prav v baraki št. 22 predstavljeno dogajanje na celotnem Kočevskem Rogu med drugo svetovno vojno, prav tako pa tudi snemanju petnajstminutnega predstavitvenega filma o naravnih, kulturnih in zgodovinskih znamenitostih tega območja, kjer obisk po naših podatkih strmo narašča in zanimanje javnosti se ponovno veča.

Dokončno smo v preteklem letu uredili tudi vrt pred Ropasovo hišo, kjer je etnološka zbirka in depo, ter dodatno opremili etnološki in umetnostnozgodovinski depo. Strokovni delavci smo s svojimi prispevki sodelovali v različnem strokovnem, dnevnem in revialnem tisku, osrednjih in lokalnih radijskih in televizijskih oddajah, pripravili vrsto predavanj, predstavitev in referatov ter tekstov za kataloge, zloženke in prospekte, ki smo jih izdali v muzeju v letu 1996.

Za uspešno realiziran in širše odmeven program smo ob koncu leta, 20. decembra 1996, na slavnostni seji občinskega sveta Mestne občine Novo mesto prejeli tudi občinsko priznanje, plaketo mesta Novo mesto, kar nam pomeni priznanje za vložen trud v preteklosti in obvezo za takšno ali še bolj zag-nano strokovno delo na področju muzealstva in varstva ter prezentiranja premične kulturne dediščine v prihodnje, ko Novo mesto tudi z našo aktivnostjo postaja eno od pomembnejših kulturnih središč v Sloveniji.

Celoten program za leto 1996 nam je uspelo realizirati in izpeljati predvsem z veliko prizadevnostjo vseh zaposlenih in s finančno

pomočjo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, Mestne občine Novo mesto in številnih sponzorjev, med katerimi za leto 1996 izstopa Krka-tovarna zdravil, d.d., Novo mesto, ki so se odločili podpreti naš program.

V muzeju upamo, da bomo takšnega razumevanja in podpore našemu razstavnemu programu deležni tudi v letu 1997, ko imamo v programu likovno razstavo Jožeta Ciuhe (7.2. - 14.4.), razstavo Izdepojev Dolenjskega muzeja (1.3. - 5.5.), razstavo ilustracij Lucijana Reščiča (18.4. - 2.6.), fotografij Hrvoje Oršaniča s posredovanjem Posavskega muzeja iz Brežic (9.5. - 2.6.), amaterskih fotografij med obema vojnama v Novem mestu, ki jo pripravlja etnološki oddelek (6.6. - 6.10.), likovnih del Alojza Ebrla, avtorja iz prejšnjega stoletja, ki jo bo posredoval Pokrajinski muzej iz Murske Sobote (13.6. - 15.9.), in razstavo slikarja in freskanta iz 18. stoletja Antona Postla (19.9. - 3.11.).

Razstavni program za leto 1997, v katerem imamo v načrtu še dokončanje etnološke zbirke v pritličju Ropasove hiše in postavitve druge stalne zbirke na Bazi 20, pa bomo zaključili z arheološko razstavo, ki bo hkrati tudi osrednja v tem letu, z naslovom *Železna doba na Slovenskem-Kapiteljska njiva Novo mesto*. Razstava, ki jo bomo odprli 28. novembra 1997, je sestavni del vseslovenske razstave *Železna doba na Slovenskem*, katere nosilec je Narodni muzej v Ljubljani. Na razstavi - v zvezi z njo pripravljamo različne aktivnosti skozi vse leto 1997 glede propagandnih in predstavitvenih aktivnosti - bodo prvič predstavljena ter prikazana vrhunski in svetovno pomembna odkritja s Kapiteljske njive v Novem mestu v halštatskem obdobju, po katerem se Novo mesto tudi uvršča v sam evropski in svetovni vrh.

Mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v prihodnjem tisočletju

Dolenjska založba, Novo mesto 1996

Novembra 1993 rojeno Društvo Novo mesto je zelo poživilo novomeški kulturni utrip. Razmišljanja njegovih članov so sprožila številne pobude, uresničitev le-teh pa bi pripomogla, da bi postalo mesto in bivanje v njem za meščane prijetnejše, ugodnejše in družabnejše. Oktobra 1996 je društvo organiziralo odmeven simpozij o mestu, vlogi in pomenu Novega mesta, pred nami pa je rezultat simpozija, Novomeški zbornik. Šestnajst prispevkov je razdeljeno na pet blokov: identiteta in vizija; razvojne priložnosti mesta; akademska pobuda - univerza v Novem mestu; kultura; mestni prostor. Že naslovi tematskih sklopov zgovorno pričajo o raznolikosti tematike. Pogled v preteklost je za avtorje pogoj za iskranje identitete mesta in današnjega vedenja meščanov, kje prebivajo. Novo mesto je umeščeno tudi v širši prostor, kot regionalno središče, ne manjka pa tudi premišljevanje o možnostih mednarodne menjave in sodelovanja.

Kulturna dejavnost v Novem mestu ni ocenjena le kot pripomoček za družabnejše preživljanje prostega časa, temveč tudi kot spodbujevalec gospodarskega razvoja, posebej še turizma. Pozornosti je deležna še ena dolenjska tradicija - cviček. Ob koncu tega tisočletja, ko se svet spreminja v "velikovoas", je gospodarstvo vse bolj odvisno od uspešnosti vključevanja na vse bolj povezan mednarodni trg in razvoj informacijske družbe. To pa seveda zahteva visoko usposobljene kadre, izšolane na visokih šolah. Zato avtorji prispevkov v zborniku poudarjajo, da univerza v Novem mestu ne sme biti zgolj vizija, potisnjena v daljnjo prihodnost. (Zaradi nerazumevanja ali možnega napačnega razumevanja pobude bi bilo boljše govoriti o visokošolskih ustanovah v Novem mestu, op. A.G.) Za širok krog bralstva so zlasti zanimivi prispevki z zamislimi bodočih avtocestnih in cestnih

povezav ter predlogi urbanističnega preurejanja posameznih mestnih predelov, saj gre za vprašanja, s katerimi se vsakodnevno srečuje večina meščanov.

Vsebina Novomeškega zbornika je torej izredno pestra. Ker se iste-ga vprašanja dotika več avtorjev, je lahko zanimiva že primerjava idej in možnosti načrtovanja razvoja Novega mesta v prihodnosti. Po prispevkih s simpozija so na koncu zbornika objavljeni še Poročevalci Društva Novo mesto od januarja 1994 do januarja 1996. Društvo je s tem predstavilo dejavnost širši javnosti, tudi nečlanom društva, ki jih morda zanimajo odprta vprašanja razvoja Novega mesta, s katerimi se je ukvarjalo tudi društvo.

Pri prebiranju zbornika mi je bil posebej všeč optimizem, ki veje iz večine člankov. Perspektive Novega mesta, sodeč po prebranem, očitno niso zgolj meglene, vredne le zaskrbljenosti in solzavosti. Nisem pa dobil občutka, da gre pri tem za varljivo in zasanjano romantičnost. Avtorji so poudarili tisto, kar morajo upoštevati načrtovalci novomeškega razvoja v prihodnjem obdobju. Pri tem, na srečo, niso ponavljali napake, ki je zelo zaznavna v slovenskih mestih, ki trenutno preživljajo hujšo gospodarsko in socialno krizo. Ti namreč vso krivico za lastne težave iščejo zgolj v državnem vrhu, ki menda preveč zapostavlja ravno njihovo mesto in ravno na njihov račun se krepijo drugi.

Bistveno boljše od tovrstnega kritikanstva je opiranje na lastno voljo in upoštevanje lastnih moči, prisotno v Novomeškem zborniku. Avtorji se namreč ne sprašujejo, kaj lahko za Novo mesto naredi država, temveč kaj lahko zanj storijo Novomeščani sami. Gradijo v okviru možnega, v okviru interesov Novega mesta, če pa bo ob tem prišla še pomoč od zunaj, bodo cilji še toliko bolj dosegljivi. Za začetek pa je - kar se mi zdi edino smiselno -

potrebno upoštevati želje in moč Novega mesta. Nihče mu ne bo daroval boljše cestne povezave z avtocesto in obvoznice, univerze, gledališča ali še večjega kulturnega centra. Prvi korak bodo morali narediti Novomeščani sami in šele ko bodo njihovo početje opazili tudi drugi, se lahko nadejajo pomoči.

Hvalevreden je velik poudarek kulturnemu razvoju mesta (v najširšem pomenu), ki je v precejšnjem številu prispevkov postavljen v ospredje. To velja tako za pogled iz zgodovinske perspektive in čisto kulturnih zadev, kot je npr. akademska pobuda, prek povezovanja kulture z gospodarstvom in turizmom, do povsem vsakdanjih problemov, kot so vprašanja preživljanja prostega časa, kulture bivanja in urbanističnega preoblikovanja, po katerem bi ločene mestne predele in sivino zamenjali novi, bolj zeleni parki in trgi, ki bi ustvarili občutek enotnejšega, bolj povezanega mesta. Z veseljem lahko ugotavljamo, da so mimo časi, ko so se perspektive mest omejevale zgolj na nove tovarne in ko so na razglednicah, ki smo jih s popotovanj pošiljali prijateljem, prevladovali visoki dimniki, iz katerih se je valil gost dim.

V Novomeškem zborniku so nekateri razvojni problemi mesta deležni večje pozornosti, drugi manjše. To ni kakšna pomanjkljivost, saj je to skupna značilnost vseh zbornikov z večjim številom prispevkov, ker se večjega števila avtorjev pač ne da spraviti na isto valovno dolžino. Bi pa bilo morda ob naslednjih priložnostih smiselno spregovoriti še o nekaterih problemih, ki sodijo, po mojem mnenju, med tista vprašanja, ki zadevajo velik del Novomeščanov. Eden ključnih bi prav gotovo bil zapora centra za cestni promet in oživitev vsakodnevnega življenja na Glavnem trgu. Pri cestni povezavi bi se morali vprašati še o drugih pove-

zavah, ne zgolj trenutno poglobitveni Ljubljana - Zagreb, konec koncev je bil Rudolfswert ustanovljen med Ljubljano in Karlovcem. Tudi sama dolenjska avtocesta ni dovolj, saj ta odpira še vprašanja odceпов in navezovanja za mestno obvoznico in lokalne ceste. Prav tako bi morali dolenjski poslanci v državnem zboru ostreje zastaviti tudi na nekaterih mestih že omenjeno avtocesto Trebnje-Celje, ki bi Dolenjsko precej približala severovzhodnemu delu Slovenije in dolenjski metropoli odprla številne nove razvojne možnosti. Na razvoj Novega mesta bo nedvomno vplivalo širjenje male industrije in s tem novih zaposlitvenih možnosti za mestno in okoliško prebivalstvo.

Čeprav sem že omenil, da je kulturna problematika postavljena v ospredje, kamor tudi sodi, ne bi bilo odveč spregovoriti še o nekaterih njenih vprašanjih ali pa ji morda kdaj v bodoče nameniti celo poseben simpozij. Pozornosti je vsekakor vredno vprašanje obnove in revitalizacije Narodnega doma, Društvo Novo mesto pa je verjetno prav poklicano, da sproži to vprašanje. Pri akademski pobudi se ne bi smeli preveč omejevati na tehniške znanosti, temveč bi morali glasneje razmišljati tudi o družbosloju in humanistiki.

Tehle nekaj predlogov pa nikakor ne pomeni, da so razmišljanja o vlogi, pomenu in razvoju, zapisana v Novomeškem zborniku, preveč zamejena. Prav nasprotno. Če bi se po šolsko izrazil, bi rekel, da moramo Novomeški zbornik predpisati kot obvezno čtivo novomeškim mestnim svetnikom in dolenjskim poslancem v državnem zboru. Za ostale, ki jim razvoj dolenjske metropole ni in ne sme biti španska vas in zadnje obrobno vprašanje, pa sem tako ali tako prepričan, da so zbornik že, ali pa ga v bodoče še bodo, vzeli v roke in v njegovi sporočilnosti iskali možnosti za razcvet Novega mesta.

Ivan Gregorčič

ROMANJE Z ROMARKAMI FRANCIJA ŠALIJA

Največja umetnost je poezijo živeti, čeprav le v redkih trenutkih harmonične uglašenosti s sabo, to je z lastno naravo in naravo-prirodo ali sploh vsem okrog sebe, ko človeka preplavi občutje samoumne veličine bivanja in vsega bivajočega.

Zdi se, da so refleksi takega prizadevanja pesmi Francija Šalija v njegovi zbirki Romarke.*

Gibljejo se v pesniško znanem duhovnem polju, in to v tistem, v katerem biva zlahka človečnost. Romarke izražajo bolj kot hotenje ustvarjati, hotenje živeti poezijo, in to v stiku z naravo in sozvočju s človekom, kar vse v resnici pomeni: v sozvočju s svojo pristno, prvinsko naravo, prežeto s silo in slo biti (si) blizu.

Besede oz. pesmi so odraz tega zavestnega (ali podzavestnega) hotenja, izraženega v uvodni in naslovni, že kar programski pesmi:

*Kdaj pa kdaj
se srečata besedi
kot oblaka v zraku,
kot srnjaka na jasi,
kot mesec
sam s sabo v vodnjaku,
ali pa tako,
čisto preprosto,
brez napora,
kot ustne...,
kot srce, ki k srcu mora.*

Dogaja se srečanje, bližina, dogaja se pesem, ne ker se hoče, ker se mora, ker tako hoče srce, ker je vse to pač položeno v imanenco bivanja. Stik bitij ali stvari bivanje poglobi, še več: bivanju podeljuje smisel. V tišini srečanja se med srečajočimi očitno nekaj dogaja, nek neviden in skrivnosten čudež.

Stvari in bitja si prinašajo nezaveden smisel. Podajajo si nevidno svetilko, luč, ki v očitno drugačne razmere vsakdanjega bivanja siplje svetlobo in radost.

Zelo vsakdanje, a hkrati tako redke "drobnjave" življenje prelijejo z občutjem kraljevskega razkošja, polnim topline, svetlobe in sonca (Drobnjave, Jabolko, Jutro, Razkošje, Pomlad).

Najbrž ni zgolj naključje, da je

ena najpogostejših besed, ki jih srečamo ali čutimo v Romarkah, ravno sonce.

Toda ne samo svetla in topla, tudi hladna občutja in misli se rojevajo ob pogledu na bivajoče stvari: lestev nikamor ne pripelje, če sameva, če ni noge, ki bi stopila na njo v želji povzpeti se v krošnjo živega (Lestev). Taki pogledi rojevajo vzdih ob zavesti, da je npr. les, v katerega je vrezan Kristov obraz, sčrvičen (Vzdih); da je vse, in to res prav vse, krhko in krušljivo, da pa neke onkraj tega krhkega, stalno nekemu zorečega sveta, vzhajajo "prostranstva neznanca" (Starka).

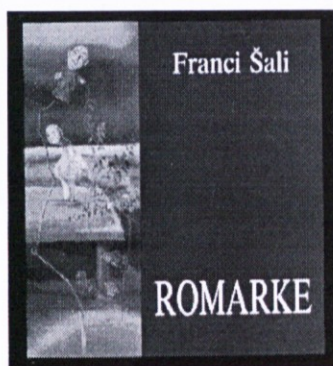
Čeprav se razraščajo občutja skrhanosti, potrnosti in nemoči (Nemoč, Pobitost), ostaja stalno živa volja odlučiti "gren ozeblin" in volja, četudi iz ponošnega sonca, splesti "zeleno vezenino svetlobe" (Upanje); kajti tudi grm prestane belo mirovanje zime in dočaka iskro sonca in v zmrzal vklenjeni potok bo spet "kot verveca poskakljal in košato planil prek dobrane" (Grm, Vkljenjeni potok).

Z Romarkami ne potujemo nekam čez, v nove prostore, ne odstiramo pogledov v nova obzorja; pesnik živi in skuša polno bivati v tem, kar je tu in zdaj, pa naj bo pomlad, prežarjena in povzdignjena v modri oltar, ali pasji dan, "ko vetru do pihljajev več ni".

V to milo sožitje z naravo (ali vsaj voljo v to), v harmonično bivanje s samim sabo, pa nenehno vdirajo motnje, ki "cefrajo" tišino, to vezivno kohezivno silo uglašnega bivanja. Ker pa je vez v podtalju stalna ("ugreznjena v megle, se videla nisva, čutila sva se") in prevaja prvinski utrip, se znova in znova vrača, četudi le za hip, občutje razkošja enosti z naravo, ko "čas ponikne". Tako se polni bisaga življenja s trenutki, spomini, medtem ko razgrela reka odteka...

Če za pesmimi v prvih treh razdelkih Romark: Drobnjave, Prezbenice, Drstenke nekako čutimo bolj ali manj nevidno kuliso dolenske pokrajine, je v zadnjem razdelku Skaline razviden planin-

* Franci Šali: Romarke, Novo mesto 1996, opremljeno z reprodukcijami kipov avtorja in ilustracijami Lucijana Reščiča.

ski svet Koroške, kamor avtor roma z rodne Dolenjske ob Krki. Ta "novi" svet doživlja in čuti kot vzvišenega, saj goro doživlja kot katedralo in oltar, pa tudi kot nakodrano prejo mitov, skratka kot posvečen svet brez "trnovih besed" vsakdanjosti.

Med tem "vzvišenim" svetom nevsakdanje posvečenosti in večnosti oz. trdne obstojnosti in svetom vsakdanje odtekajoče reke v dolini obstaja nepremostljiva razpoka.

"Srce" roma, ker mora, k vzvišeni in posvečeni večnosti, zavedajoč se, da z reko vsakdanjosti odteka tudi njegov čas (Kot).

Drobna zbirka drobnih pesmi-romark Francija Šalija z romarkami-besedami in zgovornimi tišinami med njimi plete nad človekovo večplastno tesnobno razklanostjo most, ki ga vodi iz (sodobne) razseljenosti k (svoji) edini večnosti - k (lastni) naravi.

Alenka Glazer **GITICA JAKOPIN: DUŠA KAJ ŽELIŠ**

Gitica Jakopin (o njenem življenju in delu so bralci Rasti v lanski številki 3-4 lahko brali toplo napisan spominski članek Barice Smole) je v zadnjem letu svojega izredno plodnega življenja pripravila za natis šest knjig, vse v samozaložbi, in sedmo snovala. To je bil načrt, ki naj bi dokončno pokazal, da je težišče njenega dela - ob ogromnem prevajalskem opusu - v njenem izvirnem ustvarjanju, in sicer v vseh literarnih zvrsteh, v poeziji, dramatici, romanih in kratki prozi.

Duša kaj želiš, Izbor kratke proze, prinaša štirinajst krajših proznih besedil, od katerih jih je bilo osem že prej objavljenih, šest pa jih je avtorica uvrstila v knjigo izmed svojih rokopisov. Izbor, katerega natis je Gitica Jakopin še dočakala (knjiga je izšla konec leta 1995, avtorica je nepričakovano umrla 9. marca 1996), kaže z naslovom, da gre za besedila, ki izrisujejo človekovo duševnost. Toda prva novela, po kateri je naslovljeno celotno delo, je usmerjena v opis zunanjega življenja in je blizu socialno poudarjeni prozi, ki spremlja usodo malega človeka. Ni pa v tekstu družbene kritike, temveč govori, deloma v cankarjanskem slogu, o življenju človeka, ki je za marsikaj prikrajšan, a sam prijazen s svojo usodo. Pripoved spremlja glavnega junaka Jetrznikovega Jurata ponoči na samotni poti skozi gozd, ko se vrača z dela v železarni proti domači koči, kjer ga čaka številna družina. V besedilo je vneseno tesnobno skrivnostno občutje narave

in noči ter neznanih sil. V takem razpoloženju se Jura tembolj prestraši nenadnega šuma in bele svetlobe, v čemer zasluje dušo, ki na onem svetu ne najde miru. Da bi jo odrešil, se ojunaci in zakliče: "Duša, kaj želiš?" Izkaže pa se, da gre za povsem stvarno doživetje: sosed, prav tako siromak, ki se žene z delom, je šel ponoči v gozd grabit listje ob soju svetilke, ker mu je dan prekratek. Juratov nagovor duše je tiskan razprto, poudarjeno, njegove tri besede (a brez vejice) v naslovu knjige učinkujejo kot večpomensko sporočilo.

V vseh besedilih izbora je mogoče slediti hkratni usmerjenosti navzven, v čutno nazorno podobo sveta, in navznoter, v spremljanje odzivov v človekovi duševnosti, v odgrinjanje njegovih čustev, sanj. Vendar se javljata ti dve ravni pripovedi v različnih medsebojnih sorazmerjih. Poudarjeni so trenutki, ki kažejo, kako doživljajo življenje otroci ali mladostniki (tej tematski osnovi ustreza fotografija Primoža Jakopina na naslovnici knjige, katere podlaga je slika Matije Jame Otroci), tudi duševno prizadeti, pa stari ljudje, zlasti ženske.

Velik del besedil je napisan v obliki prvoosebne pripovedi, ki v bralcu zbujata vtis, da je večina tekstov zasnovana avtobiografsko. Toda prvoosebna pripoved je uporabljena tudi v epsko objektivirani snovi, najboljše v spominskem obujanju doživetij iz življenja, ki potekajo - kakor zasnitek za roman - pred notranjimi očmi stare kmečke žene v domu za ostarele,

ko po operaciji negibno leži, a je duševno še živo razgibana (Pozno je že).

Obe pripovedni obliki, izhodiščna tretjeosebna in vložena prvoosebna (ta je od ostalega teksta ločena z drugačnim, ležečim tiskom), sta uporabljene v pripovedi Bani. Mlad, notranje odtujen zakonski par nadomešča medsebojno oddaljevanje z zunanjimi izzivi, oba hodita skakat s padalom; žena se ponesreči in v blodnjah nezavesti išče samo sebe in svoje otroštvo.

V obrnjenem zaporedju je grajeno besedilo Rute. Začenja se s prvoosebno pripovedjo o dogajanju v salonu svile, kamor pride za pripovedovalko še starejša ženica. Med občudovanjem razstavljenih rut se ji misli izgubijo v spominsko sanjarjenje o rutah, takih, ki jih je imela, in takih, ki si jih je želela. Ta vložek je pisan v tretji osebi in natisnjen v ležečem tistu, a je nasilno pretrgan s prodajalkinim opominom ženici, kar vrne pripoved v izhodiščno pripovedno zasnovo.

Prvoosebna pripoved, v tem primeru za moškega pripovednika, je uporabljena tudi v kratkem, čustveno vzvalovanem besedilu Padec. Tu je oživljen spomin očeta na padec s kolesom, ki bi lahko bil usoden za njegovega sinka, s katerim se je peljal na obisk k materi.

Blizu tej črtici sta po snovi kratki besedili, ki oživljata atmosfero v družini s tremi doraščajočimi fanti: Tempo in Črna mucka. Obe sta grajeni kot prvoosebna pripoved matere, z živimi dialogi nastopajočih. Zlasti druga pretanjeno niansira čustvene odtenske med člani družine in uporablja za označevanje neizgovorjenih besed ležeči tisk.

Značaj avtobiografske pripovedi imajo tudi besedila, ki oživljajo spomine na pripovedovalkina otroška in dekliška leta. Prva med njimi je kratka proza Kostanji. Zanj avtorica v Uvodni besedi pojasnjuje, da je bila, "v krajši obliki, jedro povesti Devet fantov in eno dekle, ki je prvič izšla leta 1963 in v ponatisu leta 1978". Zgodba se začne z opisom čustva med srečnim ravnovesjem in grozečo slutnjo, ko je prvoosebna pripovedovalka v poletnem popoldnevu prvega leta vojne sedela "na verandi svojega zgodnjega deklišva" in "se spominjala,

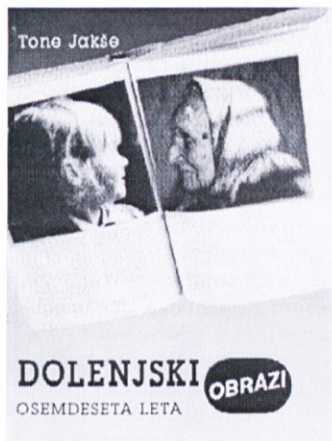
kaj sta se sinoči v postelji pogovarjala oče in mama," da namreč družini preti izselitev. Spominska osnova dogodkov prejšnje noči je do podrobnosti izdelana upodobitev dveh značajev, materinega in očetovega. Zlasti označujoči so dialogi, ki so sploh značilni za velik del proze Gitice Jakopin. To pokaže tudi primerjava Kostanjev s prvotnim besedilom: najmanj sprememb so doživeli prav dialogi. Morebiti ni bilo brez učinka na lastno ustvarjanje tudi avtoričino prevajalsko delo, ko je poleg številnih knjig prevedla na stotine filmov, kjer je besedilo skrčeno sploh samo na dialoge.

Otroška leta oživlja tudi spomin na srečanje z zaostalim fantom iz okoliške vasi Vinkom. Črtica Vinko, ki združuje dve ravni pripovedi, realistični opis stvarnega dogajanja in fantazijsko slikanje sanj (te so tiskane ležeče), je bila pred uvrstitvijo v knjigo objavljena v reviji Rast (1994, številka 7-8).

Prepletanje realnega dogajanja iz sanjskih prividov je značilno še za nekaj besedil v knjigi, zlasti za Sanje in sklepno prozo Mačja glava lisičji rep. Obe od realnih izhodišč prehajata v nadrealistično učinkujoče privide, v končnem tekstu poudarjene z ležečim tiskom.

Tri besedila pa so osnovno vezana na zgodnja ljubezenska doživetja: strašljivo učinkujoče Mravlje, nepričakovano sopostavljanje dekliškega doživljanja, pripovedovalkinega in njenih vnukinj, v pripovedi Rasla je jelka do neba ter kratek zaris nežne ljubezenske izkušnje v tekstu Na svoje gosli zaigram. Vse tri zgodbe so grajene večplastno, večinoma z dvodelno zgradbo, tako da se srečujeta dve ravni pripovedovanja, stvarno opisujoča, z označujočimi dialogi, in v sanje, domišljijo, spominsko obujanje ali podzavest potopljeno oživljanje občutij, predstav, tudi blodenj. Te so najizrazitejše v pripovedi Mravlje, kjer se prepletata stvarna in simbolično alegorična podoba sveta.

Ob koncu tega razmišljanja lahko rečemo, da prinaša knjiga Gitice Jakopin Duša kaj želiš snovno in motivno ter jezikovno in oblikovno bogat prikaz človekovega življenja in njegove duševnosti, od otroštva do poznih let.

Novinarsko pisanje zvečine običajno ni tako ukrojeno, da bi se globlje zapisovalo v spomin in čas, po svoji naravi je pač vezano na minljive, spreminjajoče se stvari, na bolj ko ne površno beleženje dogodkov, v premisleku pa običajno ne seže prek trenutno razvidnih razmerij. Vendar so med novinarskimi zvrstmi tudi take, ki imajo v sebi nekaj trajnejšega in ki novinarju narekujejo, da svoje pero zasuka z več občutka, da mu beseda zapoje literarno ali da ga pri nizanju besed vodi globlji življenjski premislek. Tako novinarsko pisanje ostaja trajnejše branje in je škoda, če se z ostalim pisanjem rumeni in prhni na slabo obstojnem časopisnem papirju; vredno je, da se natisne v knjigi in je tako dostopnejše bralcem ter odločneje kljubuje času.

Nedolgo tega je pri Dolenjskem listu zagledala beli dan knjiga, ki bi ji lahko veljale zgoraj napisane besede. Novinar Tone Jakše je v nji pod naslovom Dolenjski obrazi zbral skoraj dvesto reportažnih zapisov, ki jih je v osemdesetih letih pisal za rubriko Obrazi na straneh Priloge Dolenjskega lista. V rubriki je predstavljal zvečine starejše Dolenjke in Dolenjce, izrisaval pota njihovega življenja, potegnil nekaj njihovih značajskih črt in v pisanje vtisnil še sledove nekdanjih časov in razmer. Tako se z reportažnimi portreti očancev in kmečkih mater, z ostarelimi fanti in dekleti, z nekdanjimi kovači, furmani, kolarji, lončarji, oglarji, tesarji, mlinarji in žagarji, s hlapci in deklami, s pisano paleto ljudi, ki jim je življenje teklo po zaselkih, vaseh in mestih širše Dolenjske, od obrobja Lju-

bljane do Kolpe in od Save do notranjskih gozdov, pred bralci razgrinjajo stari časi, trpki in lepi trenutki na življenjskih vzponih in padcih, izrisujejo se izkušnje, nazori in modrosti ter nevsiljivo potrjujejo danes morda vse preveč pogosto prezrte vrednote, ki jih je našemu ljudstvu izpisalo življenje od preloma stoletja do današnjih dni. In ker zna Jakše pisati s kleno, pretehtano besedo, ker zna prisluhniti svojim sogovornikom in ker mu pero rado zapiše tudi stavke z očitnim literarnim navdihom, so njegovi "obrazi" toliko bolj prepričljivi in branja vredni. Za sociologe in etnologe bodo morda zanimivi kot gradivo o zgodovinski, materialni, socialni in kulturni podobi dolenjskih krajev in ljudi, za navadnega bralca pa ljudje sami in njihove življenjske zgodbe. Življenje je v svoji pestrosti in razgibanosti posameznikovih usod tisti vedno zanimivi vir, ki nas oplaja in nam širi obzorja duha in srca. Jakšetovi zapisi izžarevajo ljubezen do ljudi in neomajno zaupanje v smiselnost življenja. Bralcu se ob branju knjige nevsiljivo zapisuje v zavest spoznanje, da je življenje vredno živeti, da nosi v sebi smisel in naj človeka še tako krotoviči, mora ohraniti vero v življenje ter vztrajati v hotenju biti in ostati človek. Knjiga pa nas uči še nečesa dragocenega: uči nas razumeti sočloveka, ponavlja in ponavlja eno od najosnovnejših lekeij umetnosti življenja.

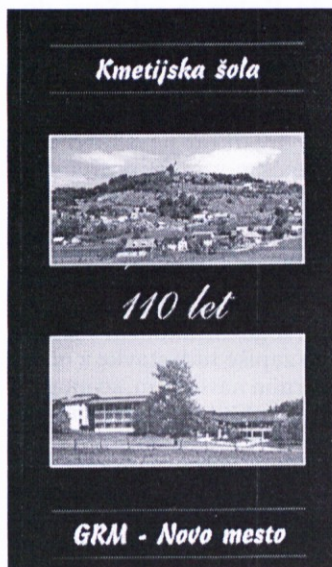
V knjigi je natisnjena še spremena beseda Nekaj utrinkov ob Jakšetovih Dolenjskih obrazih, ki jo je napisal Jože Dular, za boljši pregled pa sta dodana še imensko in vsebinsko kazalo.

110 LET KMETIJSKE ŠOLE GRM-NOVO MESTO

Pred 111 leti, prav meseca marca je bilo, je kranjski deželni svet kupil posestvo Grm pri Novem mestu z namenom, da na njem zaživi

kmetijska šola. Inventar, učila in živino so prepeljali s prve slovenske kmetijske šole v Slapu pri Vipavi, ki so jo sklenili premestiti na

Milan Markelj
110 LET KMETIJSKE ŠOLE
GRM - NOVO MESTO

Dolenjsko zaradi premajhnega vpi-
sa; kmetijska šola v Gorici je bila
pač preblizu. Tako je oktobra 1886
začela delovati Vinarska, sadjarska
in poljedelska šola na Grmu pri Ru-
dolfovem, kot se je takrat glasil
njen uradni naziv, kasneje desetlet-
ja in desetletja ob različnih urad-
nih nazivih po vsej Sloveniji pozna-
na kot grmska kmetijska šola. Njen
prispevek za napredek in razvoj
slovenskega kmetijstva v stode-
setletnem razdobju je nepogrešljiv,
po vseh vzponih in padcih pa je še
dandanašnji eno od žarišč razvoja
kmetijstva.

Visoki jubilej delovanja šole je
lansko jesen, ko so se vrstila praz-
novanja, pospremila tudi publikaci-
ja 110 let Kmetijske šole Grm Novo
mesto, ki jo je izdala in založila
šola, pripravil pa uredniški odbor
z Vido Hlebec kot odgovorno ure-
dnico. Ker je obsežen zbornik o
zgodovini šole izšel ob njeni stolet-
nici, je jubilejna publikacija zasno-
vana predvsem kot dopolnilo kro-
nike. Njen osrednji del je tako pre-
gled vsega, kar se je na šoli dogaja-
lo v zadnjih desetih letih za vsako
leto posebej s podrobnim pregle-
dom gospodarjenja na šolskem
posestvu v šolskem letu 1995/96 ter

seznamu zaposlenih delavcev v ju-
bilejnem letu. Pregledni del zaklju-
čuje seznam absolventov v desetlet-
nem razdobju.

Zanimivo branje nam knjiga
ponuja v svojem uvodnem delu,
kjer se vrstijo osebna razmišljanja,
pogledi in spomini posameznikov,
ki so ali delovali na šoli, imeli z njo
tesnejše stike, ali pa zavzemajo
takšne družbene položaje, ki so
povezani s šolo in njeno dejavno-
stjo. Tako lahko sledimo zapisom
sedanjega ravnatelja Toneta Hrova-
ta, ministra za šolstvo in šport dr.
Slavka Gabra, ministra dr. Jožeta
Ostercera, vodje območne enote Za-
voda RS za šolstvo Novo mesto
Jožeta Škufce, sekretarja za kmetij-
stvo in turizem mestne občine
Novo mesto Igorja Hrovatiča, dr.
Lojzeta Hrčka, Mihe Žmavca, An-
tona Potočnika, Antona Hrovata,
Branka Vrbinca, Andreje Gril in
Vide Hlebec.

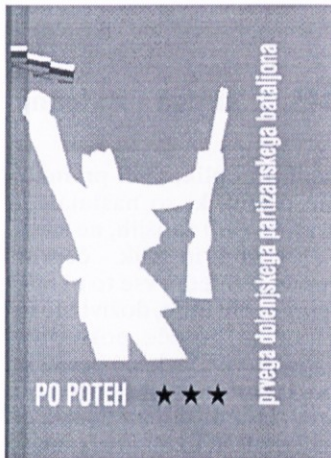
Knjiga je grafično lepo obliko-
vana, opremljena s številnimi
barvnimi in črno-belimi fotografi-
jami, grafikoni in preglednicami. V
celoti je lahko zgled, kako naj bi
naše pomembnejše ustanove "po-
spravile" desetletna razdobja.

Drago Suhi

1. dolenski partizanski bataljon

Seidlova zbirka, knjiga št. 18

Omenjeni avtor je zbral in pripravil gradivo o Prvem dolenskem partizanskem bataljonu po zapiskih njegovih borcev in drugih virih. Tako zveemo, da je v prvih dveh mesecih leta 1942 nastala številna enota dolenskih partizanov, ki je težila k višji vojaški obliki. Zadrževali so se predvsem na Frati, Kulovih selih, Malem Vrhu, Jelenici, Gornji Topli Rebri in Rdečem Kamnu. Bili so torej izpolnjeni pogoji za ustanovitev 1. dolenskega partizanskega bataljona, kar se je zgodilo 3. marca 1942 na Gornji Topli Rebri. OK KPS Novo mesto je za komandanta bataljona imenoval Ivana Moreta-Žana, za namestnika pa Franca Pirkoviča-Čorta, medtem ko je Glavno poveljstvo že prej določilo za političnega komisarja bataljona Dušana Pirjevca-Ahaca. Bataljon je imel štiri čete z naslednjimi komandirji:

1. četa, komandir Janez Marn-Črtomir, politični komisar Niko Šilih-Nikič;
2. četa, komandir Dušan Švara-Dule, politični komisar Nace Majcen-Taras;
3. četa, komandir Franc Pirkovič-Čort, politični komisar Jože Grbac-Ge;
4. četa, komandir Jože Prijatelj-Slobodan, politični komisar Jože Slak-Silvo.

Po žužemberški akciji, napadu na tamkajšnjo karabinjersko postajo, 26. marca, se je bataljon v Dobravškem gozdu pri Rdečem Kalu operativno razšel. Tako je odšla 1. četa na mirnsko in trebanjsko območje, 2. na tedanjo italijansko-nemško mejo do levega brega Krke, 3. četa pa na Gorjance, to je na podgorjansko območje do desnega brega Krke. Delovale so popolnoma samostojno v načrtovanju in izvajanju posameznih akcij. Skupno jim je bilo: vojaško in politično usposabljanje borcev, postavljanje stalnih dnevnih zased, zastraševanje in napadanje manjših sovražnikovih postojank, širjenje osvobojenega ozemlja, krepitev OF - na-

rodnoosvobodilnih odborov in zanesljive obveščevalne mreže, odkrivanje in razbijanje zarodkov izdajstva, zbiranje vojaške opreme in življenjskih potrebščin za partizanske enote.

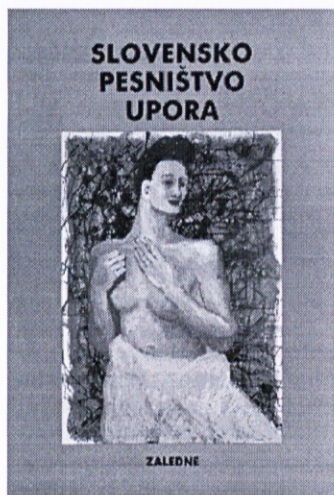
Delovanje 1. dolenskega partizanskega bataljona je spomladi 1942 omogočilo velik razmah organizacije OF v tem delu Dolenjske. Partizani so potisnili Italijane iz manjših postojank v večje. Povsod na osvobojenem ozemlju, ki je nastalo za umikajočimi se Italijani, se je začelo izredno živo politično delo. Partizani so se tesno povezali z ljudmi po vaseh, še posebej s terenskimi odbori OF. Z njihovo pomočjo so organizirali akcije, na primer rušenje železniških prog, cest in drugih objektov, ki jih je uporabljal okupator. Pomembna dejavnost bataljona in njegovih čet je bila razlašanje imovine narodnih izdajalcev, sodelavcev okupatorja, med katerimi so bili tudi nekdanji gospodarji bogate Dolenjske. Po podatkih še živečih borcev povzemamo, da je okoli 60 odstotkov borcev tega bataljona prejelo priznanje Partizanske spomenice 1941. Veliko prvoborcev je darovalo svoja življenja, od nekoliko več kot štiristo borcev bataljona jih je okoli 160 padlo ali bilo ubitih, nekaj pa jih je umrlo tudi v taboriščih. Iz bataljona je izšlo šest narodnih herojev: Viktor Avbelj-Rudi, Stane Potočar-Lazar, Mirko Jerman, Ivan Kovačič-Efenka, Jože Slak-Silvo in Franc Krese-Čoban. Do konca vojne so postali mnogi borci bataljona komandanti oziroma člani poveljstev divizij, brigad, odredov, bataljonov in čet. Več borcev je doseglo čin generala, še več pa čine oficirjev od zastavnika do polkovnika.

Ob žužemberški akciji je imel bataljon 170 borcev. Do ustanovitve Dolenjskega odreda s štirimi bataljoni (3. bataljon je nastal iz čete Martina Kosa in čete Južnodolenjskega bataljona, ki nista pripadala 1. dolenskemu partizanske-

mu bataljonu), 7. maja 1942 na Blatnem klancu, v katerega se je tedaj preoblikoval in postal del III. grupe odredov Slovenije, je narasle že na okoli 400 borcev in je bil takrat med najmočnejšimi partizanskimi enotami v Sloveniji.

Po vojni so 1. dolenskem partizanskemu bataljonu občine Novo mesto (1981), Trebnje (1983) in Krško (1985) podelile domicilne listine z namenom, da se ohrani izročilo narodnoosvobodilnega boja in ne pozabi na prispevek, ki so ga v tem boju dali njegovi borci.

Boris Paternu Slovensko pesništvo upora 1941 - 1945, 3. knjiga - Zaledne

Že iz naslova je razvidno, da ta zvezek slovenske poezije upora v času druge svetovne vojne prinaša pesnjenje, ki je nastajalo v zaledju in ne v hosti. Torej gre za besedila, ki ne sodijo med partizanske pesmi, kakršne so zajete v prvi in drugi knjigi, čeprav gre pri njih za podobno ali sorodno tematiko - trpljenje, ki ga je prinesla vojna, in upanje, ki ga prinaša upor sovražniku, v razmerah, ko se mora ljudstvo soočiti tudi z zanikovalci partizanstva in Osvobodilne fronte in zato dvojno trpeti, prelivati kri, sovražiti in želeči, da bo nekoč njihovo gorje, razčlovečenje maščevano.

Važna je ne le umetniška moč tega pesnjenja, temveč tudi njegova moralna veličina ter dokumentarna vrednost. Njeni tvorca so tako neznani, pesniško neuki ljudje, ali znani - spretnejši oblikovalci pesniške besede, kakor tudi, rekel bi, profesionalni pesniki - vse do Gradnika, Novyjeve in Župančiča. Praktično je na njeni sceni ves slovenski kulturni prostor - domači, tisti v zamejstvu in izseljenski - z svojo duhovno pestrostjo in kulturno ter mišljenjskonazorsko raznolikostjo. Povezuje jih le enaka esencialna usoda naroda, kateremu pripadajo, in človeštva, ko so svinčenotemne mračnjaške sile strle in odvzele ljudem zemeljski mir in dostojanstvo, ter bridka osebna eksistencialna izkušnja, ki je pravzaprav v večini primerov najgloblji in temeljni - porodni vir njihove besede.

Partizanskega zaledja seveda ni mogoče ločiti od njegove udarne pesti, drug drugemu sta si bila pogoj, tako na nek način tudi njunega pesništva ne, pa vendar ju je mogoče razlikovati po nekaterih

vsebinskih in oblikovnih prvinah. Zaledne pesmi, ki so nastajale v večjem miru, tudi zatišjih, ne sredi bojev, spopadov in hajk - čeprav tudi njenemu zaledju vse to ni bilo prizaneseno: občutilo, doživljalo in preživljalo je boleče posledice vsega tega, so vendarle po pesniški plati po večini bolj urejene, bolj izbrušene, umetniško močnejše in po tematiki ter oblikovnosti raznolikejše kot v prvih dveh zvezkih partizanske, čeprav tudi te v svojem poetskem vrhu prav nič ne zaostajajo za višavji zalednih pesmi. Razloček je pravzaprav le v tem, da je nivo zalednih pesmi na splošno nekoliko višji, ker so lahko nastajale v večji zbranosti.

Njih, te pesmi namreč, so pisali ljudje različnih duhovnih izkušenj. Zato so njih nazorske, religijske, etničnokulturne, jezikovne prvine raznolike - izraz duhovne pluralnosti na eni strani, na drugi pa pričevalke velike hrepenenjske in moralne podobnosti, če že ne enakosti. Vsem je skupno občutenje trpljenja zavoljo okupatorjev in njihovega početja ali zaradi tistih domačih, ki so se povezovali z njimi in jim hočeš nočeš grdo in sramotno služili. Usode ali očitvidci tega zla, nasilja, izprijenosti v pesmih izrisujejo osebna duševna stanja, opisujejo in popisujejo nesrečne dogodke, si včasih izposojajo ali naslanjajo na ljudsko pesniško izročilo ali celo na izročilo njim najljubših pesmi znanih pesnikov, po večini pa črpajo navdih iz bivanjskega okolja, iz katerega se v pesniško prebujenem duševnem tkivu porojevajo povsem sveže lirske podobe, polne presunljive lepote. Oporo iščejo v sočloveku, Bogu, naravi, borcih v hostah, ki bodo prinesli odrešenje, v upanju,

da bo zlo kaznovano, še posebej tisto, ki je domače krvi in nad katerega kličejo ognje osebnega srda in nepreklicnega maščevanja. Čutijo, da trpljenje mora biti poplačano s svobodo in lepšim, pravičnejšim življenjem.

Zaledne pesmi smemo tako upravičeno uvrščati med enega najdragocenejših literarnozgodovinskih, socioloških, politoloških in etičnih dokumentov takratnih razmer na Slovenskem, ki zmore pričati na najbolj osebni - intimni ravni, iz resnice duše, iz zavesti in vesti subjektov naroda, o tem, kako mu je grozilo suženjstvo in pogin.

Žal so besede iz tistega časa danes na Slovenskem odrinjene in

nezaželene. Ne vabijo jih v učilnice, ne na kulturne scene, ne v programe medijev. Redki so ljudje, ki se teh besed ne odreka in jim odpirajo pota v živo duhovno zavest Slovencev zdaj. Tako zatajevane, kakor da bi bile grešne, kužne, a so vse kaj drugega, saj so čisto, žlahtno duhovno vino iz najtežjih dni slovenske zgodovine, katerega požirek bi mnogim danes prinašal ali obnavljal moralno zdravje, vsi smo ga potrebni, in krepil narodno moč in ponos, uporno vztrajajo in kljubujejo, kot da bi slutile, da pride in prihaja čas, ko jih bo njih ljudstvo spet potrebovalo in sprejelo v svoja srca.

Jadranka Matič-
Zupančič

DAN SLOVENSKE KNJIGE V KARLOVCU

5. decembra smo se predstavniki novomeške Knjižnice Mirana Jarca udeležili proslave dneva slovenske knjige v karlovški Mestni knjižnici Ivana Gorana Kovačiča.

Gost prireditve je bil slovenski pesnik, dramatik, prevajalec in urednik Boris A. Novak.

Popoldne smo si ogledali prostore knjižnice in razstavo slovenskih knjig, ki smo jih v letu 1996 kupili s pomočjo sredstev Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in ponudbe Zavoda za odprto družbo Slovenija (gre za več kot 200 knjig). Pri nakupu slovenskih knjig sem se odločila za širši izbor slovenske strokovne literature, zastopanih naj bi bilo čim več različnih področij, pri leposlovju pa za izbor literature za otroke in odrasle.

Jeseni 1996, kot leta poprej, je karlovška Mestna knjižnica spet izdala Bilten slovenskih knjig.

Zvečer smo v prepolni čitalnici Študijskega oddelka prisluhnili pesniški besedi gosta večera Borisa A. Novaka. Ob tej priliki sem predstavila njegov ustvarjalni opus in kot ena od prevajalk knjigo njegovih pesmi v hrvaščini Sveta svetlost, ki je leta 1996 izšla pri zagrebški založbi Durieux. V programu je sodeloval karlovški oktet

(zapel je tudi nekaj slovenskih pesmi) in zagrebška igralka Ljubica Jović, avtor je bil vidno ganjen ob njeni interpretaciji. Poleg branja svoje poezije je Boris A. Novak povzel glavne poudarke svojega eseja o poeziji Daneta Zajca.

Ze dolgo se ni zgodilo, da bi se beseda tako dotaknila občinstva. Popolnoma doživeto.

Med zbranimi je bilo veliko Slovencev in predstavnikov slovenskih kulturnih društev iz Zagreba in Karlovca. Slovenski veleposlanik na Hrvaškem Matija Malešič je redni gost slovenskih dnevoev kulture v Karlovcu, iz naših knjižničarskih vrst je bila prisotna nepogrešljiva Silva Novljan, svetovalka za SIK pri NUK, in njena kolegica iz zagrebške nacionalke.

Prireditve so se udeležili še Igor Prodnik, svetovalec z Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, predstavnik karlovških mestnih oblasti in redni obiskovalci knjižnice.

Tudi med sproščenim klepetom po prireditvi, ob prigrizku, smo spoznali številne nove prijatelje in dobili vtis, da to, kar počnemo, res vzpostavlja, zdaj že četrto leto, dolgo trajne stike med kulturami in narodi in ima svoj globlji pomen, da ne rečem poslanstvo.

Jože Kumer: KAPITELJ, olje na platnu, 1989

RAST – L. VIII.
ŠT. 1 – 2 (47 – 48)
MAREC 1997

VIII

GRADIVO
ZA DOLENJSKI
BIOGRAFSKI
LEKSIKON

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (46)

SMRKE FRANC - JOŠT spomeničar

R. 14. sept. 1899 v Brezovici pri Mirni, u. junija 1985. Štiri razrede gimnazije je napravil v Novem mestu, nato je bil mobiliziran v avstroogrsko vojsko, bil ranjen in se kot invalid vrnil domov. 1918 je bil koroški prostovoljec. Zaradi političnega delovanja je šele 1932 dobil službo v Brežicah, nato v Kamniku, od koder je 1941 pred Nemci zbežal v Žužemberk. Tu je postal član Okrožnega odbora OF, naslednje leto pa je odšel v partizane in po umiku Italijanov iz Žužemberka postal komandant Žužemberka.

- Avtobiografija v Dolenjskem muzeju v Novem mestu. Delo 6. jun. 1985 št. 130 (osmrtnica). S. Dokl: Suha krajina v uporu, str. 39 - slika.

SNOJ BENIGEN (FRANC) izseljenski prosvetni delavec in homeopat
R. 17. sept. 1867 v Toplicah pri Zagorju ob Savi, u. 10. maja 1942 v Rome City v Indiani. Študiral je realko in gimnazijo v Ljubljani, stopil v frančiškanski red, končal gimnazijo na Trsatu, bogoslovje pa v Kamniku in bil 1895 - 1901 katehet in kurat bolnišnice v Novem mestu. Nato je deloval med izseljenci v Egiptu, se 1915 vrnil v domovino in bil izvoljen za provincialnega komisarja slovenskih frančiškanov v ZDA, deloval v Lemontu pri Chicagu, Johnstownu, zidal cerkve in povsod skrbel za ohranitev slovenstva. - SBL III, str. 401. Fr. Bernik: Zgodovina fare Domžale, str. 240 - slika.

SNOJ JOŽE pesnik, pisatelj in esejist

R. 17. marca 1934 v Mariboru. Osnovno šolo je obiskoval v Mariboru in dve leti v Mokronogu, kjer so živeli starši kot pregnanci. Maturiral je v Ljubljani, študiral slavistiko in diplomiral na univerzi iz slovenskega jezika in književnosti. Izdal je več pesniških zbirk in novel ter romanov, piše pa tudi za mladino, literarne in gledališke kritike in eseje. Je urednik Državne založbe Slovenije. - SBL III, str. 401. Slovenska književnost 1945 - 1965 II, str. 421 - slika.

SOBAN DARINKA medicinska pisateljica

R. 13. maja 1913 v Novem mestu. Osnovno šolo je obiskovala v Novem mestu, gimnazijo pa tu in v Ljubljani ter maturirala 1939. Zaradi vojne je študij medicine prekinila, odšla v partizane in delala kot medicinka v bolnišnici "Pavla". Po vojni je promovirala, opravila specialistični izpit iz anesteziologije v Zagrebu, 1974 pa je promovirala za doktorico medicinskih znanosti in postala univerzitetna profesorica anesteziologije. Izpopolnjevala se je v Belgiji, Franciji, na Danskem in drugod, sodelovala na mednarodnih kongresih in nova spoznanja in metode uvajala v klinično prakso doma. - Prim. SBL 14. snopič, str. 404. Proteus 1990/91, str. 367 - slika.

SOKLIČ JAKOB umetnostni zgodovinar in kanonik

R. 7. maja 1893 na Bledu, u. 21. dec. 1972 v Slovenj Gradcu. Maturiral je na škofijski gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani, študiral bogoslovje v Ljubljani in Gorici, končal pa v Stični, kjer je bilo med prvo svetovno vojno goriško bogoslovje. Kot duhovnik je služboval v Istri, nato kot župnik v Slovenj Gradcu, od koder so ga Nemci pregnali na Hrvaško. Po vojni se je vrnil v Slovenj Gradec kot mestni župnik in dekan. Uredil je muzej (pozneje imenovan po njem), ki se odlikuje z bogato zbirko slik in kipov domačih in tujih mojstrov, kulturnozgodovinskih, arheoloških, narodopisnih in numizmatičnih redkosti. Škof Kramberger ga je odlikoval z medaljo A.M. Slomška - SBL III, str. 404. Prim SBL 14. snopič, str. 407.

SOMRAK (SAMBRAK, SAMBRACKH, SOMBROKH) ELIJA livar zvonov in topov

R. ok. 1570 neznano kje. Zvonarstva se je izučil v Benetkah in prišel konec 16. st. v Ljubljano ter postal ljubljanski meščan. Ulil je vsaj 25 zvonov, med njimi tudi za Mozelj pri Kočevju, Mačkovec pri Novem mestu in Stično - SBL III, str. 406.

SONCE JANEZ deželni prokurator in graščak

R. konec 16. st. v stari ljubljanski plemiški družini, u. 1654 v Ljubljani. Bil je deželni prokurator in odvetnik kranjskih deželnih stanov (1618 - 1641) in lastnik gradov Otočec ter Gornji Mokronog. Ok. 1619 je dobil plemstvo in naslov cesarskega svetnika, 1635 pa deželanstvo, toda deželni zbor mu je deželanstvo odvzel, ker se je kot vdovec oženil s hčerjo neplemiča. Pisatelj Tavčar je o njem napisal zgodovinsko novelo "Janez Sonce". - SBL III, str. 407 (popravi napačno domnevo, da je Otočec dobil po očetu, kajti ta je umrl že 1613). M. Smole: Graščine na Kranjskem, str. 339 in 684.

Bert Sotlar (foto: Milan Markelj)

SORMAN GABRIJELA germanistka

R. 23. nov. 1911 v Lambachu v Avstriji. Obiskovala je gimnazijo v Ptujju in 1931 maturirala, diplomirala pa na germanistiki v Ljubljani (nemščina in angleščina) 1936. Po vojni je bila profesorska pripravnica na novomeški gimnaziji (1945 - 1947) in v Mariboru ter od 1963 do 1973 redna profesorica Višje šole za angleški jezik. Je soavtorica Nemške vadnice za 6. r. osnovne šole in prevaja povzetke in članke s področja geografije in zgodovine iz slovenščine v angleščino in nemščino za simpozije itd. Prejela je red dela s srebrnim vencem. - Biografije in bibliografije učiteljev... Univerze v Mariboru IV (1979), str. 282.

SOTLAR BERT gledališki in filmski igralec, Prešernov nagrajenec

R. 4. febr. 1921 v Kočevju, u. 10. jun. 1992 v Ljubljani. Osnovno šolo je končal v Kočevju, bil med vojno zaprt pod Italijani in 1943 odšel v partizane. V š. l. 1946/47 je študiral na Akademiji za igralsko umetnost, na povabilo režiserja Bojana Stupice pa je odšel v Beograd k Jugoslovanskemu dramskemu gledališču. L. 1951 se je vrnil v Ljubljano in bil igralec v Drami. Odigral je vrsto vlog iz Cankarjevih, Shakespearovih, Shawovih del in bil priljubljen tudi kot slovenski in jugoslovanski filmski igralec (Svet na Kajžarju, Na valovih Mure, Ne obračaj se, sinko, Dobri, stari pianino, Kekec, Tistega lepega dne. Igral je tudi v nemških in angleških filmih in v radijskih igrah. Prejel je Prešernovo nagrado za l. 1973 - SBL III, str. 410, Slov. dramski leksikon II, str. 132.

SOTLER GORAZD akademski kipar

R. 1. jul. 1930 v Šentrupertu na Dolenjskem, u. 21. apr. 1987 v Škofji Loki. Osnovno šolo in klasično gimnazijo je obiskoval v Ljubljani (matura 1949), Akademijo za upodabljanje umetnost v Ljubljani in Akademijo likovnih umetnosti v Zagrebu, kjer je diplomiral. V letih 1955 - 1957 je opravil podiplomski študij pri prof. B. Kalinu, in od 1958 poučeval likovno vzgojo na osnovni šoli v Šentvidu nad Ljubljano. Uporabljal je največ železo, ga varil in predeloval v oblike, ki niso odraz naravnih, vendar so še spoznavne. - SBL III, str. 410. Delo 6. maja 1987, str. 6 - slika.

SO(U)VAN FRANCKS. veletrgovec, ustanovitelj trgovske hiše v Ljubljani

R. 16. dec. 1799 v Ločni pri Novem mestu v družini francoskega pokolenja, u. 14. maja 1885 v Ljubljani. Osnovno šolo in 4 razrede gimnazije je napravil v Novem mestu, se izučil za trgovca v Ljubljani in se poročil s sestro dr. Janeza Bleiweisa ter prevzel Dežmanovo manufakturno trgovino. Bil je član Kranjske hranilnice in njen ravnatelj, svetnik Trgovske zbornice, član Deželnega zbora, soustanovitelj Narodne čitalnice in njen odbornik. - SBL III, str. 411.

Franc Souvan

SOVINC IVAN strokovnjak za mehaniko tal

R. 23. okt. 1924 na Logu pri Sevnici. Osnovno šolo je obiskoval v Sevnici, gimnazijo pa v Celju in Ljubljani. Med vojno je zaradi izselitve v Nemčijo prekinil šolanje in po vojni končal v Ljubljani tečajno gimnazijo za borce in aktiviste, nato študiral na gradbenem oddelku Tehniške fakultete v Ljubljani, 1953 diplomiral in 1959 promoviral. Izpopolnjeval se je v Oslu, Stockholmu, Københavnu in Londonu ter postal docent. Zdaj je redni profesor geomehanike na ljubljanski univerzi. Je pisec študij o sanaciji plazov in geomehanski problematiki v rudarstvu. Prejel je red dela z zlatim vencem. - SBL III, str. 414. Kdo je kdo za Slovence (1991), str. 238.

Anton Sovre

SOVRE ANTON klasični filolog, šolnik, prevajalec, akademik

R. 4. dec. 1885 v Šavni Peči pri Zidanem Mostu, u. 1. maja 1963 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Zidanem Mostu in Krškem, gimnazijo pa v Celju in Ljubljani ter maturiral 1906. Klasično filologijo je študiral na Dunaju in v Gradcu, bil suplent v Ljubljani in Gorici. Kot vojak bil med prvo svetovno vojno na karpatski fronti ranjen v glavo. Po vojni je poučeval v raznih krajih, bil šolski inšpektor v Beogradu in Ljubljani ter profesor za grški jezik in književnost na ljubljanski univerzi. Redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Objavil je nad 30 prevodov iz antične književnosti, ki sodijo med naša vrhunska prevajalska dela. Prevajal je tudi Prešernove nemške pesmi v slovenščino in slovenske pesnike v latinščino ter sodeloval pri znamenitih predvojnih Slovenskih čitankah za I. do IV. razred tedanje gimnazije. Po njem se imenujejo Sovretove nagrade za vrhunska prevajalska dela. - SBL III, str. 414.

SPANHEIM plemiška rodbina iz Porenja

Ena od njenih vej se v 11. st. pojavi na Koroškem. Koroški vojvoda Bernard (1202 - 1256) si je prizadeval povečati svojo oblast tudi na Kranjskem in v delu njegove oblasti so v Ljubljani in Kostanjevici kovali denar za živahni promet s Hrvaško in Ogrsko. Spanheimi so 1234 pri Kostanjevici ustanovili cistercijski samostan. - SBL III, str. 419.

SPLICAL JOŽE novinar in športni delavec

R. 16. apr. 1945 v Novem mestu. Tu je končal osnovno šolo in gimnazijo ter maturiral 1964. Študiral je pravo na ljubljanski univerzi, opustil študij, se ukvarjal s športom in postal novinar pri Delu, nato pri Ljubljanskem dnevniku in Dolenjskem listu, kjer je urejal Prilogo in dobil nagrado iz Tomšičevega sklada (1974). Bil je tudi košarkarski trener in je opravil sodniški izpit. Danes je urednik Nedela. Dol. list 23. maja 1974 št. 23, str. 1, Revija M 3. julija 1974 št. 29, str. 14 - slika.

Slavko Splical

SPLICAL SLAVKO komunikolog

R. 14. jun. 1947 (brat Jožeta) v Novem mestu. Osnovno šolo in gimnazijo je končal v Novem mestu (matura 1966), študiral novinarstvo na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo, diplomiral 1971, magistriral in 1979 promoviral iz komunikologije. Je redni profesor na Fakulteti za družbene vede in avtor številnih člankov in knjig v slovenskem in tujih jezikih, direktor Raziskovalnega centra za samoupravljanje, član Mednarodnega social. združ. (USA), Mednarodnega združenja za raziskovanje množičnega komuniciranja itd. Prejel 1994 priznanje Ambasador republike Slovenije v znanosti. - Kdo je kdo za Slovence (1991), str. 239, Univerza III - 1. knjiga, str. 313. Mladina 2. nov. 1996 št. 45, str. 32 - slika.

SREBRNIČ JOSIP teolog in zgodovinar

R. 2. febr. 1876 v Solkanu pri Gorici, u. 21. jun. 1966 na Krku. Po maturi na goriški gimnaziji 1896 je študiral zemljepis in zgodovino na dunajski univerzi, diplomiral, študiral bogoslovje in na Gregorijani v Rimu 1907 promoviral iz sholastične filozofije in teologije. Med prvo svetovno vojno se je z goriškim semeniščem umaknil v Stično (1915 - 1918), po smrti Antona Mahničiča pa je prevzel njegovo škofovsko mesto na otoku Krku. V knjižici "Stična" (1919) je opisal zgodovino prve cisterce na Slovenskem. - SBL III, str. 429.

SREBRNIČ JOŽE politik, narodni heroj

R. 28. febr. 1884 v Solkanu pri Gorici, u. 11. jul. 1944 v Rodežu (Anhovo). Maturiral je na goriški gimnaziji 1905, študiral v Gradcu, vendar je študij opustil, se vrnil domov in mizaril ter se ukvarjal s kmetijstvom. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran, dezertiral na rusko stran, doživel revolucijo in se pridružil boljševikom. Po vojni se je vrnil domov, sodeloval v italijanski Socialistični stranki, bil stalno pod policijskim nadzorstvom, zaprt in konfiniran. 1943 je odšel v partizane, postal član NOS za Slovensko primorje, se udeležil I. zasedanja SNOS v Črnomlju in postal njegov član. Na povratku iz Brd je pri prehodu čez Sočo utonil. Posmrtno ostanke so 12. maja 1946 slovesno pokopali v Solkanu. L. 1953 je bil razglašen za narodnega heroja. - Prim SBL 14. snopič, str. 435.

SREBRNJAK TONE pesnik

R. 18. jul. 1935 v Gabrju pod Gorjanci, u. 10. okt. 1967. Po maturi na novomeški gimnaziji 1956 je obiskoval višjo upravno šolo in služboval do tragične smrti na Zavodu za socialno zavarovanje v Novem mestu. Pesmi je objavljaval v dijaških Stezicah, Mladih potih in Dolenjskem študentu, po njegovi smrti pa jih je bilo nekaj objavljenih v Dolenjskih razgledih. Janez Menart je sprejel v antologijo Pesem dolenske dežele pet Srebrnjakovih pesmic, ki nakazujejo njegov tragični konec. - Smrtno podatke z nagrobnika mi je sporočil Martin Luzar, novinar Dol. lista. Dolenjski razgledi 5. sn. (15. okt. 1987), str. 118 - s sliko.

STADLER FRANC - PEPE narodni heroj in spomeničar

R. 30. maja 1915 v Šiški. Tu je dovršil 4 razrede gimnazije in dvorazredno trgovsko šolo, odslužil vojaški rok in služboval do odhoda v partizane pri Poštni hranilnici v Ljubljani. L. 1941 je postal član VOS v Ljubljani, nato kot namestnik komandanta III. bataljona bil v Semiču ranjen, postal 1944 namestnik komandanta slovenske divizije VDV, reorganiziral na Štajerskem VOS, deloval v Trstu in bil končno šef Ozne za Slovenijo. L. 1952 je bil proglašen za heroja. - SBL III, str. 435.

STAMCAR FRANC prijatelj pesnika Ketteja

R. 9. sept. 1882 v Novem mestu, u. 19. avg. 1898 prav tam za tuberkulozo možganov po končanem 4. razredu gimnazije. S Kettejem se je seznanil, če ne prej, v šolskem letu 1897/98, ko se je ta iz Kandije preselil k Stamcarjevim staršem pod Marof (danes Kettejev drevored 7). Kette je bil zelo navezan na 6 let mlajšega Franceljna, ga vzgajal (verjetno tudi instruiral) in uvajal v književnost ter mu dajal prepisovati svoje pesmi, ki so nastajale iz ljubezni do Novomeščanke Angele Smolove. Ko se je Kette s težkim srcem po maturi poslovil od Novega mesta, je ohranil stike s Stamcarjem, kakor kažeta dve ohranjeni pismi Stamcarju. Zadnje, pisano 16. julija 1898, se končuje: "Pozdravi Tvojega očeta in mamo, Šeška in ono (Angelo), ki je ne moreš pozdraviti. Wir werden trachten, Sie zu vergessen (poskušali jo bomo pozabiti)." To seveda pesniku ni uspelo, saj so prav po njegovem odhodu iz Novega mesta nastale najlepše pesmi, posvečene Angeli. - D. Kette: Zbrano delo II, str. 309 (z napačnim datumom Stamcarjeve smrti in sklepom, da tega pisma Stamcar ni več učakal, saj je v resnici umrl šele 19. avgusta, ne julija). Mrliške knjige. Dolenjske novice 1898 št. 17, str. 144.

STAMCAR (STAMZER) p. REGALAT (RUDOLF) nabožni pisatelj

R. 27. okt. 1821 na Mirni na Dol., u. 16. junija 1890 v Novem mestu. Tu je napravil 6 razredov gimnazije, študiral pri frančiškanih v Ljubljani bogoslovje, bil 1844 ordiniran ter se izobraževal še v Innsbrucku. Bil je profesor v Pazinu, lektor v Gorici, od 1859 do 1874 pa profesor na novomeški gimnaziji, kjer je poučeval latinščino, nemščino, zgodovino in zemljepis. V rokopisu je zapustil delo Spovedniku potrebne lastnosti in svarilo. - SBL III, str. 436. Dodič, 225 let, str. 386.

STANIČ ALEKSANDER diplomat

R. 15. avg. 1928 v Laškem. Po maturi na novomeški gimnaziji 1946 je

študiral pravo na ljubljanski univerzi in 1950 diplomiral, nato opravil podiplomski študij na Inštitutu za družbene vede v Beogradu in služboval v Sekretariatu za zunanje zadeve FLRJ in v kabinetu predsednika republike ter v številnih jugoslovanskih predstavništvih v tujini (Pakistan, Zair, Moskva). - Kdo je kdo za Slovence (1993), str. 212. Delo 16. decembra 1980, str. 2 - slika.

STANIČ FRAN glasbenik

R. 12. nov. 1893 v Brežcah (Reka), u. 28. jan. 1979 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Bessemerju v ZDA in Pazinu in tam maturiral na klasični gimnaziji (1912). Študiral je na konservatoriju v Trstu in Ljubljani ter med drugim poučeval violino na šoli Glasbene matice v Novem mestu (1925 - 1927). Po drugi svetovni vojni je poučeval na ljubljanskem učiteljskišči in srednji glasbeni šoli, bil ravnatelj glasbene šole Center ter republiški inšpektor. Udeleževal se je tudi kot pisec violinskih učnih knjig. - SBL III, str. 437. Prim. SBL 14. sn., str. 442.

STANIČ JELKA violinistka

R. 1. marca 1928 v Novem mestu (hči Frana). Osnovno šolo in gimnazijo je obiskovala v Ljubljani, se učila violine pri očetu na Državnem konservatoriju in Glasbeni akademiji in se izpopolnjevala v Zagrebu, Salzburgu in Parizu. Kot solistka je nastopala v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sofiji, ZDA in drugod in bila deležna priznanj domače in svetovne kritike. - SBL III, str. 438.

Jelka Stanič

STANTE JERNEJ leposlovec in pravnik, spomeničar

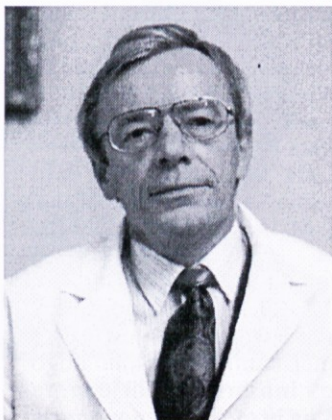
R. 19. avg. 1900 v Šentjurju pri Celju, u. 20. dec. 1966 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Lindenhorstu v Nemčiji, gimnazijo v Celju in diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani 1926. Od 1933 do okupacije je bil odvetnik v Celju, se umaknil v Ljubljano, odšel jeseni 1943 v partizane na Dolenjsko in bil imenovan za sodnika Višjega voj. sodišča pri Glavnem štabu NOV in POS in oktobra za voj. tožilca v kočevskem procesu. Po vojni je bil javni tožilec LRS, predsednik Republiškega razsodišča LRS itd. Prejel je spomenico 1941 in druga odlikovanja. V mlajših letih se je udeleževal kot pesnik in dramatik. - SBL III, str. 445.

STANTE PETER - SKALA general, narodni heroj

R. 4. maja 1914 v Celju, u. 31. apr. 1980. Pred vojno je bil kovinar. Zaradi revolucionarnega dela je bil dve leti zaprt v Sremski Mitrovici, od 1939 pa je živel v ilegali. Po okupaciji je odšel na osvobojeno ozemlje, postal namestnik komandanta II. grupe odredov in se udeležil pohoda na Štajersko, se šolal v Sovjetski zvezi, po vrnitvi postal generalpolkovnik in bil 1952 odlikovan z redom narodnega heroja. - SBL III, str. 445.

STARCEMA igralka

R. 6. apr. 1901 v Sežani, u. 3. apr. 1967 v Ljubljani, pok. v Mariboru. Osnovno šolo je obiskovala pri Sv. Križu na Vipavskem, v Škofji Loki in Mariboru. L. 1924 je bila sprejeta v SNG v Mariboru, kjer je odigrala nad 120 vlog in nastopila tudi v opereti. L. 1943 je odšla v partizane in naslednje leto postala članica SNG na osvobojenem ozemlju. Poleg Lojzeta Potokarja je bila najbolj izkušena dramska igralka v partizanskih igralskih skupinah. Po vojni je bila do upokojitve redna članica Slovenskega gledališča v Trstu. - SBL III, str. 446. SGL, str. 664.

Tone Starc

STARC TONE zdravnik kardiolog

R. 19. maja 1940 v Čurilah v Beli krajini. Po maturi na novomeški gimnaziji 1959 je študiral medicino na ljubljanski univerzi in 1966 promoviral. Po zaposlitvi v novomeški bolnici ter podiplomskem izpitu iz kardiologije je napravil specialitični izpit iz intermedicine (1972) in postal ravnatelj Splošne bolnice v Novem mestu. Osnoval je internistično intenzivno nego, si posebej prizadeval za gradnjo novo porodnišnice in bil tudi podpredsednik občinske skupščine Novo mesto. - 225 let, str. 456. Dolenjski list 10.

dec. 1992 št. 50, str. 24. T. Gošnik: Prvih sto let novomeške bolnišnice, str. 5 - slika.

STARE FRANCE arheolog

R. 13. apr. 1924 v Šmartnem pri Litiji, u. 18. avg. 1974 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Novem mestu in Celju, tu tudi gimnazijo, zaradi vojne prekinil študij in maturiral 1945. Eno leto je študiral na Akademiji za upodabljačo umetnost, nato pa umetnostno zgodovino in arheologijo in diplomiral 1948. L. 1952 je promoviral, se izpopolnjeval v tujini in postal honorarni docent na zagrebški univerzi. Med drugim je vodil arheološka izkopavanja v Novem mestu, na Vačah, na Vintarjevcu pri Litiji, na Libni pri Krškem in utemeljil kronologijo bronaste in železne dobe v Sloveniji. Dela: Prazgodovinske Vače, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, članki in razprave v strokovnih publikacijah. - SBL III, str. 448. Ljubljanski dnevnik 22. avg. 1974, str. 5 - slika.

Jože Kumer: PREDAJAM SE (ilustracija), svinčnik, 1993

Jože Kumer: LJUBI ME (ilustracija), svinčnik, 1993

RAST - L. VIII.
ŠT. 1 - 2 (47 - 48)
MAREC 1997

IX

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

KRONIKA

November 1996 - januar 1997

SEVNICA - Na 7. svetovnem natečaju za haiku poezijo je v konkurenci več kot 300 avtorjev iz več kot 60 držav dobil nagrado tudi sevniški pesnik in kipar Rudi Stopar kot edini iz Slovenije. Vladimir Devidé iz Zagreba je uvrstil v antologijo hrvaške haiku poezije kar osem Stoparjevih pesmi.

LJUBLJANA, 3. novembra - Nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar je v ljubljanski stolnici sv. Nikolaja obhajal zlato mašo. Pri maši je pel zbor Antona Foersterja pod vodstvom prof. Trošta. Z nadškofom so somaševali vsi slovenski škofi, pridigal pa je mariborski škof dr. Franc Kramberger. Navzoč je bil tudi apostolski nuncij msgr. Edmond Farhat.

BRESTANICA, 4. novembra - Na gradu Rajhenburg so odprli razstavo del članov Društva likovnikov Krško Oko. Na njihovi prvi skupinski razstavi so se predstavili: Taja Albolena, Simona Dular, Stane Fabjančič, Igor Grmšček, Slavica Jesenko, Tone Kastelic, Vlado Kopinč, Jožica Mikek Veber, Cvetka Miloš, Leopold Petan, Jožica Petroč, Alojz Pirc, Rudi Stopar, Andrej Strgar in Vesna Zakonjšek. Na otvoritvi je nastopil duet Križanič.

SEVNICA - V zadnji tekmi svetovnega pokala (FAI) v raketnem modelarstvu v poljskem mestu Muszyna je zmagal 16-letni Sevnčan Igor Štricelj, član astronavično-raketnega kluba Vega, in obenem kot prvi slovenski raketni modelar osvojil svetovni pokal. Mladi Sevnčan je dijak celjske ekonomske srednje šole.

NOVO MESTO, 6. novembra - Hrvaško kulturno združenje iz Novega mesta je v Dolenjskem muzeju pripravilo predavanje zagrebškega odvetnika mag. prava Darka Sagraka z naslovom Zagreb 1941 - 1945.

LITIJA - Litijsko občino in grad Bogenšperk je obiskal italijanski novinar in publicist Paolo Parovelli, ki je prevedel del Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske. Knjižnici dr. Slavka Gruma je podaril italijanski prevod Slave in pa Brižinskih spomenikov.

FLAGSTAFF (ZDA), 7. novembra - V prostorih uglednega umetnostnega muzeja v sklopu univerze Northern Arizona so odprli razstavo sto grafičnih listov osemtridesetih slovenskih grafičnih ustvarjalcev iz novomeškega grafičnega bienala. To je prva predstavitev našega bienala v Združenih državah Amerike, sicer pa že tretja njegova mednarodna predstavitev. Na otvoritvi so govorili rektor univerze, župan Flagstaffa, direktor muzeja dr. Joel Eide in predsednik Bienala Branko Suhj, razstavo pa je odprl slovenski veleposlanik v ZDA dr. Ernest Petrič.

NOVO MESTO, 7. november - V galeriji Luna so odprli fotografsko razstavo izbora izdelkov z dveh fotografskih delavnic, ki sta junija potekali v prostorih Fakultete za arhitekturo v Ljubljani.

NOVO MESTO, 7. novembra - V veliki čitalnici študijskega oddelka Knjižnice Mirana Jarca je bila predstavitev knjige Osamosvojitve Slovenije dr. Janka Prunka in Martina Ivaniča. Predstavitev je vodila Jadranka Matič-Zupančič, udeležili pa so se je oba avtorja in predstavnica založbe Alenka Štante.

SEVNICA, 7. novembra - Tukajšnja Zveza kulturnih organizacij in Občinska knjižnica sta pripravili v počastitev občinskega praznika predstavitev nove pesniške zbirke Morje avtorja Jureta Marusika in razstavo tekstilnih izdelkov dijakov Srednje tekstilne šole Sevnica. 9. novembra pa je bila v dvorani GD Sevnica gledališka predstava Alma v produkciji Cankarjevega doma.

ŠENTRUPERT, 7. novembra - Tukajšnjo osnovno šolo so obiskali urednik revije Kekec in hkrati predstavnik založbe Mladika Janez Mušič, pesnik Tone Pavček, ki je predstavil svojo najnovejšo pesniško zbirko Majnice, ki jo je izdala založba Mladika, in predstavnik Dolenjske banke Marija Rus in Jože Jevnikar, ki sta na šoli odprla šolsko hranilnico. Srečanje, ki ga je vodil ravnatelj šole prof. Jože Zupan, sta popestrila

Dr. Janko Prunk na predstavitvi svoje knjige V Knjižnici Mirana Jarca

Vse fotografije: Milan Markelj

flavtistka Nikolina Kovač in korepetitor Peter Zoltan iz trebanjske glasbene šole.

KRŠKO, 8. novembra - V Kulturnem domu je gostovalo Mestno gledališče ljubljansko s komedijo Politika, ljubezen moja (T. Partljič - M. Kobal).

LITIJA, ČATEŽ, 9. novembra - Tudi letos se je veliko število pohodnikov udeležilo jubilejnega, že 10. množičnega pohoda po Levstikovi poti od Litije do Čateža (22 km). Na cilju so pripravili program litijski in trebanjski kulturniki, zbranim pa je spregovoril dr. Matjaž Kmecl.

10. novembra so bile v Sloveniji volitve poslancev v državni zbor. Na 3534 voliščih je okoli poldrugi milijon državljanov Republike Slovenije volilo 90-članski parlament. Po ustavi, ki jo je sprejela prva demokratično izvoljena (spomladi 1990) večstrankarska skupščina konec decembra 1991, ima v Sloveniji oblast ljudstvo. Sistemska zakonodaja, po kateri so bile izvedene tudi tokratne volitve poslancev, je bila sprejeta jeseni 1992, nekaj mesecev pred prvimi volitvami v samostojni Sloveniji. Zakon o volitvah v državni zbor uzakonja proporcionalni volilni sistem z nekaj večinskimi korekturami.

ČATEŽ PRI BREŽICAH - 11. in 12. novembra je tu potekalo redno letno strokovno posvetovanje na temo Knjižnica in njeni uporabniki, ki ga je pripravila Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Srečanja, kjer so se zvrstile okrogle mize, referati, predavanja in predstavitve, se je udeležilo približno 300 udeležencev iz vseh slovenskih knjižnic, nekaj je bilo tudi tujih gostov iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Avstrije in Nemčije. Glavni organizatorji so bili novomeški knjižničarji. Na otvoritveni slovesnosti so govorili predsednica zveze mag. Nada Češnovar, minister za kulturo dr. Janez Dular, predsednica Društva knjižničarjev Dolenjske Nataša Petrov. Zbrane so pozdravili tudi župani Novega mesta Franci Koncilija, Krškega Danilo Siter in Brežic Jože Avšič. Direktor Dolenjskih pekarn Alojz Muhič je podaril spominski grafični mapi avtorja Rudija Stoparja novomeški in brežiški knjižnici, ki sta v letu 1996 praznovali 50 let delovanja.

NOVO MESTO, 11. novembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je gostovalo Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice s komedijo Vinka Möderndorferja Štirje letni časi.

DOLENJSKE TOPLICE - 12. novembra so v razstaviščnem prostoru tukajšnjega zdravilišča odprli razstavo del slikarja Franca Železnika.

MARIBOR, 12. novembra - Najstarejši olimpijski zmagovalec na svetu in najslavnejši slovenski olimpijonec Leon Štukelj je praznoval 98. rojstni dan. V restavraciji Radin v Radencih je 9. novembra skupaj s slavlencem praznovalo okoli sto povablencev. Med številnimi darili sta mu jih v imenu države in vlade izročila tudi zunanji minister dr. Davorin Kračun in minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber, v imenu slavljenčeve rojstne občine pa novomeški župan Franci Koncilija.

NOVO MESTO, 13. novembra - V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo 48 oljnih slik akademskega slikarja Josipa Trostmannia iz Dubrovnika. Razstavo, ki jo je pripravilo Hrvaško kulturno združenje v sodelovanju z Dolenjskim muzejem, je odprl novomeški župan Franci Koncilija. Zbrane je najprej pozdravil predsednik Hrvaškega kulturnega združenja dr. Emil Lučev. Umetnika pa je predstavil hrvaški likovni kritik Josip Depolo. Na otvoritvi so zapeli člani novomeškega okteta Adoramus.

LONDON, 14. novembra - Na svetovnem turističnem sejmu World Travel Market so uspešno predstavili turistični projekt Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, katerega vodja je Marko Koščak iz Trebnjega.

NOVO MESTO, 15. novembra - Mešani pevski zbor Društva upokojencev Novo mesto je z jubilejnim koncertom v Kulturnem centru Janeza Trdine obeležil 40-letnico svojega nastopanja. Predsednica zbora je Pavla Avbar, zborovodkinja pa Sonja Pirce.

OTOVEC - Od 15. do 17. novembra je bil v stavbi Rdečega križa Slovenije na Otovcu tabor RKS z naslovom Mladi za zdravje - Otovec 96. Tokratni tabor je bil namenjen mladim in aidsu. Udeleženci so 1. decembra, ob svetovnem dnevu boja proti aidsu, po slovenskih krajih predstavili na stojnicah različno zdravstveno-vzgojno literaturo. Tabora

v Beli krajini, ki so ga pripravili v sodelovanju območnih organizacij RK Črnomelj in Metlika ter Urada Republike Slovenije za mladino, se je udeležilo 15 dijakov in študentov iz vse Slovenije.

BREŽICE, 16. novembra - Glasbena šola je pripravila v brežiškem gradu koncert, na katerem je nastopila Nina Mandžuka s citrami. Gost koncerta je bila vokalna skupina Solzice, ki jo vodi prof. Marjetka Podgoršek.

KRŠKO, 16. novembra - V Kulturnem domu je bil koncert za harfo (M. Zlobko) in flavto (C. Kobal).

METLIKA, 17. novembra - V Kulturnem domu je v monodrami Poredušev Janoš nastopil igralec in hkrati avtor Evgen Car.

Slovesnost na ločenskem pokopališču v Novem mestu ob postavitvi spominskih plošč pobitim in žrtvam druge svetovne vojne in povojnih pobojev

NOVO MESTO, 17. novembra - Na ločenskem pokopališču je bila spominska slovesnost za 106 pobitimi in zamolčanimi žrtvami druge svetovne vojne in povojnih pobojev iz župnij sv. Nikolaja in sv. Lenarta, ki so tako dočakale simbolni pokop in grob. Svečanost se je začela z mašo, ki jo je vodil prošt Jože Lap, ki je potem tudi blagoslovil štiri plošče z imeni žrtev. Zbrane sta nagovorila tudi novomeški župan Franci Koncilijski in predsednik Nove slovenske zaveze dr. Tine Velikonja.

TREBNJE, 17. novembra - V župnijski cerkvi je bila slovesna maša ob 50-letnici služenja Bogu in ljudem dr. Alojzija Šuštarja, dvaintridesetega ordinarija, četrtega nadškofa in drugega metropolita v Ljubljani. Zlatomašnik se je rodil leta 1920 v vasi Grmada nad Trebnjem, v duhovnika je bil posvečen 27. oktobra 1946 v Rimu, 28 let je živel v Švici, 16 let pa je vodja slovenske Cerkve. Pridigal je prelat Rafko Lešnik.

ČRNOMELJ, 18. novembra - Glasbena mladina Bele krajine pri Glasbeni šoli Črnomelj, občina Črnomelj in ministrstvo za kulturo so pripravili v Kulturnem domu koncert Godalnega kvarteta Slovenske filharmonije.

KOČEVJE, 19. novembra - V prostorih Muzeja Kočevje so odprli razstavo Sto let vodarne in elektrarne mesta Kočevje. Ob tej priložnosti so odkrili spominsko ploščo.

KRŠKO, 19. novembra - Celotno tovarno celuloze in papirja je prevzela v last in posest družba ICEC, po novem se tovarna imenuje ICEC Videm, d.d.

GROSUPLJE, 20. novembra - Zveza kulturnih organizacij Grosuplje je pripravilo srečanje z režiserjem in pisateljem, grosupeljskim rojakom, Jožetom Galetom, ki je pri Dolenjski založbi izdal knjigo Igralci so prišli. Večer je vodila Tattjana Lampret, avtorja in knjigo pa je predstavil urednik Dolenjske založbe Franci Šali.

NOVO MESTO, 20. novembra - Umril je dr. Adolf Žunič, odličen kirurg, priljubljen med zdravniki in bolniki. Rodil se je 5. novembra 1941 v Semiču. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu, medicinsko fakulteto pa je končal leta 1969 v Ljubljani. Najprej je bil splošni zdravnik v novomeškem zdravstvenem domu, nato pa kirurg v Splošni bolnišnici, kjer je 1986. leta postal vodja odseka visceralne kirurgije. Ves čas si je prizadeval za napredek kirurgije, bil je v vodilnih organih bolnišnice, delegat zbora združenega dela republiške skupščine. Kot aktivni sodelavec občinskega odbora Rdečega križa je imel številne tečaje prve pomoči.

MOKRICE, 21. novembra - Galerija Meke iz Brežic je pripravila v hotelu Grad Mokrice otvoritev razstave del akademskega slikarja Vojka Pogačarja iz Krškega. Obenem je bila to otvoritev novega razstavnega prostora, ki ga je v najem vzela Danijela Meke. Umetnika je predstavil kustos Mario Berdić. Razstavo, ki jo je z glasbo dopolnil kantavtor Bojan Sedmak, je odprl dr. Slavko Sušin, predsednik brežiškega občinskega sveta.

METLIKA, 21. novembra - Ljudska knjižnica je pripravila v hotelu Bela krajina predstavitev knjige Osamosvojitve Slovenije, na kateri so sodelovali: avtorja, dr. Janko Prunk in prof. Martin Ivanič, predstavnica založbe Grad Alenka Štante in Toni Gašperič.

NOVO MESTO, 21. novembra - V Krki, tovarni zdravil, so že šestindvajsetič podelili Krkine nagrade. Prejelo jih je 50 mladih raziskovalcev, 37 študentov dodiplomskega in podiplomskega študija ter doktorantov in 13 dijakov, ki so izdelali 40 raziskovalnih nalog z različnih področij. Med nagrajenci so bile prvič tri študentke iz tujine, iz Rusije, Poljske in Ukrajine. V 26 letih so podelili kar 1.507 nagrad študentom in dijakom za 1.044 raziskovalnih nalog. Tovarna Krka namenja 12 odstotkov od vrednosti svoje letne prodaje za razvojno in raziskovalno delo. V podjetju je zaposlenih 507 ljudi z visoko izobrazbo, od tega 20 doktorjev in 51 magistrstov znanosti. Slovesnosti ob podelitvi Krkinih nagrad so se med drugimi udeležili tudi predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. France Bernik, minister za znanost in tehnologijo dr. Andrej Umek, ki je bil tudi slavnostni govornik, rektorja ljubljanske in mariborske univerze ter univerzitetni profesorji in znanstveniki.

Dan pred podelitvijo nagrad, 20. novembra, pa je potekal že sedmo leto zapored mednarodni znanstveni simpozij Krkini raziskovalni dnevi.

ŠENTJERNEJ, 21. novembra - V Knjižnici Franceta Prešerna je bilo srečanje z dolensko mladinsko pisateljico Ivanka Mestnik.

NOVO MESTO, 22. novembra - V evangelijski cerkvi je bilo predavanje o komunikaciji v družini, ki ga je imel profesor komunikologije Mark Heintzman iz Združenih držav Amerike.

NOVO MESTO, 22. novembra - V Knjižnici Mirana Jarca so odprli razstavo karikatur akademskega kiparja, karikaturista in ilustratorja Mikija Mustra iz Ljubljane.

SEVNICA, 22. novembra - Posavsko pevsko združenje in Zveza kulturnih organizacij Sevnica, Krško, Brežice so organizirali na gradu Rajhenburg revijo okteta Posavja. Nastopili so: vokalna skupina Trstenke OŠ Brestanica, ženski oktet Brestanica, vokalna skupina Corona iz Boštanja in oktet Jurija Dalmatina iz Sevnice.

ŠENTJERNEJ, 22. novembra - V prostorih Ljubljanske banke je bila otvoritev grafične razstave Svetlane Jakimovske-Rodič. V kulturnem programu so nastopili učenci domače osnovne šole.

ŠMARJEŠKE TOPLICE - 22. in 23. novembra se je v tukajšnjem zdravilišču zbralo na 5. tradicionalnih kardioloških dnevih več kot sto slovenskih kardiologov, ki so razpravljali o akutnem miokardalnem infarktu.

TREBNJE, 22. novembra - V Centru za izobraževanje in kulturo so predstavili knjižno novost domačega literarnega ustvarjalca Franceta Režuna v objemu letnih časov. Zbirka črtic je izšla pri Kmečki založbi. Režunovo poezijo in prozo sta v besedi in glasbi predstavila recitatorka Milena Režun in glasbenik Lado Jakša. Hkrati je bila na ogled razstava Režunovih del ter likovnih stvaritev Lucijana Reščiča in Bogdana Breznika, ki je opremil novo knjigo.

KRŠKO, 23. novembra - Kulturni dom Krško je pripravil koncert solistov s pihalnim orkestrom Krško in gostom, trobentačem Davidom Špecem Jezernikom, solistom Simfoničnega orkestra RTV Slovenije.

LJUBLJANA - 23. novembra je umrla Vilma Pirkovič - Bebler, znana družbenopolitična in kulturna delavka. Rodila se je v Gorici. Družina se je preselila na Col pri Gorici, nato v Ljubljano in na Ptuj, kjer je hodila v osnovno šolo in leta 1936 opravila maturo. Diplomirala je na agronomski fakulteti v Zagrebu. Poročila se je z Dolenjem Francem Pirkovičem iz Šentjerneja. Po drugi svetovni vojni je opravljala pomembne naloge.

Literarni ustvarjalec France Režun s hčerko, recitatorko Mileno Režun

Kot podpredsednica okraja Novo mesto je bila zadolžena za družbene službe in ima veliko zaslug za napredek Dolenjske na kulturnem področju, ustanovili so Dolenjsko založbo, izhajati je začel Dolenjski zbornik, prenovalo sta doživela Dolenjski muzej, Študijska knjižnica Mirana Jarca, sezidana je bila Dolenjska galerija, zaživela sta Dolenjski kulturni festival in mednarodni kiparski simpozij Forma viva. Nemalo zaslug je imela tudi pri zgraditvi novomeške bolnišnice in drugih splošno pomembnih objektov. Nekaj časa je delovala skupaj s soprogom v diplomaciji, nato se je upokojila in živela v Ljubljani. Pisala je v razne časopise in revije.

NOVO MESTO, 23. novembra - Z osrednjo proslavo je lovstvo na Dolenjskem obeležilo 50-letnico organiziranega delovanja lovskih družin. Na akademiji so nastopili rogisti Zveze lovskih družin Novo mesto, lovski pevski zbor Doberdob iz Italije, slavnostni govornik pa je bil inž. Janez Bulc, predsednik upravnega odbora zveze. V Dolenjski galeriji so odprli razstavo slikarja Janeza Černača, ki ustvarja na temo lovstva. Ob tej priložnosti so izdali tudi zbornik, ki ga je uredil Ivo Kuljaj.

ČRNOMELJ, 24. novembra - V cerkvi v Vojni vasi je bila žalna slovesnost za padlimi in pomorjenimi domobranci ter drugimi zamolčanimi žrtvami druge svetovne vojne in po njej v župniji Črnomelj. Žalno mašo je vodil arhidiakon dr. France Oražem, nato pa je blagoslovil še spominsko obeležje, na katerem je zapisanih 117 imen. Načrt za obeležje je izdelal arhitekt Jure Jaklič, naredil pa kamnosek Peter Plut.

LJUBLJANA, 27. novembra - Novomeški župan Franci Koncilija je obiskal predsednika republike Milana Kučana.

NOVO MESTO, 27. novembra - V frančiškanski cerkvi je bil koncert zagrebške skupine Cesarice pod umetniškim vodstvom Bojana Pogrmiloviča.

ČRNOMELJ, 28. novembra - V okviru koncertov učencev Glasbene šole Črnomelj je njihov Komorni godalni orkester pod vodstvom Antona Čorbicha nastopil za osnovnošolce v Dragatušu. 5. decembra se je tamburaški orkester črnomaljske glasbene šole pod vodstvom Silvestra Mihelčiča najmlajšega predstavil na osnovni šoli Vinica. 6. decembra pa so učenci organizacijske enote Glasbene šole Črnomelj iz Metlike nastopili pred učenci podzemeljske osnovne šole.

METLIKA - 28. novembra je minilo sto let, odkar je na Dunaju umrl urednik, jezikoslovec in narodopisec Ivan Navratil, ki se je rodil 5. marca 1825 v Metliki. Ob tej priložnosti je bilo moč dobiti na pošti priložnostni žig, ki sta ga oblikovala Božidar Flajšman in Andro Alujevič. 30. novembra je metliška folklorna skupina, ki se imenuje po Ivanu Navratilu, pripravila prireditev ob 20-letnici svojega delovanja.

ŠMARJEŠKE TOPLICE - Od 28. do 30. novembra je bil v Zdravilišču Krka posvet o visokoškolskem izobraževanju odraslih.

DOLENJSKE TOPLICE, 29. novembra - V zdraviliški restavraciji je bil koncert ob 25-letnici zborovodstva prof. Toneta Finka, na katerem so nastopili pevski zbori iz Dolenjskih Toplic, Šmihela in Malega Slatnika. Slavnostni govornik je bil novomeški podžupan Lojze Zupančič.

NOVO MESTO, 29. novembra - V Knjižnici Mirana Jarca je bil literarni večer, na katerem sta odlomke iz knjige Smrt in angel prozaistke Jasne Blažič v besedi in glasbi predstavila Milena Režun in violinist Branko Brezavšek.

RIBNICA - Dr. Matjaž Kmecl je v Miklovi hiši na predavanju predstavil svoje poglede o kulturi v Sloveniji pet let po osamosvojitvi.

V Galeriji Miklove hiše so odprli razstavo slik akademske slikarke Zdenke Žido iz Bohinjske Bistrice.

1. decembra je minilo 120 let, odkar se je v belokranjskih Gribljah rodil antropolog in etnolog, univerzitetni profesor dr. Niko Županič. Belokranjski muzej v Metliki je ob tej priložnosti izdal četrto razglednico v seriji muzejskih predmetov. Na njej je kopija listine, ki jo je Belokranjsko muzejsko društvo februarja 1954 podelilo dr. Županiču ob imenovanju za častnega člana društva. Listina je umetniško delo slikarja Maksima Gasparija.

LJUBLJANA - Od 1. do 4. decembra je bil v Sloveniji ameriški astronom dr. Ronald Šega, čigar predniki izhajajo iz Loškega potoka. V Ljubljani je predaval na Inštitutu Jožef Štefan, pred tem je bil v Bolgariji, kjer je bil gost tamkajšnje vlade.

CRNOMELJ, 2. decembra - Glasbena mladina Slovenije je pripravila v sodelovanju z Glasbeno mladino Bele krajine koncert Dušana Sodje (klarinet) in Tatjane Kaučič (klavir) v tukajšnji glasbeni šoli, kjer ju vodi prof. Božidar Tumpc.

SENTJERNEJ, 2. decembra - V gostilni Hipodrom so predstavili knjižni prvenec domačina Gustlja Cvelbarja. Pesniško zbirko je opremila slikarka Jožica Medle. Večerni program, ki ga je povezoval Toni Gašperič, so popestrili člani pevskega zbora Vlaste Tavčar in Tria na žaru.

KOČEVJE, 3. decembra - Pri Slovenski vasi so posekali smreko, ki jo je naša država poklonila Svetemu sedežu in je bila osrednja božična smreka na Trgu sv. Petra v Vatikanu. Drevo je bilo staro 75 let, visoko 28 metrov in težko nekaj več kot štiri tone.

14. decembra je predsednik države Milan Kučan izročil papežu v Rimu božično smreko na slovesnosti, ki je potekala ves dan in so se je udeležili številni slovenski romarji in duhovniki na čelu s škofom Francem Krambergerjem.

NOVO MESTO, 4. decembra - V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo hrvaškega akademskega slikarja Miroslava Šuteja. O njegovem delu je govoril dr. Andrej Smrekar.

PISECE, 4. decembra - Ob obletnici rojstva rojaka, velikega slovenskega jezikoslovca Maksa Pleteršnika je tukajšnja osnovna šola pripravila prireditve. Po kulturnem programu osnovnošolcev je bilo predavanje Pleteršnikovih sorodnikov Alenke in Željka z naslovom Popotovanje po Avstraliji.

SENTJERNEJ - Od 4. do 6. decembra je potekal v tukajšnji osnovni šoli že tradicionalni knjižni sejem. Zadnji dan je bil gost mladinski pisatelj Vitan Mal.

MOKRICE, 6. decembra - V tukajšnjem gradu so odprli razstavo del slikarke Irene Polanec iz Maribora. Na otvoritvi je pela Tereza Kesovija.

17. Krkino srečanje slikarjev, otvoritev razstave v Galeriji Krka

NOVO MESTO, 6. decembra - V Galeriji Krka so odprli razstavo del 17. Krkinega srečanja slikarjev. Sodelovali so Zvest Apollonio, Jure Cihlar, Črtomir Frelih, Jože Kotar, Zora Stančič in Milan Todič. V kulturnem programu je nastopila hrvaška pevka Josipa Lisac ob instrumentalni spremljavi Gojka Tomljanoviča. Izbor slik je za razstavo opravila kustodinja Obalnih galerij iz Pirana, ki je na otvoritvi tudi predstavila dela.

MÜNCHEN (NEMČIJA), 6. decembra - V tem bavarskem mestu so nagradili 26 evropskih vasi, ki so sodelovale na 4. natečaju za evropsko nagrado za obnovo vasi 1996. Med nagrajenci so bili tudi vaščani Knežje

vasi. V njihovem imenu sta nagrado prevzela trebanjski župan Ciril Pungartnik in predsednik delovne skupine, kmet iz Knežje vasi Janez Slak.

KRŠKO, 7. decembra - V Kulturnem domu je gostovalo Prešernovo gledališče iz Kranja s predstavo Jutri bo lepše.

8. decembra je bil referendum, na katerem so polnoletni državljani izbirali med tremi predlogi volilnega sistema v prihodnje, in sicer med večinskim (predlog Socialdemokratske stranke) sorazmernim, (predlog Liberalne demokracije) in kombiniranim (predlog državnega sveta). Noben predlog ni dobil potrebne večine.

NOVO MESTO, 10. decembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil komorni večer francoske glasbe. Nastopili so Aleš Kacjan - flavta, Aleksander Milošev - viola in Mojca Zlobko - harfa.

METLIKA, 12. decembra - Ljudska knjižnica, metliška podružnica Društva vinogradnikov Bele krajine in Turistično društvo Vigred so pripravili v hotelu Bela krajina literarni večer, na katerem so predstavili knjigo dr. Julija Nemaniča Spoznajmo vino.

S predstavitve sedmih knjig o Novem mestu v Kulturnem centru Janeza Trdine.

NOVO MESTO, 12. decembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila predstavitvev sedmih knjig, ki govore o Novem mestu in so izšle v zadnjih dveh letih. Knjigo Franceta Barage Kapiteljski arhiv Novo mesto je predstavil dr. France M. Dolinar; knjigo 700 let župnije Šmihel, ki sta jo napisala Marinka Dražumerič in France Baraga, je predstavila mag. Alenka Ložar - Podlogar; knjigo Toneta Gošnika Prvih sto let novomeške bolnišnice je predstavila mag. dr. Zvonka Zupančič - Slavec, predstojnica Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani; zbornik 250 let Gimnazije Novo mesto, ki je delo več avtorjev, je predstavil prof. Zdenko Picelj, ravnatelj Dolenjskega muzeja; Mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v novem tisočletju je naslov zbornika, ki je nastal ob sodelovanju več avtorjev, predstavil pa ga je doc. dr. Aleš Gabrič; knjigo dr. Staneta Grande Dolenjska v revolucionarnem letu 1848 je predstavil dr. Igor Grdina; zadnja knjiga je monografija Novo mesto, katere avtorji so dr. Stane Granda, Jovo Grobovšek, Bojan Radovič in Peter Simič, predstavil pa jo je dr. Milček Komelj.

NOVO MESTO, 12. decembra - Knjižnica Mirana Jarca je pripravila predstavitvev faksimila Trubarjevega Katekizma iz leta 1575. Delo je strokovno predstavil Mihael Glavan, vodja rokopisnega oddelka v Narodni in univerzitetni knjižnici. Predstavitvev je vodila bibliotekarka Jadranka Matič-Zupančič, odlomke iz dela pa je bral Ciril Plešec, župnik iz Šmihela.

KRŠKO, 12. decembra - Valvasorjeva knjižnica in Dolenjska založba iz Novega mesta sta pripravili predstavitvev 3. knjige Slovenskega pesništva upora, ki jo je predstavil njen urednik dr. Boris Paternu.

NOVO MESTO, 12. decembra - V lokalu Pri slonu se je na jazzovskem večeru predstavil kvartet Trans-fusion.

NOVO MESTO - Zgodovinski arhiv Ljubljana je izdal publikacijo Arhivska zapuščina Marjana Kozine (1907-1966), skladatelja, publicista in prevajalca, ki je delo Zorke Skrabl, direktorice Enote za Dolenjsko in Belo krajino pri Zgodovinskem arhivu Ljubljana

NOVO MESTO, 13. decembra - Terpsihora Dance Company je v Kulturnem centru Janeza Trdine predstavila plesni projekt Andreja Obreza Iluzija in Igorja Sviderskega Pari intervalo 1. Kot gost je nastopila

plesna skupina Freda Lassera.

STARI TRG OB KOLPI, 13. decembra - Tamburaši iz Sodevcev so s celovečernim koncertom počastili 50-letnico svojega delovanja. Kot gostje so nastopili Zagoriški fantje iz Zagorice, tamburaši iz Črnomlja, pevke iz Poljanske doline in harmonikar Toni Verderber.

NOVO MESTO, 14. decembra - Novomeška občina je že devetnajstič zapored podelila nagrade za inovativne in raziskovalne dejavnosti, ki so jih prejeli: Marjan Starič iz Revoza, mag. Rozina Ritlop-Božič, Dušan Krašovec, dr. Franc Vrečer, Marija Globokar iz Tovarne zdravil Krka, Ivan Jarc iz Laboda in Ivica Križ iz Dolenjskega muzeja. Za mentorsko delo z mladimi so prejeli nagrade: prof. kemije Marinka Kovač z novomeške gimnazije, Vera Tončič iz stopiške ter Mojca Rabič, Janja Bukovec in Lidija Skube iz šmihelske osnovne šole. Dve nagradi pa so podelili mladim raziskovalcem: Gregorju Koscu, bivšemu dijaku novomeške gimnazije, in Matiji Fortuna, Marku Graberskemu in Sabini Jakše, dijakom 4. letnika novomeške gimnazije.

DOLENJSKE TOPLICE, 17. decembra - V razstaviščnem prostoru tukajšnjega zdravilišča je bila na ogled slikarska razstava Danje Bajc. Na otvoritvi je govoril Jani Kramar, kulturni animator zdravilišča, v kulturnem programu sta nastopila violinistka Petra Božič in kontrabasist Tomaž Zorško.

ŠENTRUPERT, 17. decembra - Na tukajšnji šoli so se zbrali dolenski, belokranjski in posavski šolniki in knjižničarji ter ustanovili podružnico Bralnega društva Slovenije, za predsednika so izvolili prof. Jožeta Zupana. Na ustanovnem sestanku sta zbranim predavali pedagoginja Marija Gabrijelčič in mladinska knjižničarka Tilka Jamnik.

TREBNJE, 17. decembra - Glasbena šola Trebnje je pripravila božični koncert, na katerem so nastopili solo pevci mentorice prof. Doroteje Cestnik-Spasič: Mateja Zakrajšek, Ivan Srnšek, Višnja Kajgana in Milena Perič ob klavirski spremljavi prof. Vladimirja Mlinariča. 22. decembra so v tukajšnji glasbeni šoli izvedle komorne nastope učenke violončela s prof. Emeše Bačkai ob klavirski spremljavi prof. Zoltana Petra. 23. decembra pa so se v Kulturnem domu predstavili na koncertu učenci domače glasbene šole. Program je povezovala Zvonka Falkner.

BREŽICE, 18. decembra - Glasbena šola Brežice je v Posavskem muzeju pripravila predbožični koncert nekaterih bivših in sedanjih učencev šole.

NOVO MESTO, 18. decembra - Kulturnoumetniško društvo Krka je svojo 25-letnico, ki zajema glasbeno, likovno, literarno, gledališko dejavnost in zbirateljstvo, proslavilo v Kulturnem centru Janeza Trdine s koncertom svojega mešanega pevskega zbora pod vodstvom prof. Sonje Čibej. Na prireditvi, ki jo je povezoval Jože Humer, so Krkinim pevcem podelili bronasta, srebrna in zlata priznanja, predsednik KUD Krka Janez Bernik in namestnik generalnega direktorja Krke Slavko Plavec pa sta za 25 let zvestobe društvu podelili priznanja.

NOVO MESTO, 18. decembra - V gostilni Na hribu je bila predstavljena knjiga Dolenjski obrazi avtorja Toneta Jakšeta, ki je izšla v založbi Dolenjskega lista.

SEVNICA - V galeriji Eskulap je razstavljala akademska slikarka Cvetka Miloš iz Brežic. Na otvoritvi je govoril sevnški umetnik Rudi Stopar, v kulturnem programu pa sta nastopila Elizabeta in Drago Križanič.

NOVO MESTO, 19. decembra - Kolegiatni kapitelj je pripravil literarni večer ob 90. obletnici smrti pesnika Simona Gregorčiča, na katerem so predstavili knjigo Ivana Sivca Biseri bolečine, romansirano pesnikovo biografijo. Na prireditvi so sodelovali poleg avtorja še dr. Janez Gril, urednik Družine, ki je knjigo izdala, Tomaž Koncilija kot recitator, Jožica Kališnik kot pevka in Miha Dovžan z igranjem na citre. Zbrane je pozdravil prošt Jože Lap.

TREBNJE, 19. decembra - Knjižnica Pavla Golie je pripravila predavanje na temo dramaturška dejavnost Pavla Golie in uprizoritve Golievih dramskih del. Gost večera je bil prof. dr. Marko Marin.

ČRNOMELJ, 20. decembra - V Špeličevi hiši so odprli razstavo slik z

naslovom Srečevanja, na kateri so razstavljali Disk Heij, Robert Lozar, Jože Vrščaj in Mladen Vukšinič.

NOVO MESTO, 20. decembra - Na slavnostni seji občinskega sveta so podelili letošnja občinska priznanja in nagrade. Listino častnega občana je dobil pisatelj, pesnik in muzealec Jože Dular, plaketo Novega mesta pa sta prejela arhitekt Danilo Lapajne in Dolenjski muzej. Nagrade občine in Trdinove nagrade niso podelili.

NOVO MESTO, 20. decembra - Knjižnica Mirana Jarca je slavnostno obeležila 50-letnico svojega delovanja. Na proslavi so zbrane nagovorili novomeški župan Franci Koncilija, predstavnik Ministrstva za kulturo Ivo Svetina, ravnateljica knjižnice Andreja Pleničar in prof. Karel Bačer.

NOVO MESTO, 20. decembra - Mešani pevski zbor Pomlad iz Novega mesta je imel predpraznični koncert v frančiškanski cerkvi. Kot gostje so nastopili najmlajši učenci Glasbene šole Marjana Kozine.

RIBNICA, 20. decembra - V Miklovi hiši so odprli razstavo rezbarij prof. Janeza Debeljaka pod naslovom Igra svetlobe in sence. Na otvoritvi je govoril ribniški župan Jože Tanko.

SKOFJA LOKA, 22. decembra - Sklad Staneta Severja in Zveza kulturnih organizacij Škofja Loka sta že šestindvajsetič podelila Severjeve nagrade. Med petimi nagrajenci je nagrado nepoklicnih igralcev prejel tudi Senovčan Ernest Breznikar, član amaterske gledališke skupine DKD Svoboda Senovo.

NOVO MESTO, 23. decembra - Peveci in instrumentalisti grmske osnovne šole so pripravili novoletni koncert, na katerem so nastopili tudi gostje, pevci mladinskega pevskega zbora Glasbene šole Izola.

NOVO MESTO - Novinar, publicist in pisatelj Slavko Dokl iz Novega mesta je izdal tretji del anekdot in prigod pod naslovom Dober večer, smeh. Prva knjiga, Dobro jutro, smeh, je izšla marca, jeseni pa druga z naslovom Dober dan, smeh. Vse knjige so izšle pri novomeški založbi Erro. Ilustracije je prispeval Bogdan Breznik.

ŠENTRUPERT - Tukajšnja osnovna šola je izdala posebno številko svojega glasila Preproste besede, knjižico z naslovom Strahko, ki jo je napisala učenka 7. razreda Petra Vrabec. Njena mentorica je Danica Zupan, knjižico je uredil Jože Zupan, oblikoval pa Robert Gole.

NOVO MESTO, 24. decembra - Pri Dolenjski založbi sta izšli dve knjigi, in sicer Slovensko pesništvo upora III - Zaledne, ki jih je uredil prof. dr. Boris Paternu, in Prvi dolenjski partizanski bataljon avtorja Draga Suhija, ki je izšla v Seidlovi zbirki.

ČRNOMELJ, 26. decembra - V Kulturnem domu so pripravili novoletni koncert, na katerem so nastopili moški pevski zbori Črnomelj, Belt, lovski zbor ZLD Bele krajine ter mešani zbor Črnomelj in Vanja Adlešič s sintetizatorjem.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 26. decembra - V Kulturnem domu je na božično - novoletnem koncertu nastopil domači pihalni orkester pod vodstvom Tönija Homana.

KRŠKO, 26. decembra - V Kulturnem domu so ob državnem prazniku pripravili slovesnost, na kateri je govoril Branko Janc, poslanec v državnem zboru; v kulturnem programu pa so sodelovali moški pevski zbor Svoboda Brestanica in učenci Glasbene šole Krško.

LJUBLJANA, 26. decembra - Ob dnevu samostojnosti je predsednik republike Milan Kučan podelil novomeškemu rojaku, najstarejšemu olimpijniku Leonu Štuklju najvišje državno priznanje - zlati znak svobode.

METLIKA, 26. decembra - Dan samostojnosti so obeležili s prazničnim koncertom okteta Vitis v Ganglovem razstavišču. Pozdravni govor je imel župan Branko Matkovič.

SEMIČ, 26. decembra - Tu so z raznimi prireditvami praznovali štefanovo in dan samostojnosti. Zvečer je bil v župnijski cerkvi koncert moškega pevskega zbora iz Metlike pod vodstvom Albina Žnidariča.

ŠENTJERNEJ, 26. decembra - Tukajšnje turistično društvo je pripravilo na štefanovo tradicionalno, že 138. blagoslovitev konj.

TURJAK, 26. decembra - Tu je bil božično - novoletni koncert, pos-

večen tudi dnevu samostojnosti, na katerem so nastopili pihalna godba iz Dobrepolj in domača pevski zbor, ki delujeta v okviru KUD Marij Kogoj.

KRŠKO, 27. decembra - V Kulturnem domu so na prireditvi, ki so jo poimenovali Pozdrav novemu letu, nastopili: Simfonični orkester Glasbene šole Krško, Big band, 40 x band, mešani pevski zbor Svit iz Krškega, plesna skupina Aleja iz Brestanice, KUT GAS, Marjeta Podgoršek Horžen, Stanka Mačur, Klavdija Kerin. Povezovalci programa so bili Vida Kuselj, Bernarda Žarn in Ivan Mirt.

NOVO MESTO, 27. decembra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je imel prednovoletni koncert Pihalni orkester Krka Zdravilišča iz Straže pod vodstvom dirigenta Mira Sajeta. Orkester se je naslednji dan predstavljal na koncertu v Straži.

DOBREPOLJE, 28. decembra - V Jakopičevem domu je pripravila domača godba pod vodstvom Josipa Mihelčiča božično - novoletni koncert. Kot gost je nastopila vokalna skupina Mavrica pod vodstvom Vesne Fabjan.

RAKA, 28. decembra - Tukajšnja krajevna skupnost je pripravila prireditev ob dnevu samostojnosti, na kateri so nastopili Kamniški koledniki in plesalci plesnega kluba Bolero. Program je povezovala igralka in pesnica Mila Kačičeva.

SENOVO, 28. decembra - V Domu XIV. divizije so nastopili nizozemski glasbeniki in likovniki, ki so potovali po Sloveniji kot karavana Holandija juhuhu.

CERKLJE NA KRKI, 29. decembra - Tukajšnja krajevna skupnost je pripravila v Kulturnem domu praznični koncert narodnih, božičnih in opernih arij znanega opernega pevca Joana Vasleta, argentinskega Slovenca.

MIRNA PEČ, 29. decembra - V cerkvi je na božičnem koncertu nastopil trebanjski oktet Lipa.

NOVO MESTO - Za najboljše športnike leta 1996 v Novem mestu so proglasili atleta Igorja Primca, odbojkarico Polono Vernig in odbojkarice ekipe TPV. Na prireditvi so podelili še dve Bloudkovi zlati znački, najvišji občinski športni priznanji, in sicer posmrtno alpinistu Vanji Furlanu in predsedniku smučarskega društva Rog Jožetu Golobu.

Za vzpon na Ama Dablam sta v lanskem letu prejela zlati cepin - najvišje priznanje v alpinizmu, ki ga vsako leto podeljuje združenje gorskih vodnikov in francoska alpinistična revija Montagne magazin - Kamničan Tomaž Humar in Novomeščan Vanja Furlan.

JANUAR

TREBNJE, 8. januarja - V tukajšnji glasbeni šoli je izvedla klavirski recital Katarina Peter iz Novega Sada, ki je zaposlena kot profesorica klavirja na glasbeni šoli v Subotici.

NOVO MESTO - 13. in 14. januarja je v Domu kulture gostovalo Prešernovo gledališče iz Kranja z gledališko predstavo Jutri bo lepše avtorja Edvalda Flisarja.

NOVO MESTO, 16. januarja - V galeriji Luna so odprli razstavo potnih fotografij z naslovom New York 1996 novomeških avtorjev Matjaža Mehleta, Fikreta Džeparja in Marka Zajca.

KRŠKO, 18. januarja - V Kulturnem domu so gostovali igralci KD Španski borci iz Ljubljane s komedijo Raya Cooneyja Denar z neba.

NOVO MESTO, 18. januarja - Knjižnica frančiškanskega samostana je pripravila razstavo pod naslovom Ikone - svete podobe na lesu Mihajla Jozafata Hardija, grškokatoliškega župnika iz Metlike. Gost je bil Gorazd Kocjančič, ki je razstavo tudi odprl. Pri maši po vzhodni liturgiji je pel moški zbor sv. Cirila in Metoda iz Zagreba.

ČRNOMELJ, 22. januarja - Glasbena mladina Bele krajine pri Glasbeni šoli Črnomelj, Občina Črnomelj in Ministrstvo za kulturo so pripravili v Kulturnem domu koncert pihalnega orkestra Slowind.

TREBNJE, 22. januarja - Tukajšnja glasbena šola je organizirala koncert sopranistke Kyung-Hwa Kang.

LJUBLJANA, 23. januarja - V Kulturno informacijskem centru Križanke sta pripravila Dolenjska založba pri Tiskarni Novo mesto in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani predstavitev tretje knjige Slovensko pesništvo upora - Zaledne. Na predstavitvi so sodelovali predstavniki obeh ustanov - izdajateljic, Franci Šali, dr. Dušan Nečak, dr. Boris Paternu (urednik) ter recenzenta dr. France Zadavec in dr. Matjaž Kmecl.

NOVO MESTO, 23. januarja - V Galeriji Krka so odprli razstavo stvaritev arhitektov Danila in Marijana Lapajmeta, posvečeno njuni 40 - letnici strokovnega ustvarjanja. O njunem delu je govoril dipl. inž. arhitekture Jovo Grobovšek. Ob tej priložnosti so predstavili katalog minule razstave Kandija iz preteklosti v prihodnost - vizije in realnost. Avtor te razstave in kataloga je arhitekt Marijan Lapajne. Na otvoritvi je nastopil Vinogradniški oktet.

GLOBOKO, 25. januarja - Lovski pevski zbor Globoko je ob svoji 25 - letnici delovanja nastopil na slavnostnem koncertu. Zbor je v začetku vodil Miha Haler, zdaj pa Franc Kene. Na jubilejnim koncertu, na katerem je bil slavnostni govornik predsednik Lovske zveze Slovenije mag. Franc Avberšek, so podelili tudi Gallusova priznanja.

Kulturni večer v gostišču Na letališču v Prečni. Na sliki (z leve proti desni): gostitelja Jože in Anica Zanoški, citrar Rudi Mlinarič, slikarka Jožica Škof, pesnik in pisatelj Milan Markelj, voditelj Rudi Škof in pesnik Smiljan Trobiš

PREČNA PRI NOVEM MESTU, 25. januarja - V gostišču Na letališču je bil kulturni večer, posvečen likovni, literarni in glasbeni umetnosti, ki ga je vodil Rudi Škof. Z likovnimi deli se je predstavila domačinka Jožica Škof, z novim literarnim delom, zbirko črtic in novel Krhanje, pa novinar, pesnik in pisatelj iz Novega mesta Milan Markelj. Odlomke iz njegovih del je bral novomeški pesnik Smiljan Trobiš, na citre pa je igral Rudi Mlinarič.

NOVO MESTO, 29. januarja - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert Ljubljanskega kvinteta trobil.

KOČEVJE, 31. januarja - V Pokrajinskem muzeju Kočevje so odprli razstavo Miki Muster - razstava stripa in risanega filma, ki jo je pripravil Dolenjski muzej iz Novega mesta. To je že petnajsta postavitev v Sloveniji ter ena najbolj obiskanih razstav (že več kot 30.000 obiskovalcev).

SENOVO, 31. januarja - DKD Svoboda Senovo je pripravilo prireditev Naš Severjev nagrajenec. Z letošnjim dobitnikom te nagrade za najboljšega amaterskega igralca, Ernestom Breznikarjem, se je pogovarjala Aleksandra Macur, v dramskem prizoru pa se mu je pridružil Tone Petrovič.

Jože Kumer: Ilustracija iz knjige KURJI MARKO Janeza Kolenca, 1996

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, lektor, leksikograf, Novo mesto
Franc BUČAR, dr. vet. med., redni univerzitetni profesor, v pokoju, Ljubljana
Aleš GABRIČ, dr. znanosti, Inštitut za novejšo zgodovino Ljubljana, Ljubljana
Janez GABRIJELČIČ, dr. ekonomskih znanosti, član Računskega sodišča Republike Slovenije, Novo mesto
Alenka GLAZER, dipl. slavistka, v pokoju, Ruše
Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna, Rakovnik, Šentrupert
Iztok HOTKO, študent Filozofske fakultete v Ljubljani, oddelek za umetnostno zgodovino in primerjalno književnost, Novo mesto
Franc JAKOPIN, prof. akademik, v pokoju, Ljubljana
Mirko JURAK, dr. pedagoških znanosti, redni profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana
Cvetka KOCJANČIČ, dipl. psihologinja in sociologinja, aktivna delavka slovenskih društev in slovenska pisateljica v Kanadi, Toronto
Janez KOLENC, prof. slovenskega jezika, v pokoju, Novo mesto
Tomaž KONCILIJA, študent slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Novo mesto
Jurij KOVIČ, mag. matematike, samostojni kulturni delavec, Ljubljana
Ana KRAJNC, dr. pedagoških znanosti, Ljubljana
Milan MARKELJ, novinar, urednik, Novo mesto
Jadrana MATIČ - ZUPANČIČ, prof., višja bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu, Novo mesto
Jožef MATIJEVIČ, umetnostni zgodovinar, višji kustos v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Mirna Peč
Nataša PETROV, prof. francoskega jezika in primerjalne književnosti, vodja Domoznanskega oddelka v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, Novo mesto
Zdenko PICELJ, prof. zgodovine in sociologije, direktor Dolenjskega muzeja Novo mesto, Novo mesto
Irma PLAJNŠEK, absolventka primerjalne književnosti in slovenskega jezika, Ljubljana
Katja PLUT, dijakinja novomeške gimnazije, Prečna
Cveto PREŽELJ, elektrotehnik, Radio Slovenija, Ljubljana
Katja REŽUN, višja knjižničarka, Center za izobraževanje in kulturo Trebnje, Trebnje
Rudi ROBIČ, dipl. inž. gradbeništva, v pokoju, Ljubljana
Jože SEVLJAK, prof. pedagogike, Zavod za izobraževanje in kulturo Litija, Litija
Rudi STOPAR, pesnik, likovni umetnik, Sevnica
Nada ŠABEC, dr. pedagoških znanosti, redna profesorica na Pedagoški fakulteti v Mariboru, Maribor
Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas
Ivan ŠKOFLJANEC, transportni komercialist, v pokoju, Ljubljana
Peter ŠTEFANČIČ, lektor in tajnik Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Novo mesto
Rozina ŠVENT, vodja Retrospektivne bibliografije v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana, Ljubljana
Peter VOVK, gozdarski tehnik, v pokoju, Kočevje
Anica ZIDAR, razredna učiteljica, v pokoju, Mokronog
Alojz ZUPANČIČ, dipl.inž. kemijske tehnologije, Krka, tovarna zdravil Novo mesto, Novo mesto

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik VIII., leto 1997, št 1-2 (47-48)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA: Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Franci Koncilija
- SOIZDAJATELJICE: Občine Črnomelj, Metlika, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in druge občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine, Kočevske ter Zavarovalnica Tilia
- SVET REVIJE: Predsednik sveta: Robert Judež (Mestna občina Novo mesto), namestnik: Janez Komelj (Zavarovalnica Tilia Novo mesto), člani: Alenka Cizel (Škocjan), Ksenija Khalil (Črnomelj), Milan Rman (Trebnje), Milan Travnikar (Metlika), Ida Zagorc (Šentjernej)
- UREDNIŠTVO: Jože Škufca (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Milan Markelj (Kultura), Marjan Ravbar (Družbena vprašanja), Janez Gabrijelčič (Rastoča knjiga), Rudi Stopar (Odmevi in odzivi) in Lucijan Reščič (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA: Mestna občina Novo mesto, Seidlova cesta 1, 8000 Novo mesto, s pripisom za revijo Rast, tel.: (068) 317-256, faks: (068) 322-731
- TAJNIK REVIJE: Franc Zaman
- LEKTOR: Peter Štefančič
- NAROČNINA: Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100-630-40115, s pripisom za revijo Rast
Letna naročnina za fizične osebe je 3.500 SIT, za pravne osebe 6.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
- PRISPEVKI: Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, Wordperfect ali v dostext.
- NAKLADA: 1000 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK: Biro M Novo mesto
- TISK: Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415 - 325 / 92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Izhaja štirikrat letno v dvojnem obsegu, in sicer marca, junija, oktobra in decembra

Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto in občine soizdajateljice

82
RAST 1997

200701932, 1/2

COBISS o

KNJARNICA M. JARCA
Domažnovská oddělení

RAST – MAREC 1997

MESTNA OBČINA NOVO MESTO